آذربایجان کلاسیک أدبیاتی

محمد بصیری

دیوان اشعار

ترکی-فارسی

مقدمه، تصحیح وگردآوری: فیروز رفاهی علمداری

دیوان اشعار

محمد بصیری

فارسی – ترکی

بر اساس نسخه دستنویس کتابخانه ملی ایران
شماره ۲۹۰۴۴

تهران
۱۴۰۰

وضعیت فهرست نویسی فیپا
سرشناسه : بصیری محمد قرن ۹ قمری
عنوان و نام پدیدآور : دیوان اشعار محمد بصیری فارسی–ترکی/
مقدمه و تصحیح فیروز رفاهی علمداری
مشخصات نشر : اردبیل ، ساوالان ایگیدلری،۱۴۰۰
موضوع: شعر ترکی فارسی–قرن نهم ق–تاریخ و نقد
رده بندی کنگره: PIR۵۷۰۵
رده بندی دیویی: ۳۳/۱ فا۸
مشخصات ظاهری : ۳۵۲ رقعی
شابک :۰–۹۰–۶۷۳۹–۶۲۲–۹۷۸
شماره کتابشناسی ملی:۷۵۶۲۴۵۹

❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

انتشارات ساوالان ایگیدلری
SAVALANIGIDLARY
۱۳۹۰–2012

❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

دیوان محمد بصیری
مقدمه و تصحیح: فیروز رفاهی علمداری
ناشر: ساوالان ایگیدلری
سال نشر: ۱۴۰۰ چاپ اول
تیراژ: ۵۰۰
قیمت: ۴۵۰۰۰ تومان
نقاشی روی جلد اثر محمدقاسم تبریزی
شابک: ۰-۹۰-۶۷۳۹-۶۲۲-۹۷۸
Firuzrefahi@gmail.com

ایچینده کیلــر

حیاتی و یارادیجیلیغی

محمد بصیری قره قویونلو دؤنمی شاعیرلریمیزدندیر کی، أدبیات تاریخی صحیفه لرینده ایتیب-باتان سایلیر. "بصیری" تخلصی ایله تورکجه و فارسجا گؤزه ل شعیرلر قویوب-گئدن شاعیریمیزین شعیرلری و یاشاییشی حاققیندا اونا لایق بیر ایش گؤرولمه ییبدیر. هله گنج یاشلاریندان شعیره مئیل ائدن شاعیر تا صفویلر زامانینا قدر یاشاییب و اوزون حیات سوروبدور. هرگاه بیز فضولینی آذربایجان تورک شعیرینین سلطانی بیلسَک، یقین کی، بصیری کیمی شاعیرلره شعیریمیزین سرکرده لری دئمک یئرینده اولار.

بیزیم بو یاخینلاردا ألده ائتدیگیمیز دیوانیندا اونون حاققیندا ایشاره اولونان خبرلرین بیر چوخونون دوغرو اولدوغو بللی اولور. "بصیری" گنج یاشلاریندا هراتا (۸۹۲) سفر ائدیر، جامی و علیشیرنوایی (۸۴۴-۹۰۶) کیمی مشهور شخصیتلر ایله یاخیندان گؤروشور. دیوانیندا اولان "در مدح سلطان احمد بن سلطان بایزید نور الله" و "در مدح سلطان احمد بایندری نور الله قبره" و "در مدح اغرلو محمد بن سلطان حسن البایندری" و "در مدح سلطان حسین بیقرا نور الله ضریحه" و "در تعریف قصر وزیراعظم اکرم ابراهیم پاشا" و "در مدح جناب فضایل مآب جعفربیک نشانجی نور الله ضریحه" و "در مدح پادشاه دین پناه ابوالنصر بایزیدخان انار الله برهانه" و "در مدح پادشاه اقلیم ستان سلطان سلیم خان" "در مدح سلطان سلیمان بن سلیم خان خلدت خلافته" کیمی قصیده‌لری بیر نئچه تاریخی اولایی آشکار ائدیر و بونون اوچون بو قصیده لرین أدبی-تاریخی أهمیتی چوخ آیدیندیر. همین دیواندا اونون تورکجه قصیده و غزل و بیر نئچه رباعیسی ده مووجوددور.

"بصیری" کلاسیک قایناقلاریمیزدا اؤنملی یئری اولان بیر أدبی شخصیت ساییلیر. اونون باشیندان چوخ تاریخلی حادیثه‌لر گئچیبدیر. کلاسیکلریمیز اونون حاققیندا موختلیف بیلگیلر یازیب، أدبی شخصیتی و قابلییتی حاقیندا ماراقلی و یاخشی فیکیرلر سؤیله‌ییبلر. دئمک، محمد بصیری سلطان بایزید زامانیندا ایکنجی دفعه عثمانلی اؤلکه سینه گئدیر و ۹۴۱ هجریده استانبولدا وفات ائدیر. دوغوم تاریخی دقیق بلی دئییل، آنجاق اوزون حسن زامانیندا (۸۸۲-۸۲۷) قابلییتلی و قدرتلی بیر شاعیر اولماسی و اونا یاخینلاشماسی گؤستریرکی، دوققوزونجو عصرین بیرینجی یاریسندا دونیایا گؤز آچیبدیر. هاردا دوغولدوغو بیلینمیر. بعضی أسکی قایناقلار اونو خراسانلی و چوخوندا عجم بیلیرلر.

"بصیری" حاققیندا أن أسکی معلوماتی سلطان سلیم زامانیندا حکیم شاه محمد قزوینی (حکیم باشی) طرفیندن اوزبک دیلیندن فارس دیلینه ترجمه اولونان "مجالس النفائس" کیتابیندا راست گلمک اولور. حکیم شاهمحمد قزوینی ۹۲۹ هجریده "مجالس النفائس" ترجمه سینده سلطان سلیم زامانیندا یاشایان شاعیرلر حاققیندا علاوه ائتدیگی معلوماتدا "مولانا بصیری عجمی" آدینا اشاره ائدیب، یازیر: "*شاعری مشهور است و جامع فضیلت علم و قناعت است، چه از دنیا بکفافی قناعت کرده و گرد در خانهٔ ارباب دنیا نمیگردد، و بجهت دو نان بندهٔ دونان نمیشود و شعر خوب میگوید، و این از جمله اشعار اوست: بیت*

در کوی می فروشان هر رند پادشاهی،
وز باده هر پیاله جام جهان نمائی[1].

وله:

نمی گویم که در اقبال ما را سربلندی ده

---

[1]. بو غزل تهران أليازما سینده وار.

خدایا دردمندانیم ما را دردمندی ده.[1]

ایکینجی قایناق، بصیرینین وفاتیندان سونرا یازیلان "تذکره سهی" یا "هشت بهشت"(۹۴۵) أثری گؤسترمک اولار. اورادا یازیلیر کی، اوزون حسندن سونرا تخته گئچن اوغلو محمدبیگ زامانیندا "بصیری" اونون یانیندا اولور و ایلچی کیمی بایزید سراینا گؤندریلیر: "*مولانا بصیری عجمدر. اوغرلو اوغلی محمد میرزانک خدمتنده اولوردی. اوغرلو اوغلی عجمه واروب پادشاه اولدقده مرحوم سلطان بایزیده ایلچیلیک طریقی ایله کوندردی. رومه گلدکده اول اثناده اوغرلو اوغلی واقعه یه اوغرایوب دیار عجمه گیتمک میسر اولمیوب، بوده، استانبولده تاهل ایلیوب قالدی. خیلی زماندن بری ولایت رومده اولمغله رومی کبی اولوب، بونده اولان روم شاعرلرینک اکثری ایله همزبان دوشوب چوق مناظره سی و محاوره سی کچمشدر. تورکی اشعاری واردر. بو حیثیتله روم شاعرلرندن عد اولنوب اشتهار بولمغین بو تذکره یه قید اولندی. زیاده معارفه و نیجه لطائفه قادر کیمسه در. جملۀ لطائفدن بری بو بیتدر که ذکر اولنور:*

کوفته لر بنکیلر دهاننده،
طوپلردر بوغاز حصارنده[2]

بو بر قاچ بیت تورکی دیلینده دیدیکی اشعاردندر:

کیرپکک سحر اوقلری ابرولرکدر یای آکا
بر بنم کبی بلاکش اوغرار ایسه وای آکا
بو نه رخسار دلارا اولور ای سلطان حسن
کیم فلکده رشک ایدر مهر جهان آرای آکا".[3]

---

[1]. ترجمه مجالس النفائس ، ص. ۳۸۱-۲ . (در دیوان ما این بیت چنین نوشته شده است):
نمی کویم در اقبال ما را سربلندی ده   الهی دردمندانیم ما را دردمندی ده
[2]. تهران و استانبول ألیازماسیندا بو بیته راست گلمیریک.
[3]. ص. ۱۱۶-۱۱۷

اوچونجو قایناق لطیفی تذکره سیدیر. لطیفی بصیرینین وفاتیندان سونرا یازیلان "تذکره الشعرا" اثرینده (۹۵۳) بصیری حاققیندا دئیلیر: "*بصیری رحمهٔ الله علیه عجم سرحدینه قریب یردن دیر. سلطان بایزید زماننده حضرت شیخ جامی و مولانا نوایی تربیه نامه سیله رومه گلمش و نوایی دیوانن دیار رومه اَول اول کتورمشدر. اکثر اوقاتن بو دیارده کچورمگین طرز شعرده ترکی عبارت ناظملری شیوه سن و روم شاعرلری عشوه سن رعایت ایتمشدر. خوش آینده، خوب اشعاری و پسندیده فارسی و ترکی مرغوب گفتاری واردر. بو برقاچ مطلع آنک اشعارندندر: مطلع*

عاشقلرینی آه او مسیحادم اولدورر،
بو آدم اولدورر که مسیح آدم اولدورر.[1]

وله:

شول ایکی مخمور کوزلر چهرهٔ دلدارده[2]*،*
ایکی نرکسدر آچلمش گوشهٔ گلزارده.

وله:

گرچه کیم دیرلر جهانده عارفه بر کل یتر[3]*،*
عارفه بر کل یترسه بکا یارم گل یتر

وله:

ایکی صورت خوبدر اولسه بکا حقدن نصیب.
اول مهک (یوزینی) کورمک کورممک روی رقیب.

مطلع فارسی

تا خاک پایت از نظر اهل درد رفت[4]*،*
چندان گریست دیده که دریا بگرد رفت.

---

[1]. بو بیت تهران و استانبول ألیازمالاریندا یوخدور.
[2]. تهران ألیازماسیندا: اول ایکی مخمور کوزلر عارض دلدارده.
[3]. تهران ألیازماسیندا: کل اکر بویسه باه کلعذارم کل یتر
[4]. بو غزلین بوتون متنی دیواندا وار.

مرحوم، غایتده ندیم شیوه کار و شوخ طبع کشی ایدی. رنگین لطایفی و لطایفه متعلق معارفی چوغدی و خوی و خصلتده آلاجه لغندن غیری عیبی یوغیدی. مسموعدر که مرقوم بر کون مرحوم روانی یه وارر جر قصدین ایدوب بر قصیده ویرر. روانی بک دخی کمال کرمندن اظهار بذل و سخا و انعام و لطف و عطا گوستروب برقاچ آقچه گوندرر. مگر گوندردیگی اقچه دخی عدده اون، آنک دخی اون بشی قزل و بشی قورشون ایمش. بصیری دخی بو خصوصده غایت منفعل و منکسر اولوب بو بر قاچ بیت ایله آنی مذمت و خبث خباثتله تهمت ایلر:

روانیله مکر پنتی حمیدک
بر آراده یرآدلمش روانی.
برینک وصف نانی لا یذوقون،
برینک نعتی آب لا یذوقون

شعر

واردم روانی مطبخنه طعمه استیو،
گوردم خرابه سینی آجندن کوپک قوصر.[1]
امساک ایچون ریاضت ایدر چوق زمان ولیک
برمغجه لوت بولنجه دلی رئزه سن طوتر.[2]

(قطعه) روانی

ای بصیری قتی کوکلی قره در شوخینک
کله انصاف ایده لم سن ده برآز آلجه سن
بن دیدم بو ایکیسیندن عجبا قنقسی یک
دیدی یری طوکوزک آلجه سن قاره جه سن

و دیگر:

---

[1]. تهران و استانبول أليازمالاريندا بو بيت يوخدور.
[2]. تذكره نين پاريس أليازماسيندا بو شعير يوخدور چاپى نشيرده وار.

کرم ایله شعرینی بزم ایچره بصیری اوقیوب ،
عرض ایدردی بزه معنیلرینی ایکیده بر
جابجا معنیلرک عرض ایدیجک مجلسده ،
اهل دللر یوزک آق اوله دیدیلر یر یر

کلیبولی مصطفی علی "کنزالاخبار" تذکره‌سینده بصیرینی یاد ائدیر و یازیر: "ولایت عجمدندر. سلطان بایزید زماننda مولانا جامی و نوایی نین تربیت نامه سیله دیار روما گلمشدور. الحق تورکی عبارات زبانی، وقوع دیدوکلری اصطلاحات عجملیگینه گوره ایو ضبط اتمشدور. بو مطلع اونوندور:

عاشقلرینی آه و مسیحا دم اولدورور،
بو آدم اولدورور که مسیح آدم اولدورور.
زهی مراسم جودونک مربع فضلا ،
لوایح همتونک اولدی فیض اهل حضور [1].

وله:

گرچه کیم دیرلر جهاندا عارفه بیر گول یتر،
عارفه بیر گول یترسه باکا یاریم گول یتر.

وله فارسی:

تا خاک پایت از نظر اهل درد رفت ،
چندان گریست دیده که دریا بگرد رفت.

وله:

روز و باران بس که گوید پناه کر دیده ام ،
در طریق عشق بازی گرک باران دیده ام. [2]

---

[1]. بو دؤردلوک تهران و استانبول آلیازمالاریندا یوخدور.
[2]. بو بیت تهران و استانبول آلیازماسینده یوخدور.

عهدی بغدادی "گلشن شعرا" آدلی تذکره سینده (۹۷۱ هجری) اونو بغدادلی ساییر و یازیر:"*بصیری عجمدور. اما دیار رومدا نشو و نما بولموشدور. حد نفسینده سردفتر ظرفای عالم و حسن ادا ایله پسندیدهٔ اومم، مطیبه لطیفله مقبول عرب و عجم ،خوش طبع و خوب صحبت و مصاحبت پاکی مجلس ارا و اوسلوب محاورده بی همتا انواع لطایفه قادر و صنایع شعرده ماهر. ایکی زبان ایله ابیات نازکه مالیک و همیشه معاریفه سالیک ایمیش. شعرای روم ایله و فصحای عجم ایله مذاکره و مشاعردن خالی اولمایوب، دورلو-دورلو ظرافتی مشهور و لاق و لطیفه سی افواهدا مذکور تقریر و تحریر لازیم دگولدور. کلمات دل افروز، دلپذیر و ابیات پرسوز ، بی نظیر ارباب بصیرت بو تحریردن خبیردور. جمله سیندن بیر ایکی فارسی و تورکی مطلع اونلاروندور. نظم :*

روز باران بس که در کوی بتان گردیدم،
در طریق عشق بازی گرگ باران دیده ام

دیگر :

کیرپیگک سحر اوخلاری، ابرولاروندور یای انکا،
بیر بنوم کبی بلاکش اوغرار ایسه، وای انکا.

دیگر :

عاشیقلارینی آه او مسیحادم اولدورور
بو آدم اولدورور کی مسیح آدم اولدورور

دیگر :

گرچه کیم دیرلر جهاندا عاریفه بیر گول ییتر،
عاریفه بیر گول ییترسه باکا یاریم گول ییتر.

دیگر :

هم نفس اولالی جان ناله و افغانلار ایله،
مومدور یانماغا دیل شمع شبستانلار ایله.[1]

---

[1]. ص. ۱۱۲-۱۱۳

عاشق چلبی ایکنجی سلطان سلیم زمانیندا قلمه آلمیش"مشاعیر الشعرا" تذکره سینده (۹۷۶) بصیری حاققیندا گئنیش یازیر و قئید ائدیر: " بصیری متاع نظمک واقف و خبیری و فن شعرک ناقد و بصیری در. بیت:

کایناتک نیک و بد ورزیده سی
روزکارک کرک باران دیده سی.

اکرچه الاجه ایدی اما ، بیت:

هر بیشه کمان مبر که خالیست شاید که پلنک خفته باشد

مضمونکنی حسب حالی ایدی. شعرا ایچنده بر بیک اولوب وجودی کاشانهٔ ظرافتک نقش مثالی ایدی. نوایی مرحومک "مجالس النفایس"–نده مذکور اولان شعرادن و پای تخت ملک خراسان اولان هراتده سلطان حسین و نوایی و جامی و بنایی و اول عصرک اکابری خدمتنه ایرشمش ظرفادن ایدی. رومه سلطان بایزید مرحومه نوایی و جامی نک کتاب و غزللری و سپارش نامه لر ایله کلمشدر. اول عصرده سلطان بایزیدک کویکوسی اولان اوغورلی سلطان احمدک مصاجبتی ایله اکلنوب قالمشدر. ارباب دولتک یار قدیمی خصوصا یکانهٔ ارباب دولت اولان اسکندر چلبی نک همدم و ندیمی ایدی. سلاطین رومک دخی نظر احسانلرینه منظر و انواع التفاتلریله بهره ور اولدی. ایاصوفیه زوایدندن علوفه سی و پادشاهلردن سالیانه معروفه سی واریدی. اشعاری کاه جد و کاه هزل و کفتارینک بعضی موجب تحسین و افرین و بعضی لایق لیم و عذل ایدی. اصحاب دولتله لطیفه سنی بارشوردی و هر مجلسک نمکی اولوب سوزلری شیر و شکر کبی قارشوردی. ارباب دولتی طونادر ینه قفتانلرین کیر و اعیان جاه و رتبه لطیفه یوزندن زهرلر ایچرور ینه نعمتلرین ییردی. اول کلدوکنده مویدزاده قاضی عسکر ایمش اندن بر عسکری تولیته طالب اولمش. مویدزاده هر زمان شفقت بر مرضدر اول بزده یوقدر دیدوکی ایشدوب بصیری بو بیتی دیمش در:

منصب وصلن دریغ ایلر بو بن افتاده دن،

دلبرم بی رحمرک اولدی موبدزاده دن.
مویدزاده ایشدب اغماض ایلدکده بو قطعه یی دیوب مسندی التنه قومشدر. مویدزاده کورب اوقومشدر . قطعه

ای دل ز قناعت اکرت هست نصیبی
یک جو نبود پیش تو این خرمن دنیا
ور ابن مویدزاده ندهد منصب آخر
الرزق عل اللـه تبارک و تعالی

مرحومک لطایفی کثیر و مشهوردر و لسان خواص و عوامده مذکوردر. جمله دن بری ارباب البابدن اصحاب القابه لقبلرنه مناصب مناسب توزیع اتمشدر. مثلا مسلمان حسنه ایمان حصاری، اوزون مصلح الدینه بوی آباد، حشری حسنه چبق آباد، کوپک بالیه یلاغ آباد اولونجه چخ دیمیه لر اول دخی بر دم کناهمزی عفو ایده، صاری کرزه قزل اغاج، اوتوراق سپرکیه شجاع آق سرای ، قارتاله قوزغونیه مدرسه سی بکنورسه خوشست بکنمزسه قوشست، آهی یه کوینک، السز اوغلنه ایل یازیجی لغی ، بصیری یه الاجه حصار کذا و کذا . بر رسالهٔ بدیع المقالی کذا اتمام اتکده بر وزیره صونارکه اول زمانده سلطانلردن بری اولوب دوکون تدارکنده ایمش. مکر وزیر ارباب طبعه مایل و مزایا ذوقی درجه سنه واصل ایمش. منلا بصیری یارانه منصبلر ویرمش سن بزه حصه یوقمی بو قدر منصب ایچنده بزه بر منصب چوقمی دیر. مرحوم علی الفور سلطانک حالنه موافق کوردم سلطان اوکی سنجاغن ویردی دیر اکرچه لطایفی و ظرایفی چوقدر اما بو لطیفه سی رنکین در صاری کرز قاضی عسکر ایکن اوغلنه یهودیدن مسامان اولمق دفتردار عبدالسلامک قیزین الیویرمش بر مجلسده بو حادثهٔ مذکور اولدقده نه مناسبت اول اهل علم بو سپاهی عجب جامعه داری یوخسه مجرد یوغسه بو وضع قاسان کلرمی دیرلر بصیری عبدالسلامک یهودی لکندن کتابت ایدوب باشدن صاری مناسبتی یتر دیو مرحوم عجم اولدوغی جهتدن رفض و معائبیه بعض و نقص ایله متهم

اولدوغی حیثیتدن برکون اسکندر چلبی منلا بصیری علی کبی معاویه دخی صاحب حضرت رسالت پناه در و کاتب وحی الهی در نیچون انوکله بونی بر بلمزسن و ایکسنه برابر محبت قلمزسن دیر. مرحوم سلطانم بنده دفتردار عبدالسلامم دخی دفتردار اندن سنکله آنی یر بلینمی و ایکیکور برابر محبت قلایمی دیر. بر کون ینه اسکندر چلبی مجلسنده ماتدوکی سیر و سفر و چکدوکی خوف و خطردن خبر ویروب سیاحتندن حکایت ایدوب فلان اقلیمه واردم فلان مملکتده شوقدر درمان طوردم فلان شهرده شول دکلو ذوق و صفا سوردم دیر ایکن اکندر چلبی یا مغربی کوردکمی دیو قصد ایهام ایدر بصیری فی الحال قصدنه واقف اولب اسکندر ذوالقرنین دکولک که جهانی کوردم دیو قرن ایماسن باشنه ققر الزام ایدر مرحوم سنی حدود سبعین ده ایکن سنه احدی و اربعین ده محروسهٔ استانبولده رحلت ایلمشدر. مرحومک بنکی نامه سی و لطایف متفرقه سی واردر . کندی تدوین اتمشدر. اشعار او

عاشقلرینی آه اول مسیحادم اولدورر
بو آدم اولدرر که مسیح آدم اولدورور.

وله

کیرپکون سحر اوقلردر قاشلرونک یای اکا،
بر بنم کبی بلاکش اغرار ایسه وای اکا.

وله

تا حق پایت از نظر اهل درد رفت
چندان کریست دیده که دریا به کرد رفت.

وله

ایام بهار آمد و فریاد حضرات،
یک کل به مرادم نشکفت این چه بهارست.

نفیس تاریخلری واردر. سلطان جهانکیر مرحومک ولادتنه تاریخ "جهان کیرد بتوفیق الهی" دیمشدر. رودس فتحنه بر مصراعده اوچ تاریخ درج اتمشدر" فتحت ما فتح اتم فتح تام". بلغراد فتحنه بو تاریخ انونکدر. تاریخ

معین دین حق سلطان سلیمان
کر درکاهینه اولمشدر فلک سطح
جهادینی ایشیدوب روح قدسی.
زبان حال برله ایلدی مدح
انوکیچون دیدی فتحینه تاریخ.
بلاد انکروسی انکره سی ایلدی فتح

و زیرک اوغلی قاضی عسکر اولدقده قصیده دیرمش جایزه ویره یم دیو وعده ایدوب ویرمکده دیمشدر. قطعه

زیرک اوغلنه شاعرک بریسی،
مدح ایلتدی و دولته ایردی.
کرصوررسنک نه ویردی جایزه سن،
لطفلر اتدی وعده لر ویردی.

در عین حال

ای محیط علوم که محضا
قطره در علمکز قتنده دکز.
دیدیکز ساکه ویره صدقه
وعده دن غیری نسنه ویربدوکز

قطعه در خست روانی:

روانیله مکر پنتی حمیدک
بر ارادان یرادلمش روانی
برینک نانی وصفی لایذوقن
برینک صویی نعتی لن ترانی

ولی پنتی حمیدک نانی ینه
اکی اولد کلودر آب روانی.[1]

حسن چلبی ده "تذکره شعرا"سیندا (۹۹۴) گئنیش معلومات یازیر و اونو بصیری خراسانی آدلاندیریر: "خراساندندر. نوایی مزبور مجالس النفایس اولو کتابنده ایراد ایتمشدر. حضرت مغلا جامی و نواییک غزللری و سپارش نامه لری ایله سلطان بایزیده کلمشدر. اول زمانده سلطان بایزیدک دامادی اوغورلی سلطان احمدک مصاحبی اولوب انک صحبتی ایله اکلنوب قالمشدر. بعده مرّبی اصحاب هنر مرحوم اسکندر چلبی نک لطفنه مظهر اولمشیدی. ایا صوفیه ذوایدن علوفه سی و خزانهٔ پادشاهدن سالیانهٔ مصروفه سی وار ایدی. متاع معارفک مرد خبیری و فنون لطایفک ناقد و بصیری در. اکثر اشعار و کفتاری هنرله مائل اولمغین اصحاب دولت و ارباب عزتک صحبتنه داخل اولوردی. هجویات و هزلیاتی وافر و لطائف و غرائبی متکاثردر. اول رومه کلدکده مؤیدزاده قاضی عسکر ایکن بصیری مزبوردن بر عسکری تولیت طلب ایدوب دیردکده مرحوم مرقومدن شفقت بر مرض در اول مرض بزه عارض اولمشدر دیدوکن استماع ایتدکده بو بیتی دیمشدر. بیت:

منصب وصلین دریغ ایلر بو بن افتاده دن،
دلبرم بی رحمرک اولمش موبدزاده دن.

مرحومک لطائفی مشهور و السنهٔ خواص و عوامده مذکوردر. جمله دن هر کسه لقبنه مناسب مناصب ویرمشدر. مثلا مسلمان حسنه ایمان حصاری، اوزون مصلح الدینه بوی ابا و احشری حسنه چبوق اواسی، کومک بلایه بلاغ اراسی، اولنجه جیخ دیمیه لر اول دخی بزک کناهموز عفو ایده، صاری کرزه قزل اغاج، اوترق سبورکیه اق سرای، قرتاله قوزغونیه مدرسه سیف بکنورسه خوشست بکنمزسه قوشست، اهی یه کوینک قضاسی، بو رسالهٔ بدیع المقاله

[1]. عاشق چلبی، پاریس ألیازماسی ، ص.۵۸ (چاپی تذکره ده ۱۸۳)

یی اتمام ایدوب وزرادن برینه ویردکده وزیر مزبور جمله عالمه منصب توزیع ایتمش سن بزه دخی بر منصب یوقمی دیدکده اول زمانده سلطانلردن برینی المق اوزره ایمش بصیری دخی وزیر مذکوره سزه سلطان اوکی سنجاغن ویردم دیر. بر لطیفه سی دخی اولدر که حماملر توزیع ایتمشدر. مدرسلر مفتی حمامی، ملازملره قاضی عسکر حمامی، کدیلره چارطاقلی حمامی، عورتلره الاجه حمامی، ارکنلره عزبلر حمامی، حماللره حسرت حمامی، جلاحلره چوقور حمامی، دلبرلره وفا حمامی، جملهٔ لطائفندن منقولدرر. بر کون اسکندر چلبی مجلسنده ایتدوکی سفر، جکدوکی الام و خطری روایت ایدوب سیاحتینی حکایت ایدرکن اسکندر چلبی مزبور یامغربی کوردوکوزمی دیو ایهام ایتدکده بصیری عارف فی الحال واقف اولوب اسکندر ذوالقرنین دکولم که دنیای سیر ایدم، دیو الزام ایدر. بو مطلع انکدر: مطلع:

عاشقلرینی اه او مسیحادم اولدورر،
بو ادم اولدورر که مسیح ادم اولدورر

و بی نظیر تاریخلری داخی واردور. سلطان سلیمان مرحومک اوغلی جهانگیر سنه سبع و ثلثین و تسعمایه ده ولادت اتدکده بو تاریخی دیمشدر. مصراع:

جهانگیرد بتوفیق الهی

رودس فتحینه که سنه تسع و عشرین و تسعمایه ده واقع در . بو اوچ تاریخی بیر مصراعده درج اتمشدر. مصراع :

فتحت ما فتح اتم فتح تام[1].

صاحب قرآن مغفور سلطان سلیمان مزبور بلاد انکروسه اولان کفاری منحوسک اصنامنی کسر و ولایت و ممالکنی فتح ایدوب جملهٔ بلد اسلامه ضم ایتدکده بو تاریخی خوب واقع اولمشدر:

معین دین حق سلطان سلیمان،

---

[1]. دیواندا بو ماده تاریخی "یفرح المومنون بنصر اللـه" (۹۲۹) گئدیر.

که درکاهینه اولمشدر فلک سطح
جهادینی اشیدوب روح قدس ،
زبان حال برله ایلدی مدح
انکجون دیدی فتحینه بو تاریخ ،
بلاد انکروسی ایلدی فتح.

بعض یارانی ایله خانه روانی یه واروب اج قالدیقلرنده بو قطعه یی دیمشدر. نظمک

روانیله مکر پندی حمدک،
بو ارادن بر اولمش روانی
برینک نانی وصف لا یذوقون ،
برینک صوتی نعتی لن ترانی
ولی بندی حمیدک نانی یینه ،
ایکی اول دکلودر اب روانی

سنه احدی و اربعین و تسعمایه (۹۴۱) ده دیدهٔ جانی بو عالم محن و احزاندن کوز یوموب نرکس خیالی روضه جنانه نکران اولمغه دار فنادن ارتحال و جوار ملک متعاله انفال ایلمشدر.[1]

۱۰۱۸ –جی ایلده یازیلمیش "ریاض الشعرا" تذکره سینده "ریاضی" ایکی بصیری شاعیرین آدینی قئید ائدیر و "بصیری" عجم حاققیندا یازیر: "*بصیری بغدادلیدیر. بحقه مبتلا اولماغین آلاجه بصیری دیرلر ایدی. بایزید خانا ملا جامینین و نواینین سپارش نامه لریله کلب رومدا قالمیشدی. حقا که نقدینی بلاغتین ناقد بصیریدر. مرتب دیوانی واردر. بو ابیات دیواندان انتخاب اولونب ثبت اولوندی: نظم*

ای ترا کرد خان سپهر و هلال،

---

[1]. حسن چلبی ، تذکره شعرا، پاریس ألیازماسی ، ص. ۱۳۰

لب نانی ز گرد خوان باشد.

و له

چه باشد فلک های کحل پرند،
بر مطبخت توده های رماد.

و له

بر حیلت جلال تو کردون گرد گرد،
مانند تکمه ایست مطبق به نه کنار.

و له

در شبستان تو تا نفس نکار دم دم،
شمع روشن شده دارد قلم مو پر زر.

ترکییات

قنده وارم سایۀ سرو بلندنک وار ایکن،
کیمه قول اولام ستوک کبی افندیم وار ایکن.

و له

قدنکه بکزتدوکیمچون سرو کلشنده شها،
باغبان مسکین اودلر یولدرر باد صبا.

و له

کفته لر بنکیلر دهاننکده،
طوپلردر بوغاز حصارینده.

بزله سنج و لطیف پرداز اولوب جمله دن هر کیشینین لقبینه موناسیب توضیع اتمیش ایدی. مثلن ساری گرزه قیزیل قاچف اوزون مصلح الدینه بوی اباد، حصاری حسنه چبق اوواسی. بصیریه آلاجه حصار. بو جملۀ بیر رساله ادیب اول زاماندا سلطانلردان بیرینه نامزد بیر وزیره ویرور. اول داخی "جمله عالمه ویرمیشسوز. یا بیزه یوقمی؟ " دیدیکده بصیری ده "سلطان اؤنی

سانجاغین ویردیم" دیو لطیفه ایدر. طوقوز یوز قیرق بیرده فوت اولوب، ایوب رهکذارنده ذاتی ایله بیر یرده دفن اولونموشدور[1].

قاف زاده فایضی "زبده اشعار"[2] آدلی تذکره سینده"بصیری" حاققیندا یازلیر: *بصیری بغدادی طقوزیوز قرق برده فوت اولمشدر. بو ابیات دیواننداں انتخاب اولونور.*

اول ماه تعلبند که قور مه اوکنده سر،
شاکرد اولم دین اکه صوق دمر دوکر[3].

و

نه کل قالور بو کلشنده نه غنچه،
کرک سن کوکلکی کک طوت کرک طار.

و

کرچه کم دیرلر جهانده عارفه بر کل یتر،
عارفه بر کل یترسه باکه یارم کل یتر.

و

قنده وارسام سایهٔ سرو بلندم وار ایکن،
کیمه قول اولم سنک کبی افندم وار ایکن.

بو تذکره دن وئریلن معلوماتدان ایکی مطلب ألده اولونور: بیرینجیسی بو کی، شعیرلر "بصیری"نین دیوانیندان سئچیلیبدیر. و صونرا حاشیه ده یازلیب کی، *"قنده وارسم" بیتی که بعضی تذکره لرده عهدی نامنه در، دیوان بصیری ده منظور اولماغین مذکوره یازیلدی.*

---

[1]. Riyazul-Şuəra Təzkirəsi, Riyazi Məhəmməd əfəndi, hazırlayan Namik Açıkgöz, ۲۰۱۷, Kültür ve Türizm Bakanlığı –Küktür Eserleri ٥۳٤,s.۹۳

[2]. . زبده الشعرا تذکره سی ، فرانسه ملی کیتابخانا أليازماسی ، ص.۲۵

[3]. تهران أليازماسيندا غزلين مطلعی بئله دير:

اول ماه نعلبند که مه قور اوکنده سر وصلينی کم که استسه صاوق دمر دوکر

مصطفی جارالله زاده یازدیغی" تذکره بیانی" –ده اونو خراساندان بیلیر و گؤزه‌ل لطیفه لر صاحیبی اولماسینی قئید ائدیر و یازیر: *"خراساندان‌دیر. جامینون و نواییون غزللری و نامه لری ایله سولطان بایزیده گلمیشدور. لطیف لطیفه نامه‌لری واردور. ملازملرون لقبلرینه موناسیب گلدیکلری طرزی اتمیشدور . مسلمان حسنه ایمان حصاری، اوزون مصطفی یه بوی آباد، حشری حسنه چوبوق اواسی، سوپورگیه آق سرای داخی بونون میثالی. بو مطلع انوندور.*

کیرپیکک سحر اوقلاریدر قاشلرکدر یای اکا،
بیر بنم کبی بلاکش اوغرار یسه وای اکا.[1]

"قافله الشعرا" آدلی تذکره ده بصیرینی قابیل شاعیر بیلیر و اونا یازدیغی نظیره نی کیتابیندا قئید ائدیر. اورادا، یازیلیر:" مرحومون *مولودی بعضی تذکرلرده بغداد و بعضیسنده خراسان و سرحد عجم دییه یازیلمشدیر. بصیری مشاهیر شعرادن اولوب حتی علیشیرنوایی مرحومون بصیرینن بعضی لطائفینی "مجالس النفایس" نام کتابیندا ذکر اتمیشدیر. مولا جامی و نوایی مرحوملارنک توصیه نامه لری ایله سلطان بایزید ثانی درگاهینه یوز سوروب بایزید ولی مرحومونک کریمه زاده سی سلطان احمدینک مصاحبی اولوب قالمشدر. مربی ارباب هنر اسکندر چلبینین داخی ملتفتی اولوموش ایدی. مویدزاده قاضی عسکر ایکن بیر منصب رجاء ایتدیکده مویدزاده ویرمدیکندنک و مویدزاده نین " شفقت و مرحمت بیر مرضدر. اول مرض الحمد بیزه عارض اولمز" دیدیکینی ایشیتدیکندن مویدزاده حاققیندا بو بیتی سویله میشدیر. بیت:*

منصب وصلونک دریغ ایلر بو بن افتاده دن،
دلبروم بی رحمرک اولموش مویدزاده دن.

---

[1]. تذکره بیانی، ص. ۳٤

بصیری مرحوم انشادی لطائفه مایل خوشگو و خفیف خو اولماغین عصرینده بولونان اکابردن اکثریسینین مجلسینه داخل اولوردی. جمله لطائفیندندیر که معاصری بولونان اهل مناصبنک لقبینه مناسب منصب توجیه و لطیفه اولماق اوزره بعضی مزاقه تقدیم ایلمیشدیر. تقدیم ایله دیگی دفتر منصب بیر وجه اتی یازیلدی. دفتر " مسلمان حسنه- ایمان حصاری. اوزون مصلح الدین - بوی اباد، حشری حسنه چبیق اواسی. کوپک بالییه یالاق اوا . صاری کورزه قلیج آغاج. سوپورکه حسنه آکسارای. قارتالا قوزولو مدرسه سی. آهی یه کوینوک قضاسی."

ایشته بیر چوخ ذواتا طرز لطائفده اولاراق منصب توجیه ایله وزاردان بیرینه ویریر. تقدیم ایتدیگی پاشا داخی "بیزه بیر منصب ویرمه میشسینیز" دیدیکده " سیزه ده سلطان اونو" دیمیشدیر. بو مقوله لطایفی کثیردیر. ۹۴۱ سنه سی وفاتی وقوع بولمشدور. ینه مرحوم بصیرینین جملهٔ لطائفیندندیر که بیرکون احباسیندن بیر قاچ ذات ایله شعرادان روانی مرحومونک خانسینه کیدرلر. آج قالدیغلاریندا بو قطعه یی روانی حاققینده درحال انشا ایدر. قطعه:

روانی له مکر پینتی حمیدون،
بیر آراده یارادیلمیش روانی.
بیرینین وصف نانی لایزوقون،
بیرینین نطعی آب لن ترانی.

بیر قاچ بیت آثار شعریه سیندندیر: بیت:

عاشقلرینین آه او مسیحا دم اولدورور،
بو آدم اولدورور که مسیح آدم اولدورور.

گرچه کم دیرلر جهانده عارفه بیر گل یتر،
عارفه بیر کول یترسه بکا یارم کل یتر.

ایکی صورت خوبدور حقدنک بکا اولسه نصیب،

اول مه ون یوزینی کورمک کورممک روی رقیب[۱].

یوخاریداکی معلوماتلارا أساسن دئمک اولار کی، عثمانلی تذکره چیلرین هامیسی بصیری باره سینده معلومات وئریب، اونو آلقیشلاییرلار.

بوگونه قدر "بصیری"-نین تکجه بیر دیوانچه ألیازمسیندان خبریمیز وار ایدی. همین ألیازما استانبولدا سلیمانیه کتابخانه سیندا ۲۹۲ نومره آلتینده ساخلانیلیر. ألیازما بیر مجموعه نین بیرنجی حیصه سی (۱-۲۲۹ صحیفه لرنده) کی، "ریاضه انشاء" آدلانیر یئرلشیر و بصیرینین اوز دستحط ایله ضبط اولدوغی سایلیر. بورادا محمد الگیلانینین"ریاضه انشاء" اثری یئرلشیر. بیرینجی حیصه- نین سونوندا ۹۲۰ هجری سنه سی گؤستریلیر. بو دا رساله–نین یازییا آلیندیغی تاریخدیر. مجموعه نین ایکنجی حیصه سینده نصیرینین دیوانی یئرلشیر (۲۲۹-۲۸۱ صحیفه لرینده). دیوانین دیباچه سینده "نصیری" اؤزونو و أثرینی بئله آدلاندیریر: " *چنین گوید مسّود این بیاض محمد بن احمد بن ابی المعالی المرتاض الشهیر به بصیری*". بو بیاضی دا شاعیر اؤز دستخط ایله یازیبدیر. اورادا اولان شعیرلرین بعضیسی ۹۲۰-نجی ایلدن سونرایا عایددیر. دستخط تعلیق خط ایله ۵۲ ورقده یازیلیبدیر. بورادا ۲۳ قصیده، ۱۲۱ غزل و ۳۲ قطعه فارسجادیر. فارسجا شعرلرین آرخاسیندا تورکجه یازلان شعیرلر یئرلشیر. تورکجه بؤلمه ده بیر قصیده ۴۶ غزل و بیرنئچه مقطعلری وار. دیواندا توپلام ۱۴۰۶ بیت وار.

بصیرینین فارسجا دیوانینا گوتلوخان أرن (۱۹۹۹) و فکرت ساری سوی (۲۰۰۱) و عیسی بولوک گرای (۲۱۰۱۹) فوق لیسانس تئزی یازمیش و دکتر احمد قارتال (۲۰۰۶) تورکجه شعیرلرینی نشر ائتمیش و دکتر احمد ایچلی (۲۰۱۶) بحرالمعارف مجموعه سینده اولان یئنی شعیرلری حاققیندا مقاله

---

[۱]. تذکره قافله الشعرا، ص. ۱۱۲

یازراق بصیرینین ۱۳ یئنی شعیرینین تانیتدیرمیشدی. بیز همین اثرلردن فایدالانمیشیق.

آذربایجان جمهوریسینده "بصیری" حاققیندا موستقیل بیر آراشدیرمایا راست گلمیریک. اورادا، یالنیز "آذربایجان کلاسیک أدبیاتی کیتابخاناسی" مجموعه سینده بصیرینین ۵ غزلی نشر اولونور. مولفلر یازیرلار: "*بصیری عینی زاماندا گؤزه ل لطیفه لر مولفی ایمیش. شاعیرین اثرلری توپلانمامیشدیر. تذکره لرده ساخلانیلان غزللرینده طریقت شاعیرلرینین تاثیری حیس اولونسا دا، بونلار أساسن محبت مووضوعسوندا یازیلمیش لیریک شعیرلردیر*"[۱]. بوندان علاوه، خانم وصاله موسالی "*عثمانی تذکره لرینده آذربایجان شاعیرلری*"[۲] آدلی اثرینده بصیری و اونو حاققیندا سهی بیگ، حسن چلبی و عشق چلبی تذکره لرینده اولان معلوماتی تقدیم ائدیر. بورادا سایر تذکره لرده اولان معلومات تقدیم اولنماسادا اونون حاققیندا اولان بؤتون معلومات تقدیم اولونور. بوندان باشقا باکیدا بیر ایکی مقاله ده ده بصیرینین آدینا راست گلیریک. آنجاق بو گؤزل لیریک شاعیر آذربایجان أبیاتیندا تدقیق اولونمامیش قالیر.

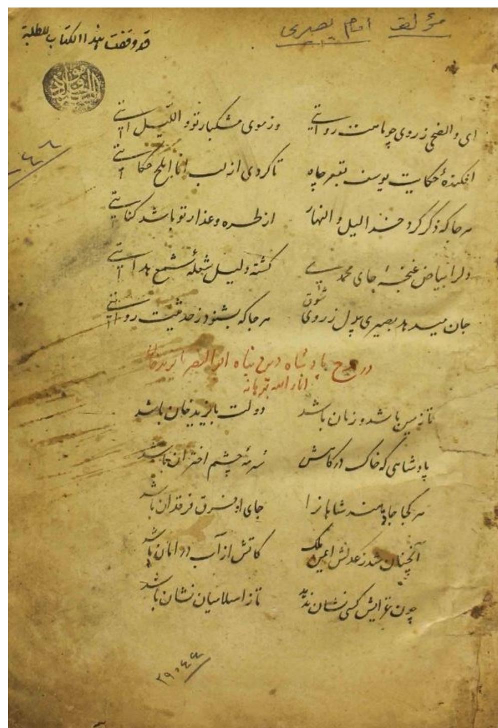
بیز بو یاخینلاردا بصیرینین یئنی دیوان ألیازماسینی آشکار ائتدیک. بو دیوان شاعیرین اؤز دستخط ایله یازیلیب و آوتوگراف ساییلیر. ألیازما نستعلیق خط ایله یازیلیبدیر و شاعیرین اوز دستخطیدیر. دیوانین بیرینجی حیصه سینده فارسجا شعیرلری (صحیفه ۱-۱۵٦ صحیفه لرده) و آردیندان (۱۵۷-۱۹۴ صحیفه لرینده) تورکجه شعیرلری ضبط اولونوبدور. بورادا سلطان سلیمانا اتحاف اولونموش قصیده ألیازمانین ۹۳۰ ایلده سونرا یازیلماسینی گؤستریر.

---

۱. آذربایجان کلاسیک أدبیات کیتابخاناسی، ۳-جو جیلد ، ص. ۳۵۳

۲. Vüsalə Musalı(Səmədova) Azərqızı, Osmanlı Təzkirələrində Azərbaycan Şairləri, Bakı, Nurlan, ۲۰۰۹, s.۱۲۰

آلیازمانین بیرینجی صحیفه سینده " مولف امام بصیری" عنوانی یوخاری طرفده یازیلیبدیر. بیرینجی صحیفه حضرت رسول مدحینه اولان شعیر ایله باشلانیر:

مؤلف امام بصیری

ای والضحی ز روی چو ماهت روایتی — وز موی مشکبار تو واللیل آیتی
افکنده حکایت یوسف بقعر چاه — تا کردی از لب انا املح حکایتی
هرجا که ذکر کرد خدا لیل و النهار — از طره و عذار تو باشد کنایتی
دل را بیاض غنچه جای محمدی — گشته دلیل شعله شمع هدایتی
جان میدهد بصیری بدل ز روی شوق — هرجا که بشنود ز حدیثت روایتی

در مدح پادشاه

تا زمین باشد و زمان باشد — دولت بایزیدخان باشد
پادشاهی که خاک درگاهش — سرمه چشم اختران باشد
هرکجا جاه مسند شاهان را — جای او فرق فرقدان باشد
آنچنان شد ز عدلش ایمن ملک — کآتش از آب در امان باشد
چون نوایش کسی نشان ندهد — تا ز اسلامیان نشان باشد

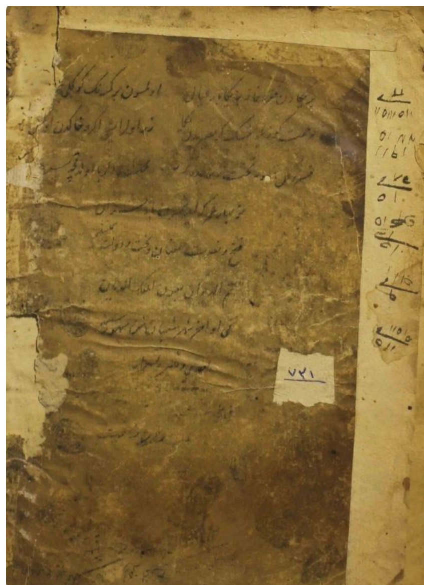
تهران نوسخه سینین بیرینجی صحیفه سی

ای والضحی ز روی چو ماهت روایتی،
وز موی مشکبار تو واللیل آیتی.
افکندۀ حکایت یوسف بقر چاه،
تا کردی از لب انا املح حکایتی.
هرجا که ذکر کرد خدا لیل و النهار،
از طره و عذار تو باشد کفایتی.

دلرا بیاض غنچهٔ جای محمدی،
گشته دلیل شعلهٔ شمع هدایتی.
جان میدهد بصیری بیدل ز روی شوق،
هر که که بشنود ز حدیثت روایتی.

.سونرا ۲۳ قصیده مدح مضمونو ایله یازیلیبدیر. قصیده لرین باشلیقلاری قیرمیزی مورکب ایله یازیلیبدیر. قصیده لرین تاریخی جهتدن أهمییتلری وار. بورادا "سلطان احمد بن سلطان بایزید نور اللـه" و "وله فی مدحه نور اللـه قبره" و "در مدح سلطان احمد بایندری نور اللـه قبره" و " وله فی مدحه " باشلقی ایله قره قوینلو سلطانی اولان گوده احمده دورد قصیده ، "در مدح اغرلو محمد بن سلطان حسن البایندری" بیر قصیده،"در مدح سلطان حسین بیقرا نور اللـه ضریحه" بیر قصیده، "در تعریف قصر وزیر اعظم اکرم ابراهیم پاشا" بیر قصیده ، "در مدح جناب فضایل مآب جعفربیک نشانجی نور اللـه ضریحه" بیر قصیده، "در مدح پادشاه دین پناه ابوالنصر بایزیدخان انار اللـه برهانه" و " وله فی مدحه رحمه اللـه" و "وله فی مدحه غفرله" و " وله فی مدحه غفی اللـه عنه" و "وله فی مدحه غفر ذنوبه" و "وله فی مدحه انارالـلـه برهانه" و "وله فی مدحه رحمه اللآه" و " وله فی مدحه عفی عنه" و " وله فی مدحه طاب ثراه" و " وله فی مدحه جبل الجنه ماواه" و "وله فی مدحه غفرالـلـه له" سلطان بایزید حاققیندا و "در مدح پادشاه اقلیم ستان سلطان سلیم خان" و "وله فی مدحه عن اللـه عنه" ایکی قصیده و "در مدح سلطان سلیمان بن سلیم خان خلدت خلافته" حاققیندا مدحلره راستلاشیریق. سونرا "وله فی الغزلیات" باشلیغی ایله فارسجا غزللری باشلانیر. غزللر الیفبا سیراسی ایله قلمه آلینیبدیر. بو دا گؤستریر کی، ألیازما سونرالار توپلانیبدیر. دیواندا ۱۳۹ فارسجا غزل ضبط اولونوبدور. غزللردن سونرا رباعی و مفردات گلیر. تورکجه غرللرینین سایی ۷۴ و قصیده لرین سای ۴ دور. تورکجه

غزللرینده الیفبا سیراسی پوزولور. آلیازمانین اورتاسیندا ایکی یئرده صحیفه دوشمه سی وار.

تهران نوسخه سینین سون صحیفه سی

آلیازمانین سون صحیفه سنده "تم الدیوان بصیری بعون الملک فی اواخر شهر شعبان شهور سنه....." تاریخی وارسه دا اوخونولمازدیر. منیم ظنیمجه ۹۴۱ ویا ۹۳۱ اولا بیلر. یعنی شاعیرین وفاتینا یاخین بیر زاماندا.

گؤستردیگیمیز ایکی آلیازما، هله لیک، آلیمیزده اولان تک نوسخه لر ساییلیر. بصیرییه باشقا اثرلر ده منسوب اولونور. آنجاق دیوانی قدر مشهور و اؤنمه لی ساییلمیرلار. بیز دیوانین سونوندا اونون "بنکی نامه" لطیفه سینی ده علاوه ائتمیشیک.

بو دیوانلاردان علاوه، بصیرینین قدیم مجموعه لرده بیرچوخ شعیرلری ضبط اولونوبدور. أسکی مجموعه لرین أن مشهورلاری سایيلانلاردا بصیرینین شعیرلرینه راست گلیریک: ائدیرنه لی نظمینین "مجموعه نظائر"-ینده (۹۳۰) بصیرینین ۲۰ غزلی وار. بورادا اولان غزللرین هامیسی نظیره دیرلر. بو مجموعه ده بصیری احمدپاشا، علوی، نظامی، احمدی، عطایی، جعفر چلبی، شمعی، هاشمی عجم، طالعی، خضری بیک کیمی شاعیرلره نظیره یازیبدیر.

پروانه ابن عبدالله ین "پروانه مجموعه" سینده (۹۶۸) بصیرینین ۲۲ غزلی ضبط اولونوبدور. بو غزللر آراسیندا دیواندا اولمایان بیر نئچه غزله راست گلیریک. بیز بو غزللری حاضیر ائتدیگیمیز دیوانا علاوه ائتمیشیک.

"سلطان خوبان" مجموعه سنده بصیرینین ۱۱ شعیرینه راست گلیریک. بونلاردان اونو تورکجه و بیری فارسجادیر. تاسوف کی، بورادا غزللرین یالنیز مطلع بیتی گؤستریلیر. مجموعه ده شاعیره خیطاب کیمی "بصیری شاعر مقبول عالم"، " بصیری مرحوم"، "بصیری بیک" و "بصیری" عنوانلاری یازیلیر. بورادا بیر نئچه مطلع وار کی، اونلارا بصیرینین دیوانیندا راست گلمیریک: مجموعه ده مطلعلری گؤستریلن غزللر آشاغیداکیلاردیر:

سینمه بیر تیر اوردن ایلدنک زخمینک زیاد[1]،
عاجز ایکن اول خدنک زخم ایله بن نامراد.

و

کرپکک سحر اوقلری ابرولرکدر یای اکا،
بیر بنم کبی بلاکش اوغراریسه وای اکا.

و:

بیر یاکا طعن رقیب و بیر یاکه جورنک سنوک،

---

[1]. غزل تهران و استانبول ألیازماسیندا یوخدور.

داد الیندن دوستوک فریاد الندن دشمنونک.

و

یوز یره قور مه سکا تعظیم ایچون مهر قلک،
ملک حسنه خسرو اولدوک بکلکون وار ای ملک.

و

روشن اولدی کون کبی ای مه سنوک کرامتونک،
سکا اق یلدز دیین بلمز سنوک ماهییتنک[۱].

و

آی یوزوک مصحف اکا اعراب و نقطه خط و خال،
طوغمدی قاشوک کبی دور قمرده بیر هلال.

و

قدوکه بکزدوکیچون سرو کلشنده .شها،
باغبان مسکینه اوتلر یولدرر باد صبا.

و

خنجروکه قرشو وارور بو دل بی باکیمز[۲]،
بیر یورک کوسترسنک اخر سینهٔ صد چاکیمز.

و

صون لعلینک چون خط سیه فام یتشدی[۳]،
آچدر بنی غم روزه سنک احسان یتشدی.

و

سمندر سخت آهم طاایران ربع مسکون را ،
نه چرخ آورد آب چشم من دولاب کردون را.

و

او ماه سودوم ایشم ناله و آه،

---

۱. غزل تهران و استانبول آلیازماسیندا یوخ
۲. غزل تهران و استانبول آلیازماسیندا یوخ
۳. غزل تهران و استانبول آلیازماسیندا یوخ

مدد بر کیمسه یق حالمدن آکاه[۱].

"بحر المعارف" و یا "صندوقات المعارف" آدلی مجموعه ده ۱۳ غزلی ضبط اولونوبدور. بو ۱۳ غزلین هیچ بیری تهران و استانبول نوسخه لرینده یوخدور. بو غزللری حاضیرلادیغیمیز دیوانا علاوه ائتمیشیک و صحیفه أتکلرینده بونا ایشاره اولونوبدور[۲].

بونلاردان علاوه موختلیف جنگلرده ده بصیرینین شعیرلرینه راست گلیریک. "بصیری" حاققیندا وئریلن معلوماتا أساسن او ایکی دفعه روم دیارینا سفر ائدیبدیر. بیرینجیسی هرات سفریندن سونرا علیشیر نواییـنین توصیه نامه و دیوانی ایله سلطان محمدین سراییـنا گئدیر و اورادا حؤرمت گؤرور (سلطان محمدفاتح ۹۰۲ هجریده فوت ائدیر. او أدب سئور سلطان ایدی و ۶ دیلده دانیشیردی و "آونی" تخلوصو ایله شعیرلری وار. شاعیر جامی مکیۀ گئدنده سلطان محمد چالیشیر اونو عثمانییه چاغیرسین، آمما بو ایش باش توتمور). همین زاماندا "اوغورلو محمد" آتاسیندان قاچیب عثمانی سولطانینا سغینمیشدیر(۸۸۰ هجریده). سلطان محمد فاتح اوغورلو محمدی خوش قارشیلاییر و قیزینی (گوهرخانم سلطان) اونا أره ویریر. اوغورلومحمد استانبولدا قالیر و بورادا بیر اوغلی اولور. اوغلونون آدینی احمد قویور. احمد ده سلطان محمد فاتح کیمی چوخ أدب سئور ایدی و قایناقلارا گؤزه شعیر ده دئییردی. بصیری سرایدا "اوغورلومحمد"-ین مصاحیبی اولور. استانبولدا "بصیری" سلطان بایزیده یازدیغی قصیده لرین قارشیسندا انعاملار آلیر و اونا ۹۱۷-جی ایله قدر آییلیق مواجیب تعیین اولونور. ایاصوفیه مواجیب دفترینده اونون آدینا راست گلمک اولور[۳].

---

[۱] .Sultani-xubana münasib əşar, Hazırlayan M. Gürbüz, ۲۰۱۸.

[۲] .Ahmet İçli, Basirinin Yeni Türkçe Şiirleri, Karadeniz dergisi, ۲۰۱٦, s.۳۱

[۳]. Kutlukan Eren, Basiri ve Divanının Tenkidi Metni, master tezi, İstanbuı ۱۹۹۹, s.۱۱ و II Bayezid Devrinə Ait Bir İnamat Defter, s. ۳۱۲-۳۳۷

"بصیری" اوزون حسنین اولوموندن سونرا اوغورلو محمد ایله برابر تبریزه دؤنور. اوغورلو محمدین اولوموندن سونرا اونون اوغلی "سلطان احمد بایندری"-نین خدمتینده اولور. سلطان احمد عثمانیده اولارکن داییسی سلطان بایزیدین قیزی "عین شاه خاتون بیگم" ایله ائولنیر. "سلطان احمد" بیر ایل اؤلوموندن قاباق بصیرینی ائلچی اورالاراق رومه گؤندریر(۹۰۲). بو زامان سلطان بایزید استانبولدا وفات ائدیر و عینی زمامدا "سلطان احمد بایندری" ده قاراداشی ألینده اؤلدورولور. بو خبر استانبولا چاتیر. "بصیری" بو حادیثدن چوخ متاثر اولور و بیر داها ایرانا قاییتمایر و عؤمرونون سونونا قدر عثمانلی دیاریندا قالیر.

"بصیری"نین ایکنجی دفعه عثمانلییا گئتمه‌سی چوخ یاخشی اولمور. تذکره-لرده یازدیغی کیمی فقر و چتین شرایطده یاشاییر. سلطان سلیم دوروندە و آردیندان سلطان سلیمان زامانیندا چوخ حؤرمت گؤرمور و اونا مواجیب وئریلمیر. اونون سلطان سلیمه یازدیغی اوچ مدح قصیده لره باخمییاراق، اونا مادی جهتدن یاردیم اولونمور. عؤمرونون سون واختلاریندان سلطان سلیمانا بیر قصیده اتحاف ائدیر. قصیده لرین مضمونو سطیر آراسی شکایت و ناراضی اولماسینی اثبات ائدیر. حسن چلبی یازیر کی، "بصیری" مغرور شاعیر ایدی و چوخ دا سلطانلارین ألینه باخمیردی.

قطع کردند بخششم زین پس،
من نگویم قصیده ، نی قطعه.
پادشه را درین گناهی نیست،
قطع اللـه عمر من قطعه.

و:

ایا بحر سخا و کان احسان،
که خلقی از کرمهای تو شادند.
به بنده خرجی گفتی که بدهند،

بغیر از وعده ام خیری ندادند.

و:

الا ای انکه دارد خاک پایت،
ز کحل اصفهان و توتیا عار.
مرا در خدمتت عرض نیازیست،
بگویم که نباشد بر دلت بار.
برهنه پای ماندم از ره لطف،
بکفشی بنده را از خاک بردار.

و:

ای انکه ترا خوی خوش و خلق نکوست،
بشنو سخنی که دوست گوید با دوست.
انگشت من از کفش برون آمده است،
همچون کشفی که سر برارد از پوست.

و:

ماییم گرفتار دل غم اندوز،
چون شمع دمی بگریه گاهی در سوز.
روزی بهزار غصه آریم بشام،
شامی بهزار محنت آریم بروز.

یوخاریداکی شعیرلرده بصیری نقدر آغیر شرایطده یاشادیغینی گؤستریر. آنجاق اونا یاردیم ائدن ألی تاپمیر. بصیرینین شعیرلرینده غربت، دوستلاردان آیری دوشمک و زمانه ده علمه آز قیمت وئریرمه سیندن شکایت ائدن پارچالارا راست گلیریک.

باری بری نحوردیم از باغ زندگانی،
هرگز گلی نچیدیم از شاخ شادمانی.
در عیش و کامرانی دعوت مکن که ما را،
با درد دوست داریم صد عیش و کامرانی.

بصیرینین مدح قصیده لرینه دیقت ائتسک، او سلطان محمد بیگ بایندر و سلطان احمد بایندرا اتحاف ائتدیگی مدح قصیده لرین هامیسینی اونلارین وفاتیندان سونرا یازیبدیر. بودا گؤستریر کی، او حقیقتن بو سلطانلارا علاقه سی واریدی و مدح قصیده لرینی مادی بخشش اوچون یازمامیشدیر.

بصیری "بنگی نامه"سی بر لطیفه‌لی یازی اولسا دا بیر یوخسول- "بنگی" (آواره معناسیندا) فقیرین دیلیندن یازیلیر. همیشه آجلیق چکن بنکی قبرینی خوراکلاردن یارانمیش توربه کیمی تصویر ائدیر.

نصیرینین دیوانینین تاپیلماسی و نشری دیقتتی اونا چکملیدیر و اومید اولونور کی، گلجکده بو حساس، ظریف و اوغورسوز شاعیریمیزین یارادیجیلیغی هر طرفی اؤیرنیلسین. بصیری دیلیمیزه یئنی تعبیرلر، بدیعی بیرلشمه‌لر و باشقا یئرلرده گؤزونمه‌میش عیباره‌لر گتیریبدیر. اونون دیلی و قلمی اوقدر گؤجلودور کی، فضولی کیمی بؤیوک لیریک شاعیریمیز ده اوندان تاثیرسیز اولماییبلار.

بیزیم بورادا حاضیرلادیغیمیز چالیشمادا بصیرینین فارسجا ۲۵ قصیده سی، ۱۳۸ غزلی، ۳۵ قطعه و مادهٔ تاریخی ایله یاناشی ۸۷ تورکجه غزلی و ۴ قصیده سی و بیر نئچه تک بیتلری اوخوجولارا تقدیم اولونوبدور. دیوانین حاضیرلانماسیندا آلیازمانین ایملاسی دییشیلممیشدیر. یالنیز "گ" و "ک" فرقلنمه‌سی گؤستریلمیشدیر.

فیروز رفاهی علمداری
تهران۱۳۹۹

قایناقلار:

آذربایجان کلاسیک ادبیات کیتابخاسی، ۳-جی جیلد،

تذکره مجالس النفائس (۹۲۹) ، علیشیرنوایی، ترجمه فارسی شاه محمد قزوینی،

تذکره سهی (۹۴۵)، سهی بیک، دستنویس کتابخانه ملی فرانسه

تذکره لطیفی(۹۵۳) تذکره الشعرا، دستنویس کتابخانه ملی فرانسه

تذکره مشاهیر الشعر (۹۷۶)، عاشق چلبی، دستنویس کتابخانه ملی فرانسه

تذکره شعرا، حسن چلبی، دستنویس کتابخانه ملی فرانسه

تذکره گلشن شعرا (۹۷۱)، عهدی بغدادی، دستنویس کتابخانه ملی فرانسه

تذکره کنزالاخبار ()، کلیبویلی مصطفی علی،

تذکره ریاضی (۱۰۱۸)، ریاضی

تذکره زبده الشعرا، قاف زاده فایضی دستنویس کتابخانه ملی فرانسه

تذکره بیانی ، مصطفی جارالله زاده،

تذکره قافله شعرا (۱۲۹۰)، محمد توفیق

مجموعه النظائر (۹۳۰)، ادرنوی نظمی،

مجموعه پروانه (۹۶۸) ، پروانه بن عبدالله،

مجموعه سلطان خوبان،

مجموعه بحرالمعارف،

1 -*Ahmet Kartal , basiri ve Türkçe Şiirleri, məqalə*

2 -*Ahmet İçli, Basirinin yeni Türkçe Şiirleri, Karadeniz,* 2016*, N.*31*, s.*304

3 -*Fateh Başpinar, Basiri*\ *nin Bengname Adlı Eseri, Turkish Studies,* 2011*,* 6/3*, p.* 567

3 -*Fikret Sarısoy, Bairi `nin Farsca Divanı, K.Üniversiter,YL Tezi,*2001

4-*Kutlukan Eren, Basiri ve Divanının Tenkidi Metni, master tezi, İstanbuı* 1999
5-*İsa Bulukgiray, Basiri`nin Farsça Divanı`nın Türkçe Çevirisi, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi,* 2019
6-*Namik Açıkgöz,* 2017, *Kültür ve Türizm Bakanlığı - Küktür Eserleri*
7-*Riyazul-Şuəra Təzkirəsi, Riyazi Məhəmməd əfəndi, hazırlayan*
8-*Vüsalə Musalı (Səmədova) Azərqızı, Osmanlı Təzkirələrində Azərbaycan Şairləri, Bakı, Nurlan,* 2009
9-*Edirneli Nazmi, Mecmaun Nezair, Hazırlayan Dr. M.F.Küksal, Kültur ve Turizm Bakanlığı Yayınları,* 2012
10-*Pervane Bey Mecmuasi, Hazırlayan Dr.Kamil Ali Giynaş, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları,* 2017
11- Sultani-xubana münasib əşar, Hazırlayan M. Gürbüz, 2018

دیوان فارسی

دیباچه[1]

سپاس بی قیاس بصیری را که باصرۀ بصیرت انسان را به شعۀ معات جمال خویش منور گردانید و حمد بی حد ذوالیقینی را که اعیان ثابته ماهیات ممکنه را از عین عدم بصحرای وجود ظاهر گردانید با آنکه از چشم و گوش منزهست. انه هو السمیع البصیر خداوندی که بی تشبیه و نظیر است بافعال عماد خود بصیر است و صلّۀ صلوات بلانهایات بر سر حلقۀ زمرۀ انبیاء رفیع الدرجات که از طریقه پر معرفت شرحیست او عین ارباب حقیقت روشن میگردد. چشم و چراغ رسل مقصد این جزو و کل مظهر دین هدی ناسح نهج و سبل. و بر آل و اصحاب او که بعین عیان بینایانند. هر یکی انجمی که چشم سپهر نگران رویشان بدیدۀ مهر رضوان اللـه علیهم اجمعین.

چنین گوید مسَود این بیاض *محمد بن احمد بن ابی المعالی المرتاض الشهیر ببصیری* جعله اللـه الی عین العیان مطعا و بصرا انه معینا بصیرا که گاهی بمقتضی طبع سلیم و ذهن مستقیم نظمی گفتی که ارباب این فن را محرک سلسله سخن بودی. اما چون دید که ابنای زمان سلاطین جهانرا رغبتی بدین فن نمانده است باخود گفت:

چند تسوید کنی دفتر پند از اشعار

به از آن نیست که دستی بکشی زین سروکار.

اکنون متوقع از اصحاب بصیرت و ارباب سریرت که روی سخن بدینناست آنکه این مسودۀ بی فایده که بر صحیفه روزگار مرقوم گشت بنظر اصلاح ملحوظ فرمایند و از پی ثواب در به بودنش التفات فرمایند و اللـه توفیق الی سبل الرشاد و الیه المرجع و المعاد.

ای ذات تو از صفحات عالم گرفته نور،

غیر از ظهور ذات تو چیزی نه در ظهور.

---

[1] دیباچه و غزل تهران آلیازماسیندا یوخدور استانبول آلیازماسیندان آلینیبدیر.

حور قصور خلد بدین ذکر داکرند،
سبحان من تنزه عن وصمت المقصور.
هرکو چشید جرعه ای از جام وصل تو،
منصوروار در همه عالم فکند شور.
در جست و جوی تو شب و روز عاشقان،
گاهی درون کعبه و گاهی بکوه طور.
در کنه ذات پاک تو عقل عقال پای،
یک ذره پی نبرده و چون وهم مانده دور.
هنگام بعث و نشر چه سازیم ربنا،
ان لم یکون عفوک فی البعث و النشر.
دارد **بصیری** از کرمت چشم مغفرت،
اغفرله که غیر تو کس نیست با غفور.

******

ای والضحی ز روی چو ماهت[1] روایتی،
وز موی مشکبار تو واللیل آیتی.
افکندۀ حکایت یوسف بقعر چاه،
تا کردی از لب انا املح حکایتی.
هرجا که ذکر کرد خدا لیل و النهار،
از طره و عذار تو باشد کنایتی.
دلرا بیاض غنچۀ جای محمدی،
گشته دلیل شعلۀ شمع هدایتی.
جان میدهد **بصیری** بیدل ز روی شوق،
هر که که بشنود ز حدیثت روایتی.

---

[1]. س. ز مهر جمالت

قصاید

در مدح پادشاه دین پناه ابوالنصر بایزیدخان
اناء اللــه برهانه

تا زمین باشد و زمان باشد دولت بایزیـد خـان باشد
پادشاهی که خاک درگاهش سرمۀ چشم اختران باشد
هر کجا جا دهند شاهانرا جای او فرق فرقدان باشد
آنچنان شد که ز عدلش ایمن ملک کاتش از آب در امان باشد
چون غزایش کسی نشان ندهد تا ز اسلامیان نشان باشد
ذرۀ از ضمیر روشن شاه آفتاب فلـک مکـان باشد
سگ دربان شاه شیر شکار آهوی دشت خاوران باشد
هست هر بحر را کران لیکن جود او بحر بی کران باشد
ای سخا پیشۀ که دست دولت غیرت بحر و رشک کان باشد
تویی آن شه که داغ بندگیت نقطه سان بر جبین خان باشد
جاودان نیست گرچه عالم خاک نام نیک تو جاودان باشد
از پی قتل دشمنت شب و روز چرخ را تیر در کمان باشد
گرگ از بیم عدل تو رمه را همه روز و شبان شبان باشد
تیر تو در درون اعدایت همچو مغز اندر استخوان باشد
ای ترا کرد خوان سپهر وهلال لب نانی ز گرد خوان باشد
ز صبا هر نفس ریاحین را خاک پای تو ارمغان باشد
ای سپهرت برات و انجم او همچو ریگی که بر نشان باشد
در شبستان دشمنان تو شمع راست همچون سرستان باشد
پر نسرین چرخ از ره قدر در سرای تـو نـردبان باشد

بلبل گلــبن حـدیقـهٔ تــو | طایر سدره آشیان باشد
حکم تو بر شهان گردن کش | همچو جان در جسد روان باشد
هر کجا آیتی بود در عدل | قول و فعل تو ترجمان باشد
خسروا بنده آن سخن سنجم | که اگر جای امتحان باشد
گذرانم ز شاعران زمان | سخن از خاطرم بران باشد
کی روا باشد این که در دورت | بنده محتاج نیم نان باشد
بخدایی که بر همه اشیا | حکم او هر نفس روان باشد
که نگویم بجز دعایت من | تا مرا در دهان زبان باشد
تا برین گنبد بلند بنا | متصل سیر اختران باشد
در زمان و زمین بعشرت زی | تا زمین باشد و زمان باشد

۲

وله فی مدحه رحمه اللــه

هلال نیست شب عید گز شفق پیداست
درون خون جگر قامت خمیدهٔ ماست.
بعید که چو خرامد نهال قامت تو،
ز رشک موی شود بر تن صنوبر راست.
ز رشک روی تو هر دم درون آتش خون
بجست و جوی تو پیوسته آب آبله پاست.
دهان شک تو در خنده پسته ایست از ان،
چو مغز پسته زبان تو در دهن پیداست.
گر است این دل و جان حزین چنین که مراست
گـر است ایــن قـــد و بالای نازنین کـه تراست.
ز هجر زلف تو با خود فسانه میگویم،
بلی بخویش تکلم نشانهٔ سوداست.
ز دیده خون جگر نیست این که میریزم،

ز تاب آتش دل آب گشته پیکانهاست.
شکاف سینه گریبان خرقهٔ تن شد،
نشان ناخنم از هر طرف برو چپ راست.
درون دیدهٔ پرخون خیال آن در گوش،
ستاره ایست مه من که از شفق پیداست.
بمهر روی چو سایه ز خاک بردارم ،
وگرنه داد بنزد شهی که ظل خداست.
سپهـر مرتبه خـان بایـزیـد آن شاهی،
که نزد قصر جلالش سپهر کم ز سهاست.
شهی که خشت زرافشان چرخ فیروزی،
درون کاشی قصرش بجای خشت بناست.
اگر نه محور افلاک رمح او بودی،
مدار چرخ بدین سان چگونه کشتی راست.
ایا سپهر جنابی که جرم مهر و سپهر،
درون شمسهٔ قصر تو لاجورد و طلاست.
نه از هواست تموج همیشه دریا را،
که لرزه اش ز نهیبت مدام بر اعضاست.
ز شرم بخشش تو ابر در زمین نکرد،
تقاطر عرقش متصل بروز حیاست.
ز سهم تیغ چو آب تو زخمها دارد،
نه از هوا بود این موجها که در دریاست.
حدیث تیغ چو آب تو نیز نتوان گفت،
اگرچه تیغ ترا گفتن آب تیز رواست.
ز بیم قهر تو در بر فکنده باده ز ره،
حباب نیست که بر روی ساغر صهباست.

برای پیش کش آورده صوف ماهی بحر،
بدرکه تو که آن منبع عطا و سخاست.
فلک صحیفهٔ مدح و ثنای تست شها
ازان کشد ملکش جدول شُهب چپ و راست.
درون کف کریمت پی سخا انگشت،
چو ماهییست که در بحر متصل بشناست.
بجز دعای تو شاها منم که در عالم،
نگشته است زبانم برین خدای گواست.
نه جور دور بنزدت شکایتست مرا،
بخدمت تو کنم عرض اگرچه نازیباست.
بمشت آبلهٔ پر ز خون بود به بغلم،
بدست تنکهٔ[1] سُرخم مدام داغ بلاست.
دمی بعین عنایت سوی **بصیری** بین،
چرا که جان و دل از غصه اش بعین عناست.
همیشه تا بود چرخ پیر را دوران،
مدام تا که برین قبه زهرهٔ زهراست.
بر اوج عز و شرف باد مهر دولت تو،
نهار و لیل مه و مهر تا بر اوج سماست.

٣

وله فی مدحه غفر له

چنین که گشت مسیحا نفس نسیم بهار،
عجب مدار تحرک ز صورت دیوار.
گشاده چشم عروس شکوفه هر طرفی،

---

[1]. سکهٔ پول

نظاره میکند اینک ز روزن اشجار.
بنفشه زار چمن شد سپهر پر کوکب،
ز بس تگرگ که بر وی فشاند ابر بهار.
پی کشیدن برهون[۱] بگرد گل بلبل،
مهندسیست ز منقار ساخته پرکار.
عروس لاله بگلشن برای زینت و زیب،
نهاده استز سنبل کلالهبر رخسار.
گشاده بال بنفشه که بیضهای تگرک،
نهد بزیر پر خویشتن کبوتر وار.
عروس گل پی زینت درون حجله باغ،
ز ژاله عقد لالی کشیده گرد عذار.
کشید سایه سنبل بروی گل مسطر،
بری انکه نویسد فراق نامه هزار.
هزار گله شکر عنچه شکوفه شکست،
عروسیست بنات نبات را پندار.
برای نرگس سرگشته از دعای قدح،
نوشت غنچه پی دفع چشم بد طومار.
اگر کند ید بیضا بدید به چه شود،
ز شاخ اتش موسی نمود چون گلنار.
بدست سجه مرجان ز غنچه لاله،
دعای شاه مگر میکند چمن تکرار.
محیط جود و سخا بایزید خان شاهی
قضا شکوه قـدر قـدرت سپهـر آثـار.
اگرنه واسطه بودی وجود او چون قطب،

---

[۱]. حصار // پرگل دایره سی

فلک بکتم عدم داشتی همیشه مدار.
ز تیغ چون الف شاه و صغر زر که بروست،
کشیده آه عدد روز کین دمی ده بار.
ایا سپهر جنابی که آسمان و زمین،
ز طبع و حلم تو سرعت گرفته اند و وقار.
ز بیم عدل تو تا روز رستخیز بدهر،
نمی شود بهوای کبوتران طیار.
بروز رزم تو بیند بدست تو تیره،
هر انکسی که ندیدست دست موسی مار.
نسیم لطف تو یکدم اگر وزد سوی دیر،
مسیح وار دهد جان بصورت دیوار.
درون بحر صدف نیست آن پر از گوهر،
که گشته حامله از ابر بخشش تو بحار.
بروز معرکه شاخ گلیست پنداری،
ز پارۀ دل خصم تو رمح کینه گذار.
شهاب تیر خدنگ تو لیک پرتابی،
که انجمش شده پیکان و ماه نو سوفار.
کشد الف ز شهاب و ز بدر حلقه صفر،
گهی که چرخ کند عشر ملکت تو شمار.
ز بیم عدل تو هر لحظه در دو دیده ،
سر سنان[۱] شده شاخ غزاله گاه شکار.
عدوی جاه تو از اشک خویشتن همه دم،
نشسته بر لب دریا بسان بوتیمار.
سوی خلق تو کارا چه سان کنم تشبیه،

---

[۱]. سر نیزه

که گل ز گلشن لطف تو هست مشتی خار.
برای منع عدوی تو از تفرج باغ،
تنک گرفته ز هر جانبی بدست چنار.
برای انکه نویسد ملک ثنای ترا،
قمر بروی فلک مهره میکشد هموار.
شها منم که درین دهر بی مروت دون،
قرین محنت و درد و غم بجان فکار.
قدم چو قاف شد و نقطهای قافم چشم،
ز بس که پیچم از اندوه ساعتی صدبار.
نه در ز خشت بود این که کلبه ام دارد،
بحال بوالعجبم خنده میکند دیوار.
اگر بحال **بصیری** نظر کنی سازد،
علاج علت درد و دوای نالهٔ زار.
همیشه تا که بود در زمانه فروردین،
مدام تا متجلی شود عروس بهار.
بهار عمر تو بادا مصون ز باد خزان،
همیشه تا که گل و لاله روید از گلزار.

۴

وله فی مدحه غفر اللــه عنه

نموده گشت ازین کارگاه کن فیکون،
هلال عید چو نونی ز دامن گردون.
مثال ابروی مه طلعتیست در مرات،
مه خجسته عید از سپهر آیینهٔ گون.
سپهر گاه ز بیضاست موسی عمران،
گهی ز ماه نو آمد بَهیات ذوالنون.

سر هلال ز گردون کذشت در رفعت،
فلک بدرکه شاهش چو گشت رهنمون.
شه ستاره قدم بایزید خان که هلال
برای بوسه طاق درش شدست نکون.
ز سر ذات شریفش که حکمتیست شریف،
چه حکمتست که واقف نگردد افلاطون.
پیاده که رود در رکاب شاه جهان،
بجملگی شده واقف ز علم مشأون[1].
بنعل بوسی سم سمند شاه آمد،
هلال چرخ از انروی کشته است نکون.
بمدحتش بدم آن لحظه مهوشی برسید،
بخواند این غزل و کرد درد من افزون.
میـــان قطـرهٔ اشکـم تـن ضـعیف زبـــون،
چو رشته ایست نهان کشته در در مکنون.
قدم چو حلقهٔ نون گشت دور ازان ابرو،
بغرق داغ جنونم چو نقطه بر سر نون.
ز مهر عارض تو ذرهٔ و صد خورشید،
ز آب دیدهٔ من قطره و صد جیحون.
بناله ساز کنم گریه هر نفس چون نی،
بچنگ سینه خراشم مدام چون قانون.
تنم ز هجر تو دریای خون شد و چشمم،
بعینه چو حبابیست سر زده از خون.
بچشم مه وشی ای طبیب مفتونم،
مرا چه فایده دارد شراب افتیمون[1].

---

[1]. مشائن: معایب، چیرهای قبیح

مگو ز صبر و سکون نزد عاشقان دیگر،
که عشق دوست چو آمد چه جای صبر و سکون.
ترحمی بمن نیگو ار کنی باری،
وگرنه داد ز دستت بنزد شاه کنون.
زهی ز شوق اغانی[۲] مجلست شاها،
بچرخ آمده کروبیان علیون[۳].
پی نظاره برمت مخدرات سپهر،
ز غرفهای[۴] فلک کرده اند سر برون.
اگر روایح لطفت رسد بشوره زمین،
زمین شوره بیک دم برارد اذریون.
برای شستن خون عدو ز دامن تو،
سپهر طشت شد و قرص مهر و مه صابون.
نجوم با همه کثرت بنزد خیل تو کم،
سپهر با هم هرفعت به پیش قدر تو دون.
اکر گذار کند لشکرت سوی البرز،
شود ز سم ستوران بیک نفس هامون.
حسام تست که یاجوج فتنه را سدیست،
سنان تست که بنیان عدل راست ستون.
نسیم لطف تو پاییز را بهار کند،
کند تف دم قهرت تموز را کانون.
چه فن بود که برت روشن از هر باب،
زهی ضمیر تو مستجمع جمیع فنون.

---

[۱]. گیاهیست بعضی گویند زیرهٔ رومی
[۲]. ساز های غیربادی
[۳]. فرشتگان درجات اعلا بهشت
[۴]. نوعی درخت

هر ان سخن که بلفظ مبارکت گذرد،
هزار نکتهٔ تحقیق باشدش مضمون.
اگر ز لطف تو بویی رسد بدیوانه،
برون رود ز سرش در نفس خیال جنون.
تو آن رفیع جنابی که از ره تعظیم،
گرفته گوش بنزدت ز ماه نو گردون.
سخن شناس شها بنده آن سخن سنجم،
که در قصیده ندانم نظیر خویش اکنون.
بدور همچو تو شاهی که نیستش اقران،
روا بود که **بصیری** بغم بود مقرون.
مرا اگر ز تو ای شاه تربیت باشد،
اَقول نظم نعنید کلولو المکنون.
همیشه تا که بود بحث ار حدوث و قدم،
مدام تا فلک و ارض راست سیر و سکون.
دوام دولت شه باد تا که ارض و سماست،
ز حادثات زمان شخص شهریار مصون.

۵

و له فی مدحه غفرو مزبه

در دور عارض تو جز آن چشم نیم خراب،
جادو ندیده‌ام که نشیند بر آفتاب.
دیدم بخواب روی تو ای آفتاب حسن،
چون صبح بر گرفت ز رخ عنبرین نقاب.
آن زلف حلقه حلقه بران عارض چو ماه،
دامیست بهر ماهی دلها بروی آب.
زنجیر میشود من دیوانه را سطور،

چون یاز میکنم بغم زلف او کتاب.
چون میرویم جانب آب از غم رخش،
گرید بحالت دل ما دیدۀ حباب.
مجنون شود ز عشق و بصحرای غم فتد،
لیلی شبی چو روی تو بیند دمی بخواب.
رحمی بحالت دل بیچاره جان من،
واقف شود اگر نه شهنشاه کامیاب.
سلطان عدل پرور ابوالنصر بایزید،
کاباد کرد[1] عدل وی این عالم خراب
کی وصف عدل او بیکی سطر ادا شود،
کاوصاف عدل شاه نگنجد بصد کتاب.
چون بر زبان او سخنی بگذرد بسهو،
در ضمن اوست درج دوصد نکته همچو آب.
با قدر شاه خواست برابر شود فلک،
گفتش مکن که بلندست انجناب.
ای سایبان قدر ترا در بر آسمان،
وی خیمۀ جلال ترا چنبر آفتاب.
ابر از طویلۀ تو ستوریست باد پا،
برقش ستام[2] گشته و قوس و قزح رکاب.
از بیم عدل تو که جهان منتظم ازوست،
شد میش یار گرک و قرین باز با غراب[3].
گردون کف کریم ترا چون نظر کند،
بر سر کشد ز روی حیا چادر سحاب.

---

[1]. س. ساخت
[2]. دهنه ، لگام
[3]. کلاغ سیاه

تا دید بارگاه ترا کسری عجم،
از رشک ان گسست سراپرده را طناب.
بدر و سماک را الف و صغر میکند،
گردون چو عشر مملکتت میکند حساب.
شاها برای کشتن اعدای جان تست،
در دست صبح تیغ زر اندود آفتاب.
هر دم دوام دولت تو خواهم از خدا،
یارب دعای خسته دلان باد مستجاب.
تا هست آبرا جریان باد را مسیر،
تا ارض را سکون بود و چرخ را شتاب.
نصرت قرین و دولت جاوید همنشین،
اقبال همعنان تو و بخت همرکاب.

۶

و له فی مدحه انار اللــه برهانه

بگرد حال سیاه تو زلف مشک فشان،
چو چشم ماست که گردیده بر رخت حیران.
درون آتش سینه همی طپد دل من،
ز هجر دانۀ خالت چو گندم بریان.
ز چشم شوخ و سرگشته من نیم تنها،
جهان ز فتنۀ چشم تو گشته سرگردان[1].
خیال عارض خوب تو در دل تنگم،
بود چو یوسف مصری نشسته در زندان.
هوای خط لبت داشت جان من که نبود،

---

[1]. بیت استانبول ألیازماسیندا یوخ

ز خضر و چشمهٔ حیوان هنوز هیچ نشان.
شود بدیده مرا سبزه تیغ زهرآلود،
ز هجر خط تو چون میروم سوی بستان.
لب از حرارت دل زد هزار آبله آه،
بیا دمی بنشین آتش دلم بنشان.
وصال دوست طلب میکنم بجان هیهات،
که این متاع گران رایگان دهند به جان[۱].
کنایتی ز مه عرض تو روز وصال،
حکایتی ز سر زلف تو شب هجران.
عذار خوب تو وردیست از حدیقه خلد،
نهال قد تو نخلیست از ریاض جنان[۲].
بود چو ماه نوی ظاهر از درون شفق،
خیال حلقه گوشت بچشم خون افشان.
سواد خال ببالای آن دهن جانا،
چو نقطه ایست ببالای ذره کرده مکان.
جز آن دو ابروی شوخت بلوح پیشانی،
دو ماه نو بیکی غره کس نداده نشان.
ز چشم مست تو بس ظلم و جور می بینم،
بگو بترس ز عدل خدا یگان جهان.
محیط جود و سخا بایزید خان شاهی،
که کرده است عطایش تهی دفینهٔ کان.
درون گلشن عالم نسیم لطف دلیست،
که باد را حرکت داد و آب را جریان.

---

[۱]. بیت تهران ألیازماسیندا یوخ
[۲]. س. نهال قهر تو تخمیست از ریاض خبان

زهی ز دبدبهٔ کوس خسروانی تو،
که مصاف بر افلاک گر شده کیوان.
ز بیم غلغل نای زرت بدید شده،
درون سینهٔ خصم تو علت خفقان.
تو آن بلند جنابی که از ره تعظیم،
سپهر صفه بارت شد و هلال ایوان.
اکر نه تیغ تو آبی زند بر آتش ظلم،
بچرخ شعله زدی ظلم و جور را نیران.
درون باغ جهان ذکر ماهی تیغت،
ز چشم نرگس سرگشته میبرد یرقان.
برعشه است ز بیمت هزبر در بیشه،
بلرزه است ز سهمت نهنگ در عمان.
شعاع تیغ تو اندر دل سیاه عدد،
بود چو آتش سوزنده در میان دخان.
درون تیغ تو عکس رخ عدو که جنگ[1]،
بروی اب روان هست برگهای خزان.
ز خوف رمح تو پیوسته چین بروی سپهر،
ز سهم تیر تو هر لحظه زرد رنگ کان.
کمان ببازوی تو آفتاب و قوس و قزح،
کمند در کف تو دست موسی و ثعبان.
ترا بروز قتال عدو فلک سپریست،
که آفتاب درو گشته قبهٔ گردان.
ببذل کان سخا گشتهٔ از آندم لعل،
ز بیم بذل تو در کوه میشود پنهان.

---

[1]. س. رزم

جهان چو در رگ کان امتلای خونین دید،
بدست برد عطای تو خون گرفت از کان.
تویی که سنگ سرایت سر سران گشته،
چهار پایهٔ تخت تو گردن گردان.
نماند هیچ کچک بدور آن هم،
گرفته چله ز عدلت چو راست جهان.
ز بیم عدل تو هر لحظه در دو دیدهٔ گرک،
چو مار حلقه نماید بدشت چوب شبان.
ز جزوهای ثنایت سپهر بر انجم،
صحیفه ایست ز حل طلا برو افشان.
چگونه وصف توان کرد آن باستحقاق،
که هست وصف تو بیرون ز حیز امکان.
بدان حکیم که در یک نفس برانگیزد،
هزار نکنهٔ حکمت ز خاطر انسان.
بواحدی که چو سازد ز خلق خالی دهر،
بغیر او نبود کس مغیر دوران.
بدان دو میم محمد که هر دو راست بیاض،
یکی چو مهر منیر و یکی مه تابان.
بصدق پاک ابوبکر و شفقت فاروق،
بعلم حیدر کرار و صفوت عثمان.
بعلم و حلم حسین و بخلق و لطف حسن،
باهل بیت که بودند خیرات حسان.
روشنی رخ روز و ظلمت شب داج[1]،
بخندهٔ دم صبح و بکای چرخ بران.

---

[1]. تاریک، سیاهی شب

بمهر عارض مه بیکران بجلوهٔ ناز،
بسوز عاشق دلخسته در شب هجران.
بجان گدازی پروانهای سوخته بال،
بناز و سرکشی و قد شمع چرب زبان.
بسرگردانی کُرز و سبک روی سهام،
بساده لوحی شمشیر و راستی سنان.
بخاک پای خداوندکار یعنی کحل،
ببذل دست و دل شهریار یعنی کان.
که در ثنات **بصیری** مدام همچو قلم،
ببسته است میان و گشاده است زبان.
همیشه تا که عرض را بجوهرست قیام،
مدام تا سه موالید هست و چار ارکان.
نگاه دار خدا عنصر لطیفت را،
ز حادثات زمان و تغییر دوران.

٧

وله فی مدحه رحمه اللـــه

ماه نوست این که شد از آسمان بدید،
یا نون آخر رمضانست و عین عید.
خطاط چرخ با قلم سیمگون مهر،
بالای آسمان مدی از آب زر کشید.
خلق جهان نظاره کنانند مرد و زن،
فرق عروس چرخ فلک تا شده بدید.
عیدست و نوبهار خوش است و هوای خوش[1]،

---

[1]. س. عیدست و نوبهار و هوایی چنین لطیف

ساقی بیا که موسم عیش و طرب رسید.
ماه نو و شفق شده پر مــی پیاله،
در بزم شاه غازی ابوالنصر بایزید.
ای فرش طاق درگه تو بوسه گاه چرخ،
وی خاک آستان درت کحل اهل دید.
از روی قدر اطلس زربفت چرخ را،
خورشید صبح عید برت پیش کش کشید.
اصل هلال عید چنین سخنی نبود،
خم کرد قد که دست تو بوسد هلال عید.
از مهر روز عید دمادم نسیم صبح،
میخواند حرز نور و بروی تو می دمید.
طاق در سرای تو چرخیست بس رفیع،
خاک سم سمند تو کحلیست بس مفید.
پر عطر ساخت جملهٔ ذرات کونرا،
یک شمه از روایح لطف تو تا وزید.
رمح تو هست ابنیهٔ عدل را ستون،
تیغ تو هست مخزن ارزاق را کلید.
نای زرست دمی که دراید بغلغله،
در سینهٔ عدو خفتان میشود بدید.
روز وغا[۱] شها ز پر خویش جیرئیل،
بر قتل[۲] دشمنان تو تیغ دو دم کشید.
واقف چو گشت زهره اش از بیم آب شد،
بر سرگذشت خنجر تو دشمن عنید.

---

۱. پیکار
۲. س. قصد

تا مهر و ماه آینه دار کواکبند،
چشم فلک چو تو شه روشن روان ندید.
بردند وصف جود ترا بر فلک ملک،
پشت فلک ز بار سخایت روان خمید.
آمد برای تهنیت زهره از فلک،
تا راز شهاب ساخته چنگ از هلال عید.
دریای جود گشت روان ای محیط جود،
هر جا ز ابر بخشش تو قطرۀ چکید.
زان روشن است[۱] چشم جهان بین آفتاب،
گز خاک آستان تو در چشم خود کشید.
هر جا دعای عمر تو کردند صالحان،
بهر اجابتش همه گوش ملک شنید.
تا هست عید فطر عزیز همه دیار،
از عید تا که خلق جهانند مستفید.
با عیش و خوشدلی گذران عمر در جهان،
از حادثات دور فلک هر نفس بعید.

۸

وله فی مدحه عفی عنه

عید آمد و هلال برین سقف زرنگار،
چون نون آخر رمضان گشت آشکار.
یا خود اشارتیست بجام شراب ناب،
ساقی بعشق شاه دمی ساغری بدار.
سلطان دادگستر ابوالنصـر بایزید،

---

[۱]. س. روشن شدست

کان دستگاه بحر یمین طفر یسار.
شاهنشهی که از ره قدر و علو جاه،
دارد بخاک درگه او چرخ افتخار.
از بهر ذکر خیر شهنشاه دین پناه،
تسبیح لعل ساخت چمن دانهای نار[1].
ای زهره را ز مهجه توق تو آینه،
وی مهر راز نعل سمند تو گوشوار.
یکره[2] نسیم لطف تو گر بگذرد بدهر،
آرد زمین شوره گل و نسترن ببار.
از بهر خاک روبی صحن سرای تو،
جاروب گشت زلف بتان سمن عذار.
از گرد خوان تو مه و خور بر فلک دونان،
وز مطبخ تو ابر بگردون کفی بخار.
ریزد بخاک پای تو درهای شب چراغ،
هر بامداد خسرو خاور پی نثار.
هر بحر را کنار مقرر بود ولی،
بحریست جود تو که ندیدش کسی کنار.
شاها منم که هیچ ندارم بغیر غم،
آن هم بوصلهٔ ننشیند بهیچ کار.
افتاده خار و زارم و در روزگار کس،
یارب مباد چون من افتاده خار و زار.
در دست تنکهٔ[3] نه بجز داغ حسرتم،
این درد تا بکی گشم از بخت نابکار.

---

۱. س. بو بیت یوخدور.
۲. س. شاها
۳. پول

دارد **بصیری** ار کرمت چشم مرحمت،
از روی لطف عین عنایت برو کمار.
بر سطح چرخ تا بود اجرام را مسیر،
تا هست مهر و ماه برین نیلگون حصار.
بادا بر اوج عز و شرف مهر دولتت،
تا مهر را ضیا بود و چرخ را مدار.

۹

وله فی مدحه طاب ثراه

آمد بهار و روی زمین گشت لاله زار،
گل گل شگفت روی چمن چون عذار یار.
عکس شقایق از پی ئفع ز کام گل،
در لتۀ کبود بنفشه فکنده نار.
آب روان ز عکس شکوفه بعینه،
پر از ستاره گشته چو چرخیست بیقرار.
گر نه عروسیست بنات نبات را ،
بر دست خویش لاله چرا می نهد نگار.
مانند مصحفیست بریحان نوشته باغ،
کایات صنع باری ازو گشته آشکار.
این نکته را سوال اگر میکنی ز من،
گز چیست این کلام بگویم باختصار.
سنبل حروف و مرز سطوریست مستقیم،
تشدید شد مه برکه و وقفش گل انار.
فتحست و کسره سبزه و ضمه بنفشه است،
نرگس بران صحیفه شد آیات زرنگار.
چون عشر کوفیست نوشته بلاجورد،

سوسن بران صحیفه ز الطاف کردگار.
یا جامع مطهر پیغمبرست باغ،
بلبل بلال گشته و سرو سهی منار.
یا نسخهٔ مدایح سلطان عادلست،
کو راست جدولی ز مجاری جویبار.
خان بایزید خسرو عادل که لطف او،
دی را تمـوز سازد و پائیـز را بهــار.
چون قطب اگر نه واسطه بودی وجود او،
چرخ فلک بکتم عدم داشتی مدار.
ای گلستان لطف ترا خلق نخل گل،
وی بوستان خلق ترا لطف جویبار.
بر خلعت جلال تو گردون گرد گرد،
مانند تکمه ایست مطبق بنه کنار.
بر هر گل زمبن که درو بوی لطف تو،
خاصیت نبات دهد طبع کوکنار.
شاها تو آن شهی که براری بروز رزم،
کرد از وجود خصم بشمشیر آب دار.
تیرت ز شست پنچه چو آید برون روان،
دوزی تو چشم مورجه را در شبان تار.
گردون رکاب دار نهد سر بپای تو،
هر گه که بر سمند سعادت شوی سوار[1].
هر بحر را کنار مقرر بود ولی،
بحریست جود تو که ندیدش کسی کنار[2].

---

[1]. س. کاهی که بر سمند سعادت شوی سوار.
[2]. س. بو بیت یوخدور.

کار جهانیان همه پی آب مانده بود،
آورد تیغ تیز تو آبی بروی کار.
خاک سم سمند تو در دیده میکشند،
کروبیان چو سرمه برین نیلگون حصار.
ار بهر بوسۀ اثر نعل مرکبت،
خورشید خویش را بزمین زد چهار بار.
نام تو مهر و ماه ز تعظیم روز و شب،
تحریر میکنند برین سقف زرنگار.
تا هست نام نامیه اندر بسیط خاک،
دی را همیشه تا بود اندر عقب بهار.
پیوسته در حدیقه این ششدری سرا،
جای تو گلستان و عدویت بخار خار.

١٠

و له فی مدحه جبل الجنه نا واه

خداونکارا ترا در جهاد — دهد حق بحق محمد مراد
پر جبرئیل امین در مصاف — مددکار یلمان[١] تیغ تو باد
چو دریا بکف تو دعوی کند — بدستش نیفتد دران غیر باد
مه نو ترا حلقۀ خاتمست — که از شب فلک کرده اورا سواد
چه باشد فلکهای نیلی برند — بر مطبخت تودهای رماد
نسیمی ز لطفت چو گردد وزان — بآتش دهد آب را اتحاد
خلیفه تویی شهریارا بعدل — سرای تو مانندۀ باغ داد
تو نوشیروانی و طاقت فلک — درو کهکشان همچو زنجیر داد
ز مدح و ثنایت فلک صفحه ایست — شب و روز اورا بیاض و سواد

---

[١]. لبۀ شمشیر

شهان هر یکی قسمتی یافتند	خدا کرد ممتازت و عدل داد
چو خاک زمین پست گردیده اند	بدوران تو اهل بغی[۱] و عناد
چو جبریل وصفت نویسد کند	قلم تیر و کاغذ مه و شب مداد
شها بنده آن شاعر ساحرم	که دارم بطرز سخن انفراد
ولیکن چه حاصل که از جور دور	دمـی برنیـارم بوفـق مراد
روا نیست در دور چون تو شهی	که بلبل حزین باشد و شاد خاد
خصوصا که دارم قصاید بسی	بنام تـو ای شاه عالـی نژاد
الا تا بود فرض در کاینات	باعدای دین پیمبر جهاد
ترا بر عدو باد دایم ظفر	عدوی تو پیوسته مخذول باد

۱۱

ولە فی مدحه غفراللــه له

تا برد صبر و قرار بلبل بیمار گل،
کرده چشم خویشتن را سرخ شاهد وار گل[۲].
همچو لاله تا که نوشد باده در گلزار گل[۳]،
غنچها زیر بغل دارد صراحی وار گل.
کاغذ آلیست افشان کرده از حل طلا،
بهر تحریر فراق بلبل خونخوار گل[۴].
میکند هر دم پر از سرخی دوات غنچه را،
تا نویسد بهر دفع چشم بد طومار گل.
چون مهندس تا کشد گر گلستان دایره،
هر دم از منقار بلبل ساخته پرکار گل[۵].

---

[۱]. ظلم و سرکشی
[۲]. بیت تهران ألیازماسیندا یوخ .
[۳]. تا که چشم مست ساقی دید در صحن چمن
[۴]. بیت تهران ألیازماسیندا یوخ
[۵]. بیت استانبول ألیازماسیندا یوخ

می نویسد غنچه هیکل از دعای سرخ باد،
تا نه بیند در چمن از باد دی آزار گل.
این همه برگ گلی کافتاده بینی در چمن،
اشک خون آلودهٔ بلبل شمر مشمار گل.
از برای روشنی چشم نرگس میکند،
سرمه دان غنچه را پر کحل جوهردار گل.
چون فتله[١] بهر داغ بلبل شوریده حال،
در دهان غنچه کرده آتشی طیار گل[٢].
از زبان سوسن آزاده صیقل ساخته،
کاوید تا زرنگار بر آینه رخسار گل[٣].
خواند بلبل این غزل گریان بطرف گلستان،
شد روان غرق عرق از لطف آن گفتار گل.
کی بر اید با رخ خوب تو در گلزار گل،
خویشتن را پاره پاره کر کند صدبار گل.
گلعذار من بدین کونه چو بخرامی بکوی[۴]،
گردد از عکس رخ خوبت در و دیوار گل.
تا برخسار تو لاف سرخ رویی زد دمی،
میخورد سیلی ز باد صبح بر رخسار گل.
ای ز شرم نخل قدت سر به پیش افکنده سرو،
دی ز رشک رنک رخسار تو بی مقدار. گل
گشت مژکان ترم خار از غمت گلروی من،
قطرهای خون برو چسبیده چون بر خار گل.

---

[١]. شکوفه
[٢]. بیت استانبول آلیازماسیندا یوخ.
[٣]. بیت تهران آلیازماسیندا یوخ.
[٤]. س. باغ

غیرچشم خون فشانم در فراق روی تو،
کس نمی پاشد ببالین من بیمار گل.
ای دل از مهر سرخم کن طلب گلهای عیش،
زانکه نگشاید جزین در گلشن خمار گل.
ساخت تسبیح بلور از ژاله در اطراف باغ،
تا کند مدح و ثنای شاه را تکرار گل.
شاه دارا حشمت جم قدر سلطان بایزید،
آنکه گر لطفش نباشد کی برارد خار گل.
از جگر پرکالهای خصم رمحش روز رزم،
شاخ نو خیریست پنداری که دارد بار گل.
درکه پر نقش ایوان جلالش گلشنیست،
تخته اش شمشاد و زلفین سنبل و مسمار گل.
شد ز سهم تیغ خون ریزش درون کوه خون،
سنگ خارا پر عجب نبود گر آرد بار گل.
ای به پیش گلشن لطف تو خاشاکی سمن،
وی بنزد گلبن خلق تو مشتی خار گل.
شهریارا سوی گلشن گر خرامی میکند،
بر سر تو تنکهای سرخ را ایثار گل[1].
میکشد پیوسته تا بنویسد اوصاف ترا،
مهرهٔ شبنم بر اوراق سمن هموار گل.
از برای عبرت حساد جاهت میکند،
پنجهٔ خونین اعدای ترا بردار گل.
قیصران روم اگر بودند پیش از تو چه شد[2]،

---
[1]. س. تنکه های سرخ را بر پای تو ایثار کل
[2]. س. قیصر و فغفور اکر بودند پیش ازتو چه باک

خار اول سر زند از شاخ و بعد از خار گل.
میکند بیدا دمادم علت خون شکم،
بس که می پیچد ز رشک لطف تو بسیار گل.
از برای انکه بنشیند دمی در بزم تو،
ساخت از غنچه کلاه و از سمن دستار گل.
میزند از دست باد صبح خود را بر زمین،
خسروا یعنی تظلم میکند اظهار گل.
عاقبت آید بیاض از بهر تو وز بهر خصم،
مینشیند حمره کر رملی زند صدبار گل.
تا **بصیری** کرد با خلق تو گلرا نسبتی،
همچو نرگس گشت منظور اولی الابصار گل.
تا بود در بوستان دهر بلبل را نوا،
تا که روید در گلستان جهان از خار گل.
گلشن عمر تو بادا ایمن از باد خزان،
تا که باشد نو عروس حجلهٔ گلزار گل.

۱۲

در مدح پادشاه اقلیم ستان سلطان سلیم خان

ای بتخت سلطنت با آفتاب و مه قرین،
وی بکرسی خلافت برتر از چرخ برین.
مزرع ملک ترا دولاب گردون آبیار،
خرمن جاه ترا عقد ثریا خوشه چین.
پرچم طوق جلالت طرهٔ رخسار ملک،
سایهٔ مهر لوایت آفتاب شرع و دین.
خاک درکاهت کشیده سرمه در چشم فلک،

نعل یکرانت[1] فکنده حلقه در گوش زمین.
بودم اندر مدح تو ناگه خوش الحانی رسید،
این غزل میخواند در گلشن بآواز حزین.
سبزهٔ خـط سـر بـر آورد از رخ آن نازنـین،
همچو سبزه بر سمن زانروی سیمایم جبین.
در هوای قد آن گل پای در کل ماند سرو،
کرد موی سر سفید از فکر رویش یاسمین.
خواست مانی پر برد بر شیوهٔ ره رفتنش،
نقش پایش دید و از حیرت قلم زد بر زمین.
گر سرشک از دیدهٔ خونبارم افتد دور نیست،
عاشقم در عاشقی بسیار می افتد چنین.
چشم پر آبم ز عکس آن دو رخ آینه است،
کندرو پیوسته می بینم جمال حور عین.
پیکرم از اشک خونین جامه گلگون بس است،
سربسر گلهای زرین داغهای آتشین.
دستگیری کم که دارم چشم پابوسی ز تو،
ورنه بوسم آستان خسرو روی زمین.
آفتاب آسمان سلطنت سلطان سلیم،
آنکه کیوانش بود بر در غلام کمترین.
از شاع رمح[2] او مهر ظفر یک سیل راه،
میکشد در دیدهٔ بدخواه میل آتشین.
در سخاوت خاتمش بر حاصل کان یافت دست،
حاصل کانش بود زین دست در زیر نگین.

---

[1]. اسب اصیل
[2]. نیزه

دارد از خیل غلامانش نشان بندکی،
کاسمانرا هست بدر منخسف[1] داغ جبین.
مهر کشت از ذره کمتر پیش رای روشنش،
ماه را خواهد شدن معلوم روشن تر از من.
ای در ایوان جلالت گوشهٔ چرخ برین،
ماه نو در مجلست کم کاسهٔ بالانشین
خصم از خیلت نه بیند پشت جز پشت کمان،
روبرو بر کشتن دشمن چو بگشایی کمین.
گر گفت در و گهر پاشید زان درپاچه کم،
دست جودت را بود زینسان کرم در آستین.
ای فلک قدری که بر رای منیرت روشن است،
همچو مهر اسمان کیفیت روی زمین.
عرض حالی میکنم در خدمت خدام تو،
تا بدانی گز جفاها چیست بر جان حزین.
دی چو بنشینم ملول از جور چرخ بی وفا،
همچو عودم دل پر آتش همچو نایم جان انین.
حلقه گشته قامت و مهر خموشی بر دهان،
از جفای گنبد فیروزه چون انگشترین.
دوستی از دوستان گفتا مگر نشنودهٔ ،
پادشه شد شه سلیم کام بخش کام بین.
خسروا بنکر **بصیری** را بچشم التفات،
زانکه بهر گوش قدرت سفته ام در ثمین.
در میان شاعران از روم تا ملک عجم،
کرده ام من کار خود لطف تو داند بعد ازین.

---

[1]. گرفته ، تاریک

روز و شب تا باشد آرام و تردد دهر را،
آفتاب و ماه تا گردند بر چرخ برین.
ملک در ظل لوایت باد یارب مستدام،
عز و اقبالت مصاحب بخت و دولت همنشین.

۱۳

وله فی مدحه عفی اللــه عنه

تا کی ز جور دور درین دیر دیرپا،
باشد بسان نقطه مرا نی سر و نه پا .
گاهی مشوشم چو سر زلف از نسیم،
گاهی بر آتشم چو دل عاشق از هوا.
بر تن ز چرخ آبله رو داغهای درد،
پنهان و آشکار چو خورشید و چون سها.
خونم غدا وشیرهٔ بادام اشگ چشم،
دردم طبیب مشفق و بیماریم شفا.
دور از شهی بمانده که نامش اگر برم،
گردد کنار دجله و جیحونم از بکا.
در فرقتش چنان شدم اکنون که هیچ گه،
صبح از مسا ندانم و تاریکی از ضیا.
تا کی درون طاس فلک همچو کعبتین،
گردم بسر ز غصه درین ششدری سرا.
وقتست گز شداید ایام وا رهم،
یعنی برم بدرگه شاهنشه التجا.
شاه سپهـر مـرتبه سلطـان سلیـم شاه،
شاهی که هست خاک درش عین توتیا.
یک شمه از روایح لطفش اگر وزد،

یابد جماد همچو نباتات انتما.
کرده بذهن عقده گشا یک یک آشکار،
هر سر که در ضمیر نهان کردۀ بد قضا.
ای کاینات را بوجود تو افتخار ،
وی ممکنات را بجناب تو التجا.
تا روز رستخیز بماندی درون خار،
گل گونه بوی لطف تو بشنیدی از صبا.
کرزت چو میم در دل دشمن مکان گرفت،
تیغت چو کاف بر سر کفار کرد جا.
ای دین پناه حجت اسلام ذات تست،
احیای علم کردنت آمد بدین گوا.
گرد ره تو سرمۀ اهل بصیرتست،
خاک در تو جوهر ارباب کیمیا.
جاه تو خلعتیست که بر گرد دامنش،
کلک قدر نوشته که *دامت لک البقا*.
با رای روشنت شبهی نیست ماه را،
با نور آفتاب چه پرتو دهد سها.
هر نکته ز طبع تو خورشید نور بخش،
هر نقطه ز کلک تو جام جهان نما.
بوسیدن رهت نشدش عاقبت نصیب،
تا خویش را نزد بزمین صد گذر صبا.
ای آفتاب ملک مرا درد و محنتیست،
روشن کنم بخدمتت آنرا جدا جدا.
شد انچنان **بصیری** مسکین ز جور دور،
نالان که جانب فلکش میرسد صدا.

گاهی بآه همدم و گه بافغان انیس،
گاهی بدرد همبر و گه با غم آشنا.
دارد کنون ز لطف تو امید مرحمت،
خاص از برای انکه کند رحمتت خدا.
تا هست نام اهل کرم در بسیط خاک،
تا خیر این سراست پی نفع آن سرا.
دستت برای خیر همیشه پر از درم،
باشی تو دستگیر چو من افتادپا.

۱۴

وله فی مدحه

سفیده دم که شهنشاه چرخ مینا فام،
نمود همچو شه روم از افق اعلام.
کشید خسرو چین تیغ زرنشان ز غلاف،
چو بهر کشتن کفار خسرو اسلام.
چو گشت بیرق براق شاه روم پدید،
شکست یافت سپاه سیاه کشور شام.
شبیه تا که شود بندکان خسرو را،
سری بخود زر آراست چرخ مینافام.
شه سپهر چهارم بغرق خویش نهاد،
کلاه زر چو غلامان پادشاه انام.
سپهر مرتبه سلطان سلیم آن شاهی،
که نصرت و ظفر او را ملازمند مدام.
بحار بخشش و کان بذل و آفتاب ضمیر،
قضا شکوه و قدر قدرت و سپهر احکام.
دل عدوی وی آمد چو ماهی و تیغش،

بسان آب و در و حلقهای جوهر دام.
زهی جناب جلال ترا سپهر رهی،
زهی سحاب نوال ترا محیط غلام.
ز وصف خرم تو عاجز تحرک السن،
ز مدح ذات تو قاصر آسنه اقلام.
برد حسام تو خوی درندکی ز سباع،
بر دستان تو طبع گزندگی ز سوام.
ز مجلسی تو سرو سمن بری ناهید،
ز لشکری تو مرد دلاوری بهرام.
ز بیم حزم تو گرگ درنده در دوران،
خیال بره نیارد بدل مگر بمنام.
خیال تیر تو چون در دل عدو گذرد،
بجای خوی چکدش خون ز شاه راه مشام.
ز پاس حزم تو شورش رود ز کله مست،
ز تاب قهر تو مستی رود ز طبع مدام.
تراست خنک زمان سرعت زمین سمای،
که غیر فتح نیارد کسش گرفت زمام.
تهمتنی بگه رزم و اسب تو رخشیست،
گه صرصرست بگه تک و صبا بخرام.
بحمله شیر ژیان و بپویه ببر بیان،
بشیهه صاعقه سان و بدو چو تند سام.
ز برج شیر چو ماه نویست در گردش،
بدید از دهنش نیم حلقهٔ ز لچام.
شها شهان جهان همچو ز ایران حرم،
بعزم حریم تو بسته اند احرام.

پی دعای تو پیر سپهر گرداند،
همیشه دانهٔ تسبیح لولوی اجرام.
بمدحت بدم آن لحظه مهوشی برسید،
بخواند این غزل و برد از دلم آرام.
گهی که نخل قدت میل میکند بخرام،
ز رشک راست شود موی سر و بر اندام
چو نافه ایست که افتاده است ز آهوی چین،
بزیر نرگس مست تو خال عنبرفام.
کمر بگرد میانت چو کرد مه هاله،
زبان درون دهانت چو در شکر بادام.
مگو بصبر قراری بده دل خود را،
چگونه صبر و قرار و چه دل کدام آرام.
چراست نرگس مست ترا سر فتنه؛
بدور خسرو غازی خلیفهٔ اسلام.
شها بروح محمد که رحم کن بر من،
بدان امید که رحمت کند خدای انام.
چه گفته اند که خیر *الکلام ماقل*،
بصیریا بدعا گوش چند ازین ابرام.
همیشه تا که ازین سطح نیلگون خورشید،
بصبح جلوه کند رخ بپوشد اندر شام.
بر اوج عز و شرف باد مهر دولت تو،
زمان رهی و فلک تابع و ستاره غلام.

در مدح سلطان سلیمان بن سلیم خان[1]

خلدت خلافتنه

ای ماهچهٔ سنجق[2] تو مهر مجلا،
رایات ظفردر الف تیغ تو پیدا.
انوار سعادت ز رخ خوب تو لامع،
آثار شهامت ز جبین تو هویدا.
بر امر تو فرمان قدر بندهٔ تابع،
بر حکم تو خورشید فلک نقطهٔ طغرا[3].
سلطان عمر عدل علی قدر سلیمان،
کاقبال بجـامش کنـد امـروز تـولا.
شاهی که چو شد سوی فلک گرد ره او،
شد دیدهٔ خورشید ازان گرد مجلا.
ای طاقچهٔ از حرمت شکل مه نو،
وی قبهٔ از بارکهت سقف معلا.
در باغچهٔ قدر تو رویست مجره،
در گردن اسب تو قناسیست ثریا.
شد ز نار غضبت پنجهٔ مرجان،
زان دست نهد در نمک بحر بعمدا.
گرد رهت ار سرمهٔ خورشید نگشتی،
خود می‌نشدی مردمک دیدهٔ دنیا.
عکس ار فکند تیغ بر تارک گردون،
از هم گسلاند بفلک پیکر جوزا.
رمح تو چو مار و سرش اندر دل دشمن،

---

[1]. س. عنوان: قصیده در مدح سلیمان
[2]. ترکی است بمعنای نشان و علم. دهخدا
[3]. افظ ترکی است به معنای فرمان. دهخدا

تیغت الف و ساخته در جان عدو جا.
گر زانکه سوی کوه رود اتش خشمت ،
اندر نفسی آب شود صخرۀ صما.
اوصاف تو هر روز بر اوراق سموات،
خورشید باقلام طلا میکند امضا.
انبای زمانرا بوجود تو تفاخر،
شاهان جهانرا بجناب تو تولا.
گردید ز عدل تو چنان راست زمانه،
کاتش بدل آب کند منزل و ماوا.
قصر تو ازین گنبد مینا شده ارفع،
قدر تو ازین طارم نیلی شده اعلی.
اندر دم بیجا بگفت تیغ بلا رگ،
نازل چو بلایست ولی بر سر اعدا.
چون خسرو اگر جانب عشرت بخرامی،
در مجلس عیش تو شود زهره نکیسا.
اوصاف ترا فایدۀ ادعیه نور،
الفاظ ترا خاصیت نطق مسیحا.
از مطبخ تو جود شراریست بعالم،
خورشید جهانتاب برین گنبد مینا.
در مجلست افلاک طبقهای منقش،
مانندۀ نقلست درو انجم زهرا.
در شکل شبیهت بجهان نامده هرگز،
در اصل نظیرت بزمان نامده اصلا.
در مدح تو بودم صنمی لاله عذاری،
میخواند ز بر کرده مرین مطلع غرا.

ای رنـگ گـل گلشـن ازان لالـۀ حمـرا،
وی چشم و چراغ چمن آن نرگس شهلا.
چون نشتر مسموم شود سبزه بچشمم،
بر یاد خطت چون گذرم جانب صحرا.
رفتی سوی گل گشت گلستان و روان سرو،
آزاد بتعظیم تو برخاست بیک پا.
ظاهر شده از پرتو رخسار دهانت،
از مهر شود ذره بلی ظاهر و پیدا.
تمثال تو در روضۀ رضوان چو نگارند،
صد بوسه دهد بر رخ تمثال تو حورا.
اطفال سرشگم پی نظارۀ آن رخ،
بر منظرۀ دیده زده صف بتماشا.
یک رشحه ز لعل لب تو چشمه حیوان،
یک لمعه ز رخسار تو مهرفلک ارا.
در اشک روان چهرۀ زردم ز غم تو،
نیلوفر زردیست در ابش شده ماوا.
ای غمزۀ تو ریخت خون دل عشاق،
چون تیغ شهنشه دم قتل از تن اعدا.
شاها منم آن بحر که در مدح تو سازم،
گوش صدف دهر پر از لولوی لالا.
در تربیتم گوش که تا مدح بوبینی،
هر چند که مدح تو برونست ازینها.
تا گرد زمین سیر کند نیر اعظم،
تا دایر و سایر بود این گنبد خضرا.
همصحبت تو شادی و همخوابۀ تو عیش،

شام تو دل افروز و صباحت فرح افزا.

۱۶

در مدح سلطان احمد بن سلطان بایزید[1]
نور اللــه قبرهما

همچو شمع از غم روی[2] که خورشید منست،
کار من گه نفسی مردن و گه زیستنست.
برگ لاله نبود انکه فتادست بکوه،
قطرهٔ خون دل سوختهٔ کوه کنست.
نیست گل انکه ز خار سر خاکم روید،
چشم پرخون بلا دیده و مژگان منست.
سخنی خواست که گوید دل من از دهنش،
گفتمش هیچ مگو زانکه نه جای سخنست.
شد معین که ز چشم تو بلاها دیده،
نرگس شوخ که آن چشم و چراغ چمنست.
سیم خـامست نـدانـم تـن تـو یا سمنست[3]،
خود بگو بهر خدا جان من این تن چه تنست.
ز ره سنبل تو دام معنبر گر هست[4]،
کره کاکل تو نافهٔ مشک ختنست.
هست قلاب بلا انکه تو خوانی زلفش[5]،
هست گرداب حیات انکه تو گویی زقنست.
بتو عنبر مه من خط غلامی داده،

---

[1]. س. عنوان : قصیده در مدح ساطان یعقوب. قصیده بعد از وفات سلطان گفته شده است.
[2]. س. روی تو
[3]. س. گل تر
[4]. س. بیت یوخ
[5]. س.خوانی با نقش

تا ز مشک ختنت دایره بر نسترنست.
سنبل زلف تو زینت ده رخسار گلست،
سبزهٔ خط ترا آرایش برگ سمنست.
هست مهری که بود بر دهن حقه در،
خال مشکین که ترا بر لب شکرشکنست.
میکنم دامن خود پر گهر از دانه اشگ،
پی ایثار خدیوی[۱] که فلاطون فطنست.
شاه جمشید نسب حضرت سلطان احمد[۲]،
که وجودش همگی روح و جهان چون بدنست.
حاصلا بهر نثار در عالی ویست،
طبق چرخ که پر گشته ز در عدنست.
ای ز رشک کف در بخش تو حاصل گشته،
این همه خون که درون دل کان یمنست.
جنبش کلک تو مفتاح در ارزاقست،
جوهر تیغ تو سر آیت دفع فتنست.
مجلس عیش ترا هر شبی از قدر و شرف،
زهره خنیاگر و شمعش شهب و مه لکنست.
دو غلامند شب و روز ترا در خدمت،
یکی از مملکت هندو یکی از ختنست.
در سرای تو ز سرو امده چاروب کشیست،
ان عروس چمنی پوش که نامش چمنست.
از سخای کف در بخش تو ای بحر کرم،
آسمان مشت در آورده بکف نی پرنست.

---

[۱]. س. ز پی خدمت شاهی
[۲]. س. شاه جمشیدمکان حضرت سلطان یعقوب

با تو دشمن چه زند زانکه باحکام متین،
تو سلیمان زمانی و عدو اهرمنست.
خواهد از صدر عدو تیر تو بیرون امد،
مرغ آری ز قفس در پی بیرون شدنست.
یکی از جملهٔ خدام درت یاقوتست،
یکی از حلقه بگوشان تو در عدنست.
رمح سر تیر ترا شعشهٔ خور بیرق[۱]،
تیغ بُرای ترا صفحهٔ گردون منست.
آن شهاب نیست که هر شام نماید ز فلک،
چرخ بر قتل اعادی تو ناوک فکنست.
گر نه از دست صبا گل کله دارد بر تو،
از چه پرخون دمن و چاک زده پیرهنست.
باش تا تیر اقبال براید بنوی،
تا بدانی که چها در پس چرخ کهنست.
چمن از دفتر مدح تو مذهب جزویست،
نرگسش شمسهٔ و زحل ورقش یاسمنست.
چه عجب گر سخنت را در مکنون گویم،
زانکه تو بحری و هر لفظ تو در سخنست.
خسروا از غم ایام دل من همه دم،
چون سر زلف پریشان و شکن در شکنست.
نه بجز داغ غمم تنکهٔ سرخی بکفست[۲]،
نه بجز آبله ام لقمهٔ اندر دهنست.
دارم امید که چون تربیتم فرمایی،

---

[۱]. (ترکی است) علم، پرچم. دهخدا// س. خور برق
[۲]. س. بیت یوخ

ماند اندر صفتت شعر ز من تا زمنست.
بعد ازین همچو **بصیری** ز درون دل و جان،
بدعا گوشم از انرو که دعا کار منست.
تا بود گردش این دایرهٔ مینایی،
زهره را تا که طلوع افق بر همتست[۱].
مهر اقبال تو بر اوج سعادت بادا،
تا برین چرخ برن شمع زمرد لکنست .

۱۷

قصیده در مدح احمد بایندرخان [۲]

عید گشت و همه را جامه شادی در بر،
من سر خود ز گریبان غم آورده به در.
به مه نو همه کس ناظر و در دست مرا،
زخم دندان ندامت دو مه نو بنظر.
اشکم ار سرخ بپوشد بچنبن روز چه شد،
روز عید آل یود جامه طفلان اکثر.
همه را طایر اقبال به کاشانه درون،
نگذرد جانب ویرانهٔ من بوم دگر.
همه را سور و من بی سرو پار را ماتم،
همه را عید و من سوخته دل را محشر.
خرم آنکس که قرینست به ماهی چون مهر،
وای برمن که قرینم به قضاهای قدر.
چارهٔ کار چه می‌کرد دل بیچاره،

---

۱. س. سمنست
۲. تهران آلیازما سیندا بورادا بیر صفحه دوشمه سی وار. قصیده اولی استانبول آلیازما سیندان الینیبدیر

گر نبودی کرم شاه افاضل پرور.
اختر برج شرف احمد بایندر خان ،
که بجان تابع امرش شده چرخ و اختر.
چون پی قتل عدو روی نهد روز مصاف،
پر جبریل شود تیغ وی مهر سپر.
خاک درگاه رفیعش برد از روی خواص،
از سر چرخ دوار سبل از چشم و قمر.
ای که گردیده مه و مهر ترا لیل و نهار،
دلبرانی همگی را ز زر و نقره کمر.
بحر بشنید چو صیت کف در بخش ترا،
در گلوی صدف از غصه گره شد گوهر.
در عنان تو بود بیک دوان اب روان،
بسته بر پیش میان رنگ زر از نیلوفر.
خواست با ساغر بزم تو زند نرگس لاف،
کوفتش ساقی مجلس همه دندان بر سر.
کف زربخش تو چندان به سپهر زر بخشید،
که کسی را سر زر نیست بغیر عبهر.
روضۀ صحن سرای تو بود مجمره ای،
سنبلش گشت دخان لاله احمر اخگر.
از پی منع عدوی تو ز گلکشت چمن،
تیغ بگرفته به کف سبزه و نرگس شمشیر.
در شبستان عدو ذکر مصاف چون رود،
شعلۀ شمع شود در نظر او خنجر[1].

---

[1]. بورایا قدر تهران آلیازماسیندا صفحه دوشمه سی اوچون متن استانبول آلیازما سیندان الیندی.

چون بری سوی کمان دست پی جنگ عدو،
می فتد چین ز نهیب تو بر ابروی سپهر.
اژدر رمح تو چون تیز کند آتش جنگ،
آتشین سیل شود نیزه عدو را بنظر.
از پی انکه ز غرقاب فنا باز رهد،
کشتی چرخ کند ز اهن گرزت لنگر.
در شیستان تو تا نقش نگارد شاها،
شمع روشن شده دارد قلم مو پر زر.
مثل این جام که در روزن قصرت پیداست،
چشم خورشید کجا دیده درین دور قمر.
شمسهٔ قصر ترا چرخ توان گفت که گشت،
زحل و مهر بتحریر و طلایش مضمر.
جنت عدن اگر نیست سرایت ز چه رو،
حور از جعد معنبر کندش حلقهٔ در.
نتوانم که کنم عدل ترا وصف از انکه،
وصف عدل تو برونست ز امکان بشر.
در مدیح تو بدم ماه لقایی برسید،
کرده از نظم من سوخته این نظم ز بر.
در دهان تو زبان ای بت شیرین منظر،
پسته مغزیست که پرورده بود در شکر.
آب خضر از دهنت نیست برای جان کسی،
شربت قند ز لعلت نبود شیرین تر.
چشم سرگشته ز هجر رخ گندم کونت،
آسیاییست که گردیده بخوناب جگر.
عهد کردی که سرم خاک ره خود سازی،

سر من خاک رهت عهد بجا آر ز سر.
ای درون گل سرخ از غم رویت پر خون،
وی دل غنچه ز رشک دهنت پر ز شرر.
پوشش روز مرا سایهٔ دیوار تو بس،
خار و خاشاک سر کوی تو شامم بستر.
بر **بصیری** ز ره لطف خدا را رحمی،
ور نه داد از تو بنزدیک شه دین پرور.
خسروا بنده زمانیست که تا همچو قلم،
در ثنای تو گشاده دهنم بسته کمر.
در خور شعر اکر تربیتم فرمایی،
ماند اندر صفتت شعر ز من تا محشر.
تا بود جنبش اجرام برین چرخ برین،
روز و شب تا که بود طلعت خورشید و قمر.
مهر اقبال تو بر اوج سعادت بادا،
تا بود گردش این نه فلک و هفت اختر.

۱۸

وله فی مدحه نور اللــه قبره[۱]

گرچه خور از جانب مشرق براید بی حجاب،
وین عجب گز جانب مغرب برآمد آفتاب.
شه بشرق از غرب گر پنهان رود نبود عجب،
خور ز مغرب سوی مشرق میرود اندر حجاب.
شاه گردون مرتبه خان احمد آن شه گز علو،
بوسدش خورشید پای و مه نو هردم رکاب.

---

[۱]. س. عنوان: قصیده در مدح خان احمد. این قصیده بعداز وفات سلطان گفته شده است.

میشود از بیم عدل شاه کسری معدلت،
بر گلوی باز شمشیر دو دم پر غراب.
کس نه بیند در زمان عدل او ابر سیه،
گرچه بود از اه مظلومان سیه روی سحاب.
شمع رمحش سوخت قلب تیرهٔ اعد ای دمن،
چه مجال خار و خس آتش چو باید التهاب.
دشمن او شد گرفتار کمندش عاقبت،
مار گویا دیده بود آن کج روش در شب بخواب.
بودم اندر مدح او ناگه خوش الحانی رسد،
این غزل میخواند در شهناز با بانک رباب.
میکنم از دور با آن مـه تکلم بی حجاب،
همچو آن دیوانه کو گوید سخن با آفتاب.
میرود از دست خلقی را عنان اختیار،
ترک شهراشوب من چون پا درارد در سکاب.
یار من شاهست و من در عشق او کمتر گدا،
هیچ عاشق را مبادا دلبر عالیجناب.
تا دلم گردیده ماوای خیال آن پری،
چشم گریان خواب را دیگر نمی بیند بخواب.
بر من بی صبر و دل رحمی خدا را جان من،
ورنه می‌نالم بنزدیک خدیو کامیاب.
ای فلک قدری که از راه علو مرتبه،
چرخ پیش خرکهت گردیده کمتر از حباب.
دشمن جاه ترا روز وغا در بر زده،
فی المثل جون خانهای عنکبوتست و ذباب.
شمسهٔ زر بر فراز تیغ عالم گیر تو،

هست چون نیلوفری افتاده بر بالای آب.
آتشی در خرمن هستی اهدا میزند،
چون بر آری تیغ برق آسا دم حرب از قراب.
از پی صلب عدوی جاه تو چرخ برین،
متصل از رشتهای مهر می تابد طناب.
هست شمشیر تو آب و قلب اعدا ناسیش،
جوهر تیغ تو چون دامیست بر بالای آب.
هر کجا سم بر زمین ماند سمندت روز رزم،
نون نصرت نقش می بندد روانی بر تراب.
تا بود در رزمگاه دهر از گردان نشان،
تا دلیرانرا بود روز وغا پا در رکاب.
دشمن جاه تو بادا تیر سان خونین دهن،
سر گران چون ششپر ولی مقر مانند قراب.

۱۹

در مدح اغرلو محمد بن سلطان حسن الباینذری[۱]

دارد پلنگ قهر تو با شیر چرخ جنگ،
پروین نشانه ایست ز سرپنجۀ پلنگ.
چرخ از پی شکافتن فرق دشمنت،
از کهکشان گرفته بکف ارۀ نهنگ.
از بهر رجم دشمن جاه تو چرخ راست،
از ماه نو فلاخن و از انجمست سنگ.
هر کجا ز تیغ زهره شکافت رود سخن،
در کام دشمنان تو شکر شود شرنگ.

---

[۱]. س. عنوان: قصیده در مدح سلطان محمد بن حسن خان

خاک سم سمند تو در دیده میکشند،
کروبیان چو سرمه برین چرخ نیل رنگ.
پیوسته چرخ در تک و پویست روز و شب،
بر درگه تو تا نکند لحظۀ درنگ.
دشمن گرفته چله ز عدل تو چون کمان،
خصمت بخاک راه تو افتاده چون خدنگ.
هر دم کشیده نیزۀ تو سیل آتشین،
در دیدهای خصم ز یک سیل روز جنگ.
مغفر تبارک تو سپهر و درو قمر،
شمشیر در کف تو جو بحر و درو نهنگ.
طبل تو روز معرکه چون میکند غریو،
در قبهای چرخ برین افکند غرنگ.
ناهید چون بمجلست آید گه طرب،
تار از سهاب راست کند وز شهاب چنگ.
اعدا بگوشۀ بنشیند و دم بخود،
هر گه که بشنوند کمان ترا ترنگ.
سلطان محمد ابن حسن خان که روز رزم،
زالیست زال تر و تو و پشۀ پشنک.
یارب چه صقلیست حمامت که مهر و ماه،
ز اینهای چرخ بد و برده اند زنگ.
بایندران رهی و تو شاهی ولی چه سود،
نادان که فرق می‌نکند گل ز خار چنگ.
گفتند انحای زمانه بمدح تو،
بخشید مال عالم و دارد هنوز ننک.
بالا دویست چرخ چو بیکی بخدمتت،

مهر و مهش ز نقره و زر گشته است رنگ.
دریا رسیده از کف در بخش تو بجان،
کان آمده ز دست کرمهای تو تنبک.
از بس که میکند مف تو در کرم شتاب،
سایل بدرکهت نکند لحظهٔ درنگ.
باز تو چشم باز بهر طعمهٔ کی کند،
چرخست شاهباز ترا باولی کلنگ.
بودم بمدح تو غزلی خواند مهوشی،
گز آفتاب بر ده کرد در هزار نیک.
از لعل تاج شاهیم آید هزار ننک،
یکره بکوچهٔ تو سرم گر رسد بسنگ.
اماج گاه سینه و داغش کنم نشان،
تا چشم شوخ تو سوی من افکند خدنگ.
هر شوخ و شنگ با تو چه ماند که در جهان،
مثلت ترا ده مادر ایام شوخ و شنگ.
روی تو داده است لبت را طراوتی،
گیرد مقررست ز خورشید لعل رنگ.
با زلف گو که دل نبرد ورنه نزد شاه،
فریاد ازو بگردنم افتاده پالهنگ.
شاها منم که از غم افلاس روز و شب،
با بخت خویش کار ندارم بغیر جنگ.
یکدانه بر کفم نه ازان شه چو چشم مور،
دهر فراخ بر من سرگشته ناز و ننک.
سوی **بصیری** ار فکنی چشم مرحمت،
اشکش ز دیده دور شود و ز درون غرنک.

تا بر فراز چرخ چهارم بگردش است،
خورشید همچو برز بر آب بادرنگ.
عمرت ز دور گردش گردون زیاده باد،
جای تو گلستان و عدوی تو زرد رنگ.

۲۰

در مدح سلطان حسین بیقرا [۱]

نور اللـــه ضریحه

فتاده بر ورق عارض تو نقطهٔ خال،
بسان برگ بنفشه بروی آب زلال.
بقصر خلد برین گر کشند تمثالت،
هزار بوسه دهد حور بر رخ تمثال.
بزیر نرگس مستت فتاده خال سیاه،
چو نافهٔ که بصحرای چین فتد ز غزال.
خیال زلف و رخ یار دارم و شادم،
که روز و شب گذرانیدم چنین مه و سال.
ستاره سوختگیهای ما مپرس که دوش،
نموده ایم بخال رخ تو صورت حال.
دمی بود بتو ای آفتاب مه رخسار،
حکایت شب هجران کنم بروز وصال.
زمانه را ز دو چشم تو ظلم ظاهر شد،
چو رسم عدل بدوران شاه خوب خصال.
سپهر مرتبه سلطـــان حسین آن شاهـــی،
که برترست جنابش ز چرخ در همه حال.

---

[۱]. س. عنوان: قصیده در مدح سلطان حسین. قصیده بعد از وفات سلطان گفته شده است.

چو صیت معدلتش را صبا برد سوی دشت،
فتد مودت و یاری میان یوز و غزال.
زهی یمین سیم کان بخششی که گردیده،
ز بار بر تو کان و بحار مالا مال.
ز بیم بذل تو شد خون گرفته کوه ازان،
فلک بنشتر مهرش[1] زند رک قیفال.
مسیح نطق اگر بانگ بر زمانه زند،
اگر ز کتم عدم منقطع شوند آحال.
سپهر صفحهٔ بازیست مرد را گز قدر،
نشسته است مه نو درو بصف فعال.
چو شمسهٔ زر ایوان تست هیات مهر،
چو حلقهٔ در درگاه تست شکل هلال.
نظر اگر بفکندی بقبهٔ قصرت،
حکیم کی بفلک گفتی افضل الاشکال.
چو کوه را بوقار تو عقل می سنجید،
بر وقار تو آمد بوزن یک مثقال.
چه جای کرپکی دشمنت از انکه نکند،
نهیب صولت تو شیر چرخ را چنگال.
سخن شناس شها بنده آن سخن سنجم،
که در قصیده مرا نیست هیچ شبه و مثال.
من آن نیم که ز شعر کسان بود فخرم،
چنین که هست مرا وسعتی ز فکر و خیال.
ولی چه سود که دارم دلی و صد اندوه،
چگونه شعر توان گفتن اندرین سان حال.

---

[1]. سؤزون اوستونده "برقش" یازیلیبدیر

گهی چو ماه نوم سر به پیش افکنده،
ولی چو چرخ فلک گشته منقلب احوال.
ز دوش چون فکنم خرقهٔ ملالت را،
مرا که دور گریبان شدست میم ملال.
شوم بفن قصیده کمال اسمعیل،
اگر بتربیتم گوشی ای ظهیر کمال.
مصدعست **بصیری** کلام را تطویل،
کنون محل دعا گشت چند ازین اقوال.
همیشه تا که بود مهر و ماه را پیران،
مدام تا که شب و روز باشد و مه و سال.
ز سال برخور و از روز و شب تمتع گیر،
مه سعادت تو دور از لحاق و زوال.

۲۱

در تعریف قصر وزیر اعظم اکرم ابراهیم پاشا

این قصر گز بهر برین برتر آمده،
لوح منقش فلک او را در آمده.
هر دم پی نظاره ایوان و شمسه اش،
از یک طرف هلال و یکسو خور آمده.
جامش که طعنه بر مه و خورشید میزند،
هر یک چو دیده ایست ضیا کمتر آمده.
سوزد بخور تا که در ایوان و صفه اش،
گردون چو مجمریست پر از اخگر آمده.
هر بامداد از پی تذهیب شمسه اش،
مهرانه اشعه با قلم پر زر آمده.
بر گرد اوست مرکز افلاک را مدار،

زیرا ستون اوست خط محور آمده.
هر خشت فرش او مه بدریست گز شرف،
بر فرق قبهای فلک افسر آمده.
بحرین را ز هر طرف او نظاره ایست،
ارباب دید راست از ان منظر آمده.
ناهید بهر منظر او دیده کرده جام،
خورشید بهر دیدن او بر در آمده.
گفتم بعقل کین همه اوصاف قصر کیست،
گفت انکه بخت بر در او چاکر آمده.
عالیجناب میر براهیم گز شرف،
قدرش ز قبهای فلک برتر آمده
دارا و اردوان شده در موکبش روان،
از التفات شاه که دارا در آمده.
طاوس باغ اوست سپهر از ره شرف،
مهرش گل زریست که بر شهپر آمده.
از بهر منع دشمنش از گشت باغ و راغ،
سوسن گهی چو تیغ و دمی خنجر آمده.
تیغش که زر نشان شده با شمسهای زر،
بر روی آب چون گل نیلوفر آمده.
از بهر عون او بگه رزم دشمنان،
ماه سپهر با سپر و مغفر آمده.
ای مهر ذرهٔ ز ضمیر منیر تو،
از اختران اگرچه که روشن تر آمده.
آن غنچهای لاله که در گلستان تست،
هر یک چو بحریست پر از اخگر آمده.

چرخیست گلشن تو درو رود کهکشان،
نیلوفر آفتاب و مهش عبهر آمده.
بودم بمدح تو غزلی خواند مهوشی،
کندر کمال حسن ز مه بر سر آمده.
خطی که کرد لعل تو ای جان برآمده،
خضـرست گـوییا بلب کـوثـر آمــده.
هر چند سرو را نبود میوه ولی،
سرویست قامت تو که نازش برآمده.
آمد طبیب خسته دلان سوی پرسشم،
ای جان برای خوش که ترا دلبر آمده.
مجنون جنون ز دفتر من مشق کرده است،
بر اهل درد اگرچه که سر دفتر آمده.
رحمی بحالم اگر نه ز دست تو،
نالم بنزد انکه هنر پرور آمده.
ای بحر لطف سوی **بصیری** نظر فکن،
کز جور دور حال دلش ابتر آمده.
تا کعبهٔ معظمه را در جهان بناست،
وز روی قدر از همه جا برتر امده.
معمور باد تا ابد این خجسته جای،
حق کلام حق که به پیغمبر آمده.

۲۲

در مدح سلطان احمد بایندری

نور اللــه قبره[1]

زهی ملایکه کرده در ترا تقبیل،
بخدمت تو شب و روز چرخ را تعجیل.
سبحان فلک را ثنای تو تسبیح،
مقدسات زمین را دعای تو تعلیل.
سپهرت از سر عزت مرصع اکلیلیت،
کواکبند بر دهر طرف در اکلیل.
درون مجلس عیش تو خط محور شمع،
بزیر طاق سرای تو آسمان فندیل.
خدیو فاضل کامل ستوده احمد خان،
تویی که یافته از خلقت جهان تکمیل.
نماندش جریان خشک لب فرو ماند،
سموم قهر تو گر بگذرد بجانب نیل.
وگر ز لطف تو بویی رسد بدیوانه،
جنون او بخرد یابد آن نفس تبدیل.
اگر بعهد تو بودی زمخشری شاها،
نمی نمود ملک را بر آدمی تفضیل.
به پیش قدر تو مهر و سپهر دون و دنی،
بنزد دست و دلت بحر و کان بعیم و بخیل.
بعلم و بحلم تو نامد ز نسل بایندر،
بدیهیست نداریم حاجتی بدلیل.
تو بی عدیلی و ذات تو جوهر فردست،
نه عادلست بذات تو هر که جست عدیل.
گشاده تیغ تو در خانهٔ اعادی سیل،

---

[1]. قصیده بعد از وفات سلطان گفته شده است.

کشیده رمح تو در چشم دشمنانت میل.
چگونه وصف جنابت زبان کند تقریر،
که وصف تیغ تو بر پر نوشته جیرائیل.
اگر ز خاک درت اعمی بدیده کشد،
بچشم او سر مویی نماید از یک میل.
چو کرمی غضبت شعلهٔ بر افروزد،
عظام خصم بسوزد چو در چراغ فتیل.
ملک بخلق لطیف تو میخورد سوگند،
فلک بجاه و جلال تو میزند تمثیل.
بهر کجا که ز مهر و مه آمده آیات،
خرد برای رزین میکند تاویل.
بسان مهر شود پاک از همه علت،
ز بحر لطف تو گر قطرهٔ رسد بعلیل.
سپهر قدر شها حق ذات پاک خدای،
که بر یکانکیش عرش و فرش گشته دلیل.
بحق آدم و شمیث و بحق نوح نبی،
بحق هود و بلوط و بصالح و بخلیل.
بحق موسی و هارون و یوشع بن نون،
بحق حضرت اسحق و حق اسمعیل.
بحق یوسف و یعقوب جملهٔ اولاد،
بحق عیسی مریم که آمدش انجیل.
بحق احمد مرسل امین وحی خدای،
که یافتست نبوت ز بعثت تکمیل.
که روز و شب بدعایت گشاده دست نیاز،
دوام عمر تو خواهم ز گردکار جلیل.

همیشه تا کو بود در زمانه لیل و نهار،
بوقت صیف و شتا که قصیر و کاه طویل.
طویل باد ترا عمر در نشاط و طرب،
قصیر عمر عدویت بحق عزرائیل.

۲۳

وله فی مدحه

باغ را شد بنفشه خال جبین   لاله گلگونه زد بروی زمین
منحنی شاخ پر شکوفه نگر   ویرانست و هیهات پروین
عکس گلهای سرخ و زرد در اب   شفق و مهر شنه بچرخ برین
پیش آن ژالهٔ که بر لاله است   گوش بگرفته است در ثمین
بر گل زرد ژاله داده نشان   از رخ و اشک عاشق مسکین
از گل و لاله وصف فصل بهار   بنوشته بسرخیست بو بین
گر بالش ز غنچه می سازد   بلبلی را که خار بد بالین
خضر باغ از شکوفه پنداری   نوی باردش ز روی و جبین
گفت ارم باغ را تو از من به   نی همین او که خلد هست برین
گشت گلشن بلاد چین و درو   غننچه نافهای مشک آکین

در رخ گل نه رنگ و پوست همین
بلبل آن دیده زان شدست انین

گفت در گوش گل صبا سخنی   کرد مدح شهش مگر تلقین

گل گلزار لطف احمد خان
که بجز لطف نیستش آیین

سر شیر فلک ز شمشیرش   شق شده همچو سم گاو زمین
ای دو کفت ببحر و کان اقران   وی جناب تو با سپهر قرین
تکمهٔ تاج بدسکالت گرز   شانهٔ فرق دشمنت زوبین
در سرای تو کان بهشت آمد   گشته جاروب زلف حور العین

بکسی لطف چون کنم اطلاق	که بتو منحصر شدست همین
صعوه در دور عدل و داد تو کرد	آشیانرا بدیدهٔ شاهین
هر دم از سهم تیر دلدوزت	می‌فتد بر رخ سپر صدچین
این همه زیب و فر که گلشن است	از فر تست نی ز فروردین
بود دوشیزه دولت عام	کرد اقبال با تواش کابین
لطف محضی مگر که ایزد پاک	طینتت را ز لطف کرد عجین
پیش تو آفتاب گردد ترا	گاه رخ بر زمین و گاه جبین
فرق نی فلک ز شمشیرت	رخنه رخنه شدست چون سر سین
ماهی خنجرت بدم ببرد	یرقانرا ز چشم شیر غرین
ماه بر پای تو بمالد روی	مهر بر رای تو کند تحسین
ای **بصیری** چون عصر مدحش نیست	ختم کن بر دعا و بگذر ازین
بهر تو هر دعا که کرد حقیر	چون بدل بد فرشته گفت آمین
تا دهد نامیه بغازهٔ گل	نو عروس بهار را تزیین
با عروسان گلعذار مدام	بادا پیوسته عشرتت آیین

۲۴

در مدح جناب فضایل مآب جعفربیک نشانجی

نور اللـه ضریحه[۱]

تا نه بیند ز باد دی آزار	دست در آستین کشید چنار
زردی روی برگ دانی چیست	چمن از بیم دی شده بیمار
از دم سرد اژدهای دمه	تا که بیحد بخویشتن چون مار
یخ چنان بست روی یم که دگر	برنمیخیزد از بحار بخار
راست کرده چمن ز سر و انگشت	یعنی از برد خواسته ز نهار
بادپاییست ابر برق عنان	که ز برفست هر طرف کف بار

[۱]. قصیده بعد از وفات نشانجی گفته شده است.

دست میکرد گرم گرم گر　　　بودی این لحظۀ مشعل گلنار
گرچه از باربد عمامۀ شاخ　　　و این زمانش ز برف شد دستار
رفت انگونه آتش گل سرخ　　　غنچه در دل همی فکند شرار
آنچنان سرد شد هوا که بباغ　　　دست زر اوفتاده است از کار
از چه دم بسته رود میدانی　　　بنده این رمز را کنم اظهار
انقباض تمام یافته آب　　　از وصال دی و فراق بهار
در زمان امیر لطف آیین　　　چمن از دی چرا کشد آزار
مظهر لطف و خلق جعفر بک
که جهانرا بدوست استظهار
فتنه در عهدش آنچنان خوابید　　　که بمحشر شود مگر بیدار
ای ز مدهت اصول را رونق　　　وی ز وصفت کلام را مقدار
خاک پایت برد ز روی خواص　　　سبل از چشم مه ز چرخ دوار
ذهن تو مهر آسمان علوم　　　نظم تو گوهر تمام عیار
ذاتت ار واسطه نمی بودی　　　بعدم داشتی سپهر مدار
وصف ذات تو نسخه فضلا　　　ذکر خیر تو سجۀ ابرار
تیر پرتابی تو گشت شهاب　　　انجمش فصل و ماه نو سوفار
تا نویسد ملک ثنای ترا　　　ای بلند اخترفلک آثار
بر ورقهای این سپهر بلند　　　مهر مهره همیکشد هموار
ذات تو موسی از همه انواع　　　در تو طور از همه اطوار
نشنیدی گل ار زخلقت بوی　　　تا بمحشر بماندی در خامه
در ثنایت بدم گه از نا گه　　　مطربی کرد این غزل تکرار
زارم اندر فراق خود مگذار
ای فراقت دی و وصال بهار
چشم گریان ماست پنداری　　　در غـم یار ابـر لولو بار
سوخت ما را فراق عارض تو　　　و اقـنـا ربنـا عــذاب النــــار

ساقیا جرعهٔ کرم فرما
که بجان آمدم ز رنج خمار
جرعهٔ کی برد صداع مرا
به وقع خمار باده خم آر
بر من دردمند رحمی کن
ور نه از دست تو بگریم زار
نزد میری که عدل و دانش کرد
کرد ظلم و ستم دوریه حصار
ای فلک رتبت ستاره جذم
وی ملک سیرت سپهر آثار
بنده را رخ نموده عارضهٔ
لطف کن گوش جانب من دار
تا بحدی رسید فقر که مرگ
خواهم از حق بساعتی صدبار
خاصه از بهر روح پیغمبر
رحم کن رحم بر **بصیری** زار
تا بود سال و ماه در گردش
تا که بعد از دیست فصل بهار
باغ عمر ترا خزان مرساد
به گل روی احمد مختار

۲۵

قصیده سلیمان چلبی[۱]

تا برد گوی ز میدان گلستان غنچه[۲] ،
ز بنفشه بچمن ساخته چوگان غنچه.
تنگ[۳] تنگ اطلس گلگون ز تجارت آورد
خواهد از برگ سمن کاغذ ترخان.
باز چون نافهٔ مشکست ز انفاس نسیم،
عطرسا گشته به هر گوشهٔ بستان غنچه.
دارد از سرسپر پیمانه چو نرگس به چمن،
باز رفتست مگر با سر پیمان غنچه.
بلبل از خون جگر ماحضر آرد همه دم،
تا که بر خوان چمن آمده مهمان غنچه.

---

۱. در دستنویس عنوان نیست و از ذکر نام ممدوح در قصیده گرفته شده است.
۲. تهران آلیازما سیندا بو قصیده یوخدور.
۳. لنگهٔ بار ، عدل

این غزل خواند بگلزار هجر بلبل زار،
گشت از حالت آن بی سرو سامان غنچه.
دیده تا خندهٔ آن بسته خندان غنچه.
گشت دم بسته و سرگشته و حیران غنچه.
خواستم غنچه بگویم دهنت را لیکن،
داشت بوی دهن و زردی دندان غنچه.
لافی از تنگ دهانی زده بد پنهانی،
دهنت دید و شد از گفته پشیمان غنچه.
سوی گلشن قدمی رنجه کن ای سرو که باز،
به لب آورده ز فکر دهنت جان غنچه.
جز دهان تو بر آن قامت رعنا جانا،
کس ندیدست بر سرو خرامان غنچه.
قدر رعنای ترا در چمن ای سرو شده،
پیرهن برگ گل و کوی گریبان غنچه.
گاه گلگشت چمن تا نرسد چشم بدت،
بازویت را شده طومار زر افشان غنچه.
سرخ شد چشمش و هر لحظه به هم می چسبد،
بس که از فکر دهانت شده گریان غنچه.
تا سحرگاه بشوید دهن خود به گلاب،
تا کند مدح گل گلشن احسان غنچه.
گلبن گلشن اقبال سلیمان چلبی،
گر شد از ابر کفش خرم و خندان غنچه.
بهر او از ره تعظیم برافراشته است،
خرکه سبز مطلا به گلستان غنچه.
داغ خاری به دل دشمن او تا که نهد،

راست پیچیده فتلیست فروزان غنچه.
ای که گردیده حریم حرمت را از قد،
شمعدان نرگس و قندیل زرافشان غنچه.
مدحت ای گلبن گلزار کرم واجب دید،
چون بر آورد سر از روزن امکان غنچه.
مجلس عیش ترا شمع معنبر لاله،
مطرب بزم ترا تنبک دستان غنچه.
بیم حزم تو کند باز ز شیرش در دم،
گرچه معتاد چو طفلست به بستان غنچه.
بهر ایثار در طرف گلستان بسته،
که مرصع شده از گوهر الوان غنچه.
چمنت گشته خزانه که درو گردیده،
درج یاقوت گل و حقّه زر شان غنچه.
باغبانان ریاض کرمت را از قدر،
چون قفاعیست پر از شربت ریحان غنچه.
تا **بصیری** چمن مدح تو زینت داده،
سمنش گشته ورق کاتب دیوان غنچه.
در شبستان چمن تا که در ایام بهار،
راست چون شعلۀ شمعیست فروزان غنچه.
گل امید تو بشکفته و خرم بادا،
تاکه گردد بچمن خرم و خندان غنچه.

غزلیات

وله فی الغزلیات

۱

چو می بود دم مرگ آخرینه شربت ما،
ز خشت میکده سازید لوح تربت ما.
ز خاک خیزد و دیوانگی ز سر گیرد،
اگر کنند بمجنون حدیث محبت ما.
بجز تو احد[1] را درون دل ره نیست،
چرا که غیر نگنجد درون خلوت ما.
مرا سگ در خود خواندی عفاک اللـه،
کسی بجز تو ندانست قدر و قیمت ما.
ز دل بشوی **بصیری** نقوش هستی را ،
وگرنه رو که نداری تو نقش صحبت ما.

۲

تاراج کرد عشق بتی عقل و دین مرا،
آخر خلاص کرد ازان و ازین مرا.
ازبس که خون دیده نهفتم در آستین،
چاهیست پر زخون شده هر آستین مرا.
من چون زیم که آن لب میگون و چشم شوخ،
گاهی بلطف میکشد و گه بکین مرا.
در سجدۀ جمال تو ای آفتاب حسن،
شد سالها که مانده جبین بر زمین مرا.
من ترک عشق بازی و رندی چسان کنم،

---

[1]. س. هیچکسی

چون آفریده اند **بصیری** چنین مرا.

۳

ساقیا از می گلگون چه کنی چارهٔ ما،
که ندارد سر ساغر دل خون خواره ما.
هر کسی را بجهان هست مرادی لیکن،
نامرادیست مراد دل بیچارهٔ ما.
هست نیلوفر زردی که در آبست مدام،
در سرشک از غم دیدار تو رخسارهٔ ما.
سهل مشمر بسر خاک مزارم لاله ،
که نشان میدهد از چاک دل پارهٔ ما .
ای **بصیری** ننویسد ز سیه بختی تو ،
حرفی از خط وفا یار جفاکارهٔ ما .

۴

می برد هرطرفی اشگ چو باران ما را ،
گشت گرداب بلا دیدهٔ گریان ما را .
هر نفس از پی تسخیر پری رخساران،
میشود داغ بدل مهر سلیمان ما را .
چشم بر خاک ره شاه سواری داریم،
ای صبا یاد مده کحل صفاهان ما را .
تا کی[1] از زلف بتان قصه بطویل[2] کشد،
کرد دیوانه سخنهای پریشان ما را.
بگرفتاری دردش چکشم رنج طبیب،

---

[1]. س. چند
[2]. س. بتعویل

ای **بصیری** چو نباشد سر درمان ما را.

۵

صد جفایم گر کنی کی بیوفا گویم ترا،
تو مرا دشنام ده تا من دعا گویم ترا .
داستانی از وفا گر کویمت گردی ملول،
یاد میکردی چو حرفی از جفا گویم ترا .
میشوی در قهر از دورت نگاهی گر کنم،
درد میگویی اگر نام دوا گویم ترا .
گر گدای خویش خوانی یکرهم ای سنگدل،
من دگر بر جمله خوبان پادشا گویم ترا.
چون نیی خالی دمی از رندی و میخوارکی،
ای **بصیری** خود بگو چون پارسا گویم ترا.

۶

در دل از هر جانبی محنت چو می آید مرا،
غیر چشمم کس دری بر روی نگشاید مرا .
گل نمی بویم دگر زحمت مکش ای باغبان ،
عاشق رویی شدم[۱] از گل چه بگشاید مرا .
از سر بالین من برخیز یکره[۲] ای طبیب،
کرده ام با درد خو درمان نمی باید مرا.
رخ نمود آن مه چو کردم گریه از بی طاقتی،
وه که غیر از گریه چیز ی روی ننماید مرا[۳].
ماه بگذشت و ندیدم ای **بصیری** روی یار،

---

۱. س. عاشق روی ویم
۲. س. باللـه
۳. بیت تهران ألیازماسیندا یوخ.

گرچه بودن یکنفس بی او نمی‌شاید مرا .

۷

پری رویی که من دیوانهٔ او ساختم خود را،
بدو تا آشنا گشتم دگر نشناختم خود را.
در گوشت ز عکس خال مشگین کعبتینی شد،
من بیدل بدان نرد تعلق باختم خو را.
ز عشق مهوشان ناصح مده پند و منه بندم،
که من رسوای کوی ملامت ساختم خود را.
ز ضعف هجر بالای بلایش چون زبون گشتم،
بگلشن رفتم و در پای سرو انداختم خود را.
نگشتم ای **بصیری** در میان عاشقان خالص،
چو زر در بوتهای عشق تا نگداختم خود را .

۸

داشت بر رخ سنبل پر پیچ و تاب خویش را،
شب شده دیگر ندیدم آفتاب خویش را .
میروم از خود[۱] زبس خونابه کز دل میخورم،
مست می بینم بعشق او شراب خویش را .
غصهٔ درد و عذاب هجر جانم را بسوخت،
با که گویم قصهٔ درد و عذاب خویش را .
اشگ بر یاد[۲] رخش کردم گلاب درد سر،
ای طبیب آخر مکن ضایع گلاب خویش را .
چون دل مسکین **بصیری** عالمی در هم شود،

---

۱. س. میرود هوشم
۲. س. اشگ در هجر

کر گشاید طرۀ پر پیچ و تاب خویش را .

۹

دو آتشند که سوزند هر دو حاصل ما[۱] ،
یکیست در رخ خوبان یکیست در دل ما .
دل بلاکش ما را ز دنیی و عقبی ،
چه حاصلست چو بیحاصلیست حاصل ما .
هزار بار به از روضۀ بهشت برین،
اگر شود سر کوی حبیب منزل ما .
ز خاک تربت ما خار غم براید و بس ،
بهیچ رو گل شادی نروید از گل ما .
مگر که مشکل ما حل شود ز پیر مغان ،
که حل ز مدرسه هرگز نگشت مشکل ما .

۱۰

گر نسیم کوی او سوی مزار آید مرا ،
هر نفس جانی بجسم خاکسار آید مرا .
چشم من گرداب بحر غم شد و من کشتیش ،
کی ازین گرداب کشتی بر کنار آید مرا .
دل عصا می سازد از غایت ضعف بدن،
هر خدنگی کز تو بر جان نگار آید مرا.
بی گل رویت اگر سوی گلستان بگذرم ،
در دل از هر گلبنی صد خار خار آید مرا.
ای **بصیری** روح پاکانست یا انفاس قدس[۲]،

---

[۱]. غزل استانبول ألیازماسیندا یوخ
[۲]. ت. نفخۀ روح القدس یاخود دم روح اللـه است (با مصراع س. جابجا شد)

آن نسیمی کز سر کوی نگار آید مرا .

۱۱

غنچه را نبود بگرد لب ز شبنم ژالها،
دارد از دلسوزی بلبل بلب تبخالها .
هیچ دلسوزی پیام از جانب مجنون نبرد ،
سوی لیلی از ره شفقت بغیر از نالها .
هریک از مژگان من در قطرهای خون دل ،
هست چون میخی که باشد در جگر پرکالها .
موی نبود این که میگردد نمایان از تنم ،
کرده ظاهر هرطرف پیکان او دنبالها .
هست مانند حباب چشمهٔ آب حیات ،
ای **بصیری** بر لب آن لاله رخ[۱] تبخالها .

۱۲

سمندر ساخت آهم طایران ربع مسکونرا[۲]،
بچرخ آورد آب چشم من دولاب گردونرا .
بروی لالهٔ حمرا فتاده ژالها گویا ،
بدندان جان چون میگزی آن لعل شکرخارا.
رقیب از خوردن خونم ز سر دیوانه شد آخر،
شود دیوانه سگ چون میخورد از آدمی خون را .
خیال عارض گلگون تو چون در نظر آرم ،
دمادم بر بیاض دیده ریزم اشگ گلگون را .
دگرکون گشت یار و هیچ از عالم نمی پرسد،

---

۱. س. ماه رو
۲. س. غزل یوخ.

بصیری با که گویم غصهٔ حال دگرکون را.

۱۳
سرو در سجده پیش آن بالا ،
گفت سبحان ربی الاعلی .
شمع گفتم قد ترا بغلط ،
روشنست این که نیست آن بالا.
سرو آزاد بنده ات گفتم،
گفت بنده چه میکنم لالا.
برو از سینهٔ حزین بیرون ،
که بجانم ز نالهٔ تو دلا.
ای **بصیری** بلی مرا حالیست ،
توبه از می چرا کنم حالا .

۱۴
گه مرا برخسار و گه بر خاره جا[1]،
من کجا و بستر راحت کجا.
در گرفتاری درد او دلم ،
هیچ صحت را نمی دارد رجا.
ای دل ار جا خواهی اندر کوی دوست ،
آنچنان شو که نه تو مانی ز جا .
با رقیبش دی عجب حالی گذشت ،
اذکروا الکلب کما قلت نجا.
ای **بصیری** چون بدو ره یافتی ،
بعد از ان نه مدح میگو نه هجا.

---

[1]. س. غزل یوخ.

۱۵

میسر گر شود وصلت فدا سازم روان جانرا،
برای آنکه تا دیگر نه بینم روز هجرانرا .
مکش از سینه ای ابرو کمان[1] پیکان تیز خود،
که چون بردی دل من جای او بگذار پیکانرا.
پی بوسیدن پای سگ آن نازنین یکره،
همی بوسم دمی صدبار دست و پای سگبانرا.
گرفتم آنکه تسکینی دهم دلرا بافسانه،
بافسون چشم بندی چون کنم این چشم گریانرا.
بصیری و طلبکاری وصل آن جفا پیشه،
گدایی را همی ماند که جوید وصل سلطانرا.

۱۶

آخر ای پیر مغان چون پر کنم پیمانه را،
ساز لوح تربتم خشت در میخانه را.
چند میگویی که خواب آرد فسانه ای رفیق،
خواب در چشمم نمی آید چه سود افسانه را.
خانۀ تن گشت از آمد شد غم پایمال،
ای اجل یکبارگی ویران کن این ویرانه را.
عقل میخواهد که جا سازد به پهلو عشق را،
زینهار ای دل مده در خانه ره بیگانه را.
اتحاد دوستی بنگر که بعد از سوختن،
هر سر مو بر بدن شمعی شود پروانه را.
با دل خود جایگاه محنت و غم ساختیم،

---

[1]. س. مکش از سینه ام بهر خدا .

گرچه میسازند مردم بهر راحت خانه را.
ای **بصیری** بس که هر شب آتش افروزد دلم،
عاقبت یکروز خواهد سوختن کاشانه را.

۱۷
نپیچم سر ز شمشیر تو قطعا،
که دارد حق بسی بر گردن ما ،
دل او نرم شد زآهم عجب نیست،
کز آتش نرم کرده سنگ خارا.
درون آینه عکس رخ او[۱] ،
میان هاله چون ماهیست پیدا.
دوای درد خود جویند عشاق[۲]،
من دلخسته درد بی مداوا.
تمنا میکنی[۳] وصلش **بصیری** ،
تو آخر از کجا و این تمنا .

۱۸
گرچه آوردهٔ از روز[۴] ازل خوبی را،
از که آموختهٔ شیوهٔ محبوبی را .
از فراق من و تو خلق جهان دانستند،
غربت یوسفی و فرقت یعقوبی را .
رخ نهد طرح بمه روی تو در عرصهٔ حسن،
بردی آخر بفلک مرتبهٔ خوبی را .

---

۱. س. یار
۲. س. مردم
۳. س. تمنا کردهٔ
٤. س. ره

رخ[1] خوب تو بچیزی نستاند گلرا ،
سرو قدت بگیاهی نخرد طوبی را .
ای **بصیری** بکه وصف پری رخساران،
بسماع آورد اشعار تو کروبی را.

۱۹

نیست از عشق بتان جز درد دل حاصل مرا،
ای اجل آخر خلاصی ده ز دست دل مرا.
چون[2] بخواهی کشتنم آخر خدا را ای رقیب،
رو بگردان جانب کویش دم بسمل مرا .
حاصلم در عشق او رسوایی و دیوانگیست،
آه ازین بیحاصلیهایی که شد حاصل مرا.
دل ز بیماری هجر آمد بجان در عشق او،
ای طبیب[3] از بهر حق ده شربت قاتل مرا.
ای **بصیری** از من بیدل مجو امکان سیر،
چون فرو رفتست ز آب دیده پا در گل مرا.

۲۰

نوید میرسدم از سروش عالم غیب،
که گر خدای شناسی نظر بپوش از عیب.
برار جامۀ پندار و خویش را بشناس،
که تا بدوست برون آوری سر از یک جیب.
رموز عالم لدنی تو دانی ای عارف،
چرا که واقفی از سّر صفحۀ لاریب.

---

۱. س. روی
۲. س. چو
۳. س. طبیبم

دلا مگو[۱] که همین زاهدست قابل فیض،
بیار باده که عامست فیض عام غیب.
بصیری از نظر پیر میفروش آخر،
نیافتی بشباب آنچه یافتی در شیب.

۲۱

عالمی درهم شود بر رخ چو اندازی نقاب،
فتنه ظاهر میشود گاهی که گیرد آفتاب[۲].
میکنم از دور با آن مه تکلم بی حجاب[۳]،
همچو آن دیوانه (کو) گوید سخن با آفتاب.
پارهٔ خون دلم با اشگ دید آن سرو و گفت،
از کدامین گلشن این برگ گل آوردت آب.
در خیال آن لب و رخسار چون خوابم ربود،
خویش را در پای گل دیدم بکف جام شراب.
خواب چون آید بچشمم این چنین کان شوخ چشم،
فتنه را بیدار میسازد بچشم نیم خواب.
تا نسیم صبح نگشاید رخش مانند گل،
تارهای سنبلش بر گل بود بند نقاب[۴].
لمعهٔ زانروی تا باشد **بصیری** را بچشم،
کی کند یک ذره ماه من نگه در آفتاب.

۲۲

هر شبی بر درگهش بی خورد و خواب[۱]،

---

[۱]. س. مگو دلا
[۲]. این بیت در حاشیه است نه در ابتدای غزل و در دستنویس استانبول نیست.
[۳]. در آلیازما تهران روی این مصراع دو بار نوشته شده "مکرر"
[۴]. س. بیت یوخ

می نشینم تا براید آفتاب.
خواب مردم را بافغان می برم،
تا نه چند روی او را کس بخواب.
عالمی را همچو من شیدا کند،
ماه من از رخ چو اندازد نقاب.
ظلم و جور بی حسابم میکنی،
می‌نترسی آخر از روز حساب.
بر **بصیری** میکشی تیغ جفا،
پی خطا گشتن چه می‌بینی صواب

۲۳
عکس مژگان من بچشم پر آب،
هست خاری فتاده در گرداب.
کار من همچو زلف او درهم،
بخت من همچو چشم او در خواب.
مژه‌ام در میان قطرهٔ خون،
پارهای[۲] دلست و سیخ کباب.
من دیوانه را شود زنجیر ،
چون نگه میکنم بسطر کتاب.
ای **بصیری** تو بحری از معنی،
گفتهای تو هست در خوشاب.

۲۴
شرح حال دل پر سوزش و تاب،

---

[۱]. س. غزل یوخ.
[۲]. س. پاره پارهٔ

عود گوید بزبان مضراب.
چه بو بینم که نه بینم رخ خوب،
چه بنوشم که ننوشم می ناب[۱].
ساقیا می که کسی نشنوده،
بوی آبادی ازین دیر خراب.
در غمت عاشق دلسوخته را،
هست خاکستر گلخن سنجاب.
سالها گشت که بخت سیهم،
همچو چشم سیهش رفته بخواب.
عکس مژگان **بصیری** در چشم،
هست خاری که فتد در گرداب.

۲۵

خیال خنجرش در چشم پر آب[۲]،
بود چون مائیی در عین گرداب.
ز تاب هجر او بر خویش پیچم،
بسان رشتهٔ کو پیچد از تاب.
اگر چشم تو کم خفتند عجب نیست،
کم آید مردم بیچاره را خواب.
بخود پیچد غنچه از دهانت،
بخون غلطید از لعل تو عناب.
ز آه و اشگ چشم خود **بصیری**،
گهی در آتش است و گاه در آب.

---

[۱]. س. بیت یوخ
[۲]. س. بی خواب

۲۶

تا خاک پایت از نظر اهل درد رفت،
چندان گریست دیده که دریا بگرد رفت.
مسکین بلاکشی که بداغ فراق مرد،
بیچاره عاشقی که برخسار زرد رفت.
کس چون دل شکسۀ من در جهان ندید،
کاول بدرد آمد و آخر بدرد رفت.
گلروی من ز من رخ گلگون نهفته[1] است،
ساقی میار باده که هنگام درد رفت.
رفت از جهان **بصیری** و دردت بخاک برد،
رحمت برو که درغم عشق تو مرد رفت.

۲۷

در عشق درد و محنت و غم حاصل منست،
هر جا جراحتیست برای دل منست.
محمل نشین شد آن مه و در هجر روی او،
تابوت من بملک عدم محمل منست.
حل گشت مشکل همه عالم نزد یار،
آن مشکلی که حل نشود مشکل[2] منست.
آباد گشت کشور درد و الم ز من،
گویا بنای درد و الم از گل منست.
رسوایی و ملامت و دیوانگی و درد،
این جمله حاصل دل بیحاصل منست.
آخر بترس از آنکه بهنگام بازخواست،

---

۱. س. ز عاشق رخ نهفته
۲. س. محمل

گوید قتیل عشق که این قاتل منست.
تا آمد آن نگار **بصیری** بمنزلم،
باغ بهشت گوشهٔ از منزل منست.

۲۸

گرد ره پیراهن این جسم عریان منست،
تکمهای زر شرار شعلهٔ جان منست.
سجهٔ مرجان نمیخواهم که گاه ذکر دوست،
قطرهای خون دل تسبیح مرجان منست.
هست مانند گیاهی بر لب آب روان،
موی مژگانی که گرد چشم گریان منست.
پیش تیغت نیست حد هر کسی سرباختن،
آنکه سربازد به پیش تیغ تو جان منست.
ای **بصیری** تکمهٔ درّیست غلطان هر طرف،
قطرهٔ اشکی که بر چاک گریبان منست.

۲۹

عشق بازی جمله را آسان و ما را مشکلست[۱]،
خلق را بر دست داغ و بیدلانرا بر دلست.
دوش یارب در کدامین خانه منزل داشت،
ماه مهرافروز من کامشب بجانش منزلست.
می نهم در دعوی عشق بتان بر سینه داغ،
حجتی کین مُهر بر وی نیست ای دل باطلست.
قابلی باید که تا داند حدیث عشق را،
زاهدان ناقابلانند و سخن در قابلست.

---

[۱]. استانبول أليازماسيندا حاشيه ده يازيليب

ای **بصیری** کی توانم با رفیقان سیر کرد،
گر سرشک دیدۀ خونبار پایم در گلست.

۳۰

خط سبز تو که بر گرد لب چون شکرست،
همچو شرحیست که بر حاشیۀ مختصرست.
ای پری رخ غرض از احسن تقویم تولی،
هرچه گویم صفت حسن تو زان بیشترست.
زاهد از ره صورت بیقین کی دانی،
معنی عشق که از عالم صورت بدرست.
خیل مورند برون آمده در تابش مهر،
خط مشکین تو کان فتنۀ دور قمرست.
ای **بصیری** همه در خور دهن غمناکست،
لقمۀ درد که در عشق کمین ماحضرست.

۳۱

آن سرو لاله رخسار تا برکشید قامت،
هر کس که دید گفتا قدقامت القیامه.
سرو سهی بیک پا استاده پیش قدش،
یعنی که می نماید در خدمت استقامت.
چشمت درون محراب روشن درون امامیست،
مست خراب یارب چون میکند امامت.
برقع چو بر رخ افکند آن ماه فتنه برخواست،
آری گرفتن مهر از فتنه شد علامت.
از لعل تاج شاهی بهتر بود **بصیری**،
سنگی که بر سر آید در کوچۀ ملامت.

۳۲

بستر شامگهم خاک در یار بس است[1]،
پوشش روز مرا سایهٔ دیوار بس است.
چکنم قافله سالار که در وادی غم،
ناله ام سوی عدم قافله سالار بس است.
مکنم عیب که در عشق نداری همدم،
همدم عاشق بیچاره دل زار بس است.
قامتت را چه براید ز هوا داری ما،
قد رعنای ترا سرو هوادار بس است.
از گل خار چمن بهره ندارم که مرا،
بر مژه قطره خون بی تو گل و خار بس است.
گر نداری در و گوهر پی ایثار رهش،
ای **بصیری** صدف چشم گهرباز بس است.

۳۳

خال کو بر لعل جانان منست،
هست چون داغی که بر جان منست.
بر رخ آن مه پریشانی زلف،
صورت حال پریشان منست.
از غمش بر سینه ام هر آبله،
تکمهٔ چاک گریبان منست.
تا نگردد کس بحالم مطلع،
چشم بیدارم نگهبان منست.
کس نداند لذت درد آن بهست[1]،

---

[1]. این غزل در ألیازما استانبول نیست.

ای **بصیری** درد درمان منست.

۳۴

برهت هلاک شدن عمر جاودان منست[2]،
کسی که کشتهٔ تیغ تو گشت جان منست.
دگر ز غایت ضعفم کسی نمی داند،
که بر زمین منم افتاده یا نشان منست.
بهیچ رو مگذارد که دم زنم از وصل،
ز داغ هجر تو مهری که بر دهان منست.
هدیه ایست برای سکان یار تنم،
درو چو نامهٔ پیچیده استخوان منست.
فتیل مرهم زخم درون شود روزی،
خدنگ یار که در جسم ناتوان منست.
بدل مگوی **بصیری** فغان مکن کز رحم،
کسی که درد دلم گویدش فغان منست.

۳۵

نگار من چو بخونم کند نگار انگشت،
براورند جهانی بزینهار انگشت.
مرا بعشق خود انگشت هیچ عالم کرد،
چو کرد در خم آن زلف تابدار انگشت.
بقصد قتل من خسته دم بدم آن شوخ،
نهد ز عشوه بران چشم پر خار انگشت.
اگر نه شمع بنور رخ تو کرد اقرار،

---

[1]. س. کس نداند قدر درد عاشقی
[2]. س. غزل یوخ.

چراست کرده برین وجه استوار انگشت.
دل **بصیری** بیچاره میرود از دست،
ز آستین چو بر ارد بعشوه یار انگشت.

۳۶

پی باده صحبتی که بود عین نفرتست،
ای دل حباب روی قدح دام صحبتست.
ارشاد میکند بسوی میکده مرا،
پیر مغان که مرشد صاحب کرامتست.
تا چند سوی مدرسه و خانقه روی،
بنشین بمیکده که محل اقامتست.
ما را ز ذکر باده فنایست مدعا،
مقصود سالک از می و میخانه حیرتست.
بیمار شد **بصیری** مسکین ز زهد خشک،
ساقی بیار باده که هنگام رحمتست.

۳۷

ایام بهار آمد و گلبانک هزارست[1]،
یک گل بمرادم نشگفت این چه بهارست.
از هر طرفی روزنۀ خانۀ تن شد،
زخمی که ز تیر تو مرا بر دل زارست.
چون قطره آبیست عیان بر رخ اخگر،
خالی که برخسارۀ آن لاله عذارست.
لیلی بخرام آمده در اطلس و اکسون،
پیراهن مجنون بلادیده غبارست.

---

[1]. س.غرل یوخ.

از زلف و رخ ماه وشان بی خبر افتاد،
دیوانه که فارغ ز غم لیل و نهارست.
کار من دلسوخته جز آه و فغان نیست،
یکروز نگفتی که **بصیری** بچه کارست.

۳۸

رخ تو مهر عالم افروزست[۱]،
آتش آه من جگرسوز است.
شام را گرچه در عقب روزیست،
شب من آن شبی که پی روزست.
غم عشق بتان بسینه مرا،
شادی این دل غم اندوزست.
ما که از روز و شب نییم آگه،
زین چه ما را که روز نوروزست.
ای **بصیری** لبش هیات دهست،
نرگسش گرچه فتنه آموزست.

۳۹

بجز ناله مرا فریادرس نیست،
بغیر از بی کسیم هیچکس نیست.
بهر جو دیده ام سر درنیارد،
که چشمم کمتر از رود ارس نیست.
مگو همدم نداری در غم من[۲]،
بلا و محنت و درد تو بس نیست.

---

[۱]. س. غزل یوخ.
[۲]. س. او

بپای باز او بربسته خو را،
دل نالان که کمتر از جرس نیست.
نمی ترسد **بصیری** از رقیبش،
بلی دیوانه را باک[۱] از عسس نیست.

۴۰

ز خانه با رخ چون ماه اگر هدایتی هست،
شوند خلق جهان جمله آفتاب پرست.
ازان دهان برو ای غنچه لاف کمتر زن[۲]،
چنین[۳] که رونق بازار پسته را بشکست.
بجز غم تو نخورده کسی غم من زار،
بغیر داغ تو نگرفت کس مرا سر دست.
مرا چو بر در میخانه بینی افتاده ،
بپوش دامن عفوی بزلت من مست.
بصیریا ز میانش مجو امید کنار،
که کس بغیر کمر از میانش طرف نیست.

۴۱

الف و داغ تو بر سینه مرا رسوا کرد،
نخل رسوایی من باز عجب گلها کرد.
چه بلا بود بلا را که چو با غم شد یار،
از همه خلق جهان رفت و مرا پیدا کرد.
کج نهاده کله از خانه برون آمدست،
عالمی را چو من زار ز سر شیدا کرد.

---

[۱]. س. فکر
[۲]. س. غنچه دم مزن دیگر
[۳]. س. کنون

من که پروای کسی هیچ نکردم عمری،
از خودم وای که پروای تو بی پروا کرد.
ای **بصیری** پی آسوب دل و دین ان شوخ،
چظم را ظلم و ستم غمزه بلا بالا کرد.

۴۲

نه همدمی که بسویم دمی گذار آرد،
نه قاصدی که خبر از دیار یار آرد.
کجاست باد صبا کز برای کحل بصر،
غباری از ره آن نازنین سوار آرد.
هزار دل بیکی تار موی خود نبسته،
در ان میان دل ما را که در شمار آرد.
بجان دوست که بر سر زنم ز خاک مزار،
نسیم بوی توام چون سوی مزار آرد.
بصیری از ره جانان اگر رسد کردی،
چه توتیا که بدین چشم اشکبار آرد.

۴۳

از آن گلرخ پیام آوردی ای باد،
مشامم تازه کردی افرین باد.
اگرچه یاد من هرگز نکردی،
مرا هرگز نخواهی رفتن از یاد.
اگر فرهادوش باشم عجب نیست،
که در عشقیم شاگرد یک استاد.
دل بیچارۀ من ساخت با غم،
که در عالم نمی بینم دلی شاد.

بعالم سربلندی یافت تا شد،
بصیری بندهٔ آن سرو آزاد.

۴۴

گاه قسمت چو ز فیاض کم و بیش دهند،
پادشه را ندهند آنچه بدرویش دهند.
همه را شربت وصلست و مرا زهر فراق،
همه را نوش و من دلشده را نیش دهند.
شدم از خوردن خون مست ببزم غم او،
بیشتر مست شود هر که میش بیش دهند.
بدل ریش فزایند جراحت خوبان،
تو مپندار که مرهم بدل ریش دهند.
بگذر از خویش **بصیری** که ببزم غم او،
جرعهٔ جام می عشق ب بی خویش دهند.

۴۵

چو باد از برم آن سرو نازنین گذرد،
دریغ عمر عزیزی که این چنین گذرد.
نهال خرمی از بوستان جان روید،
خیال تیر تو چون در دل حزین گذرد.
باحتیاط قدم نه دلا که آن سر کو،
نه منزلیست که جبریل ازو امین گذرد.
ز دین بر امدم آن بت چو از برم بگذشت،
هزار شکر کنم که بلا بدین گذرد.
ز نافه مشک نشود معنرف بمسکینی،
اگر ز زلف تو بویی بملک چین گذرد.

دگر گیاه نروید **بصیریا** تا حشر،
بهر دیار که این آه آتشین گذرد.

۴۶

آن پری از ناز با من چون تکلم میکند،
میکزد گاهی لب و گاهی تبسم میکند.
داغ بر دل می نهد رندان درد آشام را،
محتسب آندم که او مهر سر خم میکند.
از سر کو جان من هر گه که پیدا میشوی،
عاشق بیچاره عقل و هوش را کم میکند.
با مسلمان کافر هندوستان هرگز نکرد،
چشم مستش آنچه با دلهای مردم میکند.
ای **بصیری** میکنم از دور با جانان سخن،
همچو آن دیوانه کو با مه تکلم میکند.

۴۷

خالرا بر رخ مگر کردی مسجر غمزه بند،
ورنه بر آتش کجا آرام میگیرد سپند.
ابرویت هرسو کشیده بر مه تابان کمان،
زلف تو بر آفتاب انداخته مشکین کمند.
سبزهٔ خط تازه گر خواهی بباغ حسن خویش،
جان من پرهیز کن از دود آه دردمند.
از برای دیدنش آیینه سازم دیده را،
گر رسد زخمی بروی من از ان نعل سمند.
می نماید پست در چشم ثد سرو سهی،
عاشقم بر قامت رعنای تو بانک بلند.

تا بکی گریم من دلخسته از زهر غمت،
بوسهٔ آخر کرم فرما ز لعل نوش خند.
میکشی تیغ و بیکدم میکشی عشاقرا،
بر **بصیری** جان من تاخیر آخر تا بچند.

۴۸

رند شراب خواره ز میخانه میرسد،
ای عاقلان کناره که دیوانه میرسد.
خون شد درون سینه دل و جان بلب رسد،
کان لب چرا بساغر و پیمانه میرسد.
عشم دمی که آمدن عقل دید گفت،
ای آشنا خموش که بیگانه میرسد.
صد روشنی بخلق جهان میرسد ز شمع،
سوزیست حصه که به پروانه میرسد.
در قصر زرنگار **بصیری** شود ملول،
خرم شود دمی که بویرانه میرسد.

۴۹

تا بکی خاطر من گوشهٔ احزان گیرد،
محنتم دامن و اندوه گریبان گیرد.
ما بجز خاک در دوست نسازیم وطن،
خضر اگر جا بلب چشمهٔ حیوان گیرد.
شعلهٔ آه مرا شمع شب افروز بس است،
چه غم ار زانکه همه شب مه تابان گیرد.
نیست سودایی اگر این دل دیوانه چرا،
جای در حلقهٔ آن زلف پریشان گیرد.

ای **بصیری** بجهان دامن همت بفشان،
چون سگ یار ترا گوشهٔ دامن گیرد.

۵۰

زمانی کز رسد ناز آن بسر دستار می پیچد،
دلم از دست دستارش بخود چون مار می پیچد.
چو نالم دور از ان خورشید عارض در شب هجران،
صدای ناله ام در گنبد دوار می پیچد.
نو گویی گرد گنج حسن ماری حلقه میگردد،
چو زلف عنبرین بر گرد آن رخسار می پیچد.
بزلف یار هر کو گشت چون منصور وابسته،
بآخر گردنش بر ریسمان دار می پیچد.
ز روی عجز و مسکینی **بصیری** رشتهٔ جانرا،
برای دفع تب بر ساعد دلدار می پیچد.

۵۱

هر نفس در عاشقی حالم دگرکون میشود،
داغ بر دل محنتم بر محنت افزون میشود.
گفت ناصح من علاج او بافسون میکنم،
گفتمش دیوانه عاقل کی بافسون میشود.
تا بکی جام بلا نوشی و بدمستی کنی،
آخر ای دل در میان ما و تو خون میشود.
لالهٔ حسرت که از خاکم دمد بعد ار وفات،
هر که بوید یکنفس البته مجنون میشود.
یکنفس خالی نه می بینم ز آه و ناله ات،
آخر ای مسکین **بصیری** حال تو چون میشود.

۵۲

کسی که بر سر کوی تو مسکنی دارد،
کجا هوای تماشای گلشنی دارد.
ز درد و غصهٔ فرهاد کوه شد مجنون،
سر برهنه پر سنگ دامنی دارد.
همین بس است مرا این که عاشقم او را،
اگر نه یار چه پروای چون منی دارد.
ز دیدهٔ من غمدیده آن پری رخسار،
چرا ملول شود جای روشنی دارد.
بهار شد همه کس سوی گشت گلزاری،
بصیری از غم تو کنج گلخنی دارد.

۵۳

در وصف عارضت که ره حور میزند،
گفتیم مطاعی که دم از نور میزند.
من میکنم دهاغ بآواز عود تر،
صوفی خشک طعنه بطنبور میزند.
بار غم تو هیچ بجایی نمی رسد،
هرچند ناتوان دل من زور میزند.
لب کی کند بچشمهٔ آب حیات تر،
رندی که دم ز بادهٔ انگور میزند.
هرچند اب میست **بصیری** ز گفت و گوی،
گلبانک عشق تا بدم صور میزند.

۵۴

چون ز تب تبخالهٔ بر لعل جانان اوفتد،

عاشقانرا صد گره بر رشتۀ جان اوفتد.
هر یکی تبخاله گردد پر از خوناب دل،
بر لبم هر قطرۀ کر چشم گریان اوفتد.
هر طرف تبخاله بر لعل لب آن نازنین،
ژاله را ماند که بر گلبرگ خندان اوفتد.
خال پشت لب شده تبخالۀ لعل لبش،
گرچه از لب نقطه اندر خط به پایان اوفتد.
ای **بصیری** خسته یار و من فتم هر دم ز پای،
لاجرم هر کو شود عاشق بدینسان اوفتد.

۵۵

دل خود میکنم با آه خرسند،
چه عشقت این که آتش در من افکند.
بجان آمد دل از جور رقیبش،
خدایا بر من این بیداد مپسند.
جز او هرگز نبندم بر کسی دل،
اگر سازد جدا بند من از بند.
بقول ناصح از عشقش نکردم،
کجا دیوانه عاقل گردد از پند.
چه بزمی رشتۀ جان **بصیری**،
که دارد با سر زلف تو پیوند.

۵۶

چو بی همدم دمی با لعل آن شیرین بسر گردد،
ز شیرینی لبهایش بیک دم نیشکر گردد.
چگونه ناله زیر و بم نسازم هر نفس چون نی،

که هر سوراخ نای او مرا داغ دگر گردد.
نی از سر تا قدم شد دیده در بزم طرب زانرو،
که تا در حلقهٔ عشاقش از اهل نظر گردد.
ز ناز آن نازنین گاهی که کمتر می نوازد نی،
نه درد و غصه آندم نالهٔ مت بیشتر گردد.
بصیری یکنفس چون بشنود آواز نای او،
شود بی صبر و هوش و از دو عالم بیخبر گردد.

۵۷

از باده آن خوش است که بیهوشی آورد،
وز هرچه غیر اوست فراموشی آورد.
عاشق بجان رسید ز افغان برای آن،
مرگ اختیار کرد که خاموشی آورد.
خسرو چو عرض لشکر عشاق میکند،
فرهاد را گرفته بچاوشی آورد.
رند شراب نوش چو نوشبروان شود،
در سر چو نشأی ز قدح نوشی آورد.
ناز و بهوشیاری خود زاهد از غرور،
ما و شراب ناب که بیهوشی آورد.
کردم سیه **بصیری** از اندوه او لباس،
ماتم بود هر انچه سیه پوشی آورد.

۵۸

غمت در دلم هیچ تخمی نکارد،
کزو عاقبت غصهٔ برنیارد.
یاد قدت در تماشاگه جان،

نشاندیم سروی خدا راست آرد.
نشان میدهد از دل چاک چاکم،
هر ان لاله کز خاک من سر برارد.
بسلک کسان در شماری در ایم،
کرم از سگان در خود شمارد.
دم قتل بر نام قاتل **بصیری**،
بگویم شعری کزو خون ببارد.

۵۹

ای پیر قلندر که تویی بر همه مفرد،
ما را ز جمال وصال تو جمالیست مجرد.
در تکیه تو پاک تر اشیست صدف پوش،
خورشید جهانتاب برین طاق زبرجد.
زیبا ننماید بسرت تاج قلندر،
تا هستی خود را ز سر خود نکنی رد.
هرگز نگشتم پا ز سر کوی قلندر،
ای محتشب این دره زدنرا مبر از حد.
مدی ز الفهای قلندر بسرت کش،
کین است **بصیری** بجهان دولت سرمد.

۶۰

اشگ نبود این که میریزم من از سوز جگر،
آب شد پیکان تیرش آمد از چشم بدر.
از سر ناز و کرشمه باز ای سلطان حسن،
عالمی را کرد چشم و ابرویت زیر و زبر.
نیست آن آتش که دارد شمع بر سر هر شبی،

پادشاه کشور بزمست دارد تاج زر.
نامۀ شوقی که بنوشتم بخوناب درون،
خاک میریزم برو تا خشک گردد زودتر.
شد کمر دست **بصیری** گرد آن سوی میان،
داغهای تازه اش از هر طرف قرص کمر.

۶۱

جان من آخر دمی در جسم بیمارم نگر،
دردمندیهای من بین گریۀ زارم نگر.
کر شکست توبه ام باور نداری ای فقیه،
خرقۀ چاکم بویین آشفته دستارم نگر.
یار من بی رحم و دردی این چنین در دل مرا،
ای اجل درد من و بی رحمی یارم نگر.
گر بهندستان سمند را ندیدستی بیا،
شعلۀ آهم درون کلبۀ تارم نگر.
در یمن جتی عقیق و در بدخشان کان لعل،
ای **بصیری** گر ندیدی چشم خونبارم نگر.

۶۲

هر لحظه آن لیلی وشم سوی تماشای دگر،
من همچو مجنون در غمش هر دم بصحرای دگر.
گر ماند از تاب و توان هر دم مرا پای دوان،
در راه عشق آن جوان از سر کنم پای دگر.
بینند چون غرقم بخون گویند ارباب جنون،
مجنون شد و آمد کنون در عشق رسوای دگر.
در عشرت آن پیمان کسل خوش با رقیبان مشتعل،

من می پزم از سوز دل هر لحظه سودای دگر.
من عاشق دیوانه ام دعوت مکن در خانه ام،
چون نیست جز ویرانهدور از تو ماوای دگر.
روی تو می باید مرا از گل چه بگشاید مرا،
کی دیگری شاید مرا چون عاشقم جای دگر.
آتش ز آه افروخته خود را **بصیری** سوخته،
درد و عذاب اندوخته در عشق زیبای دگر.

۶۳

بدوش انداختی زلف معنبر بلاد فتنه را کردی پس سر
تو در خلوت سرای خود بعشرت مرا چون حلقه مانده چشم بر در
رخم دیباچهٔ دیوان عشقت برو اشکم کشد پیوسته سطر
برویم ماند اشگ خون ز دیده چو یاقوتی که می مانند در زر
بصیری و رخ خوب و لب جام نوای زاهد بنگر حور و کوثر

۶۴

اشگ میریزم چو شمع از سوز شبها تا بروز،
سوزم از حد درگذشت آیا چه سازم بسوز.
از درازای شب هجران بجان آمد دلم،
وه که امشب را چو بخت من نخواهد بود روز.
روز محشر چون سر از خاک خود بیرون کنم،
در دماغم بوی عشق گلرخان باشد هنوز.
سینهٔ مجروحم از تیغ تو چون شد چاک چاک،
رحم فرمای و بتیر غمزهٔ دلدوز دوز.
چون **بصیری** از درون آتشین آهی کشد،
شعلهٔ باشد ز آهش مشعل گیتی فروز.

۶۵

دیده ام صدبار مرگ خود ز هجر جان گداز،
بیجهد چشمم نمی دانم چه خواهم دید باز.
هر کسی را در جهان سودای چیزی در سرست،
ما و سودای سر زلف تو شبهای دراز.
دل بجان آمد ز هجر او خدایا لطف کن،
یا نسیم روح پرور یا سموم جان گداز.
ظلم تو بیحد از ان عاشق گشت نامیده اند،
ناز تو بسیار از انرو گفته اندت سرو ناز.
سرفرازی گر نمیخواهی بعالم رو بنه،
ای **بصیری** بر در پیر مغان روی نیاز.

۶۶

خیال روی او کرده بم روز،
تعالی اللـه زهی ماه شب افروز.
زهجر زلف و رخسار تو ای ماه،
نمی دانم من بیدل شب ار روز.
تو با شمع شبستان شاد و خندان،
من و کنج غم و آه جگرسوز.
بهر زخمی که دراد سینهٔ ریش،
فتیل مرهمست آن تیر دلدوز.
جهانی خرم از نوروز و عیدند،
بصیری را نه عیدست و نه نوروز.

۶۷

غم ز بی برگی مخور ای سرو ناز،

زندگی می باید و عمر دراز.
پیشهٔ خود صدق کن کز حسن صدق،
عاقبت محمود میگردد ایاز.
کوی جانان کعبهٔ اهل صفاست،
می توان کردن ز هر جانب نماز.
طبع پاکان کی شود مایل بجاه،
چون فرود آید بجیفه شاهباز.
منت دونان بدو نان کی کشد،
چون **بصیری** دست شست از حرص و از.

۶۸
ندیده مثل چشم مست او کس،
بزیر طاق این چرخ مقوس.
چو اطلس پوش من بر بام آید،
ز شرش تیره گردد چرخ اطلس.
بروز ضعف هجر آن شکرلب،
ببالینم نگردد جز مگس کس.
اگر چه زاهد رزاق نجس است،
و لکن یا عدوی انت انجس.
مدد می آید اندر فکر آن لب،
بصیری را ز ارواح مقدس.

۶۹
نگرداند رخ از دیوار آن کو عاشق زارش،
که هست آیینهٔ مقصود هر خشتی ز دیوارش.
رخ خوب تو آن ماهی که از مهرست ترکیبش،

خط سبز تو آن طوطی که از لعلیست منقارش.
از انرو بر سر هر ره کشد تصویر خود عاشق،
که تا روزی گذار افتد بران ره توسن یارش.
چه می پرسی بعشق مهوشان ای ناصح احوالم،
چه باشد حال آن بیدل که بی رحمست دلدارش.
ندارم ای **بصیری** مشفقی کاحوال دل گوید،
مگر ناله ام سازد ز درد دل خبردارش.

۷۰

فتاد از عکس رخسار تو تا در گلستان آتش،
شررها در درون غنچه پیدا شد از ان آتش.
اگر نه چشم بندی میکند در بوستان نرگس،
چه سان پیوسته اندر پنبه میدارد نهان آتش.
بفکر زلف او روشن نماید شعلۀ آهم،
نماید در شب تاریک آری بی دخان آتش.
چه پرسی حال دل در فکر رویش زاهدا از من،
چه باشد حال انکو افتدش در خاو تمان اتش.
بصیری دور از ان خورشید عارض در شب هجران،
فکند از یک شرار آه در کون و مکان آتش.

۷۱

از برای آنکه دربر گیرد آن نازک تنش،
رشتۀ جان کاش بودی تاری از پیراهنش.
روی گردآلود خود خواهم که بر پایش نهم،
لیک ترسم کاتش آهم بگیرد دامنش.
با رخت از روشنی ای آفتاب خاوری،

شمع اگر دعوی کند در دم بباید کشتنش.
خون بلبل گر نشد در باغ دامن گیر گل،
از چه شد آغشته در خون دامن پیراهنش.
شد ز پیکانهای تیر او **بصیری** آنچنان،
کز نحیر هر که دیدش گفت کوه آهنش.

۷۲

اثر نبود ز شیرین سوزد از ستمش،
که بود بر دل فرهاد خسته کوه غمش.
کنم سجود پیاپی که هست محرابم،
بخاک راه چو بینم نشانهٔ قدمش.
ز درد هجر تو قانون شدست سینهٔ من،
فغان و ناله درو پردهای زیر و بمش.
چو .وصف خط لبت می نوشت کاتب صنع،
سیاهی آب خضر بود و نیشکر قلمش.
ز خال اوست ضیای بصر که گردیده،
سواد دیدهٔ من خال عنبرین رقمش.
جهانیان همه از بهرعیش خلق شدند،
ولی **بصیری** بیچاره بهر درد و غمش.

۷۳

ای چشم و ابروی تو بقتلم صریح نص،
در سینه ام خدنگ تو کالطیر فی القفص.
افسانه گشت قصهٔ غمهای شام هجر،
تا گشت قصهٔ غم تو اطول القصص.
پیوسته بود رشتهٔ جانم بوصل لیک،

هجر تو گشت رشتهٔ جان مرا مقص.
خوش دلبری دهان تو لکن لایری،
خوش شکری زبان تو لکن لایمص.
ازبس که زخم تیر تو بر سینه خورد دوش،
شد سینهٔ **بصیری** بیچاره چون قفص.

۷۴

بس که رخ نالیده ام بر سنگ کویش یک بیک،
ماند نقش روی من بر سنگ چون زر بر محک.
هیچ میدانی چرا هر دم خراشم سینه را،
آنچه غیر اوست میسازم ز لوح سینه حک.
گفته ام کان نمک لعل شکر خای ترا،
گر خلافی گفته باشم گیردن حق نمک.
حلقهٔ زلف خال سیه بر گرد خال عارضست،
هر طرف مانندهٔ چشمیست در وی مردمک.
چون برون آرد سر از جیب قبای نیلگون،
ماه را ماند برآورده سر از جیب فلک.
جان ز قید زلف او مسکین **بصیری** کی برد،
چون نیارد برد جان ماهی که افتد در سُبک.

۷۵

میخرامد هر زمانی آن بت چین و چکل،
گاه در ایوان دیده گاه در خرگاه دل.
نقش بند صنع ترکیب جهان چون می نگاشت،
بود حسن او غرض از خلقت این آب و گل.
چون به بیداری نیارم گفت حال خود بتو،

با تو حال خویشتن در خواب گویم متصل.
چند درد سر دهی در ضعف هجر او مرا،
ای طبیب از بهر حق ما را بدرد خود بهل.
از کنه باکی مدار ای جان **بصیری** را نکش،
چونکه پیش از قتل خون خویشتن میسازد بحل.

۷۶

مطرب ما چون نمود ایینۀ حسن و جمال،
چنگ گشت از شوق رویش طوطی شیرین مقال.
بر پریشانی من شد تار ساز او دلیل،
بر قد خم گشتۀ من جنگ او کردید دال.
من چو تار ساز او بر خویشتن پیچمز غم،
چنک را چون آن هلال ابروی هدهد گوشمال.
هست آن مه پاره چون فرخ رخ دور قمر،
یا رب آن خورشید عارض را نگه دار از زوال.
ای **بصیری** مطرب شهزاده احمد را ز قدر،
میشود خورشید دف پیوسته و چمگش هلال.

۷۷

راه بردن جانب کویش بسی بودی محال،
گر نه بودی نعل کفش آن هلال ابروی دال.
صورت خوب مستغنیست ای رشک پری،
زانچه بر لوح تصور میکشد کلک خیال.
ابروی شوخ تو چون نونیست بر وجه نکو،
زلف مشکین تو چون لامیست در حد کمال.
سال و مه گشت و ندیدم زلف و رخسار ترا،

آه اگر دایم چنین خواهد گذشتن ماه و سال.
عکس رخسار تو در چشم **بصیری** نی المثل،
هست چون برگ گلی افتاده در آب زلال.

۷۸

خیرمقدم مرحبا ای طایر فرخنده فال،
حالها افزود خاک مقدمت بر اهل حال.
اشتیاق خاکه پایت داشت جان خاکسار،
بر مثال تشنۀ کو را بود شوق زلال.
با زبان حال شرح شوق اعلامت کنم،
چون بیان آرز.مندی نکنجد در مقال.
پیش از ان ساعت که بینم روی فرخ فال تو،
صورتت را کرده بودم نقش بر لوح خیال.
گر **بصیری** بود مهجور از تو در صورت ولی،
بود در معنی بعید از هجر و واصل در وصال.

۷۹

وصف لب و عذار تو چون میکنم رقم،
سازم ورق ز برگ گل از نیشکر قلم.
در عجر یار من دوند عینه اشگ و آه،
بر حال زار من دو گواهند درد و غم.
گفتی بابرویم مه نو کرد دعوی،
ما از زبان او بشنویم لفظ کم.
در هجر زلف و قد و دهان تو ای پری،
پیوسته میکشد دل بیچاره ام الم.
شاهی شود **بصیری** مسکین باحترام،

گردد اگر بنزد سکان تو محترم.

۸۰

ای خاک در تو آب رویم	در کوی تو مردن آرزویم
برقع بگشای تا نگریم	کاکل صنمسای تا نمویم
چشم و دل من بمجلس غم	این ساغر و آن یکی سبویم
راز دل من ز گونهٔ زرد	دانند بگویم ار نگویم
ای گریه به پیش مردم آخر	تا چند بریزی آب رویم
از گلشن جنت ار بود گل	چون پی رخ او بود نبویم
عالم بفغان رسد **بصیری**	حال دل زار اگر بگویم

۸۱

ما نه امروز از طریق عاقلان بیرون شدیم،
سالها مشق جنون کردیم تا مجنون شدیم.
جلوهٔ حسن بتی دیدیم از ان گشتیم زار،
فتنهٔ چشم خوشی دیدیم از ان مفتون شدیم.
چون گل از یاد رخت کردیم پیراهن قبا،
همچو غنچه از غم لعل تو دل پر خون شدیم.
شادی عالم درون خاطر ما راه یافت،
تا ز عشق ماه رویان جهان محزون شدیم.
ای **بصیری** ساختیم از همت عالی قدم،
چون مسیحا انگهی بر طارم گردون شدیم.

۸۲

بدل آن قامت رعنا و رخسار آرزو دارم،
نه سیل سرو در خاطر نه گلزار آرزو دارم.
از ان ابرو کمان در سینه خواهم ناوک چندی،

مرا عمریست اندک لیک بسیار ارزو دارم.
تو ای حاجی بکعبه من بکوی او صفا دارم،
تو ای زاهد بجنت من بدیدار آرزو دارم.
اگر پرسی زمن کاخر مرادت چیست جان من،
حدیثی زان لب لعل شکربار آرزو دارم.
بقصر قیصر و بر طاق کسری سرقرو نارم،
کحقر گوشهٔ در کنج خمار آرزو دارم.
بصیری تا شدم آشفتهٔ سرو قباپوشی،
نه فکر جامه در خاطر نه دستار آرزو دارم.

۸۳

بس که در رشتهٔ آن زلف بحسرت نگرم،
شد تنم رشته ز ضعف . کره دشنه سرم.
روی خود بر اثر فعل سمندش مانم،
پیش از انروز که در دهر نماند اثرم.
از سر مهر همان عاشق رویت باشم،
ای پری چهره گر آرند بعالم دگرم.
هر سر خار زند بر رگ جانم نشتر،
پی گل روی تو چون جانب گلشن گذرم.
ای **بصیری** همه زلف و قد جانان بینم،
از چپ و راست بهر سوی که افتد نظرم.

۸۴

چون باده خورم گرد سر کوی تو پویم،
باشد که بمستی غم دل با تو بگویم.
گل پی رخ خوب تو گرم در نظر آرند،

آن گل اگر از روضۀخلدست ببویم.
در مجلس دردست مرا خون جگری،
چشمت مرا ساغر و دل هست سبویم.
درمان ز که ج.یم من بیمار در من درد،
تا مرهم ریش دل مسکیم ز که جویم.
ساثی **بصیری** ز کرم رطل گران ده،
تا دفتر این زهد ریا پاک بشویم.

۸۵

چون آمد بیاد شبی از زلف آن مه پیکرم،
میزند هرتار مویی بر رگ جان نشترم.
از برای شرح درد دل زبانی میشود،
هر فتیله در درون زخمهای پیکرم.
گر بدیدی سوزشم مجنون بهجر لیلی،
توتیای دیدۀ خود کردی از خاکسترم.
هر دم افزون میکنم از غایت سرگشتگی،
آرزوی تیغاو تا خود چه اید بر سرم.
ای **بصیری** هر شبی بر خویش می پیچم چو مار،
از خم زلفش چو باد آید درون بسترم.

۸۶

چو شمع زاتش دل سربسر بسوخت تنم،
مگر که ساخته اند از برای سوختنم.
شکاف سینه گریبان و پیرهن تن زار،
شرار آتش دل تکمهای پیرهنم.
زمین حشر بهر گوشه لاله زار شود،

ز قطره قطرهٔ خونی که ماند بر کفنم.
چه سان روم بتماشای لاله زار چمن،
که داغهاست بدل بی تو لالهٔ چمنم.
دهان ز گفتن شکر نمی شود شیرین،
ولی ز یاد لبت پر شکر شود دهنم.
هزار بار شنیدست قول بدگو را،
امید هست که یکبار بشنود سخنم.
بیاد آه سحرگاه کوه را کندم،
دگر مکوی **بصیری** مرا که کوه کنم.

۸۷

کارگر ناید دگر تیغ رقیبان بر تنم،
بوریای گنج غم تا گشته بر تن جوشنم.
حق بسی ماندست از تیغ تو بر گردن مرا،
سر نمی پیچم ازو تا هست سر بر گردنم.
هر شبی سوزم بکوی یار روشن مشعلی،
هست آه آتشین بر وی دلیل او تنم.
خانهٔ درد و بلا باشد پیرهن بر تن مرا،
بردی از هر جانبی چاک گریبان روزنم.
ای دل از دیوانگی سر در گریبان کش دمی،
تا بکی دوزند هر دم خالهای دامن.
ای **بصیری** ساختم از گرد راهش پیرهن،
وز شرار آه زرین تکمه بر پیراهنم.

۸۸

در جهان یکدم ز رنج عاشقی ناسوده ام،

بعد المنت که عاشق بوده ام تا بوده ام.
هست چون کوه بدخشان پر ز لعل آبدار،
سینهٔ مجروح از پیکان خون آلوده ام.
در گلستان جهان ای سرو جز بر عارضت،
همچو نرگس چشم بر روی گلی نگشوده ام.
گاه بر خارا نهم پهلو دمی بر خار و خس،
هیچگه بر بستر راحت دمی نغنوده ام.
ای **بصیری** چون شوم هشیار کندر بزم غم،
ساغر محنت همه بر خویشتن پیموده ام.

۸۹

دلا بمیکده از بیخودی بگو بتر نم،
رموز بادهٔ عشق از کتاب خشت سرخم.
چه عشوهاست دو چشم ترا بگاه کرشمه،
چه شیوهاست دو لعل ترا بگاه تکلم.
ز درد و غصهٔ عاشق کجا خبر بود او را،
که خوی کرده بود متصل بناز و تنعم.
فتاده دید مرا زار بر سر ره خود وی،
بحالت دل بیمار من نکرد ترحم.
بخلق عشق بتان آشکار کرد **بصیری**،
سرشک خون که نهان داشتی ز دیدهٔ هر دم.

۹۰

بس که مهر قامتش در جان و دل اندوختم،
جامهٔ درد و بلا بر قامت خو دوختم.
از سر کرمی بشمعش گرچه کردم نسبتی،

شمع وش پیش مه رویش زبانرا سوختم.
سوختم صد دفتر زهد ریا در هز نفس،
صوفی از درس غم عشق تو تا آموختم.
از برای پختن سودای زلف سرگشت،
در درون سینه ز اهم آتشی افروختم.
در ره عشق از حجاب او **بصیری** مانده بود،
حمدللـه کان حجاب خویشتن را سوختم.

۹۱

خوش آن طاعت که خود را جای در پهلوی او بینم،
که هر ساعت بتقریب سلامی سوی او بینم.
خیال روی او ازبس که کرده جایگه در دل،
بهر جانب که اندازم نظر من روی او بینم.
تو در گل می نگر ای باغبان مندر درخش زین پس،
تو در سرو سهی من در قد و طوبی او بینم.
بیاد کوی آن مه گر شبی خواهم بر ناگه،
همه شب تا سحرگه خویش را در کوی او بینم.
بصیری نازکست آن خوی ز انرو گاه نظاره،
چو آن مه بنگرد سوی دگر من سوی او بینم.

۹۲

هر دم آغوش خود از شوق ز هم باز کنم،
مرغ خواهم که شوم سوی تو پرواز کنم.
دوختم چشم ز غیر تو بعالم چون باز،
دیده بر روی کسی جز تو چه سان باز کنم.
چون نی از دوری تو داغ بدل مهره بجان،

هر نفس نالۀ از هجر تو آغاز کنم.
گر بو بیند ز جنون بی سرو پایم مجنون،
بوسدم دست که تا با خودش انباز کنم.
رازم از دست دل زار بعالم شد فاش،
دل دیوانه چرا محرم این راز کنم.
با در عین بلا همچو **بصیری** افتم،
گر نظر جانب آن غمزۀ غماز کنم.

۹۳

بچشم خویشتن عکس رخ آن نازنین دیدم،
بحمداللـه که باز این گوشه را مردم نشین.دیدم
مرا این موج غرق بحر حریت میکند گفتم،
در ان حالت که چین بر ابروی آن مه جبین دیدم
لباس آل دیدم از سرشک لاله گون در بر،
بجای هر گل زر داغهای آتشین دیدم.
بآب دیدۀ خونبار دست از آستین شستم،
من بیدل چو سیمین ساعدش در آستین
بیاد روی آن مه چون بگشت گلستان رفتم،
دمی در گل نظر کردم گهی در یاسمین دیدم.
چو دیدم بی نقاب آن عارض از خود رفتم و گفتم،
همه کس ماه را در آسمان من در زمین دیدم.
گرفتم چله و در گوشۀ عزلت بسر بردم،
بصیری تا کمان ابرویش را در کمین دیدم.

۹۴

مگو واعظ خدا را دوزخی دیگر بخماران،

که رز بگشاده کف میخواهد از حق جرم میخواران.
پس از مردن ز خاکم لالهای آتشین روید،
که در غم سوخت جانم را فراق لاله رخساران.
فلک صحن پر از نقلست در عشرتکه رندان،
ملک ساقی مه رویست در بزم قدح خواران.
ز بس حقی که دارد تیغ او بر گردنم هر دم،
به پیش افکنده ام سر پیش تیغش چون گنه کاران.
جفاکاران نه تنها سوختند از غم **بصیری** را،
جهانرا سوختند ای آه از دست جفاکاران.

۹۵

هر لاله که روید از روی خاک مجنون،
بهر سگان لیلست هر یک سفال پر خون.
از هجر آن دو ابرو گردیده ام چو نونی،
داغ جنون بفرقم چون نقطه بر سر نون.
بی صبر و بیقرارست دل در درون گرم،
ترسم ز بس طپیدن افتد ز سینه بیرون.
افسون ناصحم هیچ سودی نکرد هرگز،
آخر چه سود باشد دیوانه را از افسون.
آتش پرست کردند خلق جهان **بصیری**،
آن سرو چون خرامد اندر قبای گلگون.

۹۶

ای حدیث خنجرت آرام جان عاشقان،
سرگذشت تیغ تو ورد زبان عاشقان.
نام آن لب بر زبان عاشقان چون بگذرد،

پر شکر گردد ز یاد او دهان عاشقان.
عاشقانرا خط مشگینست نشان دولتت،
ابروت گردیده طغرای نشان عاشقان.
نقد جان عاشقان رفتی بتارج فنا،
گر نبودی ناله هر شب پاسبان عاشقان.
ای **بصیری** جملهٔ عالم بسوزد در نفس،
آشکارا گر شود سوز نهان عاشقان.

۹۷

هر نفس دریای خون دارم ز هجران در درون،
استخوان پهلویم موجیست از دریای خون.
از سرشک دیدهٔ قرهاد مانده رشحه ایست،
این همه آبی که می آید برون از بی ستون.
قامتم نون گشت در هجر غم ابروی دوست،
داغ بر فرقم بسان نقطه بر بالای نون.
خون دل آن لعل کز کوه بدخشان سرزند،
اشگ چشم آن درگه که از بحرین می آید برون.
ای **بصیری** حالیا سوز بیان عشق راست،
سطر دیوان من دیوانه زنجیر جنون.

۹۸

فتنهٔ آخر زمان شد آن مه نامهربان،
ای مسلمانان فغان از فتنهٔ آخر زمان.
شتهٔ جانرا همی پیچم به غیر آن پری،
تا ز دود دل برد از هر طرف ماند نشان.
هر کسی بهر سگ او تحفهٔ آرند و من،

دارم از انگشتهای دردست شستی استخوان.
میکنم حالت ز تیغ آن پری هنگام قتل،
همچو سبزه کو سراندازی کند ز اب روان.
غنچه تا کردست اوصاف لب و دندان تو،
میشود هر ژاله اش حب نباتی در دهان.
در غم هجرت **بصیری** ناگهان افتاده است،
هیچکس یا رب نیفتد در بلای ناگهان.

۹۹

از سر بالین من یکدم مرو جانان من،
بشنو آخر یک سخن از خستهٔ خو جان من.
گریه ام رو میدهد تا چشم بر هم میزنم،
دارد این سان موج بحر دیدهٔ گریان من.
کلبهٔ احزان من گردد بهشت جاودان،
گرشود آن حورپیکر لحظهٔ مهمان من.
چون بگرد کوی او گردم من عریان مست،
پیرهن گردد غبارش بر تن عریان من.
ای **بصیری** حالیا سوداییان عشق را ،
گشته زنجیر جنون هر سطری از دیوان من.

۱۰۰

چون همی بینم تن زار ترا از خویشتن،
گریه می آید مرا بر حال زار خویشتن.
هیچکس را حال چون حال من بیکس مباد،
مانده زینسان دور از یار و دیار خویشتن.
زار میگریم من و شمع شبستان تا سحر،

او بحال خویشتن و من بر روزگار خویشتن.
در فراق او بکش زارم خدا را ای اجل،
چون نخواهم زیستن بی روی یار خویشتن.
چون نشان نعل اسب اوست چشمم منتظر،
ای **بصیری** بر ره چابک سوار خویشتن.
ای خوش آن میخوارهٔ کو ساخت هنگام وفات،
خشت دیوار مغان لوح مزار خویشتن.

۱۰۱
ای خون جگر چند شوی ماحضر من،
ای غصه و غم چند نشیند بر من.
در عشق تو چون دامن دل چاک نگردد،
صد خار بلا رسته بهر رهگذر من.
از کوی تو صد قافله را راهبری کرد،
درد تو که شد سوی عدم راهبر من.
در عشق بتان پاک عیارم که در اشگ،
سیمیس روان بر محک چشم تر من.
از بی خبران گشت بگویند **بصیری** ،
در کوی تو هرکس که بپرسد خبر من.

۱۰۲
هر کو شنید نکتهٔ از داستان من،
دیوانه گشت همچو دل ناتوان من.
چون ماهی کز اتش سوزان شود کباب،
بریان شده ز آتش سینه زبان من.
رخسار زرد لوحهٔ دیوان عاشقیست،

بر وی کشیده جدول اشگ روان من.
بر هستی دهان تو من داشتم گمان،
کردی تبسمی و یقین شد گمان من.
گشت از فراق لاله عذاران **بصیریا،**
چون لاله چاک چاک دل ناتوان من.

۱۰۳

چون فتیله بهر داغ بلبل خونی کفن،
غنچه سر بیرون کند از خار آتش در دهن.
نیست برگ لاله افتاده بکوه بی ستون،
نعل گلگونت آغشته بخون کوه کن.
چند سوزم در فراق آن رخ زبل نگر،
همچو شمعم آفریدند از برای سوختن.
من بیاد آهوی چشمت بصحرای غمم،
هرگز ای لیلی نگفتی چونی ای مجنون من.
میکند پیوسته در چشم **بصیری** جای خویش،
گرچه کس پیوسته در دیار نمیسازد وطن.

۱۰۴

شد بهار و باز بلبل در فغان خواهد شدن،
بر تنش هر پر بوصف گل زبان خواهد شدن.
جوی کوثر سرو طوبی لاله غلمان حور گل،
باغبان رضوان چمن صحن جنان خواهد شدن.
گرچه بود از برف باغ افسرده پیر موسفید،
از نسیم لطف حق تازه جوان خواهد شدن.
لاله اش لعل مذاب و ژاله اش در خوشاب،

گلستان یعنی کو رشک بحر و کان خواهد شدن.
آمد آن فصلی که از تحریک آن آب روان،
در تن اشجار همچون جان روان خواهد شدن.
نوعروس باغ با صد گونه رعنایی و زیب،
سرو قد و لاله خد غنچه دهان خواهد شدن.
در چنین فصلی که گلها کامرانی میکنند،
از می گلگون **بصیری** کامران خواهد شدن.

۱۰۵

کس مبادا چون من بی صبر و دل زار این چنین،
بر سر راه بلا افتاده بیمار این چنین.
یار من بی رحم و اغیاری چنین در پی مرا،
چون زیم آیا که دارم یار و اغیار این چنین.
گر سرشک از دیده ام بسیار افتد دور نیست،
عاشقانرا می فتد در عشق بسیار این چنین.
در رهت افتادم از پا آخر از بهر خدا،
فرو افتاده ام در راه مگذار این چنین.
رفت بر گردون ز هجر مهوشی زاری تو،
وای اگر ماند **بصیری** حال تو زار این چنین.

۱۰۶

گر بچمن گذر کند باد صبا ز کوی تو،
سوی چمن گذر کنم هر سحری ببوی تو.
خسته کوی تو شدم بستهٔ موی تو شدم،
کشتهٔ خوی تو شدم آه ز دست خوی تو.
حال و دلم ز غم تبه دیدهٔ اشکبار ده،

گاه سفید و گه سیه از غم روی و موی تو.
از سر جان و سیم و زر بایدش ای صنم گذر،
هر که کند دمی نظر از سر شوق سوی تو.
نیست برم دل حزین با غم و غصهٔ چنین،
همچو **بصیری** غمین رفته بجست و جوی تو.

۱۰۷

جهانی گشته کشت از عشوهٔ سیاه تو،
نگاهی کن که می‌میرم برای یک نگاه تو.
بعشق او گواه تو اگر دل باشد ای دیده،
بیکدم تیغ او مجروح می سازد گواه تو.
برو ای دیده ام آیینه روی نگویان شو،
به پیشچشمم آید گر نباشم نیکخواه تو.
من بیدل چو نتوانم که پهلوی تو بنشینم،
پی تسکین دل پهلوی خود مانم براه تو.
تب و آهست روز و شب **بصیری** کار تو لیکن،
چه حاصل یار را رحمی نه بر حال تباه تو.

۱۰۸

چه توانم که گویم درد دل یک روزش با او،
همه شب تا سحر در خواب میگویم سخن با او.
بدرد خود گرفتارم من و دل همچنان سویش،
بحال خویش مشغولم من و جان در بدن با او.
چو سرو قامتش در جلوه آید چون توان گفتن،
خرام قامت شمشاد و قد نارون با او.
من بی صبر و دل هرکه گویم سنگدل گردد،

حدیث صورت شیرین و نقش کوه کن با او.
بصیری نازکست آن خوی ترسم تنکدل گردد،
از انرو می‌نیارم گفت درد خویشتن با او.

۱۰۹

منم که دور چو من عاشقی نیاورده،
ولی بمحنت و جانی بدرد پرورده.
کجا بخلعت شادیش سر فرود آید،
کسی که ز گریبان غم بر آورده.
علاج یافت همه دردهای عالم لیک،
بماند درد دل من علاج ناکرده.
مقررست که تا حشر به نخواهد شد،
بتیغ عاشقی آن دل که گشت آزرده.
بیا ز پرده برون و خدایرا بنما ،
سخن نگر که چه سان گفته ایم در پرده.
چه ساحریست فسون ساز چشم فتنۀ یار،
که عقل و هوش **بصیری** بیک نظر برده.

۱۱۰

دل پر اتش دل مشوش دیده پرنم مانده،
دردمندانیم سر بر زانوی غم مانده.
سینۀ من ریشتر مجنون بشهرت بیشتر،
من بدرد افزون و نام او بعالم مانده.
هست آن دری که در زر کرده‌اند تن تعبیه،
بر رخم هر قطره کز اشگ دمادم مانده.
تو سوار او هم و در انتظارت چشم من،

بر رهت همچون نشان فعل او هم مانده.
یکدم از کف کی گذارم بادهٔ گلفام را،
تا ز جان در سینهٔ مجروح یکدم مانده.

۱۱۱

دور از رخ آن سنگدل هر لحظه چون دیوانهٔ،
با سنگ بازی میکنم افتاده در ویرانهٔ.
سرو از هوای قد تو لایعقلی پا در گلی،
شمع از غم رخسار تو ژولیده مو دیوانهٔ.
جز اشگ خون گرمی نه کو گرید ببالینم دمی،
گر بر لب آید جان مرا در گنج محنت خانهٔ.
نالان ز هجر روی او گردم بگرد کوی او،
پیوسته چون دیوانها گویم بخویش افسانهٔ.
گردد **بصیری** هر یکی دلرا فتیل هرهمی،
هر تیر کاید بر دلم از غمزهٔ جانانهٔ.

۱۱۲

دمی ز بادهٔ صافی تهی مدار پیاله،
گر کاسهٔ سرجم ساخت روزگار پیاله.
ز حسرت رخ ساقی چو میرم و لب ساغر،
ز لاله بر سر خاکم دهد هزار پیاله.
بدور جام بلورین نرگس و گل سوری،
چه خوش بود ز کف یار گلعذار پیاله.
اشارتیست ز لاله مرا بگردش ساغر،
مگو بموسم لاله ز کف گذار پیاله.
ای ز بادهٔ گلگون تهی مدار **بصیری**،

بدور بزم شهنشاه کامکار پیاله.

۱۱۳

ازبس که پیکانهای اودر تن مرا پنهان شده،
هر موی بر اعضای من دنبالهٔ پیکان شده.
دارم من از داغ و الف در دست شمشیر و هم،
نقش حصیر گنج غم بر تن مرا خفتان شده.
ایمن گشت از فتنه و آشوب در دوران کسی،
تا چشم شورانگیز او سر فتنهٔ دوران شده.
تا دانهٔ خال سیه بر روی گندم گون نمود،
دل از غمش در سینه‌ام چون گندم بریان.
تا درگوش آن پری گشت از نظر غایب دمی،
چشم **بصیری** از غمش مانندهٔ عمان شده.

۱۱۴

دوش پیش آمد مرا دیوانهٔ	سهو کردم عاقلی فرزانهٔ
گفت بشنو این حدیث و یادگیر	نزد نادان گرچه هست افسانهٔ
بر خرآباد عالم دل مبند	چیست دنیا خانهٔ ویرانهٔ
نزد ارباب حقیقت حاصلا	خـرمـن دنیا نیرزد دانـهٔ
ای **بصیری** جهد کن کاری بکف	از شراب بیخودی پیمانهٔ

۱۱۵

نمی گوییم در اقبال ما را سربلندی ده،
الهی دردمندانیم ما را دردمندی ده.
بصوفی خانقه بخش و بما کُنجی ز میخانه،
بزاهد جنت و ما را سرکوی لوندی ده.
بجان آمد ز درد یار یارب دانه دلرا،

چو خال لاله رویان بر سر آتش سپندی ده.
نهالی گر خیال قامتش در دیده بنشاندم،
چو سرو جویباران روز بر روزش بلندی ده.
خداوندا ز روی صورت و معنی **بصیری**،
صفای طبع جامی شرب شیخ خجندی ده.

۱۱۶

در شفق آن مه نو نیست هویدا گشته،
دهن خم شرابست که پیدا گشته.
صفوت آیینهٔ دل ز قدح جو که هلال،
صیقل این فلک آیینه سیما گشته.
صفحهٔ چرخ نشانیست پی عیش و طرب،
ماه نو بر سر آن حکمچو طغرا گشته.
ساقیا وعده بفردا میفکن زانکه بنقد،
عیش امروزهٔ من متنع فردا گشته.
ای **بصیری** چه محل درع و تقوی و زهد،
وقت عیش و طرب و سیر و تماشا گشته.

۱۱۷

عاشقم و بیدل و دیوانهٔ   معتکف گوشهٔ ویرانهٔ.
در غماو عاشق و دیوآشو   ای دل اگر عاقل و فرزانهٔ
در دل تو نور شود نار عشق   گر بودت عبرت پروانهٔ
ساخته بهر رخ و زلف چمن   سنبل و گل آیینه و شانهٔ
آه **بصیری** تب هجر از درون   آتشی افکندهبهر خانهٔ

۱۱۸

سایبانم نیست جز دیوار محنت خانهٔ،

تخن شاهنشاهیم خشت در ویرانهٔ.
غصهٔ مجنون بنزد درد هجرم شمهٔ،
قصه لیلی بدور حسن تو افسانهٔ.
در تب غم چون زیم آیا من بی صبر و دل،
نه مرا یاری نه غنخواری وللی هنخانهٔ.
خرابت را خواست تا مشاطهٔ گردد صبا،
غالیه از نسرتن کرد و ز سنبل شانهٔ.
چون بمستی جان دهد مسکین **بصیری** ای رفیق،
ساز لوح تربتش خشت در ویرانهٔ.

۱۱۹

مابیم ز عجب باز رسته　　در مسکن مسکنت نشسته
از لوح وجود شسته خود را　　فانی شده و ز خویش رسته
بنشسته بگوشهٔ قناعت　　بر خود در آرزو ببسته
اوراق دریده ریخته برو　　وز خط خودی قلم شکسته
در صحت تام شد **بصیری**　　آندم که ز عشق گشت خسته

۱۲۰

منجم زلف وخالت دید و گفت آه،
پرست از فتنه و آشوب این ماه.
من بیمار در گنج صبوری،
ندارم هیچ دلسوزی بجز آه.
پی نظارهٔ آن شوخ مانده،
مرا چون نعل اسبش چشم بر راه.
دل من در زنخدانش مکان ساخت،
چو آن مرغی که سازد خانه درچاه.

ندارم فکر همراهی **بصیری،**
مرا تا آه و افغان گشت همراه.

۱۲۱
دلبر من چون کند یکره نظر در آیینه،
گردد از عکس رخ خوبش مصور آیینه.
هست چون ماهی که باشد در میان هالۀ،
عکس آن عارض که نظاره اندر آیینه.
گر نه روشن گشت در عالمکه هست ا.،
از چه رو با آن دو رخ گردد برابر آیینه.
می نهم بر سینه داغ از بهر زیب عاشقی،
بر سپر بندند آری بهر زیور آیینه.
داده زینت عارض آن ماه را ابروی او،
یعنی از صیقل مزین میشود هر آیینه.
نیست بلبل را چو طوطی قید مرآتی که هست،
بلبل شوریده را برگ گل تر آیینه.
روبرو میگفت احوال **بصیری** روشنش،
فی المثل گر زانکه می بودی سخن در آیینه.

۱۲۲
دلا می نوش با چنگ و چغانه،
که تسبیح ریا دامست و دانه.
بزلف شانهتر دستی نموده،
آلهی خشک گردد دست شانه.
تو خواهی صید کردن مرغ دلرا،
اگر بر چرخ سازد آشیانه.

خدنکش را بچشم من بجویید،
که تیرش راست چشم من نشانه.
چه سیماییست بر روی طلایی،
بروی زردم اشگ دانه دانه.
بخواهد صید کرد آن آهوی چین،
بصیری را بچشم آهوانه.

۱۲۳
تُرک آهوچشم من تا میل صحرا کردهٔ،
عالمی را همچو من مجنون و شیدا کردهٔ.
کردهٔ جا بر کنار دیدهٔ گریان من،
گوشهٔ بد نیست چشم من که پیدا کردهٔ.
کردهٔ با چشم شورانگیزش ای دل دوستی،
غالبا اسباب مردن را مهیا کردهٔ.
با چنین زلف چلیپا ای بت ترسا بچه،
زاهد صد ساله را در عشق ترسا کردهٔ.
از چه رو انداختی مسکین **بصیری** را ز چشم،
گر نه گوش خویشتن بر قول اعدا کردهٔ.

۱۲۴
ای دل دیوانه تا ویرانه مسکن کردهٔ،
جملهٔ اسباب ناکامی معین کردهٔ.
در فضای شادکامی کی پری ای مرغ آل،
کآشیانش عالم غم را نشیمن کردهٔ.
جان بلب آوردم آخر بوسه زان لب بده،
تا بحل سازم جفاهایی که با من کردهٔ.

با رخت از روشنی دیگر ندارد دعوی،
چون حساب خویش را با ماه روشن کردهٔ
گقتهٔ جایی **بصیری** دوست میدارد مرا،
عالمی را با من دیوانه دشمن کردهٔ.

۱۲۵
ملک جان پاک از تنت ساخته،
پری دیدهٔ روشنت ساخته.
خدا ساخت از جوهر جان ترا،
ولیکن دل ار آهنت ساخته.
صبا کرده از غنچه ات تاج سر،
ز گلبرگ پراهنت ساخته.
ز دلهای پاکان خدای جهان،
حصاری به پیراهنت ساخته.
ز روح ملک ساخت جانت ولی،
ز جان **بصیری** تنت ساخته.

۱۲۶
ای عارض تو در لطف از آفتاب و مه به،
هجرتو سوخت ما را لاطاقته لنابه.
یارب چو نور پاکی کز غایت لطافت،
نه مهر با تو مانند نی مه بتو مشابه.
از شربت انارم نگشود دل طبیبا،
درد مرا نسازد جز سیب آن ذقن به.
هر کس بنالهٔ نی گردد ز خواب بیدار،
لیکن هجر فغانم نبود مرا منبه.

با تو **بصیری** او را هرکس که دید گفتا،
لیلی که دید لاغر مجنون گردید فربه.

۱۲۷
در کوی میفروشان هر رند پادشاهی،
وز باده هر پیاله جام جهانمایی.
ای سرشکن ز زلفت زنار بت پرستی،
وی هر کره ز سویت تسبیح پارسایی.
در نرغزار جنت بودی میان حوران،
ای آهوی رمیده دور از وطن چرایی.
بر قصد من ز مژگان خنجر کشید صوفی،
ترکی خدا نترسی عاشق کشی بلایی.
پرسد اگر **بصیری** کبود بدو بگویید،
در گنج نامرادی افتاده بی نوایی.

۱۲۸
ز هجر گلعذاران چون روم سوی گلستانی،
شود در دیده ام هر غنچه زهرآلوده پیکانی.
رقیبانرا از ان گلچهره روی مهر صد گونه،
مرا زو سینهٔ چاکی و صد پاره گریبانی.
اگرچه مهوشان را با قد و ابروست ان لیکن،
ترا بی قد و ابرو هست ای سرو روان آنی.
ترا مهر و مرا ز هر سو نگهبانند روز و شب،
مرا جز دیدهٔ بیدار خود نبود نگهبانی.
همه کس یافته درمان درد خویش لیکن،
بصیری را بغیر از جان سپردن نیست درمانی.

۱۲۹

خوشا آندم که در هنگام مستی،
ز سر بیرون برم سودای هستی.
بجان آمد دل از زهد ریایی،
خوشا دیر مغان و می پرستی.
مپرس از من قدش زیباست یا سرو،
که نشناسم بلندی را ز پستی.
مجو از ضعف عشق ای دل افاقت،
که عاشق را تربیسد تندرستی.
پی کاریست خلقت هر کسی را،
بصیری را پی رندی و مستی.

۱۳۰

ای آب خضر از دهن تنگ تو نمی،
هر ذرهٔ زردی تو خورشید عالمی.
تا روز حشر گل دهد از خاک راه تو،
افتد اگر ز عارض خوی کرده ات نمی.
در غمبغیر باده ندارم مصاحبی،
آن هم توقفی ننماید بجز دمی.
افتاده ام بکلبهٔ احزان خویشتن،
جز آه همدمی و جز اله محرمی.
گویند خلق بر من و من خنده میکنم،
مجنون صفت که خنده کند گاه ماتمی.
گر عالمی غم رسد از ره گذار تو،
شادم بدین که از غم من نیستند غمی.
دارد **بصیری** از رخ و ابرو غمزه ات،

چشم بر آب و سیتهٔ ریش و قد خمی.

۱۳۱

همه کس راست همدردی و دلداری غمخواری،
مرا نی همدمی نی دوستی نی مهربان یاری.
ازان در کوی او آهسته می نالم من بیدل،
نمیخواهم که یابد خاطرش از نال آزاری.
خریداران درمانند در عالم بسی لیکن،
متاع درد را نبود بغیر از من خریداری.
مرا در سینهٔ اندوهگین صد خار خار افتد،
سگ کوی ترا گر ناگهان درپا خلد خاری.
همه خلق جهانرا هست کاری بهر عیش اما،
نمی داند **بصیری** در جهان جز عاشقی کاری.

۱۳۲

ای حسن یوسف از رخ خوب تو ده یکی،
یک لمعه از جمال تو خورشید و مه یکی.
اهسته ران سمند که بر رهگذر تو،
سرهای بیدلان شده با خاک ره یکی.
از چشم سرمه کردهٔ عابد فریب تو،
صد شوربخت کشته بخاک سیه یکی.
در ملک درد خیل و سپاهیست عشق را،
لیکن تراست در دل من جایگه یکی.
ملک جمال را نبود غیر تو شهی،
خوش کشوری که هست درو پارشه یکی.
خونش ز دیده آه ز دل منقطع شود،

سوی **بصیری** ار کند آن مه نگه یکی.

۱۳۳

درین دیر خراب آباد کش پنداشتم جایی،
میکند یاوه کردی بد سلیمان باد پیمای.
بقصر قیصر و بر طاق کسری سر فرو نارد،
فقیریرا که در گنج قناعت هست ماوایی.
مبر در پیش اهل حال نام خسر و دارا،
که در فقرست شبلی خسرو و منصور و دارایی.
بشمع مجلس ارای کسانم حاجتی نبود،
مرا کز شعلۀ آهست شمع مجلس آرایی.
اگر خلق جهان پرسند از من کیستی،
بگنج نامرادی زار مانده بی سر و پایی.
بکوی نیستی ماییم از هستی گذر کرده،
نه فکر زیستن ما را و نی از مرگ پروایی.
ز آب دیده عینک ساز و پیش چشم گریان نه،
بصیری چهرۀ مقصود کن انگه تماشایی.

۱۳۴

داده ام باز دل و دین به بت رعنایی،
شیخ صنعانم و عاشق شده بر ترسایی.
همچو منصور اگزز زانکه بدارم بکشند،
نرسد پا بزمینم که شدم داریی.
میل داری که چو من پیر خرابات شوی،
چوب رز ساز عصا خرقه ز می پالایی.
تردی طعنه مرا ناصح اگر دانستی،

که چها میکشم از طرهٔ مه سیمایی.
در گوشت چو شود از صدف چشمم دور،
دامن از دیدهٔ گریان شودم دریایی.
ای **بصیری** ز جهان دیدهٔ ظاهر برسد،
بگشا دیدهٔ باطن ز دل ار بینایی.

۱۳۵
سگ کوی تو ز من گر طلبد ماحضری،
سینهٔ چاک گشایم بنمایم جگری.
من افتاده که بر سایهٔ تو رشک برم،
کی توانم که به پهلوی تو بینم دگری.
روی خود بر اثر سم سمندش مانم،
پیش از ان دم که ز من هیچ نماند اثری.
گر بکویش گذری سوی من بیدل زار،
ای صبا از دل گم گشته بیاور خبری.
ای **بصیری** دل و دینم همه از دست بشد،
تا فتادم ببلای صنمی عشوه گری.

۱۳۶
باری بری نحوردیم از باغ زندگانی،
هرگز گلی نچیدیم از شاخ شادمانی.
در عیش و کامرانی دعوت مکن که ما را،
با درد دوست داریم صد عیش و کامرانی.
جانم بلب رسیده از درد دوری او،
آخر نوید وصلی ای دوستان جانی.
خلق جهان بخواب و من با دو چشم گریان،

هر شب بکوی آن ماه تا روز پاسبانی.
گر مرد در غم او مسکین **بصیری** آخر،
تو برخور از جوانی در باغ زندگانی.

۱۳۷

کشیده تا بگرد گل نگارم خط ریحانی،
فزو دندان خط ریحانیم صد خط روحانی.
برویش ای گل سوری مزن از حسن لانی،
که گر جیزی بدو مانی ولی چندان نمی مانی.
بهر راهی که بینم یک اثر از نعل کفش او،
کنم محراب خود و انکه نهم بر خاک پیشانی.
بسر هر گه می بینم کاکل او را،
میان زلف مشکینش نهم سر در پریشانی.
گذر چون بر بدخشان دل خونبار من دارد،
عجب نبود که پیکانش شود چون لعل پیکنی.

۱۳۸

نگفتی یار جان من هرگز که یاری داشتم روزی،
بکنج نامرادی بیقرای داشتم روزی.
من ناشاد را ای پند کو طعنه مزن آخر،
بکوی خرمی من هم گذاری داشتم روزی.
ز مهر لاله رویی داغ بر دل داشتم عمری،
بباد گلعذاری خار خاری داشتم روزی.
بدست شهسواری داده ام اکنون عنان گرچه،
من بیدل عنان اختیاری داشتم.
بدور لاله و نرگس ز دست ساقی گلرخ،

کنون مست خرابم گر هماری داشتم.
بصیری دور از ان گلرخ بگنج کلبهٔ احزان،
ز قطره قطره خون پر گل کناری داشتم

مادۀ تاریخی

و مقطعات

در دُرج شهی جم طاب مشواه ،
چو رحلت کـرد یکباره ز عـالم.
قرین رحمت حق شد از انرو،
شدش تاریخ رحمت باد بر جم. (۹۰۰)[1]
****
الهی آن محقق (کز) سر دید،
همی دانست عالم را کماهی.
قرین رحمت حق شد از انرو ،
شدش تاریخ رحمت بر الهی. (۸۹۶)
****
سلطان دین پناه[2] ابوالنصر بایزید،
کز حق وراست دولت و اقبال سرمدی.
فتح قلاع زمرۀ ارباب شرک کرد،
خواند آفرین فرشته ز طاق زبرجدی.
از بهر فتح هاتف غیبی ز آسمان،
تاریخ گفت نصرت دین محمدی. (۸۹۶)
****
فرد زمان حضرت *جامی* ز دهر[3]،
رفت سوی باقی و فانی نهشت.
خلد برینست کنون جای او،
گشت چو تاریخ مقیم بهشت. (۸۹۷)

---

[1]. جم سلطان سلطان محمد فاتحین ایکنجی اوغلو(١٤٩٤) وفات ائدیب.
[2]. س. سلطان بر و بحر
[3]. تهران آلیازماسیندا یوخ

****

شاه جهان احمد والا گهر[1]،
کز ظلمه یافت درین دهر ملک.
چون نشود ملک ز قومش خراب،
گشت چو تاریخ خرابی ملک. (۹۰۳)

****

چون احمد بایندر آن شاه قدر قدرت[2]،
در جنت ماوا شد با مغفرت یزدان.
پرسید دل از ملهم سالی که شهادت یافت،
گفتا که بگو تاریخ صد حیف ز احمدخان. (۹۰۳)

****

صاحب الخیرات سلطان بایزید،
اتقن النبیان للشرع القویم.
قد نبی للمسلمین جامعاً،
بتیغ للعغو من رب رحیم.
هاتف قد قال فی تاریخه،
اجره لطف علی رب کریم. (۹۱۰)

****

شه دین دار سلطان بایزید انک،
ز جودش بحر میدارد توقع.
بنا کرد این عمارت از پی نفع[3]،
که تا در آخرت یابد تنفع.
تمتع یافتند از نعمتش خلق،

---

[1]. تهران آلیازماسیندا یوخ
[2]. تهران آلیازماسیندا یوخ
[3]. س. پی خیر

شده زانروی[1] تاریخش تمتع. (۹۰۰)

****

خسرو دین دار سلطان بایزید ،
انکه معماریست عدلش مُلک را.
جامع بهر عبادت بر فراشت ،
مرتفع چون قبۀ سطح[2] سما.
هاتف غیب از پی تاریخ گفت،
جامع او باد مقبول خدا. (۹۱۱)

****

شد سپهر مکان بایزید خان که سپهر،
مدار بر طرف رای او کند مه و سال.
تمام گشت بروز سعید و ساعت سعد،
خرد ز سال تمامی او چو کرد سوال.
از انکه مخبر فتح شهان غازی بود،
کتاب فتح بتاریخ آمدش در الحال. (۹۱۱)

****

دیاری که بگشاد سلطان سلیم،
نه رستم نه دارا نه جم کرده فتح،
پی فتح او هاتف غیب گفت،
بتاریخ مُلک عجم کرده فتح. (۹۲۰)

****

این عمارت که پادشاه جهان[3]،
ساخت بر وفق آنچه بُد دلخواه.

---

[1]. س. از آن گردید
[2]. س. مانند مسقف سما
[3]. تهران ألیازماسیندا یوخ

بهر حقست از آن سبب تاریخ،
شد نبی خالصأ لاجل اللـه. (۹۱۴)

****

مرین خان مبارک کز بلندی[۱]،
فلک را گشته همچون تاج تارک.
نباشد در زمان شاه عادل،
شهی کو راست حرز جان تبارک.
رفیع القدر ساطان بایزید انک،
فرشته گفته اش دام اقتدارک.
پی اتمام گفتا هاتف غیب،
روان تاریخ او خان مبارک. (۹۱۴)

****

پادشاه زمانه شاه سلیم[۲]،
کزو یافت دهر زیب و نظام.
پی شاهیش هاتف غیبی،
گقت تاریخ خسرو ایام. (۹۱۸)

****

شاه قدر قدرت سلطان سلیم انک[۳]،
در دور او گرگ کرده شبانی.
چون پادشه شد در ساعت سعد،
گفته تاریخ جمشید ثاني. (۹۱۷)

****

خسرو چرخ مرتبه شاه جهان سلیم خان،

---

۱. تهران أليازماسيندا يوخ.
۲. تهران أليازماسيندا يوخ
۳. تهران أليازماسيندا يوخ.

انکه ز سهم خنجرش[1] خصم شده بتاب تب.
فتح ممالک عرب کرد چو بهر دفع ظلم،
قال له مورخ فتح ممالک العرب. (۹۲۲)
****
شهریار جهان سلیمان خان،
که بجانش شده فلک بنده.
عدل او چون علم فراشت بدهر،
لشکر ظلم شد پراکنده.
پادشه چونکه شد ساعت سعد،
کرد اموات دهر را زنده.
گشت تاریخ پادشاهی او،
ابدا دولت تو پاینده. (۹۲۵)
****
خلعت خسروان سلیمان خان،
مفخر جمله آل عثمان.
بسعادت نشست چون بر تخت،
یاورش گشت عون سبحانی.
فاضل قال ماله التاریخ،
قامت و رخ سکندر الثانی. (۹۲۶)
****
شاه سلیمان کو ز فرط عطا،
نامهٔ حاتم بکرم کرد طی،
تخت چو از مقدم او زیب یافت،
شد خبر از روم باطراف ری.

---
[1]. س. تیغ او

هاتف غیب آمد و تاریخ گفت،
سلطنتش باد موید بوی. (۹۲۸)

****

پادشاه جهان سلیمان خان[۱]،
که قرینش شدست عون آله.
فتح رودس چو کرد آن شه دین،
کار[۲] کفار کرد جمله تباه.
جملۀ مومنان شده سرور،
دل کفار[۳] شده ز غصه سیاه،
گفت هاتف برای آن تاریخ،
یفرح المومنون بنصر اللــه. (۹۲۹)

****

سلیمان شه آن خسرو دین پناه،
که در بحر کفش فلک گشته فلک.
پی شاهیش عقیل تاریخ گفت،
بجای پدر پادشاه شد ملک. (۹۳۶)

****

مرین کتاب که موسوم شد به *هشت بهشت*[۴]،
ز فکر بکر درو لعبتان حور مثال.
بعهد خسرو عادل خلیفه یزدان،
که باد رایت فتحش بر اوج عز و جلال.

****

یک جماعت عیال و اطفالند،

---

۱. این قطعه در حاشیه ألیازما استانبول است و خطش با خط دیوان متفاوت است.
۲. س. حال
۳. س. کبران
٤. هشت بهشت یا تاریخ آل عثنان اثر ادریس بدلیسی

همه از گرسنگی[1] رسیده بجان.
چون پی پای اشتران بینند،
میکنند[2] از سمش چو گردهٔ نان.

****

الا ای انکه دارد خاک پایت،
ز کحل اصفهان و توتیا عار.
مرا در خدمتت عرض نیازیست،
بگویم که[3] نباشد بر دلت بار.
برهنه پای ماندم از ره لطف،
بکفشی بنده را از خاک بردار.

****

ای انکه ترا خوی خوش و خلق نکوست[4]،
بشنو سخنی که دوست گوید با دوست.
انگشت من از کفش برون آمده است،
همچون[5] کشفی که سر برارد از پوست.

****

ای طالب این عالم پرشور شده،
وندر پی نای و چنگ و طنبور شده.
فردا شودت خبر که مستی امروز،
بشکسته صراحی و تو مخمور شده.

****

ای مقدمه ات هلال بر چرخ برین،

---

[1]. س. گشنگی
[2]. س. می درند
[3]. س. گر
[4]. س. ای سوده قدم به فرق چرخ چارم.
[5]. س. همه همچو

شب سوخته است و سنگهایش پروین.
هر کوکب آسمان شراریست ز وی،
آتش بودش برق که افتد بر من.

****

قطع کردند بخششم زین پس،
من نگویم قصیده نِی قطعه.
پادشه را درین گناهی نیست،
قطع اللــه عمر من قطعه.

****

جانا پری بصورت انسانی[1]،
نی نی ملکی ز عالم روحانی.
بیمار دو چشم ناتوانت شده ام،
بسم اللــه اگر فاتحهٔ میخوانی.

****

ماییم گرفتار دل غم اندوز[2]،
چون شمع دمی بگریه گاهی در سوز.
روزی بهزار غصه آریم بشام،
شامی بهزار محنت آریم بروز.

****

الا ای آفتاب فضل و دانش[3]،
که بادا شادیت پیوسته همدم.
غم من خور خدا را کز فقیری،
ندارم خوردنی در خانه جز غم.

---

[1]. استانبول أليازما در حاشيه ده .
[2]. استانبول أليازما در حاشيه ده
[3]. تهران أليازماسيندا يوخ.

****

ای که سوغات خواستی از ما[1]،
حال معلوم کن ازین کلمات.
ما ز تبریز قرض آوردیم،
قرض باشد به پیش ما سوغات.

****

ایا بحر سخا و کان احسان[2]،
که خلقی از کرمهای تو شادند.
به بنده خرجی گفتی که بدهند،
بغیر از وعده ام خبری ندادند.

****

برای لاری گفته:

لاری چون نیست واقف اسرار علم طب[3]،
شربت ندارد در خور طبع سلیم ما.
کَنده درون و زرد برون و سنک دلست،
قاروره ایست حیات مولا حکیم ما.

****

برای مویدزاده گفته:

ای دل ز قناعت اگرت هست نصیبی[4]،
یک جو نبود پیش تو این خرمن دنیا.
ور این مؤید ندهد منصب آخر،
الرزق علی اللـه تبارک و تعالی.

****

---

[1]. تهران أليازماسيندا يوخ.
[2]. تهران أليازماسيندا يوخ.
[3]. تهران أليازماسيندا يوخ.
[4]. تهران أليازماسيندا يوخ.

برای روشنی منجم گفته:

ای ظاهر و باطن تو کور اندر کور،
وز عالم تحقیق بکلی شده دور.
تاریکی و روشنی همی گویندت،
برعکس نهند نام زنگی کافور.

تورکجه دیوان

غزلـــر

۱

کرپکک سحر اوقیدر[۱] ابرولرکدر یای اکا،
بر بنم بیکی[۲] بلاکش اوغرریسه وای اکا.
بو نه رخسار دلارا[۳] اولر ای سلطان حُسن،
کم فلکده رشک ادر مهر جهان آرای اکا.
نالــه اتسه عاشق دلخسته دردکدن سنک،
حق بودر کم بر نفس همدم اولامز نای اکا.
اول پری[۴] رخ اولمدیسه یوسف مصر جمال،
پس نه یوزدن سجده ایلرلر گونیله آی اکا.
حاضر اولمزسه **بصیری** خاک پاک اتدوکجه بخش،
باللــه ای ایکی گوزوم[۵] اندن قویاسن پای اکا.

Kirpiyin sehr oxudur, əbrularınındır yay ana,
Bir bənim kibi bəlakeş uğrar isə vay ana.
Bu nə ruxsari-dilara olar, ey sultanı hüsn.
Kim fələk də rəşk edər mehri-cahan aray ana.
Nalə etsə aşiqi-dilxəstə dərdindən sənin.
Həqq budur kim, bir nəfəs həmdəm olmaz tay ana.
Ol pəri rux olmadıysa Yusifi Misri-camal,
Pəs nə üzdən səcdə eylərlər gün ilə ay ana.
Hazir olmazsa Bəsiri xaki-pan etdikcə bəxş,
Billah . ey iki gözüm, andan qoyasan pay ana.

---

۱. سلطان: اوقلری
۲. س. کبی
۳. پروانه (۲۹۲): دلارای
۴. س. قمر ؛ پروانه: قمر رخ
۵. س. باللــه ای چوق سودوکم

۲

دم بدم خون جگردر ایچدوکم طولو سکا[1]،
گوزلرم جامی طولوبدر دوستم یاهو سکا.
ماهک اول یوزی‌می وار کم اویکنه[2] رخسارونه،
آفتابنک جانی می وار کم گله قرشو سکا.
ایتمشم مجنون کبی کوهیله صحرایی وطن،
تا گرفتار اولمیشم ای گوزلری اهو سکا.
اول نگاروک زلفکنه اویکونمک ایمش عادتن،
وار اوکون[3] عالمده ای عنبر قالورسه بو سکا.
آهوی چشمینه[4] بر داخی **بصیری** اویمه‌گل،
کم نلر اتمیش درر بلمزسنک اول آهو سکا.

Dəm bədəm xuni-ciyərdir içdiyim dolu sənə.
Gözlərim cami dolubdur dostum yahu sənə.
Mahın ol üzümi var kim, öykünə ruxsarına,
Aftabın canı varmı kim, gələ qarşı sənə.
Etmişəm Məcnun kimi kuh ilə səhrayi vətən,
Ta giriftar olmuşam, ey gözləri ahu sənə.
Ol Nigarın zülfünə öykünmək imiş adətin,
Var öyün aləmdə ey ənbər, qalırsa bu sənə.
Ahuyi-çeşmimə bir daxı Bəsiri uymagil,
Kim, nələr etmiş durur bilməzsənin ol ahu sənə.

---

[1]. بو غزل تهران ألیازما سیندا یوخدور. نظمی (۱٦٠) و پروانه (۷۹) مجموعه سنده وار
[2]. تقلید ائتمک
[3]. فخر ائتمک
[4]. پروانه محموعه سی: چشم آهوسینه

۳

قدکه بکزندکیچون سروی گلشنده شها[۱]،
باغبان مسکینه ادلر[۲] یولدرر باد صبا.
نامه ایکی یوزلو خامه دو زبان بن بی زبان،
بلمزم نه وجهله اعلام ایدم حالم سکا.
تیر کی دایم دلر دل سینه اچره ای پری،
طالعمده وارمش سهم السعادت غالبا.
روی و مویک فکری و ذکری[۳] بکا ورد اوللی،
هیچ گورونمز اولپدر گوزمه اغ و قرا.
ای **بصیری** اولمشم بیگانه عقل و هوشدن،
تا کم اول شوخ ستمکاریله اولدم اشنا.

Qəddinə bənzədigiçün sərvi gülşəndə şəha,
Bağibani-miskinə otlar yoldular badi-səba.
Namə iki üzlü, xamə du zəbam, bən bizəban,
Bilməzəm nə vəchilə elam edim halım sana.
Tiri ki, daim dələr dil sinə içrə, ey pəri,
Taleimdə var imiş səhmi-səadət ğaliba.
Ruyu muyun fikri vu zikri bana vird olalı,
Hiç görünməz olubdur gözümə ağu qara.
Ey Bəsiri, olmuşam biganə əqlu huşdan,
Ta kim, ol şuxi sitəmkar ilə oldum aşina.

---

[۱]. نظمی مجموعه سینده (۲۰) و پروانه (۱۱۰) ده وار.
[۲]. نظمی: اوتلار ؛ پروانه: اوتلر
[۳]. پروانه: روی و مویک ذکر و فکری (بیت یئربه یئردیر)

۴

قلیه[۱] قوخسو نسیمی روح پروردر بکا[۲]،
صالمانونک[۳] هر یبراغی برگ گل تردر بکا.
کف کچرم گر قورمه گلمزیسه سفره یه،
یخنی[۴] کر ایرشمه سه اولمک مقرردر بکا.
صالمانک هر بیری سفر اولدی و ماهیچه الین،
یوفقه اوراقی حساب و سفره دفتردر بکا.
صوندوغومجا شکر پالودیه هر دم دیرم،
من میدرمن کم بمون وصلوک میسردر بکا.
دیمه گل بکا **بصیری** وار میدرر اشتهانک،
چون کلنونک آیتی حیره ده ازبردر بکا.

Qəlyə qoxusu nəsimi-ruhpərvərdir mənə,
Salmanın hər yaprağl bərgi-güli-tərfir mənə.
Kəff keçirrəm gər qorma gəməz isə sufraya,
Yəxni gər irişməsə, ölmək müqərrərdir mənə.
Salmanın hər biri süfrə oldı vu mahiçə alın,
Yufqa ovraqi hisabu süfrə dəftərdir mənə.
Sunduğumca şəkəru paludəyə hər dəm, dirəm,
Mən midirmən kim, bemün vəslin müyəssərdir mənə.
Deməgil mənə Bəsiri varmıdır iştahanın,
Çün Kəllənün ayəti Hirədə əzbərdir mənə.

---

[۱]. آذربایجانلیلارا محصوص یئمکدیر، أتلیه پیشیریرلر. اونون موختلیف نووعلری وار مثلن قورودقلیه کیمی.
[۲]. غزل تهران ألیازماسیندا یوخدور.
[۳]. دولمه
[۴]. بیرنوع خورک. بوگونکی آبگوشت یا بوزباشا اوخشاییر. دده قورقوددا بو خورک پیشمیش أت معناسیندا وار.

۵

شول نازنین که دل زارم آشنادر اکا[1]،
بلاییِ گور که گوزللر ده مبتلادر اکا.
یاقب یقرسه دل و جانم اعتراض ایده مم،
نه سویلیم بری قربان بری فدادر اکا.
سزامی باغده گلگشته ناسزالر اله،
نه طعن ایدرسه بد اندیشه لر سزادر اکا.
طبیعت قتی نازیندن اول شه حسننک،
شکایت ایلییه مم جوردن جفادر اکا.
حکایت اتمه بکا حورالعین ای واعظ،
که دوست تشنه سیم رغبتم انکادر اکا.
فسون و گنج و جلال و[2] کرشمه و شوخی،
بوتون بنم ده وار اکسک همین وفادر اکا.
نه دم که ایلیه ترتیب بزم ساغ و طرب،
نوا طراز **بصیری** بی نوادر اکا.

Şol nazənin ki, dili-zarım aşinadır ana,
Bəlayi gör ki, gözəllər də mübtəla ana.
Yaxıb yıxarsa dilu canım etiraz edəməm,
Nə söyləyim biri qurban, biri fədadır ana.
Səzami bağda gülgəştəyi-nasəzalar ilə,
Nə təən edərsə bəd-əndişələr , səzadır ana.
Təbiəti- qəti nazından ol şəhi-hüsnün,
Şikayət eyləyəməm cövrüdən cəfadır ana.
Hikayət etmə bana hürüleyni , ey vaiz,
Ki, dost teşnəsiyəm, rəğbətim anadır , ana.
Füsünu gəncu cəlalu girişmə vu şüxi,
Bütün mənim də var əksik, həmin vəfadır ana.
Nə dəm ki, eyləyə tərtibi-bəzm sağ u tərəb,
Nəva-tərzi Bəsiriye bi-nəvadır ana.

---

[1]. تهران و استانبول ألیازما لاریندا یوخدور.
[2]. بو سؤز منجه تورک منشالیدیر. فارسجاسی ناز و عشوه دیر.

۶

کرپکک اوجندن ای زیبا حبیب،
اکنه بتمش ایته دونمشدر رقیب.
بز انک دردینه عادت اتمشز،
باشمز اغرتمه باللـه ای طبیب.
گل یوزندن ایرو خار[۱] اولمش یری،
وجهی وار فریاد ادرسه عندلیب.
دیمه ناصح باکه کم قل ترک عشق،
پندله مجنون قچن[۲] اولر لبیب.
گل **بصیریدن** ایشتگل بر نفس،
اندن ادک کم دیه لر مسکین غریب[۳].

Kirpiyin ucundan ey ziba həbib,
İynə batmış itə dönmüşdür rəqib.
Biz anun dərdinə adət etmişiz,
Başımız ağrıtma billah, ey təbib.
Gül üzündən ayrı xar olmuş yeri,
Vəchi var fəryad edərsə əndəlib.
Demə naseh bana kim, qıl tərki-eşq,
Pənd ilə Məcnun haçan olar ləbib.
Gəl Bəsiridən eşitgil bir nəfəs,
Ondan adın kim, deyələr miskin-ğərib.

---

[۱]. س. طار
[۲]. نه واخت
[۳]. س. غریب

۷

ایکی صورت خوبدر حقدن بکا اولسه نصیب،
اول مهک یوزینی گورمک گورممک روی رقیب.
خال مشکین عارض کافور ازره صانه سن[۱]،
هندوی مسکین درر کم رومه دشمشدر[۲] غریب.
اتمگل ضایع بکا سن[۳] یوق یره درمانکی،
دردمند عشقه درمانمی بولونر ای طبیب.
پر دگل بلبل تنده[۴] کم گلی وصف اتمکه،
باشدن اياغه زبان اولمش چمنده عندلیب.
ای **بصیری** سربسر خاکستر اولر کاینات،
دوشسه عالم اچره[۵] آهک آتشندن بر لهیب[۶].

İki surət xubdur həqdən mənə olsa nəsib,
Ol məhin üzüni görmək, görməmək ruyi-rəqib.
Xali-mişkin, arizi-kafur üzrə sanasan,
Hinduyi miskindurur kim, Ruma düşmüşdür ğərib.
Etməgil zayi mənə, sən yox yerə dərmanını,
Dərdiməndi-eşqə dərmanmı bulunur, ey təbib?
Pər dəgil bülbül tənində kim, güli vəsf etməyə,
Başdan ayağa zəban olmuş çəməndə əndəlib.
Ey Bəsiri, sərbəsər xakistər olar kayinat,
Düşsə aləm içrə ahın atəşindən bir ləhib.

---

۱. نظمی: اوزره ای صنم ، امیری مجموعه سی (۱٥٤): ای صنم
۲. امیری: کلمشدر
۳. امیری: بر یوخ
٤. نظمی: دیلنده
٥. س. عالمه کر دوشسه
٦. نظمی: دوشسه آهک آتشندن عالم ایچره بیر لهیب

۸

رخ و زلفک غمندن[۱] ای شکر لب،
برابر اولدی باکه روزله شب.
لبی یادینه ای ساقی مجلس،
بکا بر نیچه ساغر ویر لبالب.
چو منکرسن می صافیه صوفی،
بزمله ایلمه دعوای مشرب.
در کوشن گورن اول مه وشک در[۲]،
گمشدن یاکه طوغمشدر بو کوکب.
دوات چینی در چشم **بصیری**،
خیالی خالمک انده مرکب.

Rüxü zülfün ğəmindən , ey şəkərləb,
Bərabər oldı mənə ruz ilə şəb.
Ləbi yadına, ey saqiyi-məclis,
Mənə bir neçə sağər ver ləbaləb.
Çü münkirsən meyi-safiyə, sufi,
Bizimlə eyləmə dəvayi-məşrəb.
Dəri-guşun görən ol məhvəşindir,
Günəşdən yana doğmuşdur bu kövkəb.
Dəvati-Çinidir çeşmi-Bəsiri,
Xəyali-xalının anda mürəkkəb.

---

[۱] س. زلفكدن ايرو
[۲]. س. مه جبيک در

۹

چرخ در چشممی قلن پر آب،
کوراین دایم اوله انی[1] خراب.
سر کویک درر بکا مسجد،
ایغک ایزیدر بکا محراب.
سنی کورمک دوشمده ممکن ایدی،
نیلیم کم کوزومه کلمز خواب.
کورمکه ارتفاعینی یوزکک،
چشمم اولمش بعینه اصطرلاب.
کله دوشدی کوکل لبک کوریجک،
نه مفرح شراب اولر بو شرابو
قاندن اولمش **بصیری** مژکانک،
پاره پاره جکرله سیخ کباب.

Çərxdir çeşmimi qılan pur ab,
Görəyin daim ola anı xərab.
Səri-kuyun durur mənə məscid,
Ayağın izidir mənə mehrab.
Səni görmək duşumda mümkin idi,
Neyliyim kim, gözümə gəlməz xab.
Görməyə irtifaini üzünün,
Çeşmim olmuş bi-eyne usturlab.
Gələ düşdi könül ləbin göricək,
Nə müfərrəh şərab olar bu şərab.
Qandan olmuş Bəsiri mujganın,
Parə-parə ciyərlə six kabab.

[1]. س. کوراین دونه دونه اوله خراب

۱۰

کدای محنت آموزم بنی آج ایلمه یارب[1]،
سهام فکه[2] و افلاسه آماج ایلمه یا رب.
کبار و اغنیاسی جمله محتاجک نوالنکدر.
کرم ایله بنی محتاجه محتاج ایلمه یارب.
فارق ایدنسه ده یاز صبرک طومارنه اسمم،
یاززسک دخی اول دفتردن اخراج ایلمه یارب.
تن عریانمی تقوا لباسیله مزین قل،
رهین منت زربفت و دیباج ایلمه یارب.
بصیری کبی ذلیل رفعتک فرقمده کافردر،
سرم درد آشنای افسر تاج ایلمه یارب.

Gədayi-möhnət amuzəm məni ac eyləmə, ya rəb,
Səhami fəkə vu iflasa amac eyləmə, ya rəb.
Kibaru əğniyası cümlə möhtacın nəvalandır,
Kərəm eylə məni möhtaca möhtac eyləmə, ya rəb.
Fariq edinsə də yaz səbrin tumarına ismim,
Yazarsan daxı ol dəftərdən ixrac eyləmə , ya rəb.
Təni-üryanımı təqva libasilə müzəyyən qıl,
Rəhini-minnəti-zərbəft u dibac eyləmə . ya rəb.
Bəsiri kimi zəlili-rifətin fərqimdə kafərdir,
Sərim dərdaşnayi-əfsəri-tac eyləmə . ya rəb.

---

[1]. بو غزل تهران و استانبول ألیازما لاریندا یوخدور
[2]. درویشلرین کاساسی ، یئتیملر صوفره سی

۱۱

سرورا سرپنجۀ شاهینک دولت قوندی طوت[۱]،
فرقنه مرغ همای اوج عزت قوندی طوت.
ساعدونده سایۀ زلفک پری جبریل سان،
یا نهال سدره یا طاوس جنت قوندی طوت.
کلشن کویک نهالک جای ادرسه مرغ دل،
باغنه بر بلبل شوریده حالت قوندی طوت.
عاقبت شاهم عقاب چرخ ایدر ان شکار،
هدهد اسا فرقنه تاج سعادت قوندی طوت.
عکس خط عارضک وصلت شبنده دل کیدرر،
ای **بصیری** قویننه وقف محبت قوندی طوت.

Sərvəra sərpənceyi-şahininin dövlət qondı tut,
Fərqinə mürği-hümayi-ovci-izzət qondı tut.
Saidində sayeyi-zülfin pəri Cəbrail san,
Ya nəhali-sidrə, ya tavusi-cənnət qondı tut.
Gülşəni-kuyun nəhalın cay edərsə mürği-dil,
Bağına bir bülbüli-şuridə halət qondı tut.
Aqibət şahım, uqabi-çərx edər anı şikar,
Hudhud asa fərqinə taci-səadət qondı tut.
Əksi-xətti-arizin vüslət şəbində dil gedər,
Ey Bəsiri, qoynuna vəqfi-möhəbbət qondı tut.

---

[۱]. غزل تهران و استانبول أليازما لاريندا بوخ- مجموعه " بحرالمعارف" ـدن آلينيبدير.

۱۲

بلورمن چهرمک رنکن چمنده زعفران کورکج ،
کوزمدن صانورم دوشمشدرر هر یرده قان کورکج.
قرارر کوزلرم باشومه سودالر چقر هر دم،
پریشان کاکلک زلفک کمندن ناکهان کورکج.
چنارندن چکر ال سرودن امیدی قطع ایلر،
بویک رفتارن ای سرو خرامان باغبان کورکج.
سنک شمشیرک ازره جان ویررسه نه عجب کوکلم[1] ،
بلورسن کم نولر حالی صوسن[2] آب روان کورکج.
بصیری یوزکه قرشو کوکل احوالنی سویلر،
عجبمی سویلسه دیوانه ماه آسمان کورکج

Bəlirmən çöhrəmin rəngin çəməndə zəfəran görkəc,
Gözümdən sanıram düşmüşdurur hər yerdə qan görkəc.
Qararır gözlərim, başıma sovdalar çıxar hər dəm,
Pərişan kakulun, zülfün kəməndin nagəhan görkəc.
Çinarından çəkər əl, sərvidən ümidi qəət eylət,
Boyun rəftarın, ey sərvi-xuraman, bağban görkəc.
Sənin şəmşirin üzrə can verirsə , nə əcəb, könlüm,
Bilirsən kim, nolar halı susan abi-rəvan görkəc.
Bəsiri, üzünə qarşı könül əhvalını söylər,
Əcəbmi söyləsə divanə mahi-asiman görkəc?

---

[1]. س. یوخ عجب
[2]. س. صوسز

۱۳

نیلیم کم وصاله چارم یوق[۱]،
کون یوزوک کورمکه ستارم یوق.
دفع هجروک بنی زبون اتدی،
شمدی اولمکدن اوزکه چازم یوق.
دیمه کل اغلامه کی سنجلین،
سینه اچنده سنک خارم یوق.
بو که درسین نظاره[۲] قیل یوزونه،
آه کم طاقت نظارم یوق.
معنای خاصدور **بصیری** سوزوک،
هیچ دیواندان استعارم یوخ.

Neyləyim kim, vüsalə çarəm yox,
Gün üzün görməyə sitarəm yox.
Dəəfi-hicrin məni zəbun etdi,
Şimdi ölməkdən özgə çarəm yoz.
Deməgil ağlama ki, səncilayın,
Sinə içində səngi-xarəm yox.
Bu ki, dirsən nizarə qıl üzünə,
Ah kim, taqəti-nizarəm yox.
Məənayi-xasdır, Bəsiri, sözün,
Hiç divandan istiarəm yox.

---

[۱] . تهران أليازما سيندا بو غزل يوخدور.
[۲] . باخماق معناسيندادير

۱۴

دل زبون و لشکر غم بی عدد،
یا الـه العالمین سندن مدد.
مصحف حسن اچره قدی بر الف،
اول الف ازره معنبر قاشی مد.
یقمسون دیو جهانی سیل اشک،
کرپکم هر یاکدن بغلادی سد.
سروقدلر کرچه چوق درر ولی،
ساکه بویداش اولیمز بر سرو قد.
دکله بر دم ماجرای اشکمی،
قاپوکه سایل کلبدر اتمه رد.
تا دهانکدن ایشتدم بر نفس،
خضر کبی بولمشم عمر ابد.
خلعت شاهیه باش اندرمزم،
ای **بصیری** نمه[۱] یتمز بر نمد.

Dil zəbunu ləşkəri-ğəm bi-ədəd,
Ya illahul-aləmin, səndən mədəd.
Müshəfi-hüsn içrə qəddi bir əlif,
Ol əlif üzrə müənbər qaşı var.
Yıxmasın deyü cahanı seyli-əşk,
Kirpiyim hər yandan bağladı sədd.
Sərvqəddlər gərçi çoxdurur ,vəli,
Sənə boydaş olamaz bir sərvqədd.
Dinlə bir dəm macirayi-əşkimi,
Qapına sail gəlibdir, etmə rədd.
Ta dəhanından eşitdim bir nəfəs,
Xızr kibi bulmuşam ömri-əbəd.
Xələti-şahiyə baş endirməzəm,
Ey Bəsiri, nəmə yetməz bir nəməd.

---

۱. بورادا گؤزیاشی معناسیندا

۱۵

اهل معانی دیدلر اتدوکچه اول ماهه نظر،
لام مطول زلفنه اغزینه میم مختصر.
روشن نه یوزدن اولمسون هر وجهله[۱] دل خانه سی،
کم اوقلری[۲] زخمی انک هر یاکدن روزن اچر.
کون یوزلولردن دور اولب بن دیده دن کوکب دوکم،
کوک قرشومه چکمش[۳] بنم هر کیجه بر ماهی قوجر.
چشمک درر عین عنان زلفکدرر لام بلا[۴]،
قاشنک درر نون کنش اغزکدرر میم مهتر.
مسکین **بصیری** ای پری نه یرده باش قویه ناره[۵] کم،
زلفک اوجندن هر طرف باشینه غوغالر قوپر

Əhli-məani dedilər: Etdikcə ol maha nəzər,
Lami-mütəvvəl zülfünə, ağzına mimi-müxtəsər.
Rövşən nə üzdən olmasın hər vəchilə dil xanəsi,
Kim, oxları zəxmi anun hər yandan rövzən açar.
Gün üzlülərdən dur olub, mən didədən kövkəm tökəm,
Köy qarşıma çəkmiş mənim, hər kecə bir mahi qucar.
Çeşmindurur eyni-ənan, zülfündurur lami-bəla.
Qaşındurur nuni-günəş, ağzındurur mimi-mehtər.
Miskin Bəsiri, ey pəri, nə yerdə baş qoya narə kim,
Zülfün ucundan hər tərəf başına qovğalar qopar.

---

۱. س. مرد جهان
۲. س. ناوک
۳. س. کچمش
۴. س. چشمم درر عین بلا زلفک درر لام الم
۵. س. باش قوتاره

۱۶

کل اکر بویسه باکه کلعذارم کل یتر[۱]،
عارفه بر کل یترسه باکه یارم کل یتر.
سن تماشای کل ات باکه کوزمدن دوشدکی[۲]،
قطره قطره قان یاشم ای کلعذارم کل یتر.
هیچ میل اتمز کوکل کل نخلنه ای باغبان،
یوری کلزارک سکا باکا نکارم کل یتر.[۳]
لاله زاری نیلرم کلشن کلندن نسترم[۴]،
آچلن باغ رخکده لاله زارم کل یتر.
ای **بصیری** نیلرم پرکل کنار و دامنی،
کم طلو خون جکر برله کنارم کل یتر.

Gül əyər bu isə, mənə gülüzarım Gül yetər,
Arifə bir gül yetərsə, mənə yarım Gül yetər.
Sən tamaşayi-gül et, mənə gözümdən düşdüyi,
Qətrə-qətrə qan yaşım, ay gülüzarım, Gül yetər.
Hiç meyl etməz könül gül nəxlinə, ey bağban,
Yüri gülzarın sənə, mənə nigarın Gül yetər.
Laləzari neylərəm, gülşən gülündən nəstərəm,
Açılan baği-rüxündə laləzarım Gül yetər.
Ey Bəsiri, neylərəm purgül kənaru daməni,
Kim, dolu xuni-ciyər birlə kənarım Gül yetər.

---

۱. "زبده اشعرا"-ده: کرچه کم دیرلر جهانده عارفه بر کل یتر(۰تذکره لرده بئله یازیلیر)
۲. س. دوشدکی
۳. س. بو بیت ٤-نجی سیرادا گلیر.
٤. "نه ایسته رم" سؤزون قیسسا شکلی

۱۷

بن سنی ملک دله شه بلورم شاه بلور،
یوزکه ماه درم یکرکن اللـه بلور.
گون یوزک ماهیتین بن نه بلم ای مه کم[۱]،
گون یوزک ماهتین مهر بلور ماه بلور.
گلسون ایکی گوزمک بیرینی ماوا[۲] قلسون،
هر کشی کاول[۳] صنمک ایشکنه راه بلور.
عاشق خسته غمکدن نجه اکلمیه کم[۴]،
گاه بلمز اوزنی دردکله گاه بلور.
ای **بصیری** نه بلور سوزکی هر غافل کم،
اهل تحقیق سوزن مردم آگاه بلور.

Mən səni mülki-dilə şəh bilirəm, şah bilir,
Üzünə mah dirəm, yeyrəyin allah bilir.
Gün üzün mahiyyətin mən nə bilim, ey məh kim,
Gün üzün mahiyyətin Mehr bilir, Mah bilir.
Gəlsin iki gözümün birini məva qılsın,
Hər kişi kol sənəmin eşiginə rah bilir.
Aşiqi xəstə ğəmindən necə inləməyə kim,
Gah bilməz özini dərdinlə, gah bilir.
Ey Bəsiri, nə bilir sözüni hər qafil kim,
Əhli-təhqiq sözün mərdümi-agah bilir.

---

۱. س. نه بلم آی کم
۲. س. مسکن
۳. "که اول" سؤزونون قیسسا شکلی
۴. س. دور سندن ینه ای روح روان خسته کوکل

۱۸

خلق جهان سوزی بو که غم آدم اولدرر[۱]،
جانم بدنده اولمیجق غم نم[۲] اولدرر.
اولدر بنی اجلدن اوک ای بیوفا گوزل،
اولدرمسک بگون بنی یارن غم اولدرر.
بر یاکه چشم مستی و بر یاکه غمزه سی،
بر یاکدن بو زلف خم اندر خم اولدرر.
عادت بو کم مسیح اولو درلورر ولی،
عشاقن اول نگار مسیحادم اولدرر.
لعلندن اوزگه ام باکه سم در **بصیریا**،
امسم بکا حیات ویرر ام سم اولدرر.

Xəlqi-cahan sözi bu ki, ğəm adam öldürür.
Canım, bədəndə olmıyacaq ğəm, nəmə öldürür?
Öldür bəni əcəldən ön, ey bivəfa gözəl,
Öldürməsən bugün məni, yarın qəm öldürür.
Bir yana çeşmi-məsti vu bir yana ğəmzəsi,
Bir yandan bu zülfi-xəməndərxəm öldürür.
Adət bu kim, Məsih ölü dirilürür, vəli,
Uşşaqın ol nigari-Məsihadəm öldürür.
Ləlindən özgə əm mənə səmdir, Bəsiriya,
Əmsəm mənə həyat verir, əmi-səm öldürür.

---

[۱]. غزل سلیمانیه ألیازماسیندا یوخدور
[۲]. نه سؤزونون آغیز فورماسیدیر.

۱۹

سندن ایرو هر گجه مه در چراغم ای نگار[۱]،
اول دخی بخت سیاهمدن گهی یوق گاه وار.
کچرر بیچاره عاشق روزگاری آهله،
آه اگر دایم بونک کیبی کچرسه روزگار[۲].
نیجه قان اغلامیاین دردله بن زار کم،
سنده یوق مهر و وفا بنده یوق صبر و قرار.
کوکلم آچلمادی چون گلشن گلندن بر نفس،
ای صبا اولسون کرکسه اولمسون هرگز[۳] بهار.
انتظاری اولدرر هر دمده بک کره بنی،
حق دمشلر کم اولمدن بتردر انتظار.
بادهٔ دوشینه دن مخمور و بدحال اولمشم،
ساقیا بر جام صونکم ایلیم دفع خمار[۴].
باش اندرمز اولپدر داخی قیصر قصرنه[۵]،
تا **بصیری** ایلمش ویرانه کنجن اختیار.

Səndən ayrı hər gecə məhdir çirağım, ey nigar,
Ol daxı bəxti-siyahımdan gəhi yox, gah var.
Keçirir biçarə aşiq ruzigari ah ilə,
Ah əyər daim bunun kimi keçərsə ruzigar.
Necə qan ağlamayın dərd ilə mən zar kim,
Səndə yox mehru vəfa, məndə yox səbru qərar.
Könlüm açılmadı çün gülşən gülündən bir nəfəs,
Ey səba, olsun gərəksə olmasın hərgiz bahar.
İntizari öldürür hər dəmdə min kərrə məni,
Həqq demişlər kim, ölümdən bətərdir intiza.
Badeyi duşinədən məxmuru bədhal olmuşam,
Saqiya, bir cam sun kim, eyləyim dəfi-xumar.
Baş endirməz olubdur daxı Qeysər qəsrinə,
Ta Bəsiri eyləmiş viranə küncün ixtiyar.

---

۱. بو غزل س. أليازما سینده یوخدور.
۲. نظمی: دایم کچرسه روزکار ؛ پروانه(۲۰۲٤) آه اکر بونک کبی دایم
۳. پروانه: بر دم
٤. پروانه: بو بیت یوخدور.
٥. نظمی ده بو بیت یوخدور ؛ پروانه: قیصر قصرنه

۲۰

تن ضعیف سک یاره ارمغانم در،
کم انده نامهٔ پیچیده[1] استخوانم در.
تنور آتش غم اولدی سینهٔ سوزان،
انک ایچندکی اود شعله سی زبانم در.
کمسنه بلمیسر ضعف و ناتوانلکدن،
که بنیم یره دوشمش یه خود نشانم در.
فغان انیس شب و روز و ناله هم نفسم،
الم مصاحب و غم یار مهربانم در.
بو اشگ سیمله اولدم **بصیریا** صراف،
گوزم قراسی محک خانه سی دکانم در.

Təni-zəif sən yara ərməğanımdır,
Kim, onda nameyi piçidə üstüxanımdır.
Tənuri-atəşi ğəm oldı sineyi-suzan,
Onun içindəki od şöləsi zəbanımdır.
Kimsənə bilməyisər zəəfu natəvanlıqdan,
Ki, mənim yerə düşmüş, yaxud nişanımdır.
Fəğan ənisi-şəbu ruz u nalə həmnəfəsim,
Ələm müsahibu ğəm yari-mehribanımdır.
Bu əşki-simlə oldum Bəsiriya sərraf,
Gözüm qarası məhək, xanəsi dukkanımdır.

---

[1]. س. سنجیده

۲۱

هر سحر گل یوزیکه توشکن دکلدر ژاله لر[۱]،
بلبل آهندن چیقپدر لعلیدا تنجاله لر.
عشق گورکم قوخو پردر داغ شیریندن هنوز،
کوه کن ظغراغیدین هر یاز بتکن[۲] لاله لر.
زهر هجران بغرومی گر پاره پاره قلمدی،
نیچون گوزدن دوشر هر دم چکر پرکاله لر.
زار جسممدن گورونن دوستلر مو صنمکز،
تیری پیکان درر کم گسترر دنباله لر.
ای **بصیری** عارضن گورب حیادن ارلمش[۳]،
هر سحر گل یوزیکه توشکن دگلدر ژاله لر.

Hər səhər gül üzünə düşkən dəgildir jalələr,
Bülbül ahından çıxıbdır ləlidə təncalələr.
Eşq gör kim, qorxu pərvə daği-Şirindən hənuz,
Kuhkən tuğrağıdanhər yaz bitkən lalələr.
Zəhri-hicran bağrımı gər parə-parə qılmadı,
Neçün gözdən düşər hər dəm çəkər pərgalələr?
Zar cismimdən görünən dostlar mu sanmanız,
Tiri-peykandır kim, göstərir dunbalələr.
Ey Bəsiri, arizin görüb həyadan irləmiş,
Hər səhər gül üzünə tüşgün dəgildir jalələr.

---

۱. بو غزل استانبول أليازما سينده يوخدور// توشكن: دوشن
۲. بيتن سؤزونون أسكى فورماسى
۳. ماهنى اوخوماق

۲۲

اول ماه نعل بند که مه قور اوکنده سر[۱]،
وصلینی کم که استسه صاوق دمر دوکر[۲].
مهر ایله ماه نعلنه اولالی مشتری،
یوز منتیله نعلنی بک التونه صاتر.
نعلینه بکزدوکیچون اول مهک تمام،
کوکده هلالی انکچون یلدرم سور.
گه نعله کامینجه قاقر عاشقن کورب،
فتاندر اول صنم کورکز کم نلر ادر.
چکمزدی دامینی **بصیری** الندن آه،
بلسیدی که هجری الندن نلر چکر.

Ol mahi-nəlbənd ki, məh qoyur önündə sər,
Vəslini kim ki, istəsə savuq dəmir döyər.
Meh ilə Mah nəlinə olalı müştəri,
Yüz minnət ilə nəlini min altuna satır.
Nəlinə bəzədiyi üçün ol məhin tamam,
Göydə hilalı onunçün ildırım sevər.
Gəh nələ kamınca qaqar aşiqin görüb,
Fətandır ol sənəm görünüz kim, nələr edər.
Çəkməzdi daməni Bəsiri əlindən ah,
Bilsəydi ki, hicri əlindən nələr çəkər.

---

۱. س. غزل یوخدور.
۲. صاوق دمیر دوکمک: چوخ صبر ائتمک

۲۳

ای کوکل گر لیلیی گورمک دلرسک یاری گور،
گر دلرسک گورمکه مجنونی گل بن زاری گور.
سرو رعنا گرچه چوق گوردک ولی گل ای صبا،
ناز گلزارنده بتمش اول قد و رفتاری گور.
گوزلرک بیماریدر لعلکدن اومر دل شفا،
ای مسیحم بر نفس لطیفیله گل بیماری گور.
خاره کل کورمک دلرسک بر اراده ای صبا،
هیچ وارمه گلشنه گل یارله اغیاری گور.
استمزسک ای کوکل کم چاک اوله تن فیته سی[۱]،
یاقکی هجران الندن وصلله قورتاری گور.
سرمه عین الیقینیدن زاهدا چک گوزکه،
نور حقی گورمک استرسک گل اول دیداری گور.
دوست دیدارن **بصیری** گورمک استرسک اگر،
خواب غفلتدن بصیرت چشمنی اویاری[۲] گور.

Ey könül, gər Leyliyi görmək dilərsən yari gör,
Gər dilərsən görməyə Məcnuni gəl mən zari gör.
Sərvi-rəna gərçi çox gördün, vəli gəl ey səba,
Naz gülzarında bitmiş ol qəddu rəftarı gör.
Gözlərin bimarıdır, ləlindən umar dil şəfa,
Ey Məsihim, bir nəfəs lütf ilə gəl bimari gör.
Xarü gül görmək dilərsən bir arada, ey səba,
Hiç varma gülşənə, gəl yar ilə əğyarı gör.
İstəməzsən ey könül kim, çak ola tən fitəsi,
Yaxanı hicran əlindən vəsl ilə qurtarı gör.
Sürməyi eynul-yəqindən zahida çək gözünə,
Nuri-həqqi görmək istərsən, gəl ol didarı gör.
Dost didarından Bəsiri görmək istərsən əyər,
Xabi-ğiflətdən bəsirət çeşmini uyarı gör.

---

۱. س. جبه سی
۲. حرکته گتیرمک

۲۴

خار غمدن اولکه صد چاک اوله[1] دامانم درر،
اولکه چاکن کمسنه دگمز گریبانم درر.
میل ادرسه باکه نوله هر پری رخساره کم،
داغ یر یر سینده مهر سلیمانم درر.
پیر عشقم خانقاه دردە آهم عصا،
قطره قطره خون دل[2] تسبیح مرجانم درر.
اول سیه چشمک جفاسی در بکا عین وفا،
قهر انک محض لطف و دردی درمانم درر.
رخلرنده خالو[3] زلفک پریشان اولدوغی،
ای **بصیری** صورت حال پریشانم درر.

Xari-ğəmdən öl ki, səd çak ola damanım durur,
Ol ki, çakın kimsənə tikməz gəribanım durur.
Meyl edərsə mənə nola hər pəri-rüxsarə, kim,
Dağ yer-yer sinədə möhri-Süleymanım durur.
Piri-eşqəm xanigah dərdə ahım əsa,
Qətrə-qətrə xuni-dil təsbihu mərcanım durur.
Ol siyəh çeşmin cəfasıdır mənə eyni vəfa,
Qəhri anın məhz lütfu dərdi dərmanım durur.
Rüxlərində xalu zülfün pərişan olduğı,
Ey Bəsiri, surəti-hali-pərişanım durur.

---

[1]. س. اولدی
[2]. س. خون دلدن قطره لر
[3]. س. خال اله

۲۵

قپردک[۱] خط و خالکدن بلالر،
نجه سی اولمسونلر مبتلالر.
همان جان قالدی گتدی صبر و طاقت،
آنیده اول قرا گوزلر االلر.
نه یورکله دیلم وارر گیدم[۲] شرح،
اوقندن چکدکم چوق چوق بلالر.
چقرسه کوکلره آه و فغانم،
فلک طامینه[۳] آوازه صلالر.
اگر جوری بویسه جانله دل،
بصیری صنمه کم سکا قلالر.

Qopardın xəttu xalıdan bəlalar,
Necəsi olmasınlar mübtəlalar.
Haman can qaldı , getdi səbru taqət,
Anı da ol qaragözlər alalar.
Nə ürəklə dilim var kedəm şərh,
Oxundan çəkdiyim çox-çox bəlalar.
Çıxarsa göylərə ahu fəğanım,
Fələk damına avazə salalar.
Əyər cövri bu isə can ilə dil,
Bəsiri, sanma kim, sənə qalalar.

---

[۱]. س. قوپردوک
[۲]. که ایدم سؤزونون قیسسا فورماسی
[۳]. س. طاشنه

۲۶

سنک دردکدن ای شوخ جفاکار،
بلا بو کم نه صاغم بن نه بیمار.
نه گل قالور بو گلشنده نه غنچه،
کرک سن کوکلک آچوق دوت[۱] کرک طار.
قمو اغیاره یار اتدی ترحم[۲]،
بکا نه یار رحم ایلر نه اغیار.
صبا بو رشکدن کم اوپدم ازن[۳]،
اوزن یردن یره اورسه یری وار.
ادر عاقلری مجنون **بصیری**،
قچن کم عشق درسن ایده تکرار.

Sənin dərdindən ey şüxi-cəfakar,
Bəla bu kim, nə sağam mən, nə bimar.
Nə gül qalır bu gülşəndə, nə ğönçə,
Gərək sən könlün açıq tut, gərək dar.
Qamu əğyara yar etdi tərəhhüm,
Mənə nə yar rəhm eylər, nə əğyar.
Səba bu rəşkdən kim, öpdüm üzün,
Özün yerdən yerə vursa , yeri var.
Edər aşiqləri məcnun , Bəsiri ,
Qaçan kim, eşq dərsin edə təkrar.

---

۱. "زبده الاشعار" تذکره سینده: کک طوت
۲. پروانه (۲۶۹٦): اوزن دلدار زلفک اتدی بر دار
۳. پروانه: بو رشکدن سایه کم اوزنی اوپدم

۲۷

یاشم هجرکده جوی آبه بکزر[1]،
گوزم اول آبده گردابه بکزر.
جهانه اعتماد اتمه اکنده،
که بو عالم خیال و خوابه بکزر.
سجود اتدم چو گوردم یولده ایزن،
کم ایاغی ایزی محرابه بکزر.
قشک مصر ملاحت سروریدر،
او یوزدن حاجب الحجابه بکزر.
بصیری قانلو یاشم دیده ایچره،
قدح اچره شراب نابه بکزر.

Yaşım hicrində cuyi abə bənzər,
Gözüm ol abda giraba bənzər.
Cahana itimad etmə önündə,
Ki, bu aləm xiyalu xaba bənzər.
Sücud etdim çü gördüm yolda izin,
Kim , ayağı izi mehraba bənzər.
Qaşın Misri-məlahət sərvəridir,
O üzdən hacibi-hicaba bənzər.
Bəsiri, qanlı yaşım didə içrə,
Qədəh içrə şərabi-naba bənzər.

---

[1]. غزل سلیمانیه ألیازماسیندا یوخدور.

۲۸

عارضک ای ماه حسن و دلبر میدانیدر[۱]،
خال مشکین کوی و زلف عنبرین چوکانیدر.
زلف مشکین کم طولانر عارض کافرونی[۲]،
کعبتین اللـه طواف ایلر عرب سلطانیدر.
آب صاف ایچره عکس سنبل ترمیدر اول،
یا یوزنده سایۀ زلف عبیر افشانیدر.
قامت طوبی یوزی فردوس باغک گلی،
خطی خضروک سایه سی لب چشمه حیوانیدر.
مهر و ماه کندونک یوزینه حیران ایلدی،
اول ملک سیما پری کم خلق انونک حیرانیدر[۳].
ای **بصیری** گورینن روی ایله مویی مدر اول،
یا مگر روز وصالیدر شب هجرانیدر.

Arizin ey mah hüsnu dilbər meydanıdır,
Xal mişkin guyu zülfi-ənbərin çovganıdır.
Zülfi-mişkin kim, dolanır arizi-kafiruni,
Kəəbəteyn– ullah təvaf eylər ərəb sultanıdır.
Abi saf içrə əksi-sünbüli-tərmidir ol ?
Ya üzündə sayeyi-zülfi əbir əfşanıdır.
Qaməti-tuba üzi firdovs bağın güli.
Xətti Xızrın sayəsi, ləb çeşmeyi-heyvanıdır.
Mehr u Mahı kəndünün üzünə heyran eylədi,
Ol mələk sima pəri kim, xalq anun heyranıdır.
Ey Bəsiri, görünən ruyi ilə muyimıdır ol,
Ya məgər ruzi-vüsalidir , şəbi-hicranıdır.

---

[۱]. غزل تهران و سلیمانیه ألیازما سینده یوخدور. نظمی (۱۰۵۱) و پروانه (۲۷۱۸) مجموعه سینده وار
[۲]. پروانه: عارض دلدارده
[۳]. پروانه: بو بیت یوخدور.

۲۹

کوکلم اوینه اود صالن اول گل عذاریدر[۱]،
بوینم بوران بنفشه خطنونک بهاریدر.
اهم حرارتی نیجه یقمایه عالمی،
بر اودر اول که دوزخ آنونک بر شراریدر.
هر سر اود صالن دل پر درد آهیدر،
هر یاکه دان اقن گوزومک جویباریدر[۲].
سینم چمن درر اکا سرو روان اوقن،
قانلو دوگونلر اول چمنونک لاله زاریدر.
اول ماه منزلی فلک اولمش اوزی ملک
خورشید عارضی مه نو گوشواریدر.
تنها یورکلی بن دگولدیم رزم عشقده،
مجنون داخی بو معرکه نونک شهسواریدر.
زر نقدی گرچه یوقدر الینده **بصیری** نونک،
اشعار نقدینونک هله صاحب عیاریدر.

Könlüm evinə od salan ol gülüzardır,
Boynum buran bənəfşə xəttinün baharıdır.
Ahım hərarəti necə yaxmaya aləmi,
Bir oddur ol ki, duzəx onun bir şərarıdır.
Hər sər od salan dili-pürdərd ahıdır,
Hər yandan axan gözümün cuybarıdır.
Sinəm çəmən durur ona sərvi-rəvan oxun,
Qanlı düyünlər ol çəmənin laləzarıdır.
Ol mah münzili fələk olmuş, özi mələk,
Xurşidi-arizi məhi-nov guşvarıdır.
Məcnun daxı bu məərikənin şəhsuvarıdır.
Zər nəğdi gərçi yoxdur əlində Bəsirinın,
Əşar nəqdirinin hələ sahib əyarıdır.

---

[۱]. غزل تهران و استانبول ألیازماسیندا یوخ. نظمی (۱۶۹۰)و پروانه (۲۶۱۱) مجموعه سیده وار
[۲]. بو بیت و سونراکی بیت پروانه مجموعه سینده یوخدور.

۳۰

عارفه دولتدن استغنا کبی دولت می وار[1]،
ترک لذات جهان اتمک قدر لذت می وار.
شاه عالی جاه دن درویش خاطر ریشه دک،
کیمسیه تخت سرایی دهرده راحت می وار.
عاشق حسن پاک ازلدن خاصلر مخصوصدور،
یوقسه عاملرده هیهات اویله خاصیت می وار.
لذت ایرص ایله‌نر آمیزش انباع دهر،
عاقله عزلت کبی سرمایه عزت می وار.
نقش شیرین کوهده آساندر اما بن کبی،
کوهکن ده کوه محنت چکمیه طاقت می وار.
یار قتلیمچون وضو قلمش تقرب عزمینی،
یا ضمیرینده نمازینک قلمغه نیت می وار.
ای **بصیری** عبدک احوالی اکا معلوم ایکن،
درگه مولاده عرض حاجته حاجت می وار.

Arifə dövlətdən istiğna kimi dövlət mi var?
Tərki-ləzati cahan etmək qədər ləzzət mi var?
Şahi-ali cahdan dərvişi-xatir rişədək,
Kimsəyə təxti-sarayi-dəhrdə rahətmi var?
Aşiqi hüsni-paki əzəldən xaslər məxsusdur,
Yoxsa amilərdə .heyhat, öylə xasiyyət mi var?
Ləzzət irsə eylənir amizeşi-ənbai dəhr,
Aqilə üzlət kimi sərmayeyi-izzət mi var?
Nəqşi-Şirin kuhda asandır , amma mən kimi,
Kuhkən də kuhi-möhnət çəkməyə taqət mi var?
Yar qətlimçün vüzu qılmış, təqərrüb əzmini,
Ya zəmirində namazın qılmağa niyyət mi var?
Ey Bəsiri, əbdin əhvalı ana məlum ikən,
Dərgəhi-Movlada ərzi-hacətə hacət mi var?

---

[1]. غزل تهران و استانبول أليازماسيندا يوخدور.

۳۱

جهانی غرق ایدر سیلآب اشگ چشم تر واردر[۱]،
ستون عرش ترتر دتردور آه سحر واردر.
امین اولوک وجودم یاکه یاکه اولسه خاکستر،
درونمده کوکل درلر سوینمز بیر شرر واردر.
سر کویکه دلداروک گیدسک اشک یولداش ات،
او دربند محبتدر یولنده چق خطر واردر.
فنادر صورتم گرچه درونم اشگه مسکن در،
بولنمز دکمه بر کان اچره بنده بیر گوهر واردر.
او رومی دلبره تنبه ایدنک خطک تراش ایتسک،
خروج لشکر کفر اوستنه محکم سفر واردر.
بلور یوقدر دلر ای حامد قدر گوهر نظم،
بصیری بک کبی عالمده بر صاحب نظر واردر.

Cəhani ğərq edər seylabi-əşki- çişmi- tər vardır,
Sütuni ərş tir-tir titrədər ahi-səhər vardır.
Əmin olun vücudum yana-yana olsa xakistər,
Dərunımda könül dirlər soyunmaz bir şərər vardır.
Səri-küyunda dildarın gedəsən, əşki-yoldaş et,
O dərbəndi möhəbbətdir, yolunda çox xətər vardır.
Fənadır sürətim , gərçi dərrunum əşkə məskəndir,
Bulunmaz, dəgə bir kan içrə bəndə bir gövhər vardır.
O Rumi dilbərə tənbih edin xəttin təraş etsin,
Xüruci-ləşkəri-küfr üstünə möhkəm səfər vardır.
Bilir yoxdur, dilər, ey hamdi qədri-gövhəri-nəzm,
Bəsiri bəg kimi aləmdə bir sahib nəzər vardır.

---

[۱]. غزل تهران و استانبول أليازما لرينده يوخدور. مجموعه "بحر المعارف"-دن آلينيبدير.

۳۲

خنچروک قرشو واردر بو دل بی باکمز[۱]،
بو یورک گوسترسک آخر سینه صد چاکمز.
آتش دل ایلدی کل عالمی سر تاسر،
نوح طوفانک قوپردی دیدهٔ نمناکمز.
باشمزدن کیتمیه عشقک هواسی دوستم،
چرخ غربال ایلرسه ذره ذره خاکمز.
نور حقدر عارضوک بز اکا مه در دیمزز،
لالهی المنت که وادر اولقدر ادراکمز.
گللر آچلدی **بصیری** گلشن اچره آه کم،
هیچ بیر گلله آچلمز بو دل غمناکمز.

Xəncərünə qarşı varır bu dili-bibakımız,
Bir ürək göstərsin axır sinəyi-şəd çakımız.
Atəşi-dil eylədi külli-aləmi sərtəsər,
Nuh tufanın qopardı dideyi-nəmnakımız.
Başımızdan getməyə eşqin həvası, dostum,
Çərx ğərbal eylərsə zərrə-zərrə xakımız.
Nuri-həqdir arizun, biz ana məhdir deməziz,
Lillahi-əlminət ki, vardır olqədər idrakımız.
Güllər açıldı, Bəsiri, gülşən içrə, ah kim,
Hiç bir güllə açılmaz bu dili-ğəmnakımız.

---

[۱]. غزل تهران و استانبول آلیازماسیندا یوخدور.پروانه مجموعه سینده (۳۰۹۷) وار. مجموعه "سلطان خوبان"-دا مطلع بیتی وار.

۳۳

وارمی بر ناله که غمدن دل بیمار اتمز،
ندیم نیلیم آه سکا کار اتمز.
نقد جان الدی دهانک ادر انکار بکا،
نه قدر یلواررم ذرجه اقرار اتمز.
گاه جورن چکرم اول صنمک گه ستمن،
یار اتدوکنی بن بیدله اغیار اتمز.
گستررردم نجه الر شیوهٔ ارباب وفا،
نیلیم طالع دون یاری بکا یار اتمز.
وارمی بر دم که **بصیری** گوزنی گریه اله[۱]،
لعل نابک هوسیله گهر بار اتمز.

Varmı bir nalə ki, ğəmdən dili-bimar etməz,
Nə deyim, neyləyim ah sənə kar etməz.
Nəğdi can oldı dəhanın edər inkar mənə,
Nə qədər yalvarıram zərrəcə iqrar etməz.
Gah cövrün çəkərəm ol sənəmin , gəh sitəmin,
Yar etdiyini mən bidilə əğyar etməz.
Göstərdim necə olur şiveyi-ərbabi-vəfa,
Neyləyim, tale dun yarı mənə yar etməz.
Varmı bir dəm ki, Bəsiri gözüni giryə ala,
Ləəli-nabın həvəs ilə gövhər bar etməz.

---

[۱]. سو ایلن

۳۴

سندن ایرو تنده جانم بر نفس قالدی و بس[1]،
ای مسیحادم گل آخر بندن ایشت بر نفس.
زر ادر طپراغی هر وجهیله اول اکسیردن،
خاک پایک جوهرینه کم که بولدی دست رس.[2]
تیرک ای ابرو کمان بو سینه صد چاکده،
صانه سن بر مرغدر کم مسکن اتمشدر قفس.
هیچ خوف اتمز کوکل جانا رقیبندن سنک،
عاشق دیوانه در دیوانیه نتسیک عسس.
هر کشینک التماسی وصلدر محبوبدن،
بکا سندن گوز اوجیله بر نظردر ملتمس.
ای **بصیری** اشگ چشمم دجله در هر وجهله،
اول صنعک اوستنده جسم ناتوانم خار و خس.

Səndən ayrı təndə canım bir nəfəs qaldı vu bəs,
Ey Məsihadəm. gəl axır məndən eşit bir nəfəs.
Zər edər toprağı bir vəchilə ol iksirdən,
Xaki-payın cövhərinə kim ki, buldı dəstrəs.
Tirin ey əbru kaman bu sinəyi-sədçakda,
Sanasan bir mürğdır kim, məskən etmişdir qəfəs.
Hiç xof etməz könül, cana, rəqibindən sənin,
Aşiqi-divanədir, divanəyə netsin əsəs.
Hər kişinin iltiması vəsldir məhbubdan,
Mənə səndən göz ucuyla bir nəzərdir mültəməs.
Ey Bəsiri, əşki-çeşmim Diclədir hər vəchilə,
Ol sünün üstündə cismi-natəvanım xaru xəs.

---

[1]. غزل استانبول أليازماسيندا يوخدور ؛ پروانه (٣٣٤٤) مجموعه سينده وار.
[2]. بورادا صفحه دوشمه سى وار. سونراكى صفحه "تيرک" سوزو اولماليدير. شعيرين اردى نظمى مجموعه سينده اولان غزلدن (٢٠١٧) آلينيبدير. بو بيت پروانه ده يوخدور

۳۵

عاشقلر اچنده اولمشم فاش،
مجنونله قان یاشمه[۱] قرداش.
یوللر باصجی حرامیلردر،
هر یاکدن اول گوزیله اول قاش.
هر کم باکه گندررسه مکتوب،
عنواننه یازه رند و قلاش.
پنهان ایدی خلقه اشگم اما،
بیر آهیله کوکلم ایلدی فاش[۲].
چونکم بو قدر بلا جکردم،
دنیای دنیه گلمسم کاش[۳].
طاشلرله دوکوندکن **بصیری**،
فرهاد گوررسه دیه آداش.

Aşiqlər içində olmuşam faş,
Məcnun ilə qan yaşıma qardaş.
Yollar basıcı həramilərdır.
Bir yandan ol göz ilə, ol qaş.
Hər kim, mənə göndərirsə məktub.
Ünvanına yaza rindu qəllaş.
Pünhan idi xalqa əşkim, amma,
Bir ah ilə könlüm eylədi faş.
Çünkim, bu qədər bəla çəkərdim,
Dünyayı dəniyə gəlməsəm kaş.
Daşlarla döyündüyün Bəsiri,
Fərhad görürsə deyə addaş.

---

۱. س. یالشمه
۲. بیت تهران ألیازماسیندا یوخدور
۳. س. بیت یوخدور.

۳۶

یوز یره گور اوکننه تعظیم ایچون مهر فلک[1]،
ملک حسنه خسرو اولدک بگلگون وار ای ملک.
کویوننک هر سنگینه یوز سوردگون عیب اتمه کم،
یوزوم التوندر نگارا سنک کویوندور محک.
یوز چورسه بندن اول خورشید روح سندن دکل،
گردش دور قمردندور شکایت ای فلک.
دفتر عشاقده حالم گورپ خطاط حسن،
ادمی ثبت ایلدی مجنونونک اسمین اتدی حک.
ای **بصیری** خسرونک شیرین لبی عشاقدن،
الدی جانلر نقدینی بر بوسه حلوالق کرک.

Yüz yerə kor önünə təəzim üçün mehri-fələk,
Mülki-hüsnə xosrov oldun, bəyliyin var, ey mələk.
Kuyunun hər sənginə üz sürdüyün eyb etmə kim.
Üzüm altındır nigara, sənin kuyindur məhək.
Üz çevirsə məndən ol xurşidi-ruh, səndən dəyil,
Gərdişi-dovri-qəmərdəndir şikayət. ey fələk.
Dəftəri-uşşaqda halım görüb xəttati-hüsn,
Adımı səbt eylədi, Məcnunun ismin etdi hək.
Ey Bəsiri, Xosrovun Şirin ləbi uşşaqdan,
Aldı canlar, nəğdini bir busə halvaklıq gərək.

---

[1]. تهران آلیازماسیندا بو غزل یوخدور.

۳۷

چهرۀ زرد ازره اشک خون نثار اتسم کرک،
زعفران زارمنی هر دم لاله زار اتسم کرک.
طولدرب خون جگرله گوزلرم پیمانه سن،
بر ایکی ساغر اچوب دفع خمار اتسم کرک.
اول همانک صیدنه دل مرغنی گندرمشم،
پشیله یعنی عنقایی شکار اتسم کرک.
آه ایدوب صبر و قراری جان و دلدن هر نفس،
اول حبیبک زلفی کیبی تار و مار اتسم کرک.
گورمسون اغیار گوزی دیو یوزک مهرنی[۱]،
جسممی خاک ایلیوب اندن غبار اتسم کرک.
غنچه اویکنمک دیلر اول گلعذارک[۲] اغزنه،
گلستانی غنچه نک باشینه طار اتسم کرک.
ای **بصیری** طاغدوب صبر و قراری هر نفس[۳]،
ناله یله[۴] جمله خلقی بیقراری اتسم کرک.

Çehrəyi-zərd üzrə əşki-xun nisar etsəm gərək,
Zəfəranzarımnı hər dəm laləzar etsəm gərək.
Doldurub xuni-ciyərlə gözlərim peymanəsin,
Bir iki sağər içib, dəfi-xümar etsəm gərək.
Ol hümanın seydinə dil mürğını göndərmişəm,
Pəşşə ilə yəni ənqayi şikar etsəm gərək.
Ah edib, səbru qərarı canu dildən bir nəfəs,
Ol həbibin xülfi kimi taru mar etsəm gərək.
Görməsin əğyar gözi , deyü, üzün mehrini,
Cismimi xak eyləyib, ondan ğubar etsəm gərək.
Ğönçə öykünmək dilər ol gülüzarın ağzına,
Gülüstanı ğönçənin başına dar etsəm gərək.
Ey Bəsiri, dağıdıb səbru qərarı hər nəfəs,
Nalə ilə cümlə xəlqi biqərar etsəm gərək.

---

۱. س.مهرک یوزک
۲. س. دیلرسک کلعذارک
۳. س. قراری دردیله
۴. س. ناله ایدپ

۳۸

دیدیمسه بویکه زیبا نهال،
طوغرویه ای سروقد یوقدر زوال.
زلف یوزنکده جمالک جیمی در،
خال مشکین نقطه جیم جمال.
چینه قاشک سرور اولدی هنده زلف،
رومه یوزک خسرو اولدی شامه خال.
کچدی عمرم زلف و یوزندن اراق،
آه اگر بویله کچرسه ماه و سال.
ای **بصیری** داخی نسنه فکری ات،
کم غزل دیمکله صید اولمز غزال[۱].

Demədimsə boyuna ziba nəhal.
Doğruya, ey sərvi-qədd, yoxdur zəval.
Zülf üzündə camalın cimidir,
Xali-mişkin nüqteyi-cimi-camal.
Çinə qaşın sərvər oldı, Hində zülf,
Ruma üzün xosrov oldı, Şama xal.
Keçdi ömrüm xülfü üzündən iraq,
Ah əyər böylə keçərsə mahu sal.
Ey Bəsiri, daxi nəsnə fikri et,
Kim qəzəl deməklə seyd olmaz ğəzal.

---

[۱]. جئیران بالاسی

۳۹

گه جور و گه جفا و دمی ظلم و گه ستم،
چوقدر کرملرک بن انک قنقسن[۱] دیم.
ملک وجود گوزمه طار اولدی ای رفیق،
گستر بکا که قنده در[۲] وادی عدم.
درلک محالدر بکه عالمده اچنده کم،
گردون دون اچوردی بکا ام[۳] یرینه سم.
مجنون اگرچه پادشه ملک عشق ادی،
شمدی بنم یرنده شهنشاه ملک غم.
دیوان یقر **بصیری** یازیلورسه بو غزل،
یارب بو شعری قنده ادم صوکجی رقم.

Gəh cövrü gəh cəfa vu dəmi zülmü gəh sitəm,
Çoxdur kərəmlərin, mən onun qanqısın deyəm.
Mülki-vücud gözümə dar oldı, ey rəfiq,
Göstər mənə ki, qandadır vadiyi-ədəm.
Dirilik mühaldır mənə aləm içində kim,
Gərduni-dun içürdi mənə əm yerinə səm.
Məcnun əgərçi padişahi-mülki-eşq adı.
Şimidi mənəm yerində şahənşahi-mülki-ğəm.
Divan yıqar Bəsiri, yazılırsa bu ğəzəl,
Yarəb, bu şeiri qəndə adəm sunucı rəqəm.

---

۱. هانکیسین//هانسیسنین سؤزونون أسکی فورماسی
۲. هاردادیر سؤزونون أسکی فورماسی
۳. درمان

۴۰

شهر[۱] اچنده اولمشم[۲] رسوای خلق افسانه هم،
عاقل اغلر حالمه دردکدن و دیوانه هم.
گاه افغان[۳] گاه سوز اولدی ایشم عشاق ارا،
شکر کم دردک بلن بلبل من و پروانه هم.
قالمدی بر یر کم انده راحت اولم بر نفس،
طار اولپدر باشمه کاشانه و ویرانه هم.
آشیان خانقاهه مرغ دل میل ایلمز،
زاهدک تسبیحی چونکم دام بولدی دانه هم.
ای **بصیری** گر بصیرت اهلیسنک گوزک آچ،
کم طولودر نور حقدن مسجد و میخانه هم.

Şəhr içində olmuşam rusvayi-xalq , əfsanə həm,
Aqil ağlar halıma dərdindənu divanə həm.
Gah əfğan, gah suz oldı işim uşşaq ara,
Şükr kim, dərdin bilən bülbül mənu pəravənə həm.
Qalmadı bir yer kim, onda rahət olam bir nəfəs,
Dar olubdur başıma kaşanə vu viranə həm.
Aşiyani-xaniqaha mürği-dil meyl eyləməz,
Zahidin təsbihi çünkim, dam buldı, danə həm.
Ey Bəsiri, gər bəsirət əhlisən gözüni aç,
Kim, doludur nuri-həqdən məscidu meyxanə həm.

---

۱. س. عشق اچنده بولمشم
۲. س. بولمشم
۳. س. ناله

۴۱

جغدمی‌ام[۱] کوله بو ویرانیله الفتم،
سدره ازره آشیان اتمش همای همتم.
یاردن اوزگه بو کوکلم خانه سنده کمسه یوق،
شکر کم اغیاردن خالی اولپدر خلوتم.
خلوت انس اچره تنها صنمه ای زاهد بنی،
قدسی و روحانیلردر هرگجه هم صحبتم[۲].
بن فنا میخانه‌سینک رندیم ای مغبچه،
اولیجک خشت سر خم ایله لوح تربتم.
چوب رزدن[۳] باکه تابوت ایله ای پیرمغان،
بادهٔ عشق اولیجق آخر نفسده شربتم.
درگه پیر مغاندن کم سعادت کانی در،
ای **بصیری** گتمه کم بو بابدن در دولتم.

Cüğdmiyəm ki, ola bu viranə ilə ülfətim,
Sidrə üzrə aşiyan etmiş hümayi-himmətim.
Yardan özgə bu könlüm xanəsində kimsə yox,
Şükr kim, əğyardan xali olubdur xəlvətim.
Xəlvəti-üns içrə tənha sanma ey zahid məni,
Qüdsi vu ruhanilərdir hər gecə həmsöhbətim.
Mən fəna-meyxanəsinin rindiyəm , ey müğbəçə,
Ölicək xişti-səri-xum eylə lövhi türbətim.
Çubi rəzdən mən tabut eylə. Ey piri-müğan,
Badeyi-eşq olacaq axir nəfəsdə şərbətim.
Dərgəhi-piri-müğandan kim, səadət kanıdır,
Ey Bəsiri, getmə kim, bu babdandır dövlətim.

---

[۱]. س. بوم مییم
[۲]. پروانه ده (۵۰۷۱) بو بیت یوخدور.
[۳]. مئینه آغاجی، مؤو آغاجی

۴۲

قدم اگرچه چنگه شبیه ایلدی ستم[۱]،
گر بزم غمده شوقله قلسم نغم[۲] نه غم.
افغان و جسم زردله بزم شه غمده،
ای مدعی سوال ادرسه نیم نه یم.
بر پرده چکدی دیدمه نقش خیال یار،
تا هر باکا که قلسه نظر صنم صانم
گلزار دهر طبع سلیمم له گشت ایدب،
شاه معانی غنچه‌لرنک هب درم درم.
ظلمکله بوریالره صاردونک **بصیریی**،
شکوا ایدم حصیرله شاهه یقم یقم.

Qəddim əgərçi çəngə şəbih eylədi sitəm,
Gər bəzmi-ğəmdə şövq ilə qılsam nəğəm, nə ğəm.
Əfğanu çismi-zərdilə bəzmi-şəhi-ğəmdə,
Ey müddəi, sual edərsə nəyəm, nə yəm.
Bir pərdə çəkdi didəmə nəqşi-xəyalı-yar,
Ta hər bana ki, qılsa nəzər sənəm, şanəm.
Gülzarı-dəhr təbi-səlimimlə gəşt edib,
Şahi-məani ğönçələrin həp derəm, derəm.
Zülmünlə buryaları sardın Bəsiriyi,
Şikva edim həsirlə şaha, yaxam yaxam.

---

[۱] . غزل تهران و استانبول ألیازمالاریندا یوخدور مجموعه "بحر المعارف"-دن۸۱ آلینیبدیر.
[۲] . نغمه سؤیلمک

۴۳

لایق می صالب عاشقی فردالره دایم[۱]،
ای سرو روان اولمیه سنک عهدنه قایم.
جائزمدی مجنونه قویب کوی نگاری،
دایم گزه صحرالری مانند بهایم.
انسانه جهان ایچره بودر دولت عظما،
بر یار ملایمله مقارن اوله دایم.
هجر لب لعلونکده دوشلدک می نابه،
دایم دل دیوانه دورر دیرده نایم[۲].
یاینی چکردوک فلکینک نیسه **بصیری**،
گیرسیدی اگر قبضمه بر یار ملایم.

Layiqmi salıb aşiqi fərdalara daim,
Ey sərvi-rəvan olmayasan əhsinə qaim.
Caizmidi Məcnuna qoyub kuyi- nigari,
Daim gəzə səhraları manəndi-bəhaim.
İnsana cahan içrə budur dövləti-üzma,
Bir yari-mülaimlə müqarin ola daim.
Hicri-ləbi-ləəkinində düşəldin meyi-nabi,
Daim dili-divanə durur deyridə naim.
Yayını çəkirdin fələyin, neysə Bəsiri,
Girsəydi əyər qəbzəmə bir yari-mülaim.

---

۱. غزل تهران و استانبول آلیازمالاریندا یوخدور "بحر المعارف"-دن ۸۳ آلینیبدیر.
۲. یاتمیش ، اویموش

۴۴

گرچه کم یقدر مسیح انفاسینک فرقنده دم[1]،
شمدی اعجاز لبونک کجمشدور انی ای صنم.
وصف حسنونک مو بمو تحریر و تقریر اتمکه،
اولدی جانا خط مشکینندکی هر قل قلم.
صرف نقد جانله تصریفه گلمز اول پری،
ای معلم سن دیلدک قدینه رایت علم.
هر حباب جام می بر دمده برباد اولدغی،
جرم جم عفو اولدغنه بر نشاندر لاجرم.
خسرو ملک کلامم بن کمال نظم ایله،
بر حشم شکلیندر باکا **بصیری** محتشم.

Gərçi kim, yoxdur Məsih ənfasının fərqində dəm,
Şimdi ecazi-ləbin geçmişdür anı, ey sənəm.
Vəsfi-hüsnün mu bəmu təhriru təqrir etməyə,
Oldı cana xətti-müşkinindəki hər qıl qələm.
Sərfi-nəqdi can ilə təsrifə gəlməz ol pəri,
Ey müəllim, sən dilədin qəddinə rəyət ələm.
Hər hubabi-cami-mey bir dəmdə bərbad olduğı,
Curmi-Cəm əfv olduğuna bir nişandır lacərəm.
Xosrovi-mülki-kəlaməm mən kəmali-nəzm ilə,
Bir həşəm şəklindədir bana, Bəsiri, möhtəşəm.

---

[1]. غزل تهران و استانبول آلیازمالاریندا یوخدور "بحر المعارف"-دن ۸۳ آلینیبدیر.

۴۵

سرشک دیده غم دیدمی بر بحر خون ایتدم[1]،
سر خونینمی اندن حباب لاله‌گون ایتدم.
بنم اول مرد خشم افکن بو تیغ تیز نظمم‌له،
بلاغت ملکونک سرورلرنک جمله زبون ایتدم.
بنم اول اشنای لجه بحر معارف کم،
نیجه غواص بحر نظم انده سرنگون ایتدم.
جنون اهلیک زبون اتمش کمند زلفنی گوردم،
بن اول سودا ایله شمدی تقاضای جنون ایتدم.
فنون فضل و عرفانک خبیریم **بصیری**یم،
معانی مفرداتک جمع ایدوب جمله یکون ایتدم.

Sirişki-dideyi-ğəm didəmi bir bəhri-xun etdim,
Səri-xuninimi andan hubabi-laləgun etdim.
Mənəm ol mərdi-xəşməfkən, bu tiği-tizi nəzmimlə,
Bəlağət mülkünün sərvərlərin cümlə zəbun etdim.
Mənəm ol aşinayi-ləccəyi-bəhri-məarif kim,
Neçə ğəvvasi-bəhri-nəzmi anda sərnigun etdim.
Cunun əhlin zəbun etmiş kəməndi-zülfuni gördüm,
Mən ol sevda ilə şimdi təqazayi-cunun etdim.
Fununi-fəzliu irfanın xəbiriyəm, Bəsiriyəm,
Məani müfrədatın cəəm edib, cümlə yekün etdim.

[1]. غزل تهران و استانبول ألیازما لرینده یوخدور "مجموعه المعارف"-دن۸٤ آلینیبدیر.

۴۶

نازیله ای غنچه فام گلزاره عزم ایت صبحدم[١]،
دور گل هنکام ملدر[٢] عیش و نوش ات دمبدم.
هر گل تر روز و شب عرض عذار ایلر سکا،
بونجه آه و غم ندر ای عندلیب خوش نغم.
آب شبنمله جلا ویر گله تاب آفتاب،
سوسن آزادنونک تیغنده نیلر زنگ غم.
سرو قد هرجایلرده گورمدوم ای فاخته،
عهدینه طورمش سنوک کبی ثابت قدم.
ای **بصیری** بر بنم کم مرغزار دهرده،
هر گل نازک بدندن حاصلم جور و ستم.

Naz ilə ey ğönçə fam gülzara əzm et sübhdəm,
Dövri-gül, həngami müldür eyşu-nuş et dəmbədəm.
Hər güli-tər ruzu şəb ərzi-üzar eylər sənə,
Bunca ahu ğəm nədir, ey əndəlibi-xoş nəğəm.
Abi-şəbnəmlə cəla ver gülə tabi-aftab,
Süsəni-azadənin tiğində neylər zəngi-ğəm.
Sərvqədd hərcayilərdə görmədim, ey faxtə,
Əhdinə durmuş sənin kimi sabit qədəm.
Ey Bəsiri, bir mənəm kim, mərğzari-dəhrdə ,
Hər güli-zanik bədəndən hasilim cövrü sitəm.

---

[١]. غزل تهران و استانبول أليازما لرينده يوخدور "مجموعه المعارف"-دن ٨٤ آلينيبدير.
[٢]. اوزوم شرابی

۴۷

تیغ جفایله یورکم پاره ایلدک،
بر یاره بتمدن داخی بر یاره ایلدک.
یارب قرا بکی بکی اول ماه پاره نک،
بختم ستاره سینی ندن قاره ایلدک.
گلگون قبا گیوب ینه ای سرو گل کبی،
صبرم لباسنی نیچون[۱] پاره ایلدک.
دردینه چاره یوق درمش سن بو زاریچون،
داخی نه چاره کم بنی بیچاره ایلدک.
یوزی خود[۲] آفتاب **بصیری** نه وجهله،
مهر سپهر آدنی رخساره ایلدک.

Tiği-cəfa ilə ürəyim parə eylədin,
Bir yara bitmədən daxı bir yara eylədin.
Ya rəb, qara banı kibi ol məh parənin.
Bəxtim sitarəsini nədən qara eylədin ?
Gülgun qəba geyib, yinə ey sərv gül kimi,
Səbrim libasını neçün parə eyləsin ?
Dərdinə çarə yox dermişsən . bu zar üçün,
Daxı nə çarə kim, məni biçarə eylədin.
Üzi xud afitab, Bəsiri nə vəch ilə,
Mehri-sipehr adını rüxsarə eylədin.

---

۱. س. یقاسنی ینه صدپاره
۲. س. یوزی در

۴۸

دام زلف عنبرینک دانه سن خال ایلدوک[1]،
جانمی مرغ قفس تک مضطرب حال ایلدوک.
مه یوزونده منخسف[2] اولمش کواکبدر بنم،
سن انوک ادنک نه یوزدن عنبرین خال ایلدوک.
بختمی وه کم قرا اتمکه[3] قانم دوکمگه،
چشمنی هر دم سیه و لبلرنک ال ایلدوک.
دیر ایدوک دون کم رقیب کافری اولدوررم،
یا نیچون اول کافرونک قتلینده اهمال ایلدوک.
کاکلوک ای **بصیری** بر قلن شرح اتمدوک،
بونجه کم وصفنده انونک قل ایله قال ایلدوک.

Dami-zülfi-ənbərin danəsin xal eylədin,
Canımı mürği-qəfəs tək müztərib hal eylədin.
Məh üzündə münxəsif olmuş kəvakibdir mənim.
Sən onun adın nə üzdən ənbərin hal eylədin.
Bəxtimi vəh kim, qara etməyə, qanım tökməyə,
Çeşmini hə dəm siyəhu ləblərin al eylədin.
Der idin dün kim, rəqibi-kafəri öldürürəm,
Ya neçün ol kafərin qətlində ihmal eylədin.
Kakulun , ey Bəsiri, bir qılın şərh etmədin,
Bunca kim, vəsfində onun qıl ilə qal eylədin.

---

[1]. غزل دیوانلاردا یوخدور. نظمی مجموعه سینده وار (۲٤۹۷) و پروانه ده (٤۳۰۹) وار
[2]. گیزلنمش ، اؤرتولو
[3]. پروانه: قرارتماغه بو قانوم

۴۹

مه برج لطافت در رخ زیباسی خورشیدک[1]،
نهال باغ جنت در قد و بالاسی خورشیدک.
بوگون بر ماه دوراندر که یوقدر مثل و همتاسی،
مگر آینه ایچنده اولا همتاسی خورشیدک.
نه قاره گونلره قالدم که شامم هیچ روز اولمز،
گوزمدن اوللی پنهان رخ زیباسی خورشیدک.
مه اولر دف کواکب پوللری زهره اولر مطرب،
قچن کم رقصه گیره قامت رعناسی خورشیدک.
نه قیلم نیلیم ای دوستلر بر چاره ایلک کم،
بنم بیکی بک اولسه یوقدرر پرواسی خورشیدک.
بوگون فردایه صالر ای **بصیری** وصلنه وه کم،
توکنمز هیچ عالمده بو گون فرداسی خورشیدک.

Məhi-bürci- lətafətdir rüxi-zibası xurşidin,
Nəhalı-bağı-cənnətdir qədu balası xurşidin.
Bugün bir mahi-dövrandır ki, yoxdur mislu həmtası,
Məgər ayinə içində ola həmtası xurşidin.
Nə qara günlərə qaldım ki, şamım hiç ruz olmaz,
Gözümdən olalı pünhan rüxi-zibası xurşidin.
Məh olar dəf, kəvakib pulları, Zöhrə olar mütrib,
Qaçan kim, rəqsə girə qaməti-rənası xurşidin.
Nə qılam, neyləyim ? ey dostlar, bir çarə eylən kim,
Mənim kimi min olsa, yoxdurur pərvası xurşidin.
Bugün-fərdaya salır, ey Bəsiri, vəslinə , vəh kim,
Tükənməz hiç aləmdə bugün, fərdası xurşidin.

---

[1]. غزل استانبول ألیازما سینده یوخدور.

۵۰

بن بلغور آشنی سومزسم تانریم اکا ایرگورمسونک[۱]،
دانه برنجی قولیام شورباسی گوزم گورمه سونک.
بن قلیه نونک درویشیم هم صالمانک افتاده سی،
بومبر انن صالنماسنک بورک انن اوفرمه سونک.
دن کم کسیلسوک دانه دن اول رشتیه یوخسه بو دم،
بر پاره یر ایکن دخی اول اراده اوتورمه سونک.
پالودیه مسکین صانوب دیدم اکا اسرارمی،
بادام دلیله دیمش سروم گتسونک طورماسونک.
مسکین **بصیری** کوکلونی مانتویه ماوا ایلدی،
یا رب کلم شورباسنی گوسترمه کانی گورمه سونک.

Bən bulğur aşını sevməzəm, tanrım ona irgürməsin,
Danəyi-birincin quluyam, şorbası gözüm görçəsin.
Mən qəlyənin dərvişiyəm, həm salmanın üftadəsi,
Bimbər inən salınmasın, börək inən üfürməsin.
Dən kim, kəsilsin danədən, ol riştəyə yoxsa bu dəm,
Bir para yer ikən daxı ol arada oturmasın.
Paludəyi miskin sanıb, dedim ana əsrarımı,
Badam dililə demiş sərvim getsindurmasın.
Miskin Bəsiri könlüni mantuya məva eylədi,
Ya rəb, kələm şorbasını göstərmə, ki, anı görməsin.

---

[۱]. غزل تهران ألیازما سینده یوخدور. غزلین اصلی "بنک نامه"دن آلینیبدیر بورادا گؤستریلن "قلیه" آذربایجانلیلارا مخصوص خورکدیر عثمانیلیلار تانیمازلار.

۵۱

ساقی غلمان آب کوثر در میی پیمانه نک[1]،
جنت الماوا بکا هر گوشه سی میخانه نک.
عاشق دیوانه نیلر میل ایدوب تسبیحه کم،
سبحهٔ[2] صددانه زنجیری درر دیوانه نک.
اتحادی شمعله پروانه نک اول حده در،
اوده دوشسه هر قلی بر شمع اولر پروانه نک.
ایدامز مشکین صچک وصفن شهابکدن بر،
هر طرفدن گرچه کم یوز دیلی واردر شانه نک.
گرچه کم تختیله فخر ایلر شه عالم ولی،
تخت شاهی اولدی هر خشتی بکا ویرانه نک.
خواب گلمز چشممه افسانه یله ای رفیق،
گرچه درلر خواب در خاصیتی افسانه نک.
ای **بصیری** عکس چشم رند درد آشام در،
اول عبایی کم دوشپدر یوزنه پیمانه نک.

Saqiyi-ğılman, abi-kovsərdir meyi-peymanənin,
Cənnətul-məva mənə hər guşəsi meyxanənin.
Aşiqi-divanə neylər meyl edib, təsbihə kim,
Sühəyi-səd danə zənciri durur divanənin.
İttihadı şəm ilə pərvanənin ol həddədır,
Oda düşsə hər qılı bir şəəm olur pərvanənin.
Edəməz mişkin saçın vəsfin şəhabından birin,
Hər tərəfdən gərçi kim, yüz dili vardır şanənin.
Gərçi kim, təxtilə fəxr eylər şəhi-aləm , vəli,
Təxti-şahi oldı hər xişti mənə viranənin.
Xab gəlməz çeşmimə əfsanə ilə, ey rəfiq,
Gərçi dirlər xabdır xasiyyəti əfsanənin.
Ey Bəsiri, əksi-çeşmi rind dərdaşamdır,
Ol əbayi kim, düşübdür üzünə peymanənin.

---

[1]. س. بو غزل یوخدور
[2]. تسبیح

۵۲

بر یکا طعن رقیب و بر یکا جورک سنک،
داد الندن دوستک فریاد الندن دشمنک.
نیلیم بن خلعت سنجابی گیوب دوستلر،
کم بکا خاکستر سنجاب اولپدر گلخنک.
روشن ایدن کلبهٔ احزانمی آهم یتر
ذرجه گوزومه گورنمز ضیاسی روزنک.
سنگ خارادر سنک سینکده اولن دل ولی
بو عجایب حال کم روح مجسم در سنک.
داخی تصدیع[۱] اتمز اولدی کثرت رنج خمار،
ای کوکل میخانهٔ وحدت اولالی مسکنک
عشق ایچنده عاقل اولوردی ایدوب ترک جنون
ای **بصیری** گورپ گر شیدالغک مجنون سنک.

Bir yana təni-rəqibu bir yana cövrün sənin,
Dad əlindən dostun, fəryad lindən düşmənin.
Neyləyin bən xələti-səncabi geyib dostar,
Kim, bana xakistəri-səncab olubdur, külxənin.
Rövşən edən külbeyi- əhzanımı ahım yetər,
Zərrəcə gözümə görünməz ziyası rövzənin.
Səngi-xaradır sənin sinəndə olan dil, vəli,
Bu əcayib hal kim, ruhi-mücəssəmdir sənin.
daxı təsdii etməz oldı kisrəti-rənci xumar,
Ey könül, meyxaneyi- vəhdət olalı məskənin.
eşq içində aqil olurdı, edib tərki-cunun,
Ey Bəsiri, görüb gər şeydalığın Məcnun sənin.

---

[۱]. باش آغریسی، زحمت

۵۳

لبکی تاب می نابله گلگون ایتدک،
ینه ای غنچه دهن یورگمی[۱] خون ایتدک.
اویرب نرگسکی خوابمی الدک گوزدن،
گسترب[۲] را قشکی قامتمی نون ایتدک.
لب شیرینله عاشقلری ایتدک فرهاد،
لیلی زلفله عاقللری مجنون ایتدک.
چشم سرمستکی بک ناز و کرشمیله ینه،
فتنه خوابندن اویردک بزی مفتون ایتدک.
صلدک اود خرمن صبرینه **بصیری**نک آه،
ای یوزی لاله لباسوکی چون گلگون ایتدک.

Ləbini tabi-meyi nab ilə gülgun etdin,
Yinə ey ğönçə dəhən ürəyimi xun etdin.
Uyarıb nəgisini xabımı aldın gözdən,
Göstərib ra qaşını, qamətini nun etdin.
Ləbi Şirin ilə aşiqləri etdin Fərhad,
Fitnə xabından uyardın, bizi məftun etdin.
Saldın od xərməni-səbrinə Bəsirinin, ah,
Ey üzi lalə, libasını çün gülgun etdin.

---

[۱]. س. یوزکی
[۲]. س. کتورب

Gər biləm kim, əzmi bundan yanadır tirin sənin,
Ey kaman əbru edim çeşmimi zehgirin[1] sənin.

Lalə rüxsarında olan xal kimi, ey könül,
Ol xəlili-canu dil od eylədi yerin sənin.
Bu nə təəbir kəlamu bu necə hüsni-əda,
Yusifi söylətməz oldı hüsni-təəbirin sənin.
Öldürüm derdin məni, təəxir etdin bilmədim,
Kim, nədən oldı bu xeyr işində təəxirin sənin.
Cavdani can bulur, tiğindən ölən sanasan,
Çeşmeyi-heyvandan içmiş suyi şəmşirin sənin.
Hər tərəfdən çeşmi-aşkardır edər sənən nəzər.
Ruyun[2] üzrə həlqəyi-zülfi· girihgirin[3] sənin.

Gər şikarında bulunsa ahuyi-Çin, ey pəri,
Göz qaradıb, can atar olmağa nəxcirin[4] sənin.

Zəccəsi şeyxin əgərçi danə ilə damdır,
Ey dili-divanə təsbih oldı zəncirin sənin.
Hiç əldən qoymaz olmuşsan rəhi-meyxanəyi,
Ey Bəsiri, şöyləmi göstərdi yol pirin sənin ?

---

[1] . kirişi tutan
[2] . üzün
[3] . düyün-düyün, buruq-buruq
[4] . ov, şikar

۵۴

گر بلم کم عزمی بندن یاکه در تیرک سنک،
ای کمان ابرو ایدم چشممی[۱] زه‌گیرک سنک.
لاله رخسارنده اولن خال کبی ای کوکل،
اول خلیل جان و دل اود ایلدی یروک سنک[۲].
بو نه تعبیر کلام و بو نجه حسن ادا،
یوسفی سویلتمز اولدی حسن تعبیرک سنک[۳].
اولدرم دردک بنی تاخیر ایتدک بلمدم،
کم ندن اولدی بو خیر ایشنده تاخیرک سنک[۴].
جاودانی جان بلور تیغکدن اولن صانه سن[۵]،
چشمهٔ حیواندن ایچمش صویی شمشیرک سنک.
هر طرفدن چشم آشکاردر ایدر سکا نظر،
رویوک اوزره حلقه زلف کره‌گیروک سنک[۶].
گر شکارکده بولنسه آهوی چین ای پری،
گوز قراردوب جان اتر اولماغه نخجیرک سنک[۷].
صجه‌سی شیخک اگرچه دانیله دامدر،
ای دل دیوانه تسبیح اولد زنجیرک سنک[۸].
هیچ الدن قومز اولمش سن ره[۹] میخانه یی،
ای **بصیری** شویلمی[۱۰] گستردی یول پیرک سنک.

---

۱. س. چشممی ایدم او دم ای دوست
۲. تهران ألیازما سینده بو بیت یوخدور.؛ پروانه ده (٤١٩١) یوخدور
۳. بو بیت س. ألیازما سینده یوخدور؛ پروانه ده بو بیت یوخدور
٤. بو بیت س. ألیازما سینده یوخدور.مظمی: کم ندن اولمش بو خیر اچنده تعبیرک
٥. س. اولن کوییا ؛ نظمی و پروانه:جاودانی جان ویرر تیغنک شهید اولانلره
٦. باشقا منبع لرده بو بیت یوخدور.
٧. پروانه مجموعه سینده بو بیت یوخدور.
٨. پروانه ده بو بیت یوخدور
٩. س. طریق
١٠. س. بویله می ؛ نظمی: بویله می

۵۵

نه بلاانگیزدر اول چشم فتاننک سنونک[1]،
نه شکرآمیزدر لعل در افشاننک سنونک.
قاپوسنده اوتوررکن دیدی دربانی بکا،
صبر قل بر لحظه کم شمدی چیقر جانونک سنونک.
برقعهٔ مشکین اصوب زلفک حریم حسنکه،
سایه بان عنبرآویز اولدی ایواننک سنونک.
منع ایدرسک هر نفس یوزندن ای ناصح بنی،
کافرم گر وار ایسه باللـه ایماننک سنونک.
ای **بصیری** اولمدی آهک موثر گرچه کم،
طاشه تاثیر ایلدی آهیله افغاننک سنونک.

Nə bəlaəngizdir ol çeşmi-fətanın sənin,
Nə şəkəramizdir ləəli-durr əfşanın sənin.
Qapısında oturarkən dedi dərbanı[2] mana,
Səbr qıl bir ləhzə kim, şimdi çıxar canın sənin.
Burqəyi[3]-mişkin asıb zülfün hərimi-hüsnünə,
Sayəbani-ənbəraviz oldı eyvanın sənin.
Məən edərsən hər nəfəs üzündən, ey nasih, məni,
Kafərəm gər var isə billah imanın sənin.
Ey Bəsiri, olmadı ahın müəssir, gərçi kim,
Daşa təsir eylədi ah ilə əfğanın sənin.

---

[1]. غزل تهران دیواندا یوخدور. نظمی (۲۵۹٤) و پروانه (٤۳٤۰) مجموعه سینده وار.
[2]. qapıçı
[3]. yaşmaq

۵۶

قنده وارم سایه سرو بلندم وار اکن،
کیمه قول اولم سنک کیبی افندیم وار اکن.
شرح درد عشقی آخر کیمه تقریر ایلیم،
بر کوکل آدلو مصاحب دردمندم وار اکن.
ای پری مکر رقیب دیو سیرتدن نه غم،
خالی رخسارک کبی اوده سپندم وار اکن.
پند ناصحله نه امکان کم قلم ترک جنون،
عشق پیرندن بنم گوشمده پندم وار اکن.
بکه قورتلمق پریشانلکدن اولمشدر محال،
طرهٔ جانان کبی بوینمده بندم وار اکن[۱].
گلشن عالمده هرگز اگمیم بر سروه باش،
ای **بصیری** قامت سرو بلندم وار اکن.

Qanda varım sayeyi-sərvi-büləndim var ikən,
Kimə qul olam sənin kimi əfəndim var ikən.
Şərhi-dərdi-eşqi axir kimə təqrir eyləyim,
Bir könül adlı müsahib, dərməndim var ikən.
Ey pəri, məkri-rəqibi-div sirətdən nə ğəm,
Xalı rüxsarın kimi odda sipəndim var ikən.
Pəndi-nasihlə nə imkan kim, qılam tərki-cunun,
Eşq pirindən mənim guşumda pəndim var ikən.
Bana qurtulmaq pərişanlıqdan olmuşdur mahal,
Türrəyi-canan kimi boynumda bəndim var ikən.
Gülşəni-aləmdə hərgiz əyməyim bir sərvə baş,
Ey Bəsiri, qaməti-sərvi-büləndim var ikən.

---

[۱]. پروانه مجموعه سینده (٥٦٥٨) بو بیت یوخدور.

۵۷

ای کوکل سنسن بنی آشفته و شیدا قلن[۱]،
شهرۀ شهر ایلیوب هر کوجده رسوا قلن.
عالمی اشفته و داغ اورد مسکین کوکله،
ایغکی سنبل یوزوکی لاله حمرا قلن.
اغلمقده گوز یوموپ اچمق دکزلر موجیدر،
قل حذر بو موجدن ای اشگمی دریا قلن.
گاه اغلتدی بنی گه یقدی نار شوقله،
یوزوکی هر وجهله شمع جهان آرا قلن.
یروکی اتدی جهنم اول سر کودن اراق،
ای **بصیری** کوی یاری جنت الماوا قلن.

Ey könül sənsən məni aşüftə vu şeyda qılan,
Şöhreyi-şəhr eyləyib, hər küçədə rusvay qılan.
Aləmi aşüftə vu dağ vurdı miskin könlünə,
Ayağını sünbül u üzüni laləyi-həmra qılan.
Ağlamaqda göz yumub-açmaq dənizlər mövcidir,
Qıl həzər bu mövcdən, ey əşkimi dərya qılan.
Gah ağlatdı məni, gəh yaxdı nari-şövq ilə,
Üzüni hər vəhcilə şəmi-cahanara qılan.
Yerini etdi cəhənnəm ol səri-kudan iraq,
Ey Bəsiri, kuyi-yari cənnəti-məva qılan.

---

[۱]. س. أليازما سينده بو غرل يوخدور.

۵۸

گورمکیچون نور حقی دوست سیماسنده بن،

ساکن اولدم کوی یارک طور سیناسنده بن.[۱]

سودوگمدن ایرو فردوسی بکا عرض اتسه حق،

طورمزم محبوبسز فردوس اعلاسنده بن.

آهو گوزلوم فرقتندن اولمشم مجنون کیبی،

لیلی یه زلفونک اوجندن عشق شاهراسنده بن.

نیجه سی ترک ایلیم اول لعل لب ذکرنی کم،

جان شیرین بولمشام لعل شکر خواسنده بن.

ای **بصیری** تن مدر دیوانه اولسم شمدی کم،

ییلر اولموشدر ییلروم زلف سوداسنده بن.

Görmək üçün nuri-həqqi dost simasında bən,
Sakin oldum kuyi-yarın Turi-Sinasında bən.
Sevdiyimdən ayrı ferdosi mənə ərz etsə Həqq,
Durmazam məhbubsız fərdosi-əlasında bən.
Ahu gözlüm firqətindən olmuşam Məcnun kimi,
Leyliye zülfün ucundan eşq şahrahsında bən.
Necəsi tərk eyləyim ol ləli-ləbi -zikrini kim,
Cani-şirin bulmuşam ləəli-çəkərxasında mən.
Ey Bəsiri, tənmidir divanə olsam şimdi kim,
Yellər olmuşdur yillərim zülfi-sevdasında mən.

---

[۱]. بورادا تهران ألیازما سینده صفحه دوشمه سی وار. سونراکی صفحه"سود" سوزو ایله باشلانیر.

۵۹

ای بنی مهر و وفا بیکی فراموش ایلین،
نالمی ایشتمیوب غیرک سوزن گوش ایلین.
ساغر چشممدن ایچدوکچه جگر قانن درم،
عشقکه ای غیرله هر دم قدح نوش ایلین.
خضر کیبی عالم ایچنده بولور عمر ابد،
بر گجه سن سیمبر ماهی در اغوش ایلین.
جبه سینی صبرمک دردیله صد چاک ایلدی،
سن سمن رخساره یی سرو قباپوش ایلین.
ای **بصیری** عالمی غرق اتدی سرتاسر مگر،
دل تنورندن یاشک طوفانی در جوش ایلین

Ey məni mehru vəfa kibi fərmuş eyləyən,
Naləmi eşitməyib, qeyrin sözün huş eyləyən.
Sağəri-çeşmimdən içdikcə ciyər qanın dirəm,
Eşqinə , ey qeyrilə, hər dəm qədəh nuş eyləyən.
Xizr kibi aləm içində bulur ömri-əbəd,
Bir kecə sən simbər mahi dərağuş eyləyən.
Cübbəsini səbrimin dərdilə səd çak eylədi,
Sən səmən rüxsarəyi sərvi-qəbapuş eyləyən.
Ey Bəsiri, aləmi qərq etdi sərtasər , məgər,
Dil tənurindən[۱] *yaşın tufanıdır cuş eyləyən.*

[۱] . təndirindən

۶۰

هر غزل کم دنیولور اول یوز و گوز و قاشچون،
نقش بغلک دوستلر اول دلبر نقاشچون.
دل یرار یولداشدر یانکدن اکسک اتمه کم،
جان ویرر جانا سنک تیغک یرار یولداشچون.
کاشکی بر طاش اولیدی باشمز یولکده کم،
حسرت التور باشمز یولکدکی هر طاشچون.
بن کمم کم خاک پایک ایدم افسر[۱] باشمه،
تاج دولت در قچن زیبا گلور هر باشچون.
گر **بصیری** اتلری اوکنده اولسه یوق عجب،
بو مقرر جان ویرر یولداش اولن یولداشچون.

Hər qəzəl kim, denilir ol üzü göz u qaşı üçün,
Nəqş bağlın dostlar ol dilbəri-nəqqaş üçün.
Dil yarar yoldaşdır yanından əksik etmə kim,
Can verir cana sənin tiğin yarar yoldaş üçün.
Kaşki bir daş olaydı başımız yolunda kim,
Həsrət altır başımız yolundakı hər daş üçün.
Mən kiməm kim, xaki-payını edəm əfsər başıma,
Taci-dövlətdır qaçan ziba gəlir hər baş üçün.
Gər Bəsiri itləri önündə olsa, yox əcəb,
Bu müqərrər can verir yoldaş olan yoldaş üçün.

---

[۱]. تاج

۶۱

اول مه بقال کم رخساری گلدر یاسمن[۱]،
دل ربابلرده اودر شمدی ترازودن اینن.
حسن بازارنده اول گل تارتیلورکن ای ایله،
گوگه چقدی کفه مه یرده اول سیمین بدن.
هیچ دکان اوکنده بر یره گیتمز مگر،
بال چالمش عاشقونک اغزینه اول شیرین دهن[۲].
هر قچن کم تارتر اول شیرین دهن بال یله یاغ،
جانومه حلوا بشورر صانورم اول دمده بن.
قطره قطره اشگ عاشقدر دگل عناب تر،
ای **بصیری** طبله‌سی اچنده هر دم صاتیلن.

Ol məhi-baqqal[۳] kim, rüxsarı güldür, yasəmən,
Dilrübarlar da odur şimdi, tərazudan inən.
Hüsn bazarında ol gül dartılırkən ay ilə.
Göyə çıxdı kəffeyi-məh, yerdə ol simin bədən.
Hiç dukan önündə bir yerə getməz, məgər,
Bal çalmış aşiqin ağzına ol şirin dəhən.
Hər qaçan kim, dartar ol şirindəhən bal ilə yağ,
Canıma həlva bişirir, sanıram ol dəmdəmən.
Qətrə-qətrə əşki-aşiqdır, dəgil ənnabi-tər,
Ey Bəsiri, təbləsi[۴] içində hər dəm satılan.

---

[۱]. غزل دیواندا یوخدور. نظمی مجموعه سینده وار. (۳۳۲۸) و پروانه ده (۵۸٦۲) وار.
[۲]. پروانه: بال چالمش آغزینه عشاقک اول غنچه دهن

[۳] . sözün kökü türkcədir baxal
[٤] . satıcı tabağı

۶۲

خلقه جهان گلستان گلزار باکه زندان،
ایل غنچه کبی خندان بن ابر کیبی گریان.
هر قطره قطره قان کم دوکلدی چشم تردن،
ارباب عشقه اولدی تسیح لعل و مرجان.
گزلر کمان قشکده مژگان اوقن بنمچون،
کافر گوزوکه یارب بن نتدم آ مسلمان.
گیوب قبای گلگون ای سروقد صالنسک،
قلمزدی خلق اچنده چاک اولمدن گریبان.
بر بوسنه[۱] حبیبم جان المغ ایلمش نرخ،
تعجیل ات **بصیری** کم تیز اولر پشیمان.

Xalqa cahan gülistanı gülzar, bana zindan,
El ğönçə kimi xəndan, mən əbr kimi giryan.
Hər qətrə-qətrə qan kim, töküldi çeşmi-tərdən,
Ərbabi-eşqə oldı təsbihi-ləlu mərcan.
Gözlər kaman əbru, qaşında müjgan oxun mənimçün.
Kafər gözünə, ya rəb, mən netdim a müsəlman.
Geyib qəbayi-gülgun, ey sərv-qəd salansan,
Qalmazdı xalq içində, çak olmadan gəriban.
Bir busənə həbibim can almaq eyləmiş nirx[۲].
Təəcil et Bəsiri kim, tez olar pəşiman.

---

۱. س. بر بوسهٔ

۲. qiymət, dəyər

۶۳

قیامتلر ادر اول چشم و ابرو[۱]،
تعالی اللـه نه قاش و گوز اولر بو.
یوزک آینه سینه بقمقیچون،
حبابی کندویه گوز ایلمش صو.
جفانک یریدر اول زلف مکار،
بلانک عیندر اول چشم جادو.
بنی گوردکجه خلق انکله درلر،
انیس اولمش گورک مجنونه آهو.
بلا ازره بلادر عشق اچنده،
بکا هر یاکدن اول چشم و ابرو[۲].
الک دگمز **بصیری** اغلمقدن[۳]،
وار امدی گوزلرکدن الکی یو[۴].

Qiyamətlər edər ol çeşmu-əbru,
Təaləllan , nə qaşu göz olur bu.
Üzün ayinəsinə baqmaq üçün.
Hübabı kəndüyə göz eyləmiş su.
Cəfanın yeridir ol zülfi-məkkar,
Bəlanın eynidir ol çeşmi-cadu.
Məni gördükcə xalq anunla . dirlər.
Ənis olmuş görün Məcnuna ahu.
Mənə hər yandan ol çeşmu əbru.
Əlin dəyməz Bəsiri ağlamaqdan,
Var imdi gözlərindən əlini yu.

---

[۱]. غزل استانبول ألیازما سینده یوخدور..
[۲]. نظمی مجموعه سینده بو بیت یوخدور.(۳۹۵۷)؛ پروانه ده (٥٩٦٤) بو بیت یوخدور.
[۳]. نظمی ده: پریدر اول کوزل باللـه بصیری
[٤]. نظمی: کورنممک آتونکیچون ایلمش هو؛پروانه: طور ایمدی کوزلرندن دستکی یو.

۶۴

قنده کم گوردم ایزک ای خوبلر خیلنده شاه[۱]،
ایلدم محراب و قلدم اول مقامی سجده‌گاه.
اول هلال ابرو کمانی شکلیدر قولمده نعل،
تیر و تیغی زخمی در سینمده اولن شکل آه.
یار دردندن کوکل دیوانه و شیدا اولب،
هرگون آه اتدکیچون اندن صورلمز هر گناه.
پادشاهم قولکم جوریله کوکلم یقمه کم،
مملکت ویران اولر ظالم اولرسه پادشاه.
ماه اویکنمز جمالک شمعنه یوز وجهله،
آفتاب اولمز مشابه یوزکه بی اشتباه.
دفتر اعمالکی پاک استریسک ای کوکل،
ایله دفتردار درگاهینی هرگون سجده گاه.
آفتاب مکرمت اسکندر اول بی مثل کم،
سایه لطفی اولپدر حاجت اهلنه پناه.

Qanda kim, gördüm izin, ey xublar xeylində şah,
Eylədim mehrab u qıldım ol məqami səcdəgah.
Ol hilal əbru kamanı şəklidir qolumda nəəl,
Tiru tiği zəxmidir sinəmdə olan şəkli-ah.
Yar dərdindən könül divanə vu şeyda olub,
Hər gün ah etdikiçün ondan sorulmaz hər gunah.
Padişahım qulunam cövrilə könlüm yaxma kim,
Məmləkət viran olar, zalim olursa padişah.
Mah öykünməz camalın şəminə yüz vəchilə,
Aftab olmaz müşabih üzünə bi-iştibah.
Dəftəri-əmalını pak istərisən, ey könül,
Eylə dəftərdar dərgahını hər gün səcdəgah.
Aftabi-mükrəmət İskəndər, ol bimisl kim,
Sayeyi-lütfi olubdur hacət əhlinə pənah.

---

[۱]. غزل استانبول ألیازما سینده یوخدور.

۶۵

لیلی زلفکدن اولالی بو سودالر بزه،
اویدلر مجنون کبی آهوی صحرالر بزه.
ناله ایدر[۱] هر نفس طاغلر فعانم ایشدوب،
کف موجیله دوگونر جمله دریالر بزه
دوشده گوردم زلفکی اولدم پریشان عاقبت،
گور نه تاثیر ایلدی آخر بو رویالر بزه.
یوزن اُرتر بندن اول ماهک بو زلف عنبرین،
نه قراگون اولدی اول زلف سمن سالر بزه.
فتنه دن فارغ یوررکن ای **بصیری** آه کم،
باشلدی باشدن عتاب اول چشم شهلالر بزه.

Leyli zülfündən olalı bu sevdalar bizə,
Uydular Məcnun kimi ahuyi-səhralar bizə.
Nalə edər hər nəfəs dağlar fəğanım eşidib,
Kəffi-mövcilə döyünər cümlə dəryalar bizə.
Duşda gördüm zülfüni oldum pərişan aqibət,
Gör nə təsir eylədi axir bu röyalar bizə.
Üzün örtər məndən ol mahın bu zülfi-ənbərin,
Nə qaragün oldı ol zülfi-səmənsalar bizə.
Fitnədən fariq yürürkən, ey Bəsiri, ah kim,
Başladı başdan itab[2] ol çeşmi-şəhlalar bizə.

[۱]. س.: قلور – ناله قلور هر تفس

[۲]. özünü danama

۶۶

هم نفس اوللی جان ناله و افغانلر اله،
موم در ینمغه دل شمع شبستانلر اله.
سر و سامان ندرر کنج خراباتده کم،
خوشدرر صحبتمز بی‌سر و سامانلر اله.
بز سمن چهره‌لرک حدله خطن گورالوم،
باغبان اگلنی دورر[۱] شو کل و ریحانلر اله.
جملۀ خلق جهان دردنه درمان استر،
بز خدادن دلرزار دردنی[۲] درمانلر ایله.
سن صالن نازله بز دیده و دل درجن آچوب،
اولمکه در[۳] صاچلوم یولکه دامانلر اله[۴].
ای **بصیری** ندرز داخی سلامت یقه سن،
چون ملامت یوررز چاک گریبانلر اله.

Həmnəfəs olalı can nalə vu əfğanlər ilə,
Mumdur yanmağa dil şəmi-şəbistanlar ilə.
Səro saman nədurur künci-xərabatda kim,
Xoşdurur söhbətimiz bisəro samanlar ilə.
Biz səmən çöhrələrin hədilə xəttin görəlim,
Bağban əyləni durur şu gül u reyhanlar ilə.
Cümləyi-xalqi-cahan dərdinə dərman istər,
Biz xudadan diləriz dərdini dərmanlər ilə.
Sən salan naz ilə, biz didə vu dil durcun[5] açıb,
Ölməyədir saçalım yoluna damənlər ilə.
Ey Bəsiri, nedəriz daxı səlamət yaxasın,
Çün məlamət yürürüz çaki-gəribanlar ilə.

---

۱. س. دورسون کل ؛ نظمی: تورسون کل
۲. س. دیلروز درد بی درمانلر ایله؛ نظمی دیلروز دردنی؛ پروانه: بز خدادن دیلروز
۳. سو لعل ایله در صاچلوم یولکه درمانلر ایله
۴. پروانه مجموعه سینده (۶۰۳۶) بو بیت یوخدور.

۵. *kiçik sandıqça*

۶۷

همدم کمونله اولوردم گر نی اولمسه[1]،
کوکلوم نیله اکلنوردی می اولمسه.
هجر اولمسه وصال ده اولمزدی غالبا،
اولورمدی بهار جهانده دی اولمسه.
کوینه وارمسم بکا درلک محالدور،
مجنون اولوردی سیرگهی گر هی اولمسه.
بغری دلندی گاه فغان و دخی نفیر،
نیدی بو دنلو ناله اگر دل نی اولمسه.
حسنونک کتابنی ایدندی **بصیری** شرح،
تومار عمر بر نیچه مدت طی اولمسه.

Həmdəm kiminlə olurdum gər ney olmasa,
Könlüm nə ilə əylənirdi, mey olmasa.
Hicr olmasa, visal da olmazidi ğaliba,
Olur midi bahar, cahanda Dey olmasa.
Kuyinə varmasam, mənə dirilik mühaldır.
Məcnun olurdı seyrgəhi , gər hey olmasa.
Bağrı dəlindi gah fəğanu daxı nəfir,
Nə idi ? bu dənlü nalə əgər dil ney olmasa.
Hüsnün kitabını edindi, Bəsiri şərh,
Tumari-ömr bir neçə müddət tey olmasa.

---

[1]. غزل تهران آلیازماسیندا یوخدور

۶۹

غم هجرکده ایشم ناله و اه[۱]،
ندایم کمسه یوق حالمدن آگاه.
بکا در عشقدن قل توبه زاهد،
نجه سی توبه در استغفراللـه.
منجم خالـله زلفک گورن در،
طلودر فتنه سیله آه بو ماه.
عدم یولنده یولداشم غمک در،
سفر مشکلدر اولماینجه همراه.
بصیری زارلقدن نسنه بتمز،
مکر بر ایش ادر آه سحرگاه.

Ğəmi-hicrində işim nalə vu ah,
Nedəyim, kimsə yox halımdan agah.
Mənə der eşqidən qıl tövbə, zahid.
Necəsi tövbədir: əstəğfirallah,
Münəccim xal ilə zülfün görən, der,
Doludur fitnəsilə , ah, bu mah.
Ədəm yolunda yoldaşım ğəmindir,
Səfər müşkildurur olmayınca həmrah.
Bəsiri, zarlıqdan nəsnə bitməz,
Məgər bir iş edər ? ahi-səhərgah.

---

[۱]. س. بو غزل یوخدور.

Ol iki məxmur[1] gözlər arizi-dildarda,

İki nərgisdir açılmış guşeyi-gülzarda.

Çəkmə zəhmət, ey bizim viranəmizdə gül tikən,

Kim, bu möhnətxanədə gül daxı bitməz xardə.

Bulduq ey Türki-Xətayi hər qılında zülfünün,
Hər nə keyfiyyət ki, qonmuş nafeyi-Tatarda[2].

Baş qaldırmaz gözün naz uyxusundan bir nəfəs,
Gərçi dirlər:xab olmaz mərdumi-bimarda[3].

Ənbərin müşkin məgər zülfündən oğurladı bu,

Kim, üzündən qaralıb gəzdirdilər bazarda.

Bir nəzərdə gərçi yüz can alır ol gözlər, vəli,
Hər nəfəs yüz can bağışlar ləblərin guftarda[4].

Dildə bitmiş can kibi xətti-xiyalı-dilbərin.
Ey Bəsiri, gərçi dirlər səbzə bitməz narda[5].

---

[1] . xumar , arizi-didarI üz, camal
[2] .Tatar müşki ki, məşhurdur
[3] . ZərbiməsəldirI xəstə göxünə yuxu gəlməz
[4] . danışanda
[5] .ZərbiməsəkdirI odda butgi bitməz.

۶۹

اول ایکی مخمور[۱] گوزلر عارض دلدارده،

ایکی نرکسدر اچلمش کوشهٔ کلزارده.

چکمه زحمت ای بزم ویرانمز ده کل دکن،

کم بو محنت خانه ده کل داخی بتمز خارده[۲].

بولدق[۳] ای ترک خطایی هر قلنده زلفکک،

هر نه کیفییت که قونمش نافهٔ تاتارده.

باش قلدرمز کوزک ناز اویقوسندن بر نفس،

کرچه درلر خواب اولمز مردم بیمارده.

عنبرک مشکین مکر زلفکدن اوغرلادی بو[۴]،

کم یوزندن قارالیوب کزدردلر بازارده[۵].

بر نظرده کرچه یوز[۶] جان الور اول کوزلر ولی،

هر نفس یوز جان بغشلر لبلرک کفتارده[۷].

دلده بتمش جان بکی خطی خیالی دلبرک،

ای **بصیری** کرچه درلر سبزه بتمز نارده[۸].

---

۱. س. سرمست

۲. پروانه ده بو بیت یوخدور.

۳. س. بولدم

۴. نظمی: عنبر مشکین مکر زلفکدن اوغرولادی بو؛ پروانه ده (۶۳۶۳) بو بیت یوخدور

۵. س. بو بیت یوخدور؛ پروانه ده (۶۳۶۳) بو بیت یوخدور.

۶. نظمی: بک

۷. بو بیت سلیمانیه ألیازما سینده یوخدور.

۸. نظمی: ای بصیری کرچه هرکز سبزه بتمز نارده

۷۰

بسترم طپراغ و بالین طاشدر ویرانه ده[۱]،
آه کم دگلنمدم هرکز بو محنت خانه ده.
باده نوش اولن کشی نیلر نگین و خاتمی،
کم نگین لعلدر اکه قدح میخانه ده.
بر عجایب حاله اوغرادم بو بن بیچاره کم،
عاقل اغلر حالمه دردکدن و دیوانه ده.
قصر زرگار اچره مجنون گرسه گر غمگین اولر،
بو عجایب حالدر کم شادی اولر ویرانه ده.
ای **بصیری** عکس چشم رند درد آشام در،
هر حباب باده کم دشمشدرر پیمانه ده.

Bəstərim toprağu balin[2] daşdır viranədə,
Ah kim, dinlənmədim həgiz bu möhnətxanədə.
Badə nuş olan kişi neylər neginu xatəmi,
Kim, negini-ləldir ana qədəh meyxanədə.
Bir əcaib hala uğradım bu mən biçarə kim,
Aqil ağlar halıma dərdindənu divanə də.
Qəsri-zərkar[3] içrə Məcnun girsə gər, ğəmgin olar,
Bu əcaib haldır kim, şadi olar viranədə.
Ey Bəsiri, əksi-çeşmi-rind dərd aşamdır,
Hər hübabi-badə kim, düşmüşdurur peymanədə.

[۱]. بو غزل استانبول ألیازما سینده یوخدور.

[۲]. yatmaq yeri, döşək
[۳]. qızıl ilə bəzənmiş

۷۱

بکا نزاکت[۱] حسنک بر بوسه قل روانه،
خیر ات بگون کومکی سن بن بر ناتوانه.
پروانه اولمق ایستر دل مجلسنده تا کم،
سوز درون دیه سن شمعه یانه یانه.
جور و ستمده دعوت اتدی سنونکله اما،
گوردی که باشه چقماز اویدی سکا زمانه.
یانمش ضعیف جسمم ایتلره ویرنک چونکم،
میل ایلمز بلورسن سگ یانمش استخوانه.
مطرب ترانه یی قو کم بزم غمده هر دم،
دیوانه های و هویی یتر بکا ترانه .
تعلیم خانه اولدی سینک سنن **بصیری**،[۲]
اوستندکی دوگونلر جور اوقنه نشانه.

Mana nizakəti-hüsnün bir busə qıl rəvanə,
Xeyr et bugün göməyi sən, mən bir natavanə.
Pərvanə olmaq istər dil məclisində ta kim,
Suzi-dərun diyəsən şəmə yanə-yanə.
Cövru sitəmdə dəvət etdi səninlə, amm,
Gördi ki, başa çıxmaz, uydı sana zəmanə.
Yanmış zəif çismim, itlərə verin çünkim,
Meyl eyləməz bilirsən, səg yanmış üstuxanə.
Mütrib, təranəyi qoy kim, bəzmiğəmdə hər dəm,
Divanə hayu huyi yetər mana təranə.
Təlimxanə oldı sinən sənin, Bəsiri,
Üstündəki düyünlər cövr oxuna nişanə.

---

[۱]. س. ذکات حسنک
[۲]. تهران آلیازماسیندا غزلین قاباغکی بیتلری یوخدور.

۷۲

بیک ادم جمع اولور گلشنده شمدی بر قابق اوزره[۱]،
که زیرا موسم گلدر جهان جمله اياق اوزره.
فراموش ایلیب غم خانه قایدک عزم باغ ایله،
قورب بزم بساط عیشی گلشنده فراق اوزره.
سرشک ال اقتمش یاد ایدب فرهادی مسکینی،
گورنلر ژاله صانمش لالۀ روشن چراغ اوزره.
کچوب بکزی کسلمش رشک رخسارونله گلشنده،
خجالت دوشدی واریسه گل و نسرینک باغ اوزره.
بصیری کچدی عمری گرچه بر طاغ ایله فرهادنک،
بنی سیر ایله که قویدم تنمده داغی داغ اوزره.

Bin adəm cəəm olur gülşəndə şimdi bir qabağ üzrə,
Ki, zira mövsimi-güldür cahan cümlə ayaq üzrə.
Fəramuş eyləyib ğəm xanə qaydın əzmi-bağ ilə,
Qurub bəzmi-bəsati-eyşi gülşəndə fəraq üzrə.
Sirişki[2] al axıtmış, yad edib Fərhadi-miskini,
Görənlər jalə sanmış, laleyi-rövşən çiraq üzrə.
Keçib, bənzi kəsikmiş rəşki-ruxsarınla gülşəndə,
Xəcalət düşdi, var isə gülu nəsrinin bağ üzrə.
Bəsiri keçdi ömri, gərçi bir dağ ilə Fərhadın,
Məni seyr eylə ki, qoydum tənimdə dağı dağ üzrə.

---

۱. غزل تهران و استانبول أليازما لرينده يوخدور "مجموعه المعارف"-دن۹۹ آلينيبدير.
۲. göz yaşı

۷۳

طوبیی روا که قدنکه کمتر غلام اوله[۱]،
جائز فلکده کندونکه قایمقام اوله.
شها سمندر رفعته اولدقجه سن سوار،
سر رشته مرامنک النده ضمان اوله.
ای گوزلری حرامی حلال اولمیه ساکا،
بنسز شراب نابی ایچرسک حرام اوله.
اول ماه خنجروکله اوزن بر تورترسه گر،
ایشی بر اکی گونده هلالنک تمام اوله.
سیر ایتدوررسه زلفک آلدانمه ای کوکل،
شهباز دل شکارنه شاید که دام اوله.
خوشدر **بصیری** گل کبی گلشنده دلبروک،
هر دم الینده جام می لاله فام اوله.

Tubaya rəva ki, qəddinə kəmtər ğulam ola,
Caiz fələkdə kəndinə qayimməqam ola.
Şəha səməndəri[2]-rüfətə olduğca sən suvar,
Sərriştəyi[3]-məramın əlində zəman[4] ola.
Ey gözləri hərami həlal olmaya sana,
Mənsiz şərabi-nab içərsən həram ola.
Ol məh xəncərinlə özün bir tutatsa, gər,
İşi bir-iki gündə həlalın tamam ola.
Seyr etdirirsə zülfünü aldanma, ey könül,
Şəhbazi-dil şikarına şayəd ki, dam ola.
Xoşdur , Bəsiri, gül kimi hülşəndə dilbərin,
Hər dəm əlində cami-meyi-laləfam ola.

---

[۱]. غزل تهران و استانبول أليازما لرينده يوخدور "مجموعه المعارف"-دن ۱۰۷ آلينيبدير
[۲] . at
[۳] . əsas, ipin ucu
[٤] . zəmanət, boynuna

۷۴

وصلکیله طالعم بر لحظه فیروز اولمدی،
گلدِ نوروز و شب هجرانمز روز اولمدی.
هر کشی عیش و طربده بن غم و اندوه ده،
خلقه نوروز اولدی اما باکه نوروز اولمدی.
چکدلر شام غمکده آه عاشقلر ولی،
شعلۀ آهم بکی بیری شب افروز اولمدی.
دیده گریانم اول چابک سواری گوریجک،
اولقدر اغلادی میداننده کم توز اولمدی.
بزم محنتده **بصیری** آه آتش بارله،
شمع کیبی شکر کم بر لحظه پی‌سوز اولمدی.

Vəslinilə taleim bir ləhzə firuz olmadı,
Gəli Novruz u şəbi-hicranımız ruz olmadı.
Hər kişi eyşu tərəbdə, bən ğəmu ənduhda,
Xalqa novruz oldı, amma bana novruz olmadı.
Çəkdilər şami-ğəmində ah aşiqlər, vəli,
Şöleyi-ahım kibi, biri şəbəfruz olmadı.
Dideyi-giryanım ol çabuk-suvarı göricək,
Ol qədər ağladı, meydanda kim, toz olmadı.
Bəzmi-mühnətdə, Bəsiri, ahi-atəş barilə,
Şəm kibi şükr kim, bir ləhzə pisuz[۱] olmadı.

---

۱ . yaq ilə yanan çıraq

۷۵

خالی اولمز درد و محنتدن بو کوکلم مسکنی،
تکری گویا کم بلایچون یرتمشدر بنی.
خانه درد و بلادر عشق شهرنده تنم،
گوزلرم هر یاکدن اولمشدر انک روزنی[1].
سینۀ سوزانم ایچنده وطن دوتن[2] کوکل،
بکزر اول دیوانیه کم مسکن اتمش[3] گلخنی.
زخمنی شمشیرکک دکمک دلر دل دوستم،
کاتش آهمله[4] پیکانکدن اتمش سوزنی[5].
روز عمرم ای **بصیری**[6] آه و وایله کچر،
روزگارم گر بونک کبی کچرسه وا بنی.

Xali olçaz dərdu möhnətdən bu könlüm məskəni.
Tanrı guya kim, bəla üçün yaratmışdır məni.
Xaneyi-dərdu bəladır eşq şəhrində tənim,
Gözlərim hər yandan olmuşdur anın rövzəni.
Sineyi-suzanım içində vətən tutan könül,
Bənzər ol divanəyə kim, məskən etmiş külxəni
Zəxmini şəmşirinin tikmək dilər dil , dostum,
Katəşi ahim ilə peykandan etmiş suzəni.
Ruzi ömrüm, ey Bəsiri, ahu vay ilə keçər,
Ruzigarım gər bunun kimi keçərsə , va bəni.

---

[1]. نظمی: کم کوزوم هر یاکدن ؛ پروانه (۷۸۰٦) کم کوزوم
[2]. نظمی: دوتدی ؛ پروانه: قرار اتدی
[3]. نظمی: اتدی
[4]. س. آهیله
[5]. نظمی: بو بیت یوخدور
[6]. س. ای بصیری روز عمرم؛ نظمی: ای بصیری روز عمرم؛ پروانه: ای بصیری روز

۷۶

گورمدک آه یوزی لاله مزی،
دلبر عنبرین کلاله مزی.
ایچمزز شیشهٔ فلکدن می،
گر هلال[۱] ایلسه پیاله مزی.
دعوی قان ادر کوکل بوگون،
بر گوزل قول ایدک حواله مزی.
اول صنم زیر و بم ترانه صانور،
ایشدرسه فغان و ناله مزی.
ای **بصیری** او قاره یوزلو رقیب،
آلله الدی گوزی آله مزی.

Görmədin ah üzi laləmizi,
Dilbəri-ənbərin külaləmizi[2].
İçməziz şişeyi-fələkdən mey,
Gər həlal eyləsə piyaləmizi.
Dəviyi-qan edər könül bugün,
Bir gözəl qovl[3] edin həvaləmizi.
Ol sənəm ziru bəmi-tərənə sanır,
Eşitdirsə fəğanu naləmizi.
Ey Bəsiri, o qara üzlü rəqib,
Al ilə aldı gözi alamızı.

[۱]. س. ملال// بو سؤز حلال اولمالیدر

[۲]. baş saçı, qıvrım saç
[۳]. söz , vədə

۷۷

اتمگل جور و جفا باکه صاتلمش چلبی[۱]،
بوینی بغلو قول اولم ساکه صاتلمش چلبی.
عاشقن اولدریجک بن دخی اندن دلرم،
اولدم ایچنده بنی اکه صاتلمش چلبی.
سرو آزاده دلارا اکن ای تازه نهال،
قول در قد دلاراکه صاتلمش چلبی.
طوغری بو کم یوقرو نیجه باقم شرممدن،
سرو درسم قد و بالاکه صاتلمش چلبی.
ای **بصیری** اگر اول ماه دکلسه یوسف،
بس نه یوزدن دیدلر اکه صاتلمش چلبی.

Etməgil cövru cəfa mana satılmış çələbi,
Boynı-bağlı qul olam sana satılmış çələbi.
Aşiqin öldüricək mən daxı ondan dilərəm,
Ol dəm içində bəni ana satılmış çələbi.
Sərvi azadə dilara ikən , ey tazə nəhal,
Quldur qəddi-dilarana satılmış çələbi.
Doğru bu kim, yuxarı necə baxım şərmimdən,
Sərv dirsəm qədu balana atılmış çələbi.
Ey Bəsiri, əgər ol mah dəyilsə Yusif,
Bəs nə üzdən dedilər ana satılmış çələbi.

---

[۱]. بو غزل استانبول آلیازما سینده یوخدور.

۷۸

اول شکر لب کم توکر تنگ شکر هر خنده سی[۱]،
بر اغز صورمغمه هرگز بولمدق[۲] شرمنده سی.
یوز گل شادی اچر جان گلشننده بر نفس،
گریه عشاقه اول غنچه دهانک خنده سی.
بنده لر آزادلق استر خدادن لیک بن،
استرم اول سرو آزادک کم اولم بنده سی.
اول شکر لب لعلنه روح مجرد گر دسم،
یوق عجب کم اول خضریله مسیحا زنده سی.
ای **بصیری** خلعت شاهیه باش اندرمزم،
اگنمه زیبا گلندن پرلو عشقنک ژنده سی.

Ol şəkərləb kim, tökər tungi-şəkər hər xəndəsi,
Bir ağız sormağa hərgiz bolmadıq şərməndəsi.
Yüz güli-şadi açar can gülşənində bir nəfəs,
Giryeyi-uşşaqa ol ğönçə dəhanın xəndəsi.
Bəndələr azadlıq istər xudadan, lik mən,
İstərəm ol sərvi-azadın kim, olam bəndəsi.
Ol şəkərləb ləəlinə ruhi-mücərrəd gər desəm,
Yox əcəb kim, ol Xizrilə Məsiha zindəsi.
Ey Bəsiri, xələti-şahiyə baş endirməzəm,
Əynimə ziba gülündən birlü eşqin jindəsi.

---

۱. بو غزل استانبول ألیازما سینده یوخدور.
۲. اولمادیق – جغتای لهجه سینده دیر

۷۹

آغرسه گوکه شعلۀ آهم شراره سی[۱]،
هر بر شزازسی اوله چرخک ستاره سی.
هر بحره بر کنار مقرر درر ولی،
بر بحردر گوزم کم انک یوق کناره سی.
احوالمه قان اغلیجی دیده لر درر،
جسممده هر طرف اچلن اوقی یاره سی.
اول رویه نیجه وصف اوله کم مهر و ماهدن،
یوز وجهله یک اوله انک بر نظاره سی.
صبر ایلمه ای **بصیری** انک یاره سینه کم،
خلعت درر سکا چگرک پاره پاره سی.

Ağrısa göyə şöleyi-ahım şərarəsi,
Hər bir şərarəsi ola çərxin sitarəsi[2].
Hər bəhrə bir kənar[3] müqərrər durur, vəli,
Bir bəhrdir gözüm kim, onun yox kənarəsi.
Əhvalıma qan ağlayıcı didələr durur,
Cesmimdə hər tərəf açılan oxı, yarəsi.
Ol ruya necə vəsf ola kim, Mehru Mahdan,
Yüz vəch ilə yey ola onun bir nəzarəsi.
Səbr eyləmə, ey Bəsiri, onun yarasına kim,
Xələt durur sana ciyərin parə-parəsi.

---

۱. بو غزل استانبول أليازما سینده یوخدور.

۲. ulduzu
۳. sahil

۸۰

عاشق زار گورسه گل یوزنی[1]،
خالی کیبی اوده اته اوزنی.
شبمز صبحی یوقدرر صانه سن،
کجمز یاد قلدی کندزنی.
باش اندرمزم نباته دخی،
ایشدلدن انک شکر سوزنی.
ترک اتمم خیالی خالینی،
ورسه گر شاه هند هر سزنی.
ای **بصیری** بصیرت اهلیسک،
بو گوزی اورتوب آچ کوکل گوزنی.

Aşiqi-zar görsə gül üzüni,
Xalı kimi oda ata özüni.
Şəbimiz[2] sübhi yoxdurur sanasan,
Gecməz, yad qıldı kəndözini.
Baş endirməzəm nəbata daxı,
Eşidildən onun şəkər sözüni.
Tərk etməm xiyalı-xalını,
Versə gər şahi-hind hər sözini.
Ey Bəsiri, bəsirət əhlisən,
Bu gözi örtüb, aç könül gözüni.

---

[1]. بو غزل استانبول آلیازما سینده یوخدور.

[2]. gecəmiz

۸۱

بو مقرر که جهانده هر ایشک وار اهلی،
عشق اهلن صورریسک بنم ای یار اهلی.
سینه سن کف ترازو کبی طاشلرله دوکر،
گورسه ای یوسف مصری سنی بازار اهلی،
عاری بر یاکه قویب عشقنکه اویدم صنما،
یعنی کم عاشق شیدا اولیمز خار[۱] اهلی.
گوردلر[۲] آتش آهم شررن محشرده،
طامونک اودینه ایسندی قمو نار اهلی
ای **بصیری** گوریجک زلفنه طولشدوغکی،
بغلیه خدمتکه بیل قمو زنار اهلی.

Bu müqərər ki, cahanda hər işin var əhli,
Eşq əhlin sorar isən, mənəm ey yar, əhli.
Sinəsin kəffi-tərazu kimi daşlarla döyər,
Görsə ey Yusifi-Misri səni bazar əhli.
Arı bir yana qoyub, eşqinə uydum sənəma,
Yəni kim, aşiqi-şeyda olamaz xar əhli.
Gördülər atəşi-ahım şərərin məhşərdə,
Damunun oduna isindi qamu nar əhli.
Ey Bəsiri, göricək zülfünə dolaşduğuni,
Bağlaya xidmətinə bel, qamu zunnar əhli.

---

[۱]. س. عار؛ نظمی: عار ؛ پروانه (۷۹٤۷) عار
[۲]. س. کورسه لر ؛ پروانه: کورسه لر

۸۲

بزمله ایشوک جفا افندی[۱]،
آدم می دوکر بو نه افندی.
سن بکا نه دنلو[۲] کم سوکرسک،
بن سکا قلام دعا افندی.
سندن نیجه سی وفا اومه دل،
چون عمرده یق وفا افندی.
اقبال ورور‌دی ال گر اتسم،
سن سروله مرحبا افندی.
رحم ایله **بصیری** قولکه کم،
اولدی سکا مبتلا افندی.

Bizimlə işin cəfa, əfəndi,
Adammı döyər bu nə əfəndi ?
Sən bana nə dənlü kim, söyərsən,
Mən sana qılam dua , əfəndi.
Səndən necəsi vəfa uma dil ?
Çün ömürdə yox vəfa əfəndi.
İqbal verirdi əl , gər etsəm,
Sən sərv ilə mərhəba əfəndi.
Rəhm eylə, Bəsiri, quluna kim,
Oldı sana mübtəla əfəndi.

---

[۱]. تهران أليازما سينده بو غزل يوخدور.
[۲]. هر نه تهر ، هر نئجه

۸۳

گوردی شمع اویکنه لی قدینه مذموم اولدی[۱]،
قودی سرکش‌لکنی خدمتنه موم اولدی.
قامت جلوه‌گرک لشکر عشاق ایچره،
علم حسن و بهادر دیو معلوم اولدی.
ماهی شمع ایله گزوب بلمادی کوینده سنی،
یاندی یقیلدی غمنله گیجه مه موم اولدی.
شرح ایدر ذره قدر سر دهانک یوقدر،
شمدی ارباب سخن واریسه معدوم اولدی.
وصف دندانونک ایله شعر **بصیری** جانا،
در مکنون ایله بر جوهر منظوم اولدی.

Gördi şəm öykənəli qəddinə məzmim[2] oldı,
Qoydı sərkeşliyini[3] xidmətinə mum oldı.
Qaməti-cilvəgərin ləşkəri-uşşaq içrə,
Ələmi-hüsnu bəhadır , deyü, məlum oldı.
Mahı şəəm ilə gəzib, bulmadı kuyində səni,
Yandı, yaxdı ğəmin ilə gecə mah mum oldı.
Şərh edər zərrə qədər sirri-dəhanın yoxdur,
Şimdi ərbabi-süxən var isə, çəədum oldı.
Vəsfi-dəndanın ilə şeiri , Bəsiri, cana,
Dürri-məknun ilə bir cövhəri-mənzum oldı.

---

۱. غزل تهران و استانبول ألیازما لرینده یوخدور "مجموعه المعارف"-دن ۱۱۷ آلینیبدیر
۲. danlanmış
۳. söz qulaq asmayan, itaətsiz

۸۴

دل دام سر زلف پریشانونه دوشدی[۱]،
اما که کوکل چاه زنخدانونه دوشدی.
جان حقه ایله لعل لب مرجاننک ارارکن،
سر رشته دل جوهر دندانینه دوشدی.
دل خسته لری طعم شمشیرنک ایدنده،
دل تشنه لروک خنجر برانونه دوشدی.
تن خاکی ره کویک افتاده‌سی اولدی،
آواره کوکل حاصلی دامانه دوشدی.
بیجاره **بصیریی** هلاک اتمگه جانا،
خنجر کبی اعدا دخی هب یاننه دوشدی.

Dil dami-səri-zülfi-pərişanına düşdi,
Amma ki, könül çahi-zənəxdanına düşdi.
Can huqqə ilə ləli-ləbi mərcanın ararkən,
Sər-riştəyi-dil cönhəri-dəndanına düşdi.
Dil xəstələri təəmi-şəmşirinin edəndə,
Dil tişnələrin xəncəri-burranına düşdi.
Təni-xaki rəhi-kuyun üftadəsi oldı,
Avara könül hasili damanına düşdi.
Biçarə Bəsiriyi həlak etməyə cana,
Xəncər kimi əəda[2] daxı həb yanına düşdi.

---

[۱]. تهران و استانبول آلیازما لرینده یوخدور "مجموعه المعارف"-دن ۱۱۷ آلینیبدیر
[۲] . düşmanlar

۸۵

دل شیدا کبی بزم بلا جامنک چکر وار می[1]،
بو بن رسوا کبی بر خاکه د.شمش بیخبر وار می.
گزر یردن یره کوینده سرگردان اولب هر شب،
غمنله بدر انور کبی شمدی دربدر وارمی.
رقیب اولدرمکه دربند غمده یول یراغیچون،
عجب تیغ و تبر کبی سلاح معتبر وارمی.
طولاشر یاننی یاروک بلنک قجمق ایچون عالم،
کمردن غیری اما اول میانی بر قوجر وارمی.
دوکوب اشگ فراوانی یولنده بذل ایدر وارک،
گل انصاف ات **بصیری** کبی بر صاحب نظر وارمی.

Dili-şeyda kimi bəzmi-bəla camın çəkər varmı ?
Bu mən rusva kimi bir xaka düşmüş bixəbər varmı ?
Gəzər yerdən yerə kuyində sərgərdan olub hər şəb,
Ğəminlə bədr ənvər kimi şimdi dərbədər varmı?
Rəqib öldürməyə dərbəndi-ğəmdə yol yarağiçün,
Əcəb tiğu təbər kimi silahi-mötəbər varmı?
Dolaşır yanını, yarın belin qucmaq üçün aləm,
Kəmərdən qeyri amma ol miyanı bir qucar narmı?
Töküb əşki-fəravani yolunda bəzl edər varın,
Gəl insaf et Bəsiri kimi bir sahib-nəzər varmı?

[1]. غزل تهران و استانبول آلیازما لرینده یوخدور "مجموعه المعارف"-دن ۱۱۹ آلینیبدیر

۸۶

جورونله سنوک خاطر محزون سقلدی[1]،
گوز یاشی دوکوب دیده پرخون سقلدی.
یاد لب لعلنله سنوک میکده‌لرده،
آللاه که ینه باده گلگون سقلدی.
مستانه چکوب سینمه قجدوکجه میانوک،
تر دوشدی براز اول قد موزون سقلدی.
تاج زر ایله سلطنتوک دردسریندن،
ای دل نیجه جمشید و فریدن سقلدی.
میدانه چیقوب مکتبه وارنجه **بصیری،**
خیلیجه بو ابیات ایله مضمون سقلدی.

Cövrünlə sənin xatiri-məhzunun sıxıldı,
Göz yaşı töküb, dideyi-purxunı sıxıldı.
Yadi-ləbi-ləlinə sənin meykədələrdə,
Allah ki, yinə badeyi-gülgünə sıxıldı.
Məstanə çəkib sinəmə qucdunca miyanın,
Tər düşdi bir az, ol qədi movzunı sıxıldı.
Taci-zər ilə səltənətin dərdsərindən,
Ey dil, neçə Cəmşidu Firiduni sıxıldı.
Meydana çıxıb məktəbə varınca, Bəsiri,
Xeylicə bu əbyat ilə məzmuni sıxıldı.

---

[1]. تهران و استانبول أليازما لرينده يوخدور. "مجموعه المعارف"-دن ۱۱۷ آلينيبدير.

قصیده لر

سلطان سلیم قصیده سی

لشکرکهدرر فلک انجم سکا سپاه،
مه بر قولکدرر گیر التونلو شب کلاه.

Ləşkərgəhindir fələk əncumi sənə sipah,
Məh bir qulundur, geyər altınlı şəbkulah.

طاق سرایک ازره گنش جام زر نگار،
اوردویی قدرک اچره[1] فلک کحلی بارگاه.

Tağı-sarayın üzrə günəş cami-zərnigar,
Orduyı qədrin içrə fələk kəhli bargah.

گروبیلر چقاره کوکک ایکی کوزی[2]،
گر مهر گوزیله سکا اتمیه نگاه.

Kərubilər çıxara kökün iki gözi,
Gər mehr gözilə sana etməyə nigah.

چرخ ازره گورنن گجه لر کهکشان[3]،
گردون سراکی سیر ایداین دیو قلد راه.

Çərx üzrə görünən gecələr kəhkəşan.
Gərdun saranı seyr edəyin deyü qıldı rah.

مدحکده ایکن اوقودی بر دردمند عشق،
بو مطلعی و ایلدی بک درلو آه و واه.

Mədhində inən oxudı bir dərdməndi-eşq
Bu mətləi vu eylədi min dürlü ahu vah.

اولسم صچک هواسیله ای عذار ماه.

---

[1]. س. اردویی قدروک اوزره فلک
[2]. س. کوزنی
[3]. س. کهکشان دکل

شمع سیاه اولر باشم اوجنده دود آه.

Ölsəm saçın havasilə, ey üzar-mah.
Şəmi-siyah olur başım ucunda dudi-ah.

بن پادشاه مملکت درد و محنتم،
آهم لوا و طبل فغان و یاشم سپاه.

Mən padişahi-məmləkəti dərdu möhnətəm,
Ahım ləva vu təbl fəğanu yaşım sipah.

وارسم خطک غمیله اگر سبزه سیرنه،
آغولو نشتر اوله بکا هر بتن گیاه[1].

Varsam xətin ğəmilə əyər səbzə seyrinə,
Ağulu nəştər ola bana hər bitən giyah.

سومک سنی گناهسه ای سرو نازنین،
اولدر بنی که چوق بولنور بنده بو گناه.

Sevmək səni günah isə, ey sərvi-nazənin,
Öldür məni ki,çox bulunur məndə bu günah.

رحم ایله بن قولوکه اکن ظلم اتمه کم،
ناگاه واقف اوله شهنشاه دین پناه[2].

Rəhm eylə mən quluna inən zülm etmə kim,
Nagah vaqif ola şəhənşahi din pənah.

اسکندر زمانه و کیخسرو جهان،
شاه سپهر مرتبه سلطان سلیم شاه،

İskəndəri-zəmanə vu Keyxosrovi cahan,
Şahi şipehr mərtəbə sultan Səlim şah.

صادقدرر ادرسه کرم دعوسنی کم،
بو معنیه دوست[3] زرافشانی در گواه.

---

[1]. س. بو بیت یوخدور
[2]. س. شهنشاه عز و جاه
[3]. س. دو دست

Sadiq durur edərsə kərəm dəvisini kəm,
Bu məniyə dosti-zərəfşanıdır guvah.

پیکاننی اوردی زبان تیر مدحنه،
بر کز گوز اوجیله اکا ایلسه نگاه.

Peykanını vurdı zəbani-tir mədhinə,
Bir kəz göz ucilə ana eyləsə nigah.

قولادی اشکنن[۱] ونه تشبیه ایلدم،
فی الحال گرم اولب گوکه اتدی گنش کلاه.

Qolaydı əşkinin günə təşbih eylədim,
Felhal kərm olub, göyə atdı günəş kulah.

بر پادشاه چرخ مکاندر که شاهل ر،
نامن ایشتسه لر قمو (قورلر) یره جباه.

Bir padişahi-çərx məkandır ki, şahlar,
Namın eşitsələr qamu qorlar yerə cəbah[2]*.*

البرز طاغنه[۳] گذر ایلرسه لشکری،
ایلرلر آنی سم ستوریله خاک راه[۴].

Əlburz dağına gozər eylərsə ləşkəri,
Edərlər anı sumi sutur ilə xaki-rah.

ای آفتاب دولت و ای سایۀ خدای،
وی خسرو[۵] زمانه ای شاه دین پناه.

Ey aftabi-dövlətu ey sayeyi-xuday,
Vey Xosrovi zəmanə, ey şahi-din,

چشم عنایتله **بصیری** قولوکه بق،
کم حالی[۱] زلف بیکی پریشاندر و تباه.

---

۱. س. قولاروک اسکفن

۲. alın

۳. س. کوهنه (این املا در آلیازما دستنویس بهمین شکل میباشد)
٤. س. شاه راه
٥. س. حاتم

Çeşmi inay ət ilə Bəsiri qulana bax,
Kim, aləmi zülf kmi pərişandır u təbah.

چرخک عروسی تا بنک التونلولر کیه،
تا کم اوکنده آینه لر اوله مهر و ماه.

Çərxin ərusi ta bın altınlular geyə,
Ta kim, önündə aynalar ola Mehru Mah.

عمرک لباسن اتمیه پوسیده روزگار،
دولت مگر همیشه سعادت سکا کلاه.

Ömrün libasın etməyə pusidə ruzigar,
Dövlət məgər həmişə, səadət sana kulah.

---

[1]. س. حالی

سلطان سلیمان قصیده سی

فصل گل ایروب دماغ باغی اتدی عنبرین[۱]،
اولدی صحن کلستان رشک نگارستان چمن.

Fəsli gül irib, dimağı bağı etdi ənbərin,
Oldı səhni gülüstan rəşki-nigaristani-çəmən.

جوی کوثر سرو طولی لاله غلمان حور گل،
باغبان رضوان چمن اولمشدرر خلد برین.

Cuyi kövsər sərv dolı, lalə, ğılman, hüru gül,
Bağbani rizvan çəmən olmuşdurur xüldi-bərin.

منحنی القامه اولدوغی بنفشه طک دکل،
کم چکپدر خاک خلوت خاسنده اربعین.

Münhəniyi-qamə olduğu bənövşə tən dəgil.
Kim, çəkibdir xaki-xəlnət xanəsində ərbəin.

خضر خط سبزله آب روان اطرافنه،
سورهٔ کوثر یزر که آیت ماء معین.

Xizr xətti-səbzilə abi-rəvan ətrafına,
Sureyi-Kövsər yazar ki, ayəti mai-müin.

سرو اولمشدر منار اوستنده بلبل در بلال،
جامع قدی چمن حافظ درر روح الامین.

Sərv olmuşdur minar üstündə bülbüdür Bilal,
Camei qəddi çəmən hafiz durur ruhuləmin.

شه نشینی نیلرز کم طرف گلشنده بو دم،
هر درختک سایه سی اولمشدرر بر شه نشین.

Şəhnişini neyləriz kim, turfi gülşəndə bu dəm,

---

[۱]. قصیده استانبول آلیازماسیندا یوخدور.

Hər dirəxtin sayəsi olmuşdurur bir şəhnişin.

بر اغزتک نوجوان غنچه گل باغه کم،

پیر اولمشدر هواکیله نهال یاسمین.

Bir ağız tək novcəvan ğönçə gül bağa kim,
Pir olmuşdur havanilə nihalı-yasəmin.

لاله لر اولمشدر گلگونه روی چمن،

هر بنفشه یبرغی اول یوزده خال عنبرین.

Lalələr olmuşdurur gülgünə ruyi-çəmən.
Hər bənövşə yaprağı ol üzdə xali-ənbərin.

نو عروس غنچه گلدن ایلمش والا تتق،

ژاله دقمش گوشه[1] هر یاکه دن در ثمین.

Novərusi ğönçə güldən eyləmiş vala tutuq,
Jalə taxmış guşə hər yanadan dürri-səmin.

قل قلم اولدی بنفشه لاجوردیله طولو،

یپرغن تحریر ایدن در غالبا گلزار ایچن.

Qıl qələm oldı, bənövşə lacivərilə dolu,
Yaprağın təhrir edəndir ğaliba gülzariçin.

اشرفی برگ گلدن صیرفی اولب صبا،

گه صیر خمسین چمن لوحنده گاهی اربعین.

Əşrəfi bərgi-güldən seyrəfi olub səba,
Gəh sayır xəmsin çəmən lövhündə, gahi ərbəin.

روضۀ رضوان دسم صادقدرر گلزاره کم،

لاله اولمش ژاله دن غلمان بکا سن سن معین.

Rövzeyi-rizvan desəm sadiq durur gülzara kim,
Lalə olmuş jalədən ğılman bana sənsən müin.

ژاله دن تسبیح بلور ایلمشدر عندلیب،

شه دعاسن اتمکه تکرار با صوت حزین.

Jalədən təsbihi-bulur eyləmişdir əndəlib,

---

[1]. قولاغا

Şəh duasin etməyə təkrar ba sovti həzin.

ظل حق سلطان سلیمان آفتاب معدلت،

اولکه عدلندن چمن اولمش قمو روی زمین.

Zilli-həqq sultan Süleyman aftabi-mədilət,
Öl ki, ədlindən çəmən olmuş qamu ruyi-zəmin.

سلطان سلیمان قصیده سی

قدی قدرینه فلک بر جامه التونلو نبک،
یکی آی اکه گریبان کهکشاندر استین.

.Qəddi-qədrinə fələk bir camə altınlı nəbək,
Yeni ay ana gəriban, kəhkəşandır astin

خاک درگاه رفیعی توتیا اولدوغنه،
بلدلر اهل بصیرت جمله سی عین الیقین.

Xaki-dərgahi-rəfii tutiya olduğuna,
Buldular əhli-bəsirət cümləsi eynul-yəqin.

ای سپهر سلطنت وی آفتاب معدلت،
سن سن اولکم لفظ عدل اطلاق اولر ساکه معین.

Ey sipehri-səltənət, vey aftabi-mədələt,
Sənsən ol kim, ləfzi-ədl itlaq olar sənə müin.

عالم اچره چقدی چون نام شریفک عدللـه،
طکمدر اتسه سلیمان اسمکی نقش نگین. .

Aləm içrə çıxdı çün nami-şərifin ədlilə,
Tənmidir etsə Süleyman ismini nəqşi-negin

حقنکیچون خصم بدکیشله رزم اتسک شها،
گه رزم گه جوشن ایلر پرنی روح المین.

Həqinüçün xəsmi-bədkiş ilə rəzm etşən şəha,
Gəh rəzm,,gəh covşən eylər pərrini ruhul-əmin.

دست زربخشک قومادی معدن اچره هیچ سیم،
در دخی اول خوفدن اولمشدرر دریانشین.

Dəsti-zərbəxşin qomadi mədən içrə hiç sim,
Der daxı ol xovfdan olmuşdurur dəryanişin

کان یسار لعل باشکه ادر هردم قسم،

یم یمن درفشاکلمه ادر دایم یمین.

Kən yəsar ləl başına edər hərdəm qəsəm,
Yəm yəmini- dürfişanlıma edər daim yəmin.

هیچ الیشور یری یوق تیغینک مصاف خصمنده،
وجهی واردر خوفدن دوشسه سپر یوزینه جبن.

Hiç alışır yeri yox tiğin musafi-xəsmində,
Vəchi vardır xufdan sipər üzünə cəbin.

تیرکیبی دشمن بدکیش ادر هردم فرار،
دستکه السک گمان هر گوشه دن اتسک کمین.

Tir kibi düşməni-bədkiş edər hərdəm fərar,
Dəstinə alsan kaman hər guşədən etsən kəmin.

اژدر رمح قچن کم هر یکادن ارد صچا،
آتشین میل اوتورر اعدا گوزینه روزکین.

Əjdəri-rəmh qaçan jum,hər yandan ardı saça,
Atəşin meyl oturur əda gözünə ruzi-kin.

درگهکده بر غلام هندی در کیوان پیر،
مجلسکده بر منقش صحن در چرخ برین.

Dərgəhində bir ğulami-Hindidir Keyvani-pir,
Məclisində bir münəqqəş səhndir çərxi-bərin.

پرچم طوغ جلالک طرهٔ رخسار ملک،
سایه سی مهر لوالک آفتاب شرع و دین.

Pərçəmi-tuği cəlalın türrəyi-rüxsari-mələk,
Sayəsi mehri-ləvanın aftabi-şəru din

حامی شرع محمد اوللی هر مومنه،
فرضدر حمد ایلمک للـه رب العالمین.

Hamiyi-şəri-Məhəmməd olalı hər möminə,
Fərzdir həmd eyləmək lillah rəbəlaləmin.

آفرینلر ایشدب عدللی نوشیروان،
آفرین ای خسرو ملک عدالت آفرین.

Afərinlə eşidib ədilli Novşiravan.,

Afərin ey xosrovi-mülki-ədalət, afərin.

مدحک ایدرکن ادا بر مطرب نغمه سرا،
اوقودی بو شعری کم اتدی بو بن زاری انین.

Mədhin edərkən əda bir mütribi-nəğməsəra,
Oxudı bu şeiri kim, etdi bu bən zari inən.

ساکه حیران دیدهٔ عاشقدرر ای مه جبین،
هر طرفدن حلقه زلف اچره خال عنبرین.

Sənə heyran dideyi-aşiqdurur, ey məh cəbin,
Hər tərəfdən həqeyi-zülf içrə xali-ənbərin.

نقطهٔ نون قشک التندکی خال سیاه،
موج بحر حسن در ای مه جبین الکده چین.

Nöqteyi-nuni-qaşın altındaki xali-siyah,
Mövci bəhri-hüsndür, ey məhcəbin alında çin.

بزه صحن حرم در اول عنبرفشان،
لاله باغ ارم در اول عذار آتشین.

Bizə səhni-hərəmdir ol ənbərfişan,
Laleyi-bağı-İrəmdir ol üzari-atəşin.

عکس رخسارکدن اولمشدر گوزم اول آینه،
کم گورینور متصل انده جمال حور عین.

Əksi-ruxsarından olmuşdur gözüm ol ayinə,
Kim, görürnür müttəsil anda camalı -hurieyn.

ساکه بو حسن لطافت خود ازلدندر نصیب،
کمدن اوگرندک بو ناز و شیوه ای نازنین.

Sana bu hüsnu lətafət xud əzəldəndir nəsib,
Kimdən öyrəndin bu nazu şivəyi , ey nazənin?

رحم ایله ناز ایکن دخی ظلم ایلمه،
یوخسه ظلمکدن اولر واقف شه مسندنشین.

Rəhm eylə naz inən daxı zülm eyləmə,
Yoxa zülmündən olar vaqif şəhi-məsnənişin.

پادشاه بحر و بر سلطان بن سلطان گولر،
ایشگنده خسرو و خاقان غلام کمترین.

Padişahi-bəhru bər, sultan bin sultan gülər,
Eşigində xosrovu xaqan, qulami-kəmtərin.

خسروا بالـله ایشت بو قصهٔ پر غصمی،
کم نلر چکمش غم و اندوهدن جان غمین.

Xosrov, billah eşit bu qisseyi-purqüssəmi,
Kim, nələr çəkmiş ğəmu ənduhdan cani-ğəmin.

بر یکادن فقر خانه بر یکا بار عیال،
اولمسون بر کمسه نک کوکلی. (زمین)..

Bir yanadan fəqri-xanə, bir yana bari-əyal,
Olmasın bir kimsənin könli zəmin.

رحمت گوزیله باخسنک گر **بصیریدن** یانکا،
زر اولر ایشی اکرو خاکدن اولمش............

Rəhmət gözilə baxsan gər Bəsiridən yana,
Zər olar işi əgər u.xakdan olmuş...[۱]

خسرو گل..... تختنه................................
محنتنده دلربا اولدقچه..........................

Xosrov.....taxtına......[2]
Möhnətdə dilruba olduqca.....

نوبهار عمرکه ایرشمه سین باد خزان،
فتح و نصرت همچنان و بخت و دولت همنشین

Növbahari-ömrümə irişməsin badi-xəzan,
Fəthu nüsrət həmçinanu bəxtu dövlət həmnişin.

تم الدیوان بعون الملک ادیان
فی اواخر شهر شعبان فی شهور سنه
واحدی و عشر و تسعمائه
۹۲۱

---

۱ . oxunulmur
۲ . beyt əlyazmada oxunulmur.بیت اوخونولمور

مربع

ساقیا یولنه جان نقدینی کل خاک ایدلوم[1]،
غل و غشدن اریدب خاطرومز پاک ایدلوم.
عقلمز جمع ایدلم کندومز ادراک ایدلوم
مست لایعقل اولالم یقه‌لر چاک ایدلوم.

Saqiya yoluna can nəğdini gəl xak edəlim,
Ğəllu ğəşdən arıdıb, xatirmiz pak edəlim.
Əqlimiz cəm edəlim, kəndimiz idrak edəlim.
Məsti-layəqəl olalım, yaxalar çak edəlim.

اوقویب صفحه گلزارده عشرت ورقن،
گل کوکل ترک گمان ایله اولب اهل یقین.
که چمندر دل الیب فرصت فوت اتمه ساقن،
مست لایعقل اولالم یقه‌لر چاک ایدلوم.

Oxuyub səfheyi-gülzarda, işrət varaqin,
Gəl könül tərki-güman ilə olub əhli-yəqin,
Ki, çəməndir, dil alıb, fürsəti fövt etmə, saqın,
Məsti-layəqəl olalım, yaxalar çak edəlim.

کچدی بیلمزلک ایله عمر کچندن کچلوم،
شمدیدن گرو گلوک رمز رموزدن ایچلوم.
اوپشوب قوجوشارق ال اله ایچون ایچلوم،
مست لایعقل اولالم یقه‌لر چاک ایدلوم

Keçdi bilməzlik ilə ömr, keçəndən keçəlüm,
Şimdidən gərü gəlin rəmzi-rümuzdan içəlüm.
Öpüşüb qucuşaraq əl ələ içün içəlüm,
Məsti-layəqəl olalım, yaxalar çak edəlim

کله مز قزدی واروراق بزی می آله کبی،
یار دخی واروراق قصد قیله آله کبی.
سینه ده گللر آچوب بز ده او گوزی اله کبی،
مست لایعقل اولالم یقه‌لر چاک ایدلوم.

---

[1]. غزل- مربع دیواندا یوخدور. نظمی مجموعه سینده وار (۳۲۲٦)

Kəlləmiz qızdı varuraq bizi mey ala kimi,
Yar daxı varuraq qəsd qıla ala kimi.
Sinədə güllər açıb, biz də o gözi ala kimi,
Məsti-layəqəl olalım, yaxalar çak edəlim.

اولدوررسه بزه نه واعظ شمشیر خطیب،
باده صونسونک بزه تک یار علیرغم رقیب.
بنه اولورسه اوله نیجیه دک بویله شکیب،
مست لایعقل اولالم یقه‌لر چاک ایدلوم.

Öldürürsə bizə nə vaizu şəmşiri xətib,
Badə sunsun, bizə tək yar, əlarəqmi-rəqib.
Netə olursa ola, necəyədək böylə şəkib.
Məsti-layəqəl olalım, yaxalar çak edəlim.

نیجه بر جور ایله بلبل کبی گریان اولالم،
دم بو دمدر ایچلم گل کبی خندان اولالم.
حاتم جان ایله مجلسده سلیمان اولالم،
مست لایعقل اولالم یقه‌لر چاک ایدلوم.

Necə bir cövr ilə bülbül kimi giryan olalım,
Dəm bu dəmdir, içəlim , gül kimi xəndan olalım.
Hatəmi-can ilə məclisdə Süleyman olalım.
Məsti-layəqəl olalım, yaxalar çak edəlim.

ای **بصیری** دیروبن ادرینه نونک خوبلرنک،
تازه سوزلرله اقیدوب کندونه محبوبلرنک.
کوکلره اقدورلم ذوق و صفا طوبلرنک،
مست لایعقل اولالم یقه‌لر چاک ایدلوم.

Ey Bəsiri, dirübən, Edirnənın, xublərin,
Tazə sözlərlə axudub kəndinə məhbublərin,
Göylərə axduralım zövqu səfa tupların.
Məsti-layəqəl olalım, yaxalar çak edəlim

دؤردلوکلر

مفردلر

مطلعلر

دؤردلوکلر

١

Ey mühiti ulum kəm məxzə,	ای محیط علوم کم مخزه،
Qətrədir elminiz qatında dəniz.	قطره در علمونوز قتنده دنیز.
Dediniz verəlim sənə sədəqə,	دیدینیز ویرلوم سکا صدقه،
Vədədən qeyri nəsnə vermədiniz	وعده دن غیری نسنه ویرمه‌دنوز.

٢

Zirəloğluna şairin birisi,	زیرک اوغلنه شاعروک بریسی[١]،
Mədh ilətdi çün dövlətə irdi.	مدح ایلتدی چو دولته ایردی.
Gər sorarsan nə verdi caizə[٢],	گر سوراررسن نه ویردی جایزه سنکا،
Lütflər etdi, vədələr verdi.	لطفلر ایتدی وعده لر ویردی.

٣

Kim ki, bimarxanəyə girdi,	کم که بیمار خانه گیردی[٣]،
Əcəli gəldi, qəbzi-ruh etdi.	عجلی گلدی قبض روح اتدی.
Çünki, içdi nəsufi şərbətini,	چونکی ایچدی نصوحی شربتینی،
Səhhətə tövbeyi-nəsuh etdi.	صحته توبۀ نصوح اتدی.

مفردلر

شول ایکی مخمور کوزلر عارض دلدارده،

Şol iki məxmur gözlər arizi-dildarda,

ایکی نرکس در اچلمش کوشۀ کلزارده.[١]

---

[١]. تهران آلیازما سینده بو مربع یوخدور.

[٢]. Mükafat, əvəz

[٣]. تهران آلیازما سینده بو مربع یوخدور

İki nərgisdir açılmış guşeyi-gülzarda.

****

Aşiqlərini ahu məsihadəm öldürü, عاشقلرنی آه و مسیحادم اولدرر[2]،

Bu adəm oldur ki,məsiha dəm oldurur..بو ادم اولدرر که مسیح ادم اولدرر

****

*Zehi mrasim cudun mürəbbəi-fuzəla,*زهی مراسم جودنک مربعی فضلا،

Ləvayehi himənin oldı feyzi-əhli-huzur. لوایح هیمه نوک اولدی فیض اهل حضور.

Küftə kirpiyin dəhanında, کوفته کر بنکون دهاننده،

Toplardır Boğaz hisarında. طوبلاردر بوغاز حصارنده.

****

Bizə limonla tutuna gərək, بزه لیمونله تورونه کرک،

Nə daşşağın durur ağac qavunı. نه تاشاغون درر اغاج قاونی.

****

Hicrdən gözlərim dənizin, هجردن کوزلروم دنیزوک،

Eynidir,leyk yaşı bənzəməz sənin. عینی در لیک یاشی بکزمز سنک.

مطلعلر

منصب حسنک دریغ ایلر بو بن افتاده دن،

دلبروم بی رحمرک اولمش مویدزاده دن.

Mənsəbi-hüsnün dəriğ eylər bu bən uftadədən,
Dilbərin birəhmrək olmuş müəyidzadədən[3].

****

Dərzioğlu göndərir can parəsi, درزی اوغلی کوک درر جان پاره سی،

Dönə-dönə olmuşam avarəsi. دونه دونه اولمیشام آواره سی.

****

---

[1]. BNF کیتابخاناسیندا اولان محموعه ترک ۲٤٥ ص. ۲۲۹

[2]. استانبول و تهران ألیازما لرینده یوخدور.

[3]. Bayəzid zamanında bir vəzifəli mənsəb sahibi adamdır.

سینمه بیر تیر اوردن ایلدنک زخمینک زیاد[۱]،
عاجز ایکن اول خدنک زخم ایله بن نامراد.

Sinəmə bir tir vurdun eylədin zəxmin ziyad,
Aciz ikən ol xədəng zəxm eyləyibən namurad.

****

روشن اولدی کون کبی ای مه سنوک کرامتونک،
سکا اق یلدز دیین بلمز سنوک ماهییتنک

Rövşən oldı gün kibi ey məh sənin kəramətin,
Sana aq ukduz deyən bilməz sənin mahiyyətin.

****

خنجروکه قرشو وارور بو دل بی باکیمز[۲]،
بیر یورک کوسترسنک اخر سینهٔ صد چاکیمز.

Xəncərinə qarşı varır bu dili-bibakımız,
Bir ürək göstərsən axir sineyi-səd çakımız.

****

صون لعلینک چون خط سیه فام یتشدی[۳]،
آچدر بنی غم روزه سنک احسان یتشدی

Sun ləkin çün xətti-siyəhfam yetişdi,
Açdır bəni ğəm ruzəsinin ehsani yetişdi.

---

[۱]. مطلع تهران و اسنبول ألیازما سینده یوخدور.
[۲]. مطلع تهران و اسنبول ألیازما سینده یوخدور
[۳]. مطلع تهران و اسنبول ألیازما سینده یوخدور

لطایف

BƏNGNAMƏ

Gufte Molana Bəsiri

Bir dadlı hikayət və bir şirəsi şirin rəvayət istədilər ki, mucibi-izdiyadi iştahya istişhad ola və bu fəqiri-həqir daxı anların diləgin qəbul edir.

Bu bəngiyi dərdimən və buryanın həsrətindən müstəmənd ki, bu bar ilə ölmüş və aclıq atəşinə yanmış ola, kəlaci-Əcəmdən ana kəfən edib, riştəyi qətaif iplik1ə dikübb, xəmavi nabatı kafuri eyləyib, şəkkər şərbəti ilə yuyub, xanəgi halva məqbərəsində kümüb və səbuni halvadan , iki həcə daşı tikib, üzərinə bu tarixi yazdıq. Daxı ol bəngi şirinkarın üzərinə bir qubə yaparız, pilovdan içini məhləbi birlə sıvarız və ol türbəyə zülabidən rəngin camlar edib və patlıcan doldurmasından qəndil edəriz və Misir qarpızından ki, ana bithuseyf dirlər bir küp su qoyarız və səhnin fərşinə şəkkəri dublə ilə duğla yerinə döşəriz və bumbardan iki kafuri mumbaşl və ayağı ucuna tikib, bi qəzəli yazarız. Beyt:

Qəlyə qoxusu nəsimi-rühpərvərdir bana,
Salmanın hər yarpağı bərgi-güli tərdir bana.
Küf keçirəm gər qorma gəlməzsə süfraya,
Yəxni gər irişməsə, ölmək müqərrərdir bana.
Sunduğumca şəkkəru paludaya hərdəm dirəm,
Məzmidirməz kim, sənün, vəslin müyəssərdir bana.
Deməgil bana Bəsiri, varmıdır iştihanın,
Çün gəkunun ayəti heyrədə əzbərdir bana

بنک نامه

گفت مولا بصیری

بر طتلو حکایت و بر شیره سی شیرین روایت استدیلر که موجب ازدیاد اشتهای استشهاد اوله و بو فقیر حقیر دخی آنلرونک دیلگن قبول ایدب بر بنکی دردمند و بریانونک حسرتندن مستمند که بو بر ایله اولمش و آجلق آتشنه یانمش اوله. کلاج عجمدن اکا کفن ایدب رشتهٔ قطائف اپلکیله دیکوب حموی نبات کافوری ایلیوب شکر شربتیله یویب خانگی حلوا مقبره‌سنده کومپ و صبونی حلوادن ایکی هجه طاشی دیکوپ اوزرنه بو تاریخی یازدق. دخی اول بنکی شیرینکارنک اوزرینه بر قبه یپاروز پلودن ایچنی مهلبی برله صیوارز و اول توربیه زولابیدن رنگین جاملر ایدب و باتلیجان طولدرمسندن قندیل ایدروز و مصر قرپوزندن که اکا بتهو صیف درلر بر کوپ صو قورز و صحنه نک فرشنه سکری دوبله ایله توغله یرینه دوشروز و بومبردن ایکی کافوری موم باشی و اباغی اوجنه دیکوب بو غزلی کنارنده یازرز. بیت

قلیه قوقسو نسیم روح پروردر بکا،
صالمانونک هر یبراغی برگ گل تردر بکا.
کف کچرم گر قورمه گلمزیسه سفره یه،
یخنی گر ایرشمه سه اولمک مقرردر بکا.
صوندوغومجا شکر پالودیه هر دم دیرم،
مزمیدرمز کم سنون وصلوک میسردر بکا.
دیمه‌گل بکا بصیری وار میدرر اشتهانک،
چون کلنونک آیتی هر دمده ازبردر باکا

.

Salmasın hər yarpağı sifr oldı, mahiçə əlif.

Yufqa ovraqi hesabu süfrə dəftədir bana.

və bir türbədar ki, ismi balı ola və övrətin adı halva xatun ola və başı bəybazarı qorundan və qulaqları börək tutmacından , gözləri badamdan ola və yaxud bişmiş yumurtadan kim, iki para etmiş olalar. Qaşı dadlı qavun dilimindən , xəyal eləni börəkdən, binəsi qorma badamı halvadan, saqalı pəşmanı halvasından və dişləri nabati- xamavi xablardan və ağzı şəkkəri-xəndan püstədən, dili badam yağından bişmiş, şəkkəri cüllabına bulaşmış dil pəndirdən, zənəxdanı Aqşəhərin bədmali akmasından, boynı qəsəb xurmasından, üzi bayram çörəyindən, yəni çörək otundan, boyni yənəxdən, qolları ləvrək balığından, dügünləri, pulları ola. Bir yanı buryandan və bir yanı kababdan, köksi tava buryanından, qarnı şirdəndən, bağırsağı mahiçədən, ayaqları paçadan və otraq yerin istisfar edərsiniz kümәc balından və zəkəri Ərəbistan mozundan və daşaqları Hindustan cəvizindən bir əsasi şəkkər qamışından , bir təsbihi şəkkəri noxuddan və bir təsbihi dadlı üzümdən və bir təsbihi də dizi anardan, dizi əncir təsbihində vətteyn oxur. Və üzümdən təsbihində bu Ayət oxunurƏ və ənəb və qəzəbə və daxı bu beyt tərrənüm edir:

Həqq budur kim, yemişlər içində,

yoxdur üzüm jibi şirəli məta.

və andan təsbihindən bu ayəti vəqunur vəfiha fəqihət bənəxluvə rumən.

صالمننک هر یپرغی صفر اولدی ماهیچه الف،
یوفقه اوراق حساب و سفره دفتردر بکا

و بر توربه‌دار که اسمی بالی اوله و عورتنک آدی حلوا خاتونک اوله و باشی بیک بازاری قورونده و قولاغلری بورک تتماجندن گوزلری بادمدن اوله و یاخود بشمش یمرتادن کم ایکی پاره اتمیش اولالر قاشی طتلو قاوون دیلیمندن خیال النی بورکدن بینسی قارمه بادمی حلوادن صقلی پشیمانی حلواسندن و دیشلری نبات حموی خابلردن و آغزی شکری خندان پسته دک دلی بادم یاغیندن بشمش شکری جلابنه بولشمش دل پنیرندن زنخدانی آق‌شهرک بدغانی آلمه‌سندن بوینی قصب خرماسندن یوزی بیرام چوره کندن یعنی قره چورک اوتندن بوینی یخندن قوللری لورَک بالغیندن دوکونلری پوللری اوله. بیر یانی بریاندن و بیر یانی کبابدن کوکسی تبا بریاندن قارنی شیردندن باغرساقی ماهیچه دن ایاقلری پاچه دن و اوتراق یرین استفسار ادرسنز کومچ بالیندن و ذکری عربستان موزندن و طاشقلری هندستان چویزندن بر عصاسی شکر قمشندن بیر تسبیحی دیزی اینجردن و بیر تسبیحی شکری نخوددن و بر تسبیحی طتلو اوزومدن و بر تسبیحی ده دزی اناردن. دزی انجیر تسبیحنده والطین اوقر. و اوزومدن تسبیحنده بو آیت اوقنر. و عنب و قضب . و بو بیت دخی ترنم ایدر.

حق بودر کیم یمشلر ایچنده،
یقدر اوزوم کبی شیره لی متاع.

و اندن تسبیحندن بو ایتی اوقنور و فیه فقیه و نحل و رومن.

Və bu qəzəl dilində tərənnüm edə

Bən bəlğur aşını sevməzəm, tanrım bana irgürməsin,
Danə birincik quluyam, şorbayi gözüm görməsin.
Bən qəlyənin dərvişiyəm, həmsalmanın üftadəsi,
Bumbar ikən saklnmasın, börək ikən üfürməsin.
Dən kim, kəsilsin danədən əvvəl riştəyə yoxsa dirəm,
Bir parə yer ikən, daxı ol arada oturmasın.
Paludayı məhrum sanıb, dedim ana əsrarımı,
Badama dililə demişsərəm getsin, durmasın.
Miskin Bəsirikönlüni mantuya məəva eylədi,
Yarəb kələm şorbası görstərmə gözüm görməsin.

Və o türbəyi-mükərrəmənın vəqfi balıbdır və bal iksiri və mütəvəllisi bəngi batman və naziri əsəli-binəva və cabisi mola kəndi. əgər sual edirsələr əsəli-binəva kordur, nədən nazir olub, cavab ki, ölən daxı kor bəngidir.

و بو غزل دیلنده ترنم ایدر:

بن بلغور آشنی سومزسم تانریم بکا ایرگورمسونک،
دانه برنجیک قولیام شوربایی گوزم گورمه سونک.
بن قلیه نونک درویشیم هم صالمانک افتاده سی،
بومبر ایکن صالنماسنک بورک ایکن اوفرمه سونک.
دن کم کسیلسوک دانه دن اول رشتیه یوخسه درم،
بر پاره یر ایکن دخی اول اراده اوتورمه سونک.
پالودیه محروم صانوب دیدم اکا اسرارمی،
بادامه دلیله دیمش سرم گتسونک طورماسونک.
مسکین بصیری کوکلونی مانتویه ماوا ایلدی،
یا رب کلم شورباسنی کوسترمه کوزم کورمه سونک.

و اول توربه مکرمه‌نک وقف بالیبدره و بال اکسیری و متولسی بنگی باتمن و ناظری عسل بی نوا و جابیسی منلا کندی. اگر سوال ایدرسه لر عسل بینوا کوردر ندن ناظر اولور جواب که اولن دخی کور بنگی در.

21-Dəmirçizadə Ə. Azərbaycan ədəbi dilinin tarixi. I hissə. Bakı: “Maarif”, 1979.
22-Mirzəzadə H. Azərbaycan dilinin tarixi qrammatikası. Bakı: Azərbaycan Universiteti Nəşriyyatı, 1990.
23-Пригарина Н.И.Образное содержатие бейта в поэзии на персидском языке/Восточная поэтика. Специфика художественного образа. Москва: «Наука», 1983.

8-Musabəyli Azadə. Türkiyədə yaranan Azərbaycan ədəbiyyatı və Xəlilinin "Firqətnamə"si. Bakı. "Nurlan", 2010.
9-İçli Ahmet. Basiri`nin yeni türkçe şiirleri. Karadeniz, 2014, №31.
10-Başpınar Fatih. Basiri`nin Benginame adlı eseri. Turkish Studies İnternational Periodical for the languages literature and history of Turkish of Turkic Volume 6/3 Summer 2011, p.567-576
11-Çavuşoğlu Mehmet. Basiri. DİA.C.5. İstanbul, 1992.
12-Щерба А.М. Грамматика староузбекского языка, Москва-Ленинград: Издательство Академии Наук СССР, 1962.
13-Navoiy Alişer. Xazoyinul-maoniy.III. Badoyiul-vasat. Toşkent: Uzbekistan SSR Fanlar Akademiyası Naşrieti, 1960.
14-Nəsimi İmadəddin. Seçilmiş əsərləri. Bakı: Azərnəşr, 1973.
14-Quluzadə Mirzağa. Füzulinin lirikası. Bakı: Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası Nəşriyyatı, 1965.
15-Füzuli Məhəmməd. Əsərləri. Altı cilddə. II cild. Bakı: "Şərq-Qərb", 2005.
16-Füzuli Məhəmməd. Əsərləri. Altı cilddə. I cild. Bakı: "Şərq-Qərb", 2005.
17-Mir Cəlal. Füzuli sənətkarlığı. Bakı: "Nurlan", 2007.
18-Sehi bey. Tezkire "Heşt-behişt". İstanbul: Tercuman qazetesi, 1980.
19-İsen Mustafa. Künhü`l-ahbar`ın tezkire kısmı. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. Atatürk Kültür Merkezi Yayını-sayı 93, Tezkireler dizisi-Sayı:2.
20-Köprülüzadə Məhəmməd Fuad. Azəri ədəbiyyatına aid tədqiqlər. Bakı: "Sabah", 1996.

Şairin müxtəlif tarixi hadisələrə həsr edilmiş maddeyi-tarixləri də Osmanlı müəllifləri tərəfindən yüksək qiymətləndirilmişdir.

Şeirlərini araşdırdıqda görürük ki, Bəsiri Kişvəri, Həbibi, Süruri, Xətai, Hamidi və başqaları kimi Nəsimidən sonrakı, Füzulidən öncəki dövr ədəbiyyatımızın, XV-XVI əsrlər poeziyamızın görkəmli nümayəndələrindən biri olmuşdur. Onun əldə olan şeirlərinin toplanaraq bir kitab halında nəşri və ətraflı tədqiqi dövrün ədəbiyyatının öyrənilməsi, şairin ədəbiyyat tariximizdəki mövqeyinin müəyyənləşdirilməsi baxımından böyük maraq kəsb edəcəkdir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1-Əfşar Sadiq bəy. Məcməül-xəvas/ Nəşrə hazırlayan: Əkrəm Bağırov. Bakı: “Elm”, 2008.

2-Karahan Abdülkadir. Eski Türk Edebiyatı İncelemeleri. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1980.

3-Latifi tezkiresi / Hazırlayan: Mustafa İsen.Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.

4-Aşık Çelebi**.**Meşa`irü-ş-suara [İnceleme-Tenkitli Metin]. 2 cilt/ Hzr: Filiz Kılıç. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara [Basılmamış doktora tezi].

5-Kartal Ahmet**.** Basiri ve türkçe şiirleri. 2014, Dergipark.org, tr.

6-Kınalı-zade Hasan Çelebi. Tezkiretu`ş-suara I cilt./ Hazırlayan: İbrahim Kutluk. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014.

7-Hikmət İsmayıl. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. 2 cilddə. I cild. Bakı: Azərnəşr, 1928.

Lətfü nəşr poetik fiqurundan məharətlə istifadəyə nümunə:
Məni gördükcə xəlq onunla derlər,
Ənis olmuş, görün, Məcnuna ahu.

Birinci misradakı mən (aşiq) və o (məşuqə) sözləri ikinci misradakı Məcnun və ahu (ceyran) sözləri ilə əlaqələndirilmişdir ki, bu da ləffü nəşrin əlamətidir.

Rəddüs-sədr aləl-əcuz poetik fiqurundan (beytin birinci sözünün sonda eyni mənada işlədilməsi) istifadəyə örnək:
İntizarı öldürür hər dəmdə min kərrə məni
Həq demişlər kim, ölümdən betərdir **intizar**.

Bəsiri şeirindəki mübaliğələr yüksək poetikliyi ilə diqqəti cəlb edir. Füzulinin bir sıra mübaliğələri ilə onunkular arasında müqayisə aparmaq olar.
Ey Bəsiri, sərbəsər xakistər olar kainat,
Düşsə aləm içrə ahim atəşindən bir ləhib.

Tənuri-atəşi-qəm oldu sineyi-suzan,
Onun içindəki od şöləsi zəbanımdır.

Ahım şərarəsi necə yaxmaya aləmi,
Bir oddur ol ki, duzəx onun bir şərarıdır.

Atəşi-dil eylədi kül aləmi sərtasər,
Nuh tufanın qopardı dideyi-nəmnakımız.

Ey Bəsiri, olmadı ahım müəssir, gərçi kim,
Daşa təşir eylədi ah ilə əfğanın sənin.

Bir yandan aşiqin dostu-məşuqəsi, digər tərəfdən düşməni-rəqib ona əziyyət verirlər. İki zərbə alan aşiqin vəziyyətini Bəsiri belə təsvir edir:

Bir yana tə`ni-rəqibü bir yana cövrün sənün
Dad əlindən dustun, fəryad əlindən düşmənin.

Burada "dust" və "düşmən" sözləri ilə təzad bədii ifadə vasitəsi yaradılmışdır. Bəsirinin şeirlərində hüsn-mətlə, təzad, təkrir, cinas, təşbih, ləffü nəşr, rəddüs-sədr aləl-əcuz, mübaliğə, touzi, hüsni-təlil bədii ifadə vasitələrindən məharətlə istifadə edilmişdir. Aşağıdakı beytdə təkrir, cinas və hüsni-təlil poetik fiqurlarından istifadəni görürük:

Səba bu rəşkdən kim, öpdüm izin,
Özün yerdən-yerə vursa, yeri var.

Şair gözəlin izini öpdüyünə görə səba yeli qısqanclığından özünü yerdən-yerə vurur, yəni bərk əsməkdədir. "Səbəb və bəhanə gətirməyin gözəlliyi" demək olan hüsni-təlildən istifadə zamanı bir əlamət və ya hərəkət, keyfiyyət (burada aşiqin gözəlin ayaq izlərini öpməsi) başqa əlamət və hərəkətə (burada səbanın qısqanclıqdan bərkdən əsməsinə) səbəb olur, nəticədə ikiqat təsvir özünü göstərir. Beytdə "yer" sözünün iki dəfə işlədilməsi təkrir sənətinin əlamətidir. "Yeri var" ifadəsində "yer" sözü başqa mənada (yəni, başa düşüləndir) işlədilmişdir. Beyt daxilində eyni cür səslənən, yazılan fərqli mənalı sözlərin işlədilməsi cinas sənətinin əlamətidir. Təşbih poetik fiqurundan istifadəyə örnək:

Yaşım hicrində cuyi-abə bənzər,
Gözüm ol abdə girdabə bənzər.

Aşiqin göz yaşı axar suya, çaya, gözü isə bu çaydakı girdaba, burulğana bənzədilmişdir.

hökmdarlara qədər şeir yazırdılar) tərəfindən yüksək dəyərləndirilməsinin əsas səbəbi idi. Şərq poetikasında bitkin bir fikri ifadə edən beyt Avropa poeziyasındakı şeirə bərabər hesab edlir (24, s.89). Bəsirinin beytlərini şeirlərindən çıxararaq təqdim etdikdə özünün poetik, fəlsəfi, etik, ibrətamiz-nəsihətamiz mənası olan bir şeirə (təkbeytə) çevrilir. Şairin qəzəllərinin birinci beytləri-mətlələri xüsusilə diqqətəlayiqdir. Şərq poetikasında hüsni-mətlə və ya hüsni-ibtida ilk beytin forma və məzmunca diqqəti cəlb edən, digər beytlərdən seçilən, fərqli olması tələbinə cavab verən poetik fiqurdur. Şairin qəzəllərindən bir neçə mətləni örnək gətirək:

Kirpigin sehr oxudur, əbrulərindir yay ana,
Bir bənim kibi bəlakeş uğrar isə, vay ana.

Şol nazənin ki, dili-zarım aşinadır ana,
Bəlayi gör ki, gözəllər də mübtəladır ana.

Arifə dövlətdən istiğna kibi dövlətmi var,
Tərki-ləzzəti-cahan etmək qədər ləzzətmi var.

Tiri-cəfa ilə ürəyim parə eylədin,
Bir yarə bitmədən dəxi bir yarə eylədin.

Xəlqi-cahan sözi bu kim, qəm adəm öldürür,
Canım bədəndə olmayacaq, qəm nəm öldürür.

Bəsiri beytlərində həyati bir obraz yaratmağı, psxoloji durumu təsvir etməyi bacaran sənətkardır. O, şeirində lirik qəhrəman-aşiqin eşqində qeyri-müəyyən vəziyyətini belə şərh edir:

Sənin dərdindən, ey şuxi-cəfakar,
Bəla bu kim, nə sağam mən, nə bimar.

Bu şeirlər şairin yumoristik mövzuda yazdığı “Bənginamə” əsərinə də daxil edilmişdir.

Bəsirinin nüktədanlığı satirik şeirlərində, həcvlərində də, lirik qəzəllərində də özünü göstərməkdədir. Qaziəskər vəzifəsinə təyin edilmiş Zeyrekoğluna şair bir mədhiyyə qəsidəsi yazır. Zeyrekoğlu əvəzində caizə verəcəyini vəd etsə də vədini “unudur”. Bəsiri bu “unutqanlığa” iki kiçik qitə həsr etmişdir. Onlardan biri belədir:

Zeyrekoğluna şairin birisi,
Mədh ilətdi, çün dövlətdə idi.
Gər sorarsan nə verdi caizəsin?
Lütflər etdi, vədələr verdi.

Burada şair Zeyrekoğlunu heç bir sözlə pisləmir, lakin sonda müəllif kinayə tərzi ilə “vədədən başqa heç nə verməyən” dövlət məmurunun xəsisliyini ifşa etmiş olur. Bəsirinin bu və başqa həcv xarakterli, eləcə də yumoristik şeirlərini örnək gətirən osmanlı təzkirəçiləri şairin nüktədanlığından danışarkən onun incə eyhamlı, kinayəli fərdi yaradıcılıq üslubunu nəzərdə tuturlar.

XV-XVI əsrlər poeziyasının janrlar iyerarxiyasında qəzəlin mövqeyi daha da möhkəmlənir. Qəzəlin mövqeyinin möhkəmlənməsində Füzuli və onun ədəbi məktəbinin nümayəndələri mühüm rol oynasalar da, bu nəzm şəklinin inkişafında daha öncəki sənətkarların, o cümlədən, Bəsirinin də müəyyən xidmətləri olmuşdur. Qəzəl dilinin sadəliyinə, səlisliyinə, türk mənşəli sözlərin işlədilməsinə xüsusi fikir verən Bəsiri, lakonikliyə, fikri qısa və aydın ifadə etməyə çalışırdı. Onun qəzəllərinin çoxu beş beytdən ibarətdir. Fikrimizcə, nüktədanlığı, incə yumoru, sərrast satirik qələmi, eləcə də lakonikliyi onun əsərlərinin Osmanlı təzkirəçiləri, şairləri və şeir həvəskarları (o zaman məmurlardan tutmuş

dibaçəsində şeirinin elm və maarifdən xali olmamasına çalışdığını deyir.

Bəsiri qəlb şairidir, insanın hiss və həyəcanlarını, sevinc və kədərini, həyatdan feyz almasını, tənhalığını ifadə etmək ustasıdır. Şeirlərindən birində, o, elan edir ki, eşq həyəcanlarımı bölüşəcəyim bir həmsöhbətim, həmdərdim vardır, o da könlümdür:

Şərhi-dərdi-eşqi axır kimə təqrir eyləyim,
Bir könül adlı müsahib, dərdməndim var ikən.

Dövrünün bir sıra digər şairlərindən şuxluğu, nikbinliyi ilə seçilən Bəsiri bəzi şeirlərində ələmlə, qəmlə dostluq etdiyini, həyat yolunda onları səfər yoldaşı seçdiyini bildirir:

Fəğan ənisi-şəbü ruzü nalə həmnəfəsim,
Ələm müsahibü qəm yari-mehribanımdır...

Ədəm yolunda yoldaşım qəmindir,
Səfər müşküldürür olmasa yoldaş.

Bununla bərabər, şairin nikbinliyi, həyata yumorla yanaşması əsərlərindən görünməkdədir. Onun türkcə şeirlər toplusuna daxil edilmiş, sevdiyi və xoşuna gəlməyən xörəklərdən danışdığı iki qəzəli yumoru, həyatdan ləzzət almaq həvəsi ilə diqqəti cəlb edir:

Bulqur aşını sevməzəm, Tanrım ana irgürməsin,
Danə birincün quluyam, şorbayı gözüm görməsin
Mən qəlyənin dərvişiyəm, həm salmanın üftadəsi,
Bumbar inən salınmasın, börək inən üfürməsin...
Miskin Bəsiri könlüni mantuya məva eylədi,
Ya Rəbb, kələm şorbasını göstərmə, konu görməsin.

aid edilməsi istiarə poetik fiqurunun səciyyəvi cəhətidir). Şair burada heç bir sənətkarın şeirlər toplusu-divanından nəyisə götürmədiyini, iqtibas etmədiyini bildirir. Bəllidir ki, şairlərin özlərini öyən, fəxriyyə xarakterli şeir və beytləri az olmayıb (bu məsələdə Füzuli də istisna deyil). Bəsirinin bu ənənəyə uyğun olaraq yazdığı beytlərdə onun sənətə, sənətkara baxışlarının da ifadəsini görürük. Şair şeiri qızıla, özünü isə qızılı qiymətləndirən sahibəyara bənzədərək deyir ki, qızılım, var-dövlətim olmasa da, qiymətdə qızıla bərabər olan şeiri düzgün dəyənləndirməyi bacarıram:

Zər nəqdi gərçi yoxdur əlində Bəsirinin,
Əşar təqdirinin hələ sahibəyarıdır.

Şair bildirir ki, hər kəs onun şeirini anlaya, əsl qiymətini verə bilməz, onun həqiqi sənətini bundan agah olanlar qiymətləndirə bilər:

Ey Bəsiri, nə bilir sözüni hər qafil kim,
Əhli-təhqiq sözün mərdümi-agah bilir.

Fəxriyyə xarakterli bir qəzəlində şair bəlağət mülkünün sərvərlərindən, müasir sənətkarlardan üstün olduğunu, elm, maarif dənizinin dərinliklərinə baş vurduğunu elan etməkdədir:

Bənəm ol mərdi-xəşm bu tiği-tizi nəzmimlə,
Bəlağət mülkünün sərvərlərin cümlə zəbun etdim .
Bənəm ol aşinayi-lücceyi-bəhri-maarif kim,
Neçə qəvvasi-bəhri-nəzmi anda sərnigun etdim.

Bəsiri ustad sənətkar olmaq üçün elmin, maarifin dərinliklərinə baş vurmaqdan danışır: Bir müddət sonra ədəbiyyata gələn Füzuli də bu fikri təsdiqləyir, türk divanının

Bəsirinin qəzəllərində ifadə etdiyi arzu və diləkləri həyatidir, istəkləri hər kəsin qəlbinə yaxındır. Şeirlərindən birində şair xoş, mülayim xasiyyətli bir yarın, həmdəmin olmasını yalnız onun özü üçün deyil, hər kəs üçün ən böyük arzu, ən böyük var-dövlət olduğunu bildirir:

İnsana cahan içrə budur dövləti-üzma,
Bir yari-mülayimlə müqarin ola daim.

Bununla yanaşı şairin yaradıcılığında təsəvvüfün, irfanın da müəyyən dərəcədə yer tutduğunu, onun vəhdəti-vücud təlimini qəbul etdiyini görürük:

Daxi təsdi etməz oldı kəsrəti-rənci-xumar,
Ey könül, meyxaneyi-vəhdət olalı məskənin.

Bəsirinin əvvəldən sona qədər irfana həsr edilmiş şeiri vardır:

Yardan özgə bu könül xanəsində kimsə yox,
Şükr kim əğyardan xali olubdur xəlvətim.
Xəlvəti-üns içrə tənha sanma, ey zahid, məni,
Qüdsivü ruhanilərdir hər gecə həmsöhbətim.
Mən fəna meyxanəsinin rindiyəm, ey müğbəcə,
Olicək xişti-səri-xüm ilə lövhi-türbətim...

Bəsiri yaradıcılığında özündən əvvəl yaşamış və ya çağdaşı olan sənətkarların yolu ilə getməmiş, yalnız özünün yeni, orijinal fikirlərini ifadə etməyə çalışmışdır. Qəzəllərindən birində, o, deyir:

Məniyi-xasdır, Bəsiri, sözün,
Hiç divandan istiarən yox.

Burada "istiarə" sözünün hərfi mənası – götürmə nəzərdə tutulur. (Bir əşya və ya canlının xüsusiyyətlərinin başqasına

“Görünür” rədifli qəzəlində münəccimə müraciət edir və tale evində (talelərin yazıldığı yerdə-fələkdə) bu eşqin sonunun qan göründüyü cavabını alır:

Sordum əhvalımı eşqində münəccimlərdən,
Baxdılar tale evinə, dedilər qan görünür (17, s.133).

Şairin qəzəllərini oxuduqca belə qənaətə gəlirik ki, sadə, danışıq dilinə yaxın bir dildə yazmaq onun fərdi yaradıcılıq üslubunun səciyyəvi xüsusiyyətlərindəndir. Onun şeirlərində dilin sadəliyi ilə yanaşı qələmə alınan mətləblərin gündəlik həyatla bağlılığı diqqəti çəkən məqamlardandır:

Həmdəm kiminlə olurdum, gər ney olmasa,
Könlüm nə ilə əylənilirdi, mey olmasa.
Hicr olmasa vusal da olmazdı qaliba,
Olurmidi bahar cahanda dey olmasa.

“Nə qəzəl kim denilür ol üzü gözü qaş üçün” deyən şair aydın surətdə bildirir ki, şeirlərini həyatda olan real bir məşuqəyə həsr etmişdir. Şeirlərindən birində Bəsiri eşqində çəkdiyi cəfaları, əzabları sadalayır və bunları taleyin mərhəməti kimi qəbul edir:

Gəh cövrü gəh cəfavü dəmi zülmü gəh sitəm,
Çoxdur kərəmlərin, mən anın qansını deyəm.

Sevgisi yolunda çəkdiyi cəfalara həyati bir norma kimi adət etmiş şair onu eşq dərdindən müalicə etmək istəyən təbibə “başımızı ağrıtma” deyir:

Biz anun dərdinə adət etmişüz,
Başımız ağrıtma, billah, ey təbib.

ünsiyyətli xasiyyəti və istedadı hesabına XV-XVI əsrlər Osmanlı cəmiyyətində tanınması, buranın ədəbi-mədəni həyatında oynadığı rol gözlərimiz önündə canlanır. İ.Hikmət Bəsirinin şeirlərinin dilinin sadəliyi barədə yazır: “Dili zamanındakı bir çox şairlərdən hətta özündən sonra gələn şairlərdən çoxunun dilindən sadə olub asanlıqla anlaşılır” (7, s.273). Şairin əsərlərini oxuduqca bu sözləri təsdiqləməli oluruq. Onun “Əfəndim” rədifli qəzəlində aşiqin ürəkdən gələn bir səmimiyyətlə, sadə, anlaşıqlı, müasir oxucuların da asanlıqla anlayacağı bir dillə sevgilisindən şikayəti səslənməkdədir:

Bizimlə işin cəfa, əfəndi.
Adəmmi dözər buna, əfəndi.
Səndən necəsi vəfa uma dil,
Çün ömürdə yox vəfa,əfəndi.

Bəsirinin şeirlərində işlətdiyi ərəb-fars söz və ifadələrinin çoxu bu gün də dilimizdə işlənir:

Qəmi-hicrində işim naləvü ah,
Nedəyim, kimsə yox halımdan agah.
Mənə der eşqdən qıl tövbə zahid,
Necə tövbə, der: əstağfirullah.
Münəccim xal ilə zülfün görən, der:
Doludur fitnəsilə, ah, bu mah.

Burada sırf danışıq dilinin sadəliyi diqqəticəlb edir. Sonda münəccimə müraciət edən lirik qəhrəman belə bir cavab alır: bu xal ilə zülfün sahibi olan mah (gözəl –mah-ay ilə səma cismi mah-ay eyniləşdirilir) fitnə ilə doludur, yəni bu eşqin sonu təhlükəlidir. Bəsirinin bir müddət sonra Füzuli də

texnikasına məharətlə yiyələndiyi görünməkdədir. Məlum olduğu kimi, yarandığı dövrdən qəzəl nəzm şəklinin əsas mövzusu məhəbbətin tərənnümü olmuşdur. Zaman ötdükcə təsəvvüfi, irfani eşq Yaxın və Orta Şərq xalqları poeziyasında özünə möhkəm yer tutmağa başlayır. Bəsirinin şeirlərində real hisslər, yaşantılar, duyğular orijinal bədii təsvir vasitələri ilə ifadəsini tapır. İsmayıl Hikmət "Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi" kitabında şairin yaradıcılığı barədə yazır: "Bu qədər var ki, daha çox həyati gedişlə getmiş və özünü mümkün olduğu qədər təsəvvüf pəncəsindən qorumuşdur. Onda Dördüncü Muradın həzl və həcvə meyyal və məddah ruhunu görürüz. Bir fərqi var isə, o da Bəsirinin daha şux, daha səyyal, daha məzacgir, və uysal olmasıdır. Nəf`inin ovqatı, qüruru onda yoxdur" (7, s.273). İ.Hikmət burada Bəsiri yaradıcılığının səciyyəvi cəhətləri barədə əsasən düzgün fikirlər söyləsə də onun bütün dedikləri ilə razılaşa bilmirik. Doğrudan da, şairin əsərlərində daha çox dünyəvilik üstündür. Onun şeirlərindəki şuxluğu, nikbinliyi də aydın şəkildə görürük. O, doğrudan da həzl və həcvə, satira və yumora meyl edən və uysal-vəziyyətə uyğunlaşmağı bacaran şair olmuşdur. Məddahlığına gəlincə, ədalət xatirinə demək lazımdır ki, dövrün əksər sənətkarları, o cümlədən, Füzuli də, Nəf`inin özü də bundan kənarda qala bilməmişdir. Məlum məsələdir ki, şairlər həyatlarını, heç olmasa, minimum dərəcədə təmin etmək üçün hökmdarlara, yüksək vəzifəli şəxslərə mədhiyyə yazmağa məcbur idilər. Buna görə onlara qürursuz demək olmaz. Vəziyyətə uyğunlaşmağa gəlincə, bəlli olduğu kimi, Bəsiri mühacir idi, İstanbula Azərbaycandan, Təbrizdən gəlmişdi, burada onun heç kimi yox idi. O, özünü və ailəsini təmin etmək üçün imkanlı şəxslərlə tanış olmağa, onların məclislərində iştirak etməyə, köməklərindən bəhrələnməyə məcbur olmuşdur. Bəsirinin

sözlərindən çox istifadə edib. “Yoldaş” sözü daha çox işlədilib. Bəsirinin elə qəzəli var ki, bu sözdən orada üç dəfə istifadə edilib. “Qan yalaşma qardaş” ifadəsi diqqəti cəlb edir. (Tehran Milli Kitabxanası nüsxəsində bu ifadə “qan yaşına yoldaş” kimi gedib). Fikirimizcə, bu ifadə iki nəfərin bir-birinin qanını dilinə vurmaqla qardaşlaşmasından ibarət qədim ayinlə bağlıdır. Həmin ayin sonralar yaddan çıxsa da ifadə daşlaşaraq XV-XVI əsrlər yazılı abidəsinə düşmüşdür. Qəzəllərdə rast gəıldiyimiz “addaş”(sonralar “adaş” şəklinə düşmüşdür) və “boydaş” sözləri Bəsirinin dilində -daş şəkilçisi ilə söz yaradıcılığı prosesinin davam etdiyindən xəbər verir:

Daşlarla döyündüyün Bəsiri,
Fərhad görürsə, deyə **addaş...**

Sərvqədlər gərçi çoxdur,vəli,
Sana **boydaş** olmaz bir sərvqənd.

Sonuncu örnəkdə Rəddüs-sədr aləl-əcuz poetik fiqurundan istifadəni görürük. Beytin birinci sözü sonda təkrar edilmişdir.

Bəsirinin əlimizdə olan əsərləri onu Füzuliyə qədərki poeziyamızda Kişvəri, Həbibi, Sürüri, Xətai ilə bərabər qəzəl janrını inkişaf etdirmiş sənətkarlardan saymağa imkan verir. Qəsidələri və nəsr əsərləri də olan şair sözün həqiqi mənasında qəzəl ustasıdır. Bəsirinin anadilli qəzəlləri dünyəviliyi, nikbin ovqatı, dilinin sadəliyi, səlisliyi, ahəngdarlığı ilə diqqəti cəlb edir. Herat ədəbi məktəbinin görkəmli nümayəndələri-Əbrürrəhman Cami, Əlişir Nəvai, Hüseyn Bayqara, Binayi, bir sıra Azərbaycan və Osmanlı şairləri ilə ünsiyyətdə olmuş, onların köməyi ilə poeziya sənətinin sirlərindən agah olmuş şairin hər əsərində onun şeir

sözlərindən çox istifadə edib. "Yoldaş" sözü daha çox işlədilib. Bəsirinin elə qəzəli var ki, bu sözdən orada üç dəfə istifadə edilib. "Qan yalaşma qardaş" ifadəsi diqqəti cəlb edir. (Tehran Milli Kitabxanası nüsxəsində bu ifadə "qan yaşına yoldaş" kimi gedib). Fikirimizcə, bu ifadə iki nəfərin bir-birinin qanını dilinə vurmaqla qardaşlaşmasından ibarət qədim ayinlə bağlıdır. Həmin ayin sonralar yaddan çıxsa da ifadə daşlaşaraq XV-XVI əsrlər yazılı abidəsinə düşmüşdür. Qəzəllərdə rast gəıldiyimiz "addaş"(sonralar "adaş" şəklinə düşmüşdür) və "boydaş" sözləri Bəsirinin dilində -daş şəkilçisi ilə söz yaradıcılığı prosesinin davam etdiyindən xəbər verir:

Daşlarla döyündüyün Bəsiri,
Fərhad görürsə, deyə **addaş...**

Sərvqədlər gərçi çoxdur,vəli,
Sana **boydaş** olmaz bir sərvqənd.

Sonuncu örnəkdə Rəddüs-sədr aləl-əcuz poetik fiqurundan istifadəni görürük. Beytin birinci sözü sonda təkrar edilmişdir.

Bəsirinin əlimizdə olan əsərləri onu Füzuliyə qədərki poeziyamızda Kişvəri, Həbibi, Sühruri, Xətai ilə bərabər qəzəl janrını inkişaf etdirmiş sənətkarlardan saymağa imkan verir. Qəsidələri və nəsr əsərləri də olan şair sözün həqiqi mənasında qəzəl ustasıdır. Bəsirinin anadilli qəzəlləri dünyəviliyi, nikbin ovqatı, dilinin sadəliyi, səlisliyi, ahəngdarlığı ilə diqqəti cəlb edir. Herat ədəbi məktəbinin görkəmli nümayəndələri-Əbrürrəhman Cami, Əlişir Nəvai, Hüseyn Bayqara, Binayi, bir sıra Azərbaycan və Osmanlı şairləri ilə ünsiyyətdə olmuş, onların köməyi ilə poeziya sənətinin sirlərindən agah olmuş şairin hər əsərində onun şeir

anladığı, dildə vətəndaşlıq hüququ qazanmış sözlərin kifayət qədər çoxluğu da inkaredilməz faktdır. Dövrün türkdilli poeziyasının təkraredilməz simasını müəyyən edən türk mənşəli söz və ifadələr kifayət qədər geniş istifadə edilirdi. Bəsirinin əlimizə çatmış qəzəllərində türk mənşəli rədif sözləri əksəriyyəti təşkil edir. Bunlar aşağıdakılardır: ana, mənə, sənə, tut, görgəc, yox, yetər, bilir, öldürür, gör, durur, bənzər, var, vardır, etməz, gərək, derəm, etdim, eylədin, sənin, ikən, qılan, mən, eyləyən, üçün, bizə, ilə, olmadı, çələbi, sözünü, oldı, düşdi, sıxıldı. Şair anadilli şeirlərində “Doğruya zaval yoxdur” atalar sözündən, əldən qoymamaq, bağrı dəlinmək, yaxıb yandırmaq, Nuh tufanı qoparmaq, göz ucu ilə nəzər etmək, səbri dağıtmaq, könlü açıq tutmaq, özünü yerdən-yerə vurmaq, qan ağlamaq, üzünə qarşı əhvalını söyləmək, soyuq dəmir döymək (əziyyətli iş görmək mənasında), yegrəgin Allah bilir (yaxşısını Allah bilir), basıcı hərami (yol kəsən, quldur) və.s. kimi danışıq dilindən gələn ifadələrdən geniş istifadə etmişdir. Sonrakı dövrlər yazılı abidələrimizdə işlənməyən, lakin XV-XVI əsrlərdə yazılmış əsərlərdə təsadüf edilən, təqlid etmək, özünü oxşatmaq mənasını verən “öykünmək” feli Bəsirinin şeirlər toplusunda dəfələrlə işlədilmişdir. “Mah öykünməz camalın şəm`inə yüz vəchlə” misrasında müəllif məşuqəsinə deyir ki, ayın özünü üzünün şamına, yəni sənin gözəlliyinə bənzətməsi mümkün deyil.Bəsirinin bəzi şeirlərində “Kibi” qoşması ilkin variantda, “biki” kimi işlədillir. Bəsirinin dilində müştərəklik, ortaqlıq, yoldaşlıq bildirən -daş şəkilçisinin köməyi ilə yaranmış düzəltmə isimlər maraq doğrurur. Tədqiqatçılar haqlı olaraq göstərirlər ki, -daş şəkilçisi sırf türk mənşəlidir, -da+eş hissələrindən ibarət olmuşdur. –da ismin yerlik halını bildirir, -eş isə yoldaş, ortaq deməkdir (23, s.58-59). Şairin anadilli şeirlər toplusunda “yoldaş”, “qardaş”, “sirdaş”

yazmamış olsun. Bəlkə də o zaman qəzəl yazmayanı şair hesab etməmişlər. Demək olar ki, Füzulinin uşaqlıq və yeniyetməlik dövrü məhz qəzəlin çox yayılma və sürətlə inkişaf etmə dövrü olmuşdur və Füzuli də ən mahir qəzəl şairi olmağın əhəmiyyətini, zəruriliyini, görünür, mühitin, zamanın meyllərindən dərk etmişdir... Ümumiyyətlə, bu üslubun yeni, yüksək zirvəyə qaldırılması Füzuli yaradıcılığı ilə üzvi surətdə bağlıdır. Lakin bu mərhələnin Füzuliyə qədərki müddətdə qəzəl üslubunda irəliləmə pillələcikləri mahiyyəti daşıyan dəyişikliklər və inkişaf istiqamətli bəzi əlamətdar cəhətlər də olmuşdur" (22, s. 171). Tədqiqatçı qəzəl üslubunun Füzuliyə qədərki mərhələsinin əsas əlamətlərini dilin sadələşmə və səlisləşməsində, türk mənşəli nitq hissələrindən istifadənin sayının artmasında, şeirlərdə daha çox dildə vətəndaşlıq hüququ qazanan, anlaşılan ərəb-fars söz və ifadələrinin işlədilməsində, Nəsimi və Qazi Bürhanəddində olduğu kimi, ya sırf türk mənşəli, ya da ərəb və fars sözlərindən formalaşmış analitik fellərdən qafiyə yaradılmasında, müəyyən qədər cığatay sözlərinin işlədilməsində görür. Məhəmməd Bəsiri Kişvəri, Həbibi, Sürurі, Hamidi, Xətai, Xəlili və başqaları ilə bərabər Füzuliyə qədərki XV-XVI əsrlər Azərbaycan, eləcə də Osmanlı şeir dilinin xəlqiləşməsində mühüm rol oynamışdır. Şairlər və tədqiqatçılar türk dilləri arasında meydana çıxan fərqləri göstərsələr də, alimlər bunu da göstərirlər ki, XVI-XVII əsrlərə qədər türk (oğuz) dilləri arasında ümumiliklər çox olmuşdur. Bu səbəbdən ömrünün əsas hissəsini İstanbulda yaşamış Bəsirinin Azərbaycan və Osmanlı ədəbi dillərini imkan daxilində inkişaf etdirməsi fikri qeyri-adi görünməməlidir. XIII-XIV əsrlərlə müqayisədə XV-XVI əsrlərdə klassik poeziyanın dilində ərəb-fars mənşəli söz və ifadələr daha çoxdur. Əlbəttə, bu sözlərin içində oxucunun

baxmayaraq onların dilindən o qədər də təsirlənməmişdir. Onun şeirlərinin dilindəki bəzi cığatay elementləri Osmanlı və Azərbaycan ədəbiyyatında bir dəb əlaməti idi. Osmanlı dövlətində qalıb yaşamağa məcbur olduğu zamanda isə sənətkar bir sıra mühacir şairlərimizin üsulundan istifadə etdi, Azərbayacan və Osmanlı şeir həvəskarlarının eyni dərəcədə anlaığı dildə yazdı. Sırf Osmanlı elementləri onun şeirlərinin dilində o qədər də çox deyil, demək olar ki, həmin dövrdə Azərbaycanda yaşayan şairlərinki qədərdir (bəlkə bir az çox). Bəsiri şeirlərini əslində iki qardaş ölkənin şeir həvəskarları üçün yazırdı. Qeyd etdyimiz kimi, böyük Füzuli türk divanının dibaçəsində şeirlərinin dilində Osmanlı və cığatay elementlərinin kifayət qədər olmadığını göstərmişdir. Lakin o da Osmanlı oxucusunun onu asanlıqla başa düşməsinə çalışmışdır. Osmanlı dövlətinə mühacirət etmiş şairlərimizin, eləcə də bağdadlı şairlərimizin əsərlərində bu təmayülü müşahidə etmək mümkündür. Bəsiri (1466-1534) kimi Füzulinin (1494-1556) də doğum tarixi dəqiq deyil. Bəsirinin Füzulidən təxminən 20-25 il öncə dünyaya gəldiyi ehtimal olunur. Bu şairlərinin hər ikisinin ortaq yaşadıqları dövr də olmuşdur. Hər iki şair Sultan Süleyman Qanuniyə (1520-1566) qəsidə həsr edib. Sultan Süleyman 1534-cü ildə Bağdada daxil olarkən Füzuli ona qəsidə həsr etmiş, həmin il Bəsiri vəfat etmişdir. Müəyyən vaxt kəsiyində Bəsiri Füzulinin yaşlı müasiri olmuşdur. Lakin bununla bərabər, Füzuli istər poeziyamızın, istərsə də ədəbi dilimizin inkişafı baxımından yeni bir mərhələni təşkil edir. XV əsrin sonları-XVI əsrin əvvəlləri ədəbiyyatımızda qəzəl üslubunun geniş təsir dairəsinə sahib olması, qəzəl dilinin sadələşməsi ilə əlamətdardır. Professor Əzəl Dəmirçizadə "Azərbaycan ədəbi dilinin tarixi" adlı monoqrafiyasının birinci hissəsində yazır: "Bu dövrdə yetişmiş elə bir şair tapmaq olmaz ki, qəzəl

göstərən türkdilli şairlərin əksəriyyəti azərbaycanlı idi və onlar ədəbiyyatımızın Bağdad ədəbi məktəbi qolunun nümayəndəsi hesab olunurlar. Bəsirinin bağdadlı olması məsələsinə ən tutarlı cavabı bağdadlı olan Əhdi Bağdadi "Gülşəni-şüəra" təzkirəsində vermiş, şairin Ruma-Osmanlı dövlətinə köçmüş əcəm-azərbaycanlı olduğunu bildirmişdir. Ədalət xatirinə deməliyik ki, Nəsimi, Qazi Bürhanəddin, Füzuli və bir sıra digər şairlərin Azərbaycan türkü olduğunu göstərən Fuad Köprülü, İsmayıl Hikmət Ertaylan kimi böyük türk alimləri də vardır. Fuad Köprülü ilk dəfə 1926-cı ildə Bakıda çap edilmiş "Azəri ədəbiyyatına aid tədqiqlər" adlı əsərində XIII-XIV əsrlərdən osmanlı dilindən fərqlənməyə başlayan Azərbaycan türkcəsinin Şimali və Cənubi Azərbaycanda, İranın bir sıra bölgələrində, Şərqi Anadoluda geniş yayıldığını qeyd edir (21, s.12). Alim Nəsimi və Füzulidən danışarkən onların osmanlı ədəbiyyatına da güclü təsir etdiyini göstərir. Təbii ki, Nəsimi və Qazi Bürhanəddindən üzü bəri Osmanlı şairlərinin yaradıcılığına təsir etmiş görkəmli Azərbaycan sənətkarları, bu ölkəyə mühacirət edərək müəyyən mövqeyə sahib olmuş Arifi, Bəsiri, Bidari, Həbibi, Süruri,Xəzani, Xəlifə, Hamidi, Niyazi, Şahi və başqaları Osmanlı şeir dilinə də təsir etmişlər. Yəni, Osmanlı poeziyasının, şeirinin dilinə Azərbaycan ədəbi dilinin təsirini də nəzərə almaq lazımdır. Fikrimizcə, Osmanlı təzkirəçiləri Osmanlı ədəbi dilinə Azərbaycan türkcəsinin təsirini nəzərə almadıqlarına görə Bəsiri kimi şairlərimizin dilini sırf Osmanlı dili kimi təqdim etmişlər. Məsələn, bu faktı necə görməmək olar ki, Bəsirinin (eləcə də Nəsimi, Həbibi, Süruri, Füzuli və s.) dilində osmanlıcada olan felin indiki hal şəkilçisi –yor işlədilmir, hər yerdə -ır, -ir, -ur, ür şəkilçisi işlədilir. Bəsiri bir müddət Xorasanda yaşamasına, Nəvai və başqa özbək şairləri ilə ünsiyyətdə olmasına

"Həşt behişt"də yazır: "Burada şairlərlə eyni dildə danışdığı üçün onlarla arasında çoxlu münazirə və mühavirə olmuşdur. Türkcə şeirləri vardır. Bu səbəbdən şöhrətli Anadolu şairlərindən sayılıb" (19, s. 201). Ali "Künhül-əxbar" əsərinin təzkirə hissəsində yazır: "Türki ibaratı zəbanı-vüqu dedikləri istilahatı əcəmliginə görə eyü zəbt etmişdir" (20, s.152). Başqa sözlə, Osmanlı təzkirəçiləri iddia edirlər ki, Azərbaycan türkü olan Bəsiri İstanbula gəldikdən sonra əsərlərini gözəl mənimsədiyi osmanlıcada yazmışdır. Lakin bu fikirlə razılaşmaq mümkün deyil. Qeyd edək ki, bir sıra Osmanlı müəllifləri eyni fikirləri Nəsimi, Həbibi, Sürurі, Hamidi, Füzuli və başqa Azərbaycan şairlərinə də aid edirlər. Bəsiri öz şeirlərinin dili barədə bir fikir söyləməsə də, Füzuli söyləmişdir. Füzulinin dili ilə Bəsiri dili arasında yaxınlıq olduğuna görə Füzulinin divanının dibaçəsində dediklərini sitat gətiririk: "Təvəqqö budur ümumən əhaliyi-i`zzü etibardən,xüsusən büləğayi-Rum və füsəhayi-tatardən ki, əgər şahidi-hüsni-ibarətimdə ol diyarın əlfazü ibarətindən zivər olmasa və müxəddəreyi-nəzmim ol mülklərin lətaifü zərbül-məsəllərindən zinət bulmasa bu daini məzur buyuralar (17, s.32). Füzuli açıq-aydın bildirir ki, əsərləri dil, poetik ifadə tərzi baxımından Rum (Osmanlı) və tatar (özbək) sənətkarlarının dilindən müəyyən qədər fərqlənir. (Bu, dahi Azərbaycan şairinin əsərlərinin Türkiyə, Orta Asiya və digər türk məmləkətlərində bu günə qədər böyük məhəbbətlə oxunmasına maneə olmamışdır). Dolayısıyla şair özünün Azərbaycan türkü, dilinin də Azərbaycan türkcəsi olduğunu bildirməkdədir. Orasını da qeyd edək ki, Osmanlı təzkirəçisi Riyazi Bəsirinin bağdadlı olduğunu yazmışdır ki, bunun da əsas səbəbi, fikrimizcə, onun əsərlərinin dilinin Füzuli və başqa bağdadlı Azərbaycan şairlərinin dilinə yaxın olmasıdır. Məlum olduğu kimi,XV-XVI əsrlərdə Bağdadda fəaliyyət

məsələləri öyrənmişdir. Mir Cəlal haqlı olaraq yazır: "Füzulinin bədii surətlərini Nəsimidə, Həbibidə görürük. Bu, Füzulinin qətiyyən hazır bir mirasa yiyələndiyi demək deyildir. Bu, böyük şairin əvvəlki ədəbi irsə hörmət və məhəbbətlə yanaşdığını, ondan bir sənətkar kimi istifadə etdiyini, inkişaf etdiyini göstərir. Füzulinin böyüklüyü bir də orasındadır ki, o, öz şeirlərində XVI əsrə qədər ana dilimizdə yazan şairlərin yaxşı təcrübələrini hesaba almış, onu böyük cürət və məharətlə inkişaf etdirmişdi. (18, s.9).

Təzkirələrdə Bəsirinin alim, nüktədan şair adlandırılması məlumdur. Qeyd edək ki, Nəsimi, Kişvəri, Həbibi, Süruri, Hamidi və başqa şairlərimizin adına da bu epitetləri əlavə etmək olar. "Elmsiz şeir əsası yox divar kimi olur" deyən Füzuli isə XVI əsrin ən böyük alim şairi idi. O, bu məsələdə sələflərinin ənənələrini davam etdirərək onlardan daha irəli getmişdi. Yüksək hiss və duyğuların, dərin düşüncələrin ifadəçisi kimi qəzəl janrına, yaradıcılıqda orijinallığa, şeir mədəniyyətinin, şeir texnikasının inkişafına xüsusi fikir verən Füzuli həm sələflərinin yolunu davam etdirir, həm də özünün təkraredilməz sənət möcüzəsini yaradırdı. Bəsiri (eləcə də Nəsimi, Həbibi, Süruri, Hamidi və s.) kimi ömrünün mühüm hissəsini Osmanlı dövlətində yaşamış sənətkarlarla Füzuli arasında ana dilinə münasibətdə sələf-xələflik əlaqəsini görürük. Osmanlı təzkirəçiləri Azərbaycan türkcəsində yazan Bəsirinin sonradan İstanbulda yaşadığı zaman yerli ədəbi mühitə uyğunlaşaraq Osmanlı türkcəsində mükəmməl şeirlər yazdığını göstərirlər. Lətifi "Təzkirətüş-şüəra"da yazır: "Əksər ovqatın bu diyarda keçirməyin tərzi-şeirdə türki ibarət nəzmləri şivəsin və Rum şairləri işvəsin əda edər və tərzində təriqi-məxsusa gedər" (3, s.189). Lətifi burada şairin özünəməxsus yaradıcılıq üslubuna malik olduğunu da qeyd etmişdir ki, bu barədə daha ətraflı danışacağıq. Səhi bəy

ayə sirişkim nəzarəsi" misrasıyla başlanan qəzəli ilə eynidir. Bu cür nümunələrin sayını artırmaq olar. İki şair arasındakı yaxınlığı göstərmək üçün bəzi beytləri müqayisə edək:

Bəsiri:
Məcnun əgərçi padşəhi-mülki-eşq idi,
Şimdi mənəm yerində şəhənşahi-mülki-qəm.
Füzuli:
Sürdü Məcnun növbətin, indi mənəm rüsvayi-eşq,
Doğru derlər: hər zaman bir aşiqin dövranıdır
(17, s. 128)
Bəsiri:
Rüxlərində xalü zülfün pərişan olduğu,
Ey Bəsiri, surəti-hali-pərişanımdurur.
Füzuli:
Ey Füzuli, qəmi-hicr ilə pərişandır hal,
Kimsə agah degil hali-pərişanımdan (16 s.60)
Bəsiri:
Ey Bəsiri, olmadı ahın müəssir, gərçi kim,
Daşə təsir eylədi ah ilə əfğanın sənin.
Füzuli:
Daş dələr ahim oxu şəhdi-ləbin şövqindən,
Nola zənbur evinə bənzəsə beytül-həzənim
(17,s.216).

Bəsirinin mübaliğlərindən danışarkən gətirdiyimiz örnəklər iki sənətkarın yaxınlığını göstərən yeni dəlillər olacaqdır. Bu cür nümunələr gətirməkdə məqsədimiz Füzulinin sənət yolunda irəliləyərkən Bəsirini özünə ustad seçdiyini sübut etməkdən ibarət deyil. Dahi Azərbaycan şairi şeirə gələndə farsdilli, ərəbdilli sənətkarlardan da, Lütfi, Nəvai kimi özbək şairlərindən də, Nəsimi, Kişvəri, Həbibi, Süruri və.s kimi Azərbaycan şairlərindən də, Osmanlı şairlərindən də sənətin sirlərini, şeir texnikasını və başqa

yaşamış bir sıra sənətkarlarımızın Füzuli yaradıcılığına təsir etdiyini, Füzulinin şeir sənətinin sirlərini, şeir texnikasını öyrənməyə başladığı zaman bu şairlərdən öyrəndiyini, Nəsimi irsindən bəhrələnərkən onlardan örnək götürdüyünü deyə bilərik. Füzulinin birbaşa Nəsimi əsərlərini oxuyub bəhrələndiyi də şübhə doğurmur. Tədqiqatçılar böyük şairimizin Kişvəri, Həbibi, Süruri kimi şairlərin əsərlərindən bəhrələndiyini, onların şeirlərinə nəzirələr yazdığını göstərmişlər. Füzulinin təsirləndiyi sənətkarlardan birinin də Bəsiri olduğunu bildirmək istərdik. Əlbəttə, belə iddianı irəli sürərkən ehtiyatlı olmaq gərəkdir, vəzn, qafiyə, rədif eyniliyinin yüz faiz bir şairin digərinə nəzirə yazdığını demək üçün kifayət etmədiyini də nəzərə almaq lazımdır. Bəsirinin şeirlərində elə məqamlara rast gəlirik ki, onun Füzuli yaradıcılığına təsirindən danışmağa imkan verir. Məsələn, Bəsirinin "Çərxdir çeşmimi qılan pürab" misrasıyla başlanan qəzəlində belə bir beyt vardır:

Səni görmək duşumda mümkün idi,
Neyləyim kim, gözümə gəlməz xab.

Bu beyt Füzulinin "Leyli və Məcnun" məsnəvisinə daxil edilmiş bir qəzəldəki

Bu vüsalə yuxu əhvalı demək mümkün idi,
Əgər olsaydı yuxu dideyi-giryanimizə (16, 128).

-beytini xatırladır. Vəzn, qafiyə fərqi olsa da Füzulinin Bəsirinin bədii kəşfini qəzəlində daha da cilalayaraq, zinətləndirərək yeni biçimdə təqdim etdiyi görünür. Hər iki beytdəki "mümkün idi" ifadəsinin eyniliyi də diqqəti cəlb edir. Bəsirinin "Ağarsa gögə şöleyi-ahim şərarəsi" misrasıyla başlanan qəzəlinin vəzni və qafiyə sözləri (şərarəsi, sitarəsi, kənarəsi, parəsi, nəzarəsi, yarəsi) Füzulinin "Xoş gəldi dün ol

yazılmışdır. Lakin burada təsəvvüf, hürufilik ideyaları Nəsimi şeirində olduğu kimi əvvəldən axıra qədər səsləndirilməmişdir. Dördüncü beytdə hürufilik ideyası aydın surətdə ifadəsini tapmışdır. Həqqin nuru insanın üzündə təcəlli edib, aya bənzətmək belə bu uca varlığı alçaltmaq deməkdir:

Çərx qərbal eylər isə zərrə-zərrə xakimiz,
Nuri-Həqdir arizin, biz ana məhdir deməziz.

Bu şeirdəki "Başımızdan getmədi eşqin həvəsi, dostum" misrasıyla, ehtimal ki, Həsənoğlunun məşhur qəzəlindəki "Başımdan getmədi hərgiz sənünlən içdügüm badə" misrası arasında səsləşmə var. Ömər ibn Məzidin "Məcmuətün-nəzair" toplusundan görmək çətin deyil ki, Osmanlı ədəbi mühitində Həsənoğlu tanınırdı.

Bəsiri də Nəsimi kimi "Əfəndi" rədifli qəzəl yazmışdır. Nəsimi şeirini böyük ehtimalla mürşidi Fəzlullaha həsr etdiyi halda, Bəsirinin şeiri lirik-aşiqanə mövzudadır.

Bəsiridən başqa XV-XVI əsrlərdə yaşamış bir sıra Azərbaycan, Osmanlı, eləcə də özbək şairlərinin əsərlərində Nəsimi təsirini görmək mümkündür. Tədqiqatçılar Nəsiminin dahi Azərbaycan şairi Füzuli yaradıcılığına təsiri barədə fikir söyləmişlər. Mirzağa Quluzadə "Füzulinin lirikası" adlı monoqrafiyasında yazır: "Nəsimi lirikası Füzuli ədəbi istedadının yetişməsi üçün zəruri bir tarixi mərhələ təşkil edir. Bu iki sənətkar arasında bədii fikrin inkişafı nöqteyi-nəzərindən qanunauyğun bir əlaqə mövcuddur. Nəsimi və Füzuli Azərbaycan ədəbi-tarixi prosesinin bir-birini tamamlayan iki müxtəlif mərhələləridir. Nəsimi Azərbaycan dilində yaradılmış şeirin bünövrəsini işləyib divarlarını xeyli qaldırmışsa, Füzuli bu imarəti tamamlamaqla bərabər onun bütün zinətlərini vermişdir" (15, s.28). Nəsimidən sonra

ki,Tanrı həyatın hər bir sahəsində, təbiətdə, bütün kainatda təcəlli edir. Bəsirinin bu şeirə yazdığı, “Ey könül, gər Leyliyi görmək dilərsən, yarı gör” misrasıyla başlanan 7 beytlik cavab qəzəli əsasən lirik-aşiqanə mövzuya həsr edilib. Qəzəlin sonundan görürük ki, Bəsiri Nəsiminin təkcə bu örnək şeirindən deyil, bütün poetik yaradıcılığından xəbərdar olubdur. Son beytlərdə şair Nəsiminin şeirlərində tez-tez işlətdiyi “eynül-yəqin” (hərfi mənası: gözlə görüb yəqin etmə, ciddi surətdə inanma, şübhəsiz, şəksiz) ifadəsini işlədir, hürufi ideyanı səsləndirir: Tanrının nuru insanın üzündə əks olunmuşdur. Müəllif xüsusi olaraq vurğulayır ki, Tanrının insanda təcəllisini hər adam görə bilməz. Burada şair təxəllüsünə əsaslanaraq özünü hikmətləri görə bilən bəsirət əhli ilə birləşdirir. “Bəsiri” bəsirətli, Tanrının təbiətdə, kainatda, insanda təcəllisini görə bilən deməkdir:

Sürmeyi-eynül-yəqindən, zahida, çək gözünə,
Nuri-Həqqi görmək istərsən, gəl ol didarı gör.
Dost didarın, Bəsiri, görmək istərsən əgər,
Xabi-qəflətdən bəsirət çeşmini uyarı gör.

Maraqlıdır ki, şair öz təxəllüsünü bəsirət əhli olması ilə bağladığı başqa bir qəzəlində də hər tərəfi, məscid və meyxanəni dolduran Həqqin nurundan danışır:

Ey Bəsiri, gər Bəsirət əhlisən, gözünü aç
Ki, doludur nuri-Həqdən məscidü meyxanə həm.

Bəsirinin yalnız Pərvanə nüsxəsində rast gəlinən, “Xəncərinə qarşu vardır bu dili-bibakimiz” misrasıyla başlanan qəzəli qafiyəsi, vəzni, ritmi, bəzi beytlərinə görə Nəsiminin “Dilbəra, şəmsüzzühadır ayəti-rüxsarınız”, “Ey cəmalın əksi-rəhman, qabi-qövseyn qaşınız” misraları ilə başlanan qəzəlləri ilə uyğun gəlir, bu şeirlərə cavab olaraq

misraslndakı “al” sözündən cinas kimi istifadənin başqa bir vriantını görürük. Bəsiri Nəsiminin

Gülşəni-firdövs edər can bağını vəsli-həbib,
Atəşi-duzəx qılır həm möhnəti-cövri-rəqib (14, s.27)

beyti ilə başlanan 7 beytlik qəzəlinə cavab olaraq iki qəzəl yazmışdır.Onlardan birincisi “Kirpigin ucunda, ey ziba həbib”, ikincisi isə “İki surət xubdur Həqdən mənə olsa nəsib” misrasıyla başlanır. Şeirinin ikinci beytində Nəsimi dərdinə ancaq yarının əlac edəcəyindən, təbiblərin ona heç bir faydası olmadığından danışır:

Dərdimin dərmaninə heç kimsə bilməz çün əlac,
Yardan özgə nə çarə, söyləgil sən, ey təbib (14,s.27).
Bəsirinin ikinci qəzəlin üçüncü misrası belədir:
Etmə zaye mənə sən yox yerə dərmanını,
Dərdməndi-eşqə dəramanmı bulunur, ey təbib.

Nəsimi bir beytində aşiqlərin gözəlin üzünə baxıb əndəlib-bülbül kimi xoş nəğmələr oxuduğundan bəhs edir:
Gül üzünə aşiq olub qanda bir üşşaq var
Xoş nəvayi saz edər daim nəvayi-əndəlib (14,s.27).

Bəsirinin cavab qəzəlində belə beyti vardır:

Pür dəgil bülbül tənində kim, güli vəsf etməgə,
Başdan-ayağa zəban olmuş çəməndə əndəlib.

Nəsiminin “Hər nəyə kim, baxır isən, anda sən Allahı gör” misrasıyla başlanan 9 beytlik qəzəli yüksək bədii formada təsəvvüf ideyalarının, vəhdəti-vücud təliminin təbliğinə həsr edilmişdir. Bəsirət gözü ilə baxmağı bacaranlar görə bilərlər

etdiyi “Məcmuətün-nəzair” toplusunda osmanlı şairlərinin Nəsimi qəzəllərinə yazdıqları nəzirələri nəzərdən keçirdikdə böyük Azərbaycan şairinin ədəbi irsinin sözün həqiqi mənasında osmanlı ədəbi prosesində iştirak etdiyinin şahidi oluruq. Bu əlbəttə ki, başa düşüləndir. Nəsimi ömrünün mühüm hissəsini vətənindən uzaqlarda, Anadoluda, Osmanlı imperatorluğunun ərazisində və yaxın yerlərdə yaşamışdır. Belə qüdrətli sənətkarın onu əhatə edən türkdilli şairlərin yaradıcılığına təsir etməməsi mümkün deyildi. Ağqoyunlu dövlətinin ərazisində olan Kərbəlada doğulmuş, gəncliyində Səfəvilər dövlətinin təbəəsi olmuş, həyatının yetkin çağlarında Qanuni Sultan Süleyman Bağdadı, İraqı tutduqdan sonra (şair Sultan Süleymanın 1534-cü ildə Bağdada daxil olmasına qəsidə həsr etmişdir) Osmanlı dövlətinin vətəndaşı olmuş Məhəmməd Füzuli də Osmanlı şairlərinin yaradıcılığına güclü təsir etmişdir. Osmanlı ədəbiyyatına Nəsimi və Füzulinin güclü təsiri tədqiqatçılar tərəfindən araşdırılmışdır (bu təsir o qədər güclü olmuşdur ki, sənətkarlarımızı osmanlı şairi kimi təqdim edənlər də az deyil).

XV-XVI əsrlərdə yaşamış Azərbaycan və Osmanlı şairləri Dədə Ömər Rövşəni, Gülşəni, Xəlili, Həqiqi, Kişvəri, Həbibi, Şah İsmayıl Xətai, Mühyiddin Abdal, Pir Sultan Abdal, Qoyunoğlu, Füzuli, Üsuli, Ruhi, Heyrəti, Yusifi-Sinəçak, Xəyali, Zati, Heydəri, Kəlami və başqalarının yaradıcılığında Nəsiminin ideyalarının, bədii kəşflərinin, şeir texnikasının təsiri özünü göstərməkdədir. Azərbaycanda doğulub ömrünün mühüm hissəsini – 1497-ci ildə vəfatına qədər İstanbulda yaşamış Bəsirinin şeirlərində də Nəsimidən bəhrələnmə özünü aydın şəkildə göstərməkdədir. Bəsirinin “Görmədin, ah, yüzi laləmizi” misrasıyla başlanan 5 beytlik qəzəlinin son beytində Nəsiminin “Al ilə alə gözlərin aldadı, aldı könlümü”

Üçüncü beytdə şair deyir ki, onun qəlbinin quşu sevgilisinin keçdiyi yerin kölgəsindəki ağacda özünə yer etmişdir. O, özünü məşuqəsinin bağına qonmuş aşiq bülbülə bənzədir və onu tutmağı xahiş edir:

Gülşəni-kuyin nihalın cay edərsə mürği-dil,
Bağına bir bülbüli-şuridə halət qondu, tut,

Dördüncü beytdə şair sevgilisinə müraciətən dünyanın qaraquşunun, qartalının onu ovladığını bildirir. Buna görə də onun başına hüdhüd quşu kimi qonmuş səadət quşunu vaxtında tutmaq, daha doğrusu, həyatın, ömrün gözəl çağlarının qədrini bilmək lazımdır-deyir. Bu beyt dünyanın vəfasının olmadığından danışan, bir günün qədrini bilməyi məsləhət görən Nəvai beytləri ilə səsləşir. Sonuncu beytdə Bəsiri qoynuna vəqfi-məhəbbətin, yəni məhəbbət mülkünün, məhəbbət sərvətinin qonduğunu və bunun qədrini bilməyin vacib olduğunu deyir:

Əksi-xətti-arizin vüslət şəbində dil gedər,
Ey Bəsiri, qoynuna vəqfi-məhəbbət qondı tut.

“Tut”, “Tutdum, tut” rədifli qəzəllərə Füzuli divanında da rast gəlirik. Məzmun və vəzndə fərq olduğuna görə bu şeirləri Nəvai qəzəlinə cavab hesab etmək olmaz. Hər halda, tamamilə mümkündür ki, Füzuli Nəvai sənətinə hörmət əlaməti olaraq bu qəzəlləri yazmışdır.

Füzulidən öncəki Azərbaycan və Osmanlı ədəbiyyatında iki dahi türkdilli sənətkarın-Nəsimi və Nəvainin böyük nüfuz sahibi olması şübhə doğurmur (Xoca Əhməd Yəsəvi, Yunis İmrə, Şah İsmayıl Xətainin də nüfuz və təsirindən danışmaq olar. Lakin Nəsimi və Nəvai təsiri daha güclü olmuşdur). Ömər ibn Məzidin Nəsiminin ölümündən 20 il sonra tərtib

Şairin "Görgəc", "Qondı, tut" rədifli qəzəlləri onun cığatay ədəbiyyatına, Nəvai irsinə hörmətlə yanaşdığını göstərir. Nəvainin türkcə divanlarında "Görgəc" rədifli qəzəl olmasa da, sözün "görcək" deyil, "görgəc" kimi yazılması orta əsrlər özbək ədəbi dilinin təsiridir.

Bəsirinin "Qondı, tut" rədifli beş beytlik şeiri Nəvai qəzəlinə nəzirə olaraq yazılmışdır. Qeyd edək ki, "Qəraibüs-siğar", "Bədayiül –vəsət" adlı divanlarında Nəvainin "Boldı, tut" rədifli üç qəzəli vardır. Rədif sözləri tam üst-üstə düşməsə də Azərbaycan şairinin dahi özbək şairinin əsərinə cavab yazdığı şübhəsizdir. Bəsiri şeirinin Nəvainin əsasən "Bədayiül-vəsət" divanındakı "Boldı, tut" rədifi qəzəli ilə, daha çox bu qəzəlin əvvəli ilə səsləşdiyini görürük. "Bədayiül-vəsət" adlı divanına daxil olan 12 beytlik qəzəlinin əvvəlində Nəvai pərəstiş obyektinin yüksək mənsəbə ucaldığına görə sevinc hisslərini ifadə edir:

Taxtu tocinq kişvəri mülki-Skəndər boldı, tut,
Xızır ömri həm bu mülk üzrə müyəssər boldı, tut.
Böylə mülkü ömrdin sonq cinnü insü vəhşü teyr,
Hökmi-əmrinğə Süleymandek müsəxxər boldı, tut.

(13, s.25)

Şeirin sonrakı hissələrində həyatın vəfasızlığı, fürsət var ikən dünya nemətlərindən bəhrələnməyi bacarmağın lazımlığı, bu dünya-axirət barədə fəlsəfi fikirlər əksini tapmışdır.

Bəsirinin qəzəli də aşiqin pərəstiş obyektinin hökmdar kimi öyülməsi, onun başına şahlıq quşunun qonmasından bəhs edilməsi ilə başlanır:

Sərvəra, sərpənceyi-şahini-dövlət qondı, tut,
Fərqinə mürği-hümayü övci-izzət qondı, tut.
Saidündə sayeyi-zülfin, pəri-Cibril san,
Ya nihali-sidrə, ya tavusi-cənnət qondı, tut.

“əcəmanə”, yəni öz dili olan Azəri şivəsiylə şeirlər yazan Bəsiri daha sonra İstanbul türkcəsini kullanmağa başlamışdır. Bununla bərabər öz əl yazısı ilə qeyd etdiyi şeirlərində yer-yer Azəri şivəsinin izləri görülür” (11, s.105). Bu fikir barədə mülahizəmizi bildirmək istərdik. Əgər professor Mehmet Çavuşoğlunun dediyi kimi, Bəsirinin öz əli ilə yazdığı şeirlərdə Azərbaycan türkcəsi hiss olunursa, deməli, onun şeirləri yerli təzkirəçi və katiblərin təqdimində sırf osmanlıca səsləndirilmişdir. Bu qənaətdəyik ki, ömrünün əsas hissəsini Osmanlı dövlətinin vətəndaşı olmuş Füzulinin şeirləri necə Azərbaycan türkcəsindədirsə, Bəsirinin şeirləri də yerli şivə elementləri əlavə olunsa da Azərbaycan türkcəsindədir. Buna baxmayaraq, osmanlı müəllifləri Füzulini də, Bəsirini və başqa azərbaycanlı şairləri də osmanlı şairi hesab etmişlər.

Bəsiri əsərlərində az da olsa cığatay (orta əsrlər özbək ədəbi dili) elementləri vardır. Qeyd etdiyimiz kimi, Bəsiri bir müddət Xorasanın paytaxtı Heratda olmuş, bu dövlətin hökmdarı, həm də şair olan Hüseyn Bayqaranın, Əlişir Nəvainin, Əbdürrəhman Cami və Binainin rəğbətini qazanmışdır. Nəvai divanını ilk dəfə Osmanlı dövlətinə gətirən də o olmuşdur. Həmin dövrdə yaşamış digər bir Azərbaycan şairi Kişvəri (bu şairimizin Herata getməsi təsdiq olunmamışdır, ehtimal edilir) ilə müqayisədə Bəsiri şeirlərində Nəvai təsiri, əsərlərinin dilində cığatay elementləri o qədər də çox deyil. Şairin “Hər səhər gül yüzünə düşgün degildir jalələr” misrasıyla başlanan qəzəlində belə bir misra vardır: “Kuhkən tufrağidin hər yaz bitkən lalələr”. Buradakı “Kuhkən tufrağidin” (“Kuhkən, Fərhad torpağından”) ifadəsindəki ikinci sözdə “p” əvəzinə “f” səsinin işlədilməsi, çıxışlıq hal şəkilçisinin-dan,-dən deyil, -din olması cığatay dilinin əlamətidir (12, s.107). “Bitən” əvəzinə “bitkən”sözünün işlədilməsi cığatay dili təsiri ilə bağlıdır.

etdirmişdir (9). Əlyazması Paris Milli Kitabxanasında saxlanan "Məcmeyi-gül" də şairin 5 qəzəlinin mətlə beyti verilib. Bundan başqa, bəzi cünglərdə də onun şeirləri köçürülmüşdür.

Sağlığında lətifələri ilə tanınan Bəsirinin "Lətaif" ("Lətifələr") əsəri geniş yayılsa da hazırda bu əsər tam halda əldə yoxdur. Şairin seçmə lətifələrinin toplandığı natamam bir əlyazma nüsxəsi Konya Qoyunoğlu Muzeyi Kitabxanasında saxlanır. İkinci ağızdan nəql edilən bu lətifələrin bəziləri Lamiizadə Ləm`i Çələbinin topladığı atasına aid lətifələrin içindədir.

Bəsirin nəsrlə yazdığı kiçik həcmli "Bənginamə" əsərinin əlyazması Milli Kitabxana əlyazmaları Ankara Adnan Ötüken İl Xalq Kitabxanası Kolleksiyasında 06 HK 436-cı nömrə altında saxlanan "Məcmeyi-əşar və fəvaid" adlı əsərin 6a-7b vərəqlərində yazılmışdır. "Qoft mənla Bəsiri" başlığı ilə başlanan həmin hissə aydın hərəkəli nəsx xətti ilə köçürülüb. Əsərin əvvəlində müəllif ətrafdakıların ondan iştah artıran bir əhvalat danışmasını xahiş etdiklərini bildirir. Buna cavab olaraq Bəsiri yumorlu bir əhvalatı qələmə almışdır. Gülüş doğuran odur ki, dərdli və kabab həsrəti ilə acından ölmüş Bənginin (hərfi mənası:narkoman) məzarını müxtəlif meyvə və xörəklərlə bəzəyirlər. Əsərdəki xörəklərə həsr edilmiş iki şeir Bəsirinin türkcə şeirlər toplusuna da daxil edilib. Türk alimi Fatih Başpınar "Bənginamə"nin mətnini ilk dəfə olaraq latın qrafikası ilə nəşr etdirmişdir (10).

Bundan başqa, Bəsirinin divanına və təzkirələrə daxil edilmiş, qitə və beyt şəklində yazılmış, müxtəlif tarixi hadisələrə aid maddeyi-tarixləri də vardır.

Professor Mehmet Çavuşoğlu Bəsirinin türkcə şeirlərinin dili barədə yazır: "Osmanlı şüəra təzkirəçilərinin deyimilə

edilmiş türkcə şeirləri İstanbulun Süleymaniyyə Kitabxanasında 292-ci nömrə altında saxlanmaqdadır. Əlyazmanın əvvəlində Xacə Cahan Mahmud bin Məhəmməd əl-Gilaninin "Riyazətül-inşa" adlı əsəri köçürülüb (1a-292a). 229b-281b vərəqlərindəki farsca divanda şairin 23 qəsidə, 121 qəzəli vardır. Sonrakı hissədə şairin türkcə 1 qəsidə, 46 qəzəl, bəzi qitə və beytləri köçürülmüşdür.

Bəsirinin farsca divanının türk tədqiqatçıları Kutluxan Ərən və Fikrət Sarısoy araşdırmış, Əhməd Kartal onun Süleymaniyyə nüsxəsindəki türkcə şeirlərini latın qrafikası ilə çap etdirmişdi (5).

Bəsirinin şeirlər toplusunun Tehranın Milli Kitabxanasından əldə edilmiş, nəstəliq xətti ilə köçürülmüş avtoqraf nüsxəsi böyük maraq doğurur. Divanın əvvəlində (v.1a-156a) farsca divan, sonra isə (v.157a-194a) türkcə şeirlər yazılıb. Farsca şeirlər Peyğəmbərə həsr edilmiş nət qəsidəsi ilə başlanır. Bundan sonra 23 qəsidə gəlir. Ağqoyunlu Gödə Əhmədə 4, Ağqoyunlu Uğurlu Məhəmmədə 1, Sultan Hüseyn Bayqaraya 1, vəzir İbrahim Paşanın qəsrinə 1, Nişançı Cəfər Çələbiyə 1, Sultan II Bayəzidə 11, Sultan Səlimə 2, Sultan Süleymana 1 qəsidə həsr edilib. Bunlardan sonra farsca 154 qəzəl, rübai və fərdlər gəlir. Daha sonra türkcə 74 qəzəl və 4 qəsidə köçürülmüşdür.

İstanbulun Süleymaniyyə və Tehranın Milli Kitabxanasında saxlanan bu iki əlyazma divandan başqa bir sıra məcmuələrdə Bəsirinin ayrı-ayrı şeirlərinə rast gəlirik. Ədirnəli Nəzminin "Məcmueyi-nəzair"ində şairin 20 qəzəli, Pərvanə ibn Abdullahın "Pərvanə məcmuəsi"ndə 22 qəzəli, Sultan Xuban məcmuəsində 11 qəzəlinin mətləsi vardır. XVII əsrdə Qasımi tərəfindən yazılmış "Bəhrül-maarif" və ya "Sənduqətül-maarif" adlı məcmuədə Bəsirinin 13 qəzəli vardır. Türk alimi Ahmet İçli bu şeirləri ön sözlə nəşr

şairin və gərək məşhur Hüseyn Bayqaranın mənzumələrini bərabərində gətirmişdi” (Bax: 7,s. 269).

Lakin Bəsirinin maddi vəziyyəti heç də həmişə qənaətbəxş olmamışdır. Osmanlı sənədlərini araşdıran tədqiqatçılar göstərirlər ki, II Sultan Bayəzidin zamanında padşahdan kifayət qədər yardım görən şairə sonrakı dövrlərdə o qədər də yardım etməmişlər. Görünür “Gədayi-möhnətamuzəm, məni ac eyləmə, Ya Rəbb” misrasıyla başlanan qəzəlini şair həmin vaxtlarda yazmışdır.

Bəsirinin aşağıdakı əsərləri əlimizə çatmışdır: Farsca divan və türkcə şeirlər toplusu, “Lətaifnamə”, “Bənginamə” və maddeyi-tarixlər.

İsmayıl Hikmət şairin farsca divanı ilə türkcə şeirlərinin bir yerdə köçürüldüyü avtoqraf əlyazma nüsxəsinin İstanbulun Ali Emiri Kitabxanasında saxlandığını məlumat verir. Bundan başqa o, bildirir ki, Bəsirinin şeirlərindən nümunələr Ədirnəli Məhəmməd Nəzminin İstanbul Nuri-Osmaniyyə Kitabxanasındakı “Məcmə ən-nəzair”, İqdirli Hacı Kamalın İstanbul Ümumi Kitabxanasında saxlanan “Came ən-nəzair”, Sankt-Peterburq Dövlət Universiteti Şərq fakültəsindəki 452 nömrəli “Məcmuət ən-nəzair” və Rusiya Federasiyası Şərqşünaslıq İnstitutunun Əlyazmalar bölməsindəki B-307 şifrli müxtəsər “Məcmuətün-nəzair” toplusunda vardır (7, s.272). Professor Azadə Musabəyli şairin AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutundakı məcmuələrdə, Salman Mümtazın şəxsi arxivində saxlanan şeirlərini araşdırmış, onları Rusiya Federasiyası Şərqşünaslıq İnstitutunun Əlyazmalar Bölməsindəki, İ.Hikmətin “Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi” kitabındakı şeirlərlə müqayisə etmişdir (8, s.10-11).

Çağdaş Türkiyə tədqiqatçılarının verdiyi məlumata görə, Bəsirinin öz əli ilə köçürdüyü farsca divanı və ona əlavə

vəfat etdiyinə əsaslanaraq şairin 1466-cı ildə doğulduğu fikrini irəli sürürlər. Bəsirin oğlu Cəlili də şair olmuşdur.

Osmanlı təzkirələri və özünün əsərləri Məhəmməd Bəsirinin xasiyyəti, həyat tərzi, insanlarla münasibəti barədə müəyyən fikir söyləməyə imkan verir. Onun gülərüz, zarafatcıl, elmli bir adam olduğunu, buna görə də yüksək vəzifəli şəxslərlə yaxınlıq etdiyini söyləyirlər. Qınalızadə Həsən Çələbi (1546-1604) 1586-cı ildə tamamladığı "Təzkirətüş-şüəra" əsərində Bəsirinin geniş bilikli, lətifələri ilə məşhur olduğunu, Ayasofya vəqfindən ülufə (üç aydan bir alınan maaş) və padşahdan salyanə (ildə bir dəfə verilən pul vəsaiti) aldığını bildirir. Həsən Çələbi yazır: "Mətai-məarifün mərdi-xəbiri və fününi-lətaifün naqidü bəsiridür.Əksər əşarü göftarı həzlə mail olmağın əshabi-dövlət və ərbabi-izzətün söhbətinə daxil olurdu. Həcviyyatü həzliyyatı vafir və lətaifü qəraibi mütəkasirdür (6, s.214).

Bəsiri haqqında Səhi bəy "Ziyadə maarifə və neçə lətaifə qadir kimsədir" demişdir. Lətifi onun barəsində yazır: "Əcəb lətifəquy, cərbzəban və şuxməcaz və əzblisandur. Hini-mühavirədə xandəruy, nədimşivə və bəzləquy, hərifi-zərif idi. Cəridələrə və cünglərə səbt olacaq rəngin lətaifi və lətaifə mütəəlliq məairi çok idi və xuyü xislətdə alacalığından qeyri eybi yok idi" (3, s.128). Digər təzkirəçilər də şairin üzündə dəri xəstəliyinin (dəmrov) əlamətləri olduğunu, buna görə "Alaca Bəsiri" kimi xatırlandığını bildirirlər.

Osmanlı müəllifi Cənab Şihabəddin Bəsirinin osmanlı ədəbiyyatına təsiri barədə yazır: "Ədəbiyyatımızın bu əsrdə iqbalı doğmaq üzrə ikən İrandan gələn şüəra arasında bir Bəsiri vardı ki, əgərçi böyük şair degilsə də, o dövrün cərəyani-ədəbisi üzərində dolayısıyla pək şayani-diqqət bir təsiri oldu. Şeyx Caminin və Əlişir Nəvainin tövsiyənamələri ilə Heratdan məmləkətimizə gəlirkən Bəsiri gərək o iki böyük

dövrlərdə qeyri-ərəb, sonralar isə İran və Azərbaycandan olan mənasında işlədilmişdir. Bəsiriyə aid edildikdə Azərbaycan türkü deməkdir. Ən vacibi isə odur ki, bütün mənbələr onun İstanbula Ağqoyunlu dövlətindən gəldiyini təsdiqləyir. Mənbələr göstərir ki, Bəsiri gəncliyində Ağqoyunlu hökmdarı Uzun Həsənin (1453-1478) oğulları - Uğurlu Məhəmməd (?-1477) və Yəqubun (1478-1490) yanında olmuş, onlara qəsidələr həsr etmişdir. Səyahətlər etmiş, təxminən 1487-ci ildə Xorasanın paytaxtı Heratda olmuşdur. Aşiq Çələbi onun Hüseyn Bayqara, Ə.Nəvai, Ə.Cami və Binainin xidmətində olduğunu qeyd etmişdir (4, s.195). Nəvai yerli mühitdə tanıtmaq üçün Bəsirinin adına müəmma yazmışdır. Bu müəmma müxtəlif mənbələrdə tövsiyənamə, sifarişnamə, namə də adlandırılır (5, s.79). Bəsiri təxminən 1491-ci ildə II Bayəzidin dövründə (1481-1512) İstanbula gəlmiş və özü ilə Nəvai, Ə.Cami və Binainin əsərlərini, adına Nəvai tərəfindən yazılmış müəmmanı gətirmişdir. Şair Uzun Həsənin Osmanlıya sığınmış oğlu Uğurlu Məhəmmədin II Mehmed Fatehin qızından doğulmuş oğlu Gödə Əhməd bəyin (iyul 1497-dekabr 1497) müsahibi olmuşdur. Gödə Əhməd 1497-ci ildə hakimiyyətə gəldikdən sonra Bəsirini elçi sifəti ilə İstanbula, II Bayəzidin yanına göndərir. Şair İstanbulda olarkən Gödə Əhmədin öldürüldüyünü öyrənir, bundan sonra geri qayıtmır, evlənərək ömrünün sonunadək burada yaşayır. İstanbulda yaşadığı zaman o, Tacizadə Cəfər Çələbi, Müəyyədzadə Əbdürrəhman Çələbi, dəftərdar İskəndər Çələbi kimi şəxslərdən dəstək görmüşdür. Bəsirinin Zati, Qəndi, Kəşfi kimi osmanlı şairləri ilə dostluq etdiyi barədə məlumat vardır. Şair h.941-ci ildə (m.1534-1535) təxminən yetmiş yaşlarında vəfat etmiş, İstanbulun Ədirnəqapısı kənarındakı məzarlıqda, deyilənə görə, Zatinin qəbrinin yanında dəfn edilmişdir. Tədqiqatçılar yetmiş yaşlarında

ədəbi-mədəni həyat xüsusilə Hüseyn Bayqaranın hakimiyyəti illərində çiçəklənmişdir. Osmanlı imperatorluğunda Herat ədəbi mühitinə böyük maraq olmuş, Sultan Mehmed Fateh (1451-1481) bəzi əsərləri ölkəsinin mədrəsələrində dərslik kimi istifadə olunan Əbdürrəhman Camiyə (1414-1492) maaş təyin etmişdir (2, s.8). Bir sıra osmanlı təzkirəçiləri, o cümlədən, müasiri Qəstimonulu Lətifi (1491-1582) "Təzkirətüş-şüəra və həbsirətün-nüzəra" adlı əsərində göstərir ki, Əlişir Nəvai divanını Anadoluya ilk öncə Bəsiri gətirmişdir (3, s.128). Təkcə bu fakt Azərbaycan şairinin Osmanlı ədəbi mühitində oynadığı rol, türk xalqları arasındakı ədəbi əlaqələrin inkişafı sahəsindəki xidmətləri barədə danışmağa imkan verir. İstanbulun Süleymaniyyə kitabxanasında saxlanan farsca divanında (buraya onun türkcə şeirləri də əlavə edilmişdir) adı Məhəmməd bin Əhməd bin Əbül-Məali əl-Mürtəza kimi gedən Bəsirinin İstanbula haradan gəlməsi barədə müəlliflər müxtəlif fikirlər söyləmişlər. Məhəmməd Qəzvini, Səhi bəy, Gelibolulu Ali onun Əcəm, Lətifi Əcəm sərhəddinə yaxın bir yerdən olduğunu söyləyirlər. Aşiq Çələbi və ondan istifadə edən Həsən Çələbi, Bəyani, Mehmed Sürəyya və Şəmsəddin Sami şairin xorasanlı, Riyazi və Katib Çələbi isə bağdadlı olduğunu göstərirlər. Fikrimizcə, Bəsirinin xorasanlı olduğunu söyləyənlərin səhvi onun bu diyara gedib Herat ədəbi məktəbinin nümayəndələrinin əsərlərini İstanbula gətirməsi faktından qaynaqlanır. Bağdadlı olduğunu deyənlər isə, yəqin ki, dilinə əsasən bu fikri söyləmişlər. Məlumdur ki, bu dövrdə Bağdadda yaşayıb-yaradan sənətkarların çoxu əsərlərini Bəsiri kimi Azərbaycan türkcəsində yazırdı. Məsələ orasındadır ki, şairin həmyerlisi Məhəmməd Qəzvini onu Mövlana Bəsiriyi-Əcəm adlandırıb, Əhdi Bağdadi isə diyari-Ruma köçmüş əcəm olduğunu bildirmişdir. "Əcəm" sözü ilk

çalışmışlar. Böyük Azərbaycan şairi və yazıçısı, rəssam və alimi Sadiq bəy Əfşar (1533-1610) qardaş özbək ədəbiyyatına, Əlişir Nəvaiyə hörmət əlaməti olaraq əsərlərinin mühüm hissəsini cığatay türkcəsində-orta əsrlər özbək ədəbi dilində yazmışdır. Məktublarından birində, o, Azərbaycan türkcəsində, osmanlıcada, cığatayda sərbəst yazdığını məlumat verir. Görkəmli ədib Ə.Nəvainin "Məcalisün-nəfais" təzkirəsinin təsiri ilə cığatayca yazdığı səkkiz fəsildən ibarət olan "Məcməül-xəvas" təzkirəsinin "Müasir padşahlar haqqında" adlı birinci fəslində şeir yazan hökmdarlardan biri - dəfələrlə Səfəvilər dövlətinə hücumlar etmiş Osmanlı hökmdarı Sultan Süleyman (1520-1566) barədə belə yazır: "Özü də çox mülayim şeir təbinə malik idi və "Mühibbi" təxəllüsü ilə yazırdı. Deyilənə görə, bu təxəllüsü onunla mərhum padşah (I Şah Təhmasib Səfəvi) arasında olan düşmənçilik dostluğa və ədavət məhəbbətə çevrilən vaxt qəbul edib. Hər halda, bu təxəllüsdən məhəbbət zahir olur" (1, s.24). Əlbəttə ki, Sultan Süleyman şeirdə "Mühibbi" təxəllüsünü iki dövlət arasındakı münasibətlərin yaxşılaşması münasibəti ilə qəbul etməmişdir. Faktın bu cür şərh edilməsi ədiblərimizin ölkələri yaxınlaşdırmağa çalışdığını, onların arasındakı münasibətlərin yaxşılaşmasına sevindiyini bariz şəkildə göstərməkdədir.

Həyat və yaradıcılığı ilə türk xalqları ədəbiyyatlarını bir-birinə yaxınlaşdırmağa çalışmış, Azərbaycan-özbək-osmanlı ədəbi əlaqələrini daha da möhkəmləndirmiş sənətkarlardan biri də Bəsiridir. O, Azərbaycanda, Təbrizdə dünyaya gəlmiş, özbək ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələri ilə tanış olmaq üçün Xorasana, Herata səfər etmiş, ömrünün ən mühüm hissəsini, Osmanlı dövlətində, İstanbulda yaşamışdır. Şairin həyatından danışdıqda Təbriz-Herat-İstanbul üçbucağı ilkin olaraq diqqəti cəlb edir. Tarixdən məlumdur ki, Xorasanda

PAŞA KƏRİMOV,
AMEA Məhəmməd Füzul adınaƏlyazmalar İnstitutunun direktor müavini,filologiya elmləri doktoru

AZƏRBAYCAN ŞAİRİ BƏSİRİ VƏ ONUN ƏDƏBİ İRSİ

XV-XVI əsrlərdə Yaxın və Orta Şərqdə bir sıra qüdrətli türk dövlətlərinin mövcudluğu, bu dövlətlərin ərazisində qədim mədəniyyət mərkəzlərinin çiçəklənməsi diqqəti cəlb edir. Hindistanda Teymurun nəvəsi Babur şah (1483-1530) tərəfindən əsası qoyulan Böyük Moğol İmperatorluğu (1526-1857), Xorasanda Hüseyn Bayqaranın (1438-1506) hökmdarlıq etdiyi, Əlişir Nəvainin (1441-1501) vəziri olduğu dövlət (1470-1507), Orta Asiyada paytaxtı əvvəl Səmərqənd sonra Buxara olan Şeybanilər dövləti (1500-1598), özbək xanlıqları, Azərbaycanda və İranda Qaraqoyunlular (1406-1468), Ağqoyunlular (1467-1501), Səfəvilər (1501-1736) dövlətləri, Anadolu, Şərqi Avropa və Afrikanın bir hissəsində Osmanlı imperatorluğu (1299-1924), Misirdə və Suriyada Məmlüklər dövləti (1250-1517), Qara Dənizdən şimalda Krım xanlığı (1443-1783) var idi. Münasibətləri çox da sadə olmayan, bir sıra hallarda öz aralarında müharibələr aparan Osmanlı və Səfəvilər dövlətlərində mədəniyyətin, ədəbiyyatın, anadilli poeziyanın tərəqqisi əlimizə çatmış yazılı mənbələrdə özünü bariz şəkildə göstərməkdədir. Bu türk dövlətləri arasında sisyasi ziddiyyətlər nə qədər kəskinləşsə də ziyalılar, şair və yazıçılar həmişə qardaş ölkələrin ədəbiyyatlarını, mədəniyyətlərini yaxınlaşdırmağa

Öldürürsə , bizə nə, vaizi-şəmşiri-xətib,
Badə sunsunun, bizə tək yari əli-rəğ mi-rəqib,
Banə olursa ola, neçiyədək böylə şəkib,
Məsti-layi-əql olalım, yaxələr çak idəlüm.

Nicə bir cövrilə bülbül kimi giryan olalım,
Dəm bu dəmdir, içəlim , gül kimi xəndan olalım,
Hatəmi-can ilə məclisdə Süleyman olalım,
Məsti-layi-əql olalım, yaxələr çak idəlüm.

Ey Bəsiri, dirübən, ədrinə nunın, xublərin,
Tazə sözlərlə axıdub kəndinə məhbublərin,
Göylərə axduribən zövqü səfa tublarının,
Məsti-layi-əql olalım, yaxələr çak idəlüm.

Bu kimi, elmi yeniliklər Firuz bəyin hazırladığı kitabda öz əksini tapmışdır. Biz Firuz müəllimə gələcək işlərində uğurlar diləyirik onun fərdi söhbətlərindən də məlum olur ki, planları çox genişdir və klassik irsimizin tədqiqi və nəşrinə dair yeni işləri var. Bu müqəddəs işində Firuz Rifahiyə Azərbaycan elmi ictimaiyyəti adından dərin təşəkkür edirəm və ümid edirəm ki, peşəkar alimimiz bundan sonra da bizi yeni-yeni kitabları ilə sevindirəcəkdir.

ədəbiyyat

1. Azərbaycan ədəbiyyat tarixi. 3-cü cild. Bakı, Elm, 2009
2. Səfərli Ə. və Yusifov X. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. Bakı, Ozan, 2008
3. Babayev Y. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. Bakı, “Elm və təhsil”, 2014
4. Həbibbəyli İ. və İbrahimov S. Vahid Şərq ədəbi prosesi. Bakı, 2018

Sənan İbrahimov
Bakı Dövlət Universitetinin professoru

poeziyasındakı təcnislərin zövqünü alır, həm də divan şeirindən gəlmə yüksək poetikaya valeh olur. Bəndin birinci misrasında "*mey alə*" məkan mənasında işlənmiş, yəni, "*mey alınan yerə kimi",* ikinci misrada "*almaq*" və üçüncü misrada isə "*ala gözlər*" mənasında işlənmişdir. Bu kimi poetik ricətlər, həm də şairin şəxsiyyətini təyin etməyə imkan verir. Çünki aşıq şeirindən gəlmə poetik məziyyətlər, dilimizdə işlənən sözlərin mənasının dəqiq verilməsi göstərir ki, şair əsil azərbaycanlıdır. Beytdəki "*kimi*" sözünün birinci misrada "*qədər, -dək*" mənasında işlənməsi də göstərir ki, Bəsiri Azərbaycanın cənub bölgəsindəndir. Çünki bu bölgələrdə daha çox "*qədər*" yerinə "*kimi*" kəlməsi işlədilir: *evə kimi(qədər), məktəbə kimi(qədər), məkana kimi(qədər) və s.*

Biz mətnşünaslığımızda Firuz Rifahi metodunu qeyd etdik. Firuz bəyin nəşr metodu belədir ki, mətni həm əski əlifbada (orijinalda), həm də müasir əlifbada paralel verir. Bu metod elm üçün o qədər əhəmiyyətlidir ki, onu daha çox alimlər bilir. Əski əlifbada şeirlər əruzda yazılıbsa, onların bəhrini təyin etmək asan olur. Belə ki, əruz ərəb praktikasına əsaslandığına görə yazıda əksini tapan A, U, İ hərfləri samit hesab edilir və qapalı heca sayılır. Bununla da şeirin hansı bəhrdə yazıldığını asanlıqla təyin etmək mümkün olur:

fa"ilAtun	*fa"ilAtun*	*fa"ilAtun*	*fa"ilun*
Saqiya, yo	*-luna can nəğ*	*-dini, gəl, hək -*	*idəlüm,*
Məsti-layi	*-"əql olalım,*	*-yaxələr çak -*	*idəlim*

Saqiya, yoluna can nəğdini, gəl, hək idəlüm,
Qilü qaşdan arıdıb, xatirimüz, pak idəlüm,
Əqlimiz cəm" idəlüm, kəndümiz idrak idəlüm,
Məsti-layi-"əql olalım, yaxələr çak idəlüm.

Oxuyub səfheyi-gülzaridə, işrət vərəqın,
Gəl, könül, tərki-güman ilə olub, əhli-yəqin,
Ki, çəməndir, dil alıb, fürsəti fövt etmə, saqın,
Məsti-layi-əql olalım, yaxələr çak idəlim.

ilk dəfə Firuz Rifahi tərəfindən həyata keçirilmişdir. Bu praktika imkan verir ki, kitablar həm də tədqiqat üçün ilkin qaynaq olsun. Müəllif kitaba Bəsirinin bütün əlyazmalarını salmışdır. Ona görə də, kitabı akademik nəşr də hesab edə bilərik. Şeirlərin dəqiq transletrasiyası onun mənasının da asanlıqla anlaşılmasına xidmət edir:

Xalqa cahan gülistan, gülzar mana zindan,
El ğönçə kimi xəndan, mən əbr kimi giryan.

Hər qətrə-qətrə qan kim, tögüldi çeşmi-tərdən,
Ərbabi-eşqə oldı təsbihi-ləlu mərcan.

Göclər kaman əbru, qaşında müjgan oxun mənimçün.
Kafər gözünə, ya rəb, mən netdim a müsəlman.

Geyib qəbayi-gülgun, ey sərv-qəd, salınsan,
Qılmazdı xalq içində, çak olmadan gəriban.

Bir busənə həbibim can etmiş almaq etmiş nirx.
Təəcil et Bəsiri kim, tez olar pəşiman.

Bəsiri ədəbiyyat tariximizdə xalq şerindən gəlmə poetik fiqurları divan şeirində elə məharətlə istifadə etmişdir ki, sanki oxucu divan şerinin mürəbbesini deyil, xalq şerinin qoşmasını oxuyur. Qoşmada olan cinas sözlər elə məharətlə seçilib yerində işlənmişdir ki, şeirin bəlağət və fəsahəti qat-qat artmışdır:

Kəlməmiz qızdı, varuraq bizə "mey alə" kimi,
Yaar dəxayi varuraq qəsd qıla alə kimi,
Sinədə güllər açub bizdə, o gözi alə kimi,
Məsti-layi-"əql olalım, yaxələr çak idəlüm

Bu beytdə "*alə*" sözü cinas kimi şeirdə elə məharətlə istifadə olunmuşdur ki, oxucu şeiri oxuyarkən həm xalq

“çap olunmamışdır” boşluğunu Firuz bəy aradan qaldırmışdır.

Bəsiri haqqında “Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi” kitabında Vəcihə xanım Feyzullayevanın da maraqlı fikirləri var: “Şair öz zəmanəsinin böyük lətifə ustadı kimi tanınmış, satirik şeirlər yazmışdır... Şair mədh xarakterli qəsidələr də qələmə almış, müasirləri ilə müsabiqə və müşairələrdə yaxından iştirak etmişdir”(1, 273-274). Bu kimi qeydlərdən sonra bir neçə şeir əsasında mühakimə yürüdən alimlərimiz Bəsirinin yüksək poetikasından ətraflı bəhs edə bilməmişlər. Adətən onların yazdıqları bir-iki səhifəni keçməmişdir. Artıq Firuz bəyin elmi nəşrindən sonra Bəsiri haqqında cild-cild elmi monoqrafiyalar yazmağa imkan yaranır.

Kitabın əvvəlində müəllif Bəsirinin fars dilində yazdığı lirik şeirləri vermişdir. Şairin fars dilində yazdığı şeirlər sənətkarlıq baxımından orta əsrlər divan şeirinin nadir nümunələridir. Təbii ki, sultanlara yazdığı mədhiyyələr də fars dilindədir və həmin şeirlər özünün poetikası ilə qəsidə janrının gözəl nümunələridir. Şairin fars dilində yazdığı şeirlər əsasında mühakimə yürüdən Firuz müəllim, Bəsirinin Orta Asiyaya səfər etməsindən, Herat şəhərində olmasından, Cami və Nəvai ilə şəxsən tanış olmasından danışır. Bu kimi elmi məlumatlar bizim üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir. Çünki XVI əsrdə Səfəvilər dövlətinin yaranması ilə, Azərbaycanın nüfuzu artır və yaranmış Azərbaycan Səfəvi dövlətinin siyasi ideologiyasının lazımi səviyyədə bütün müsəlman dünyasında təbliğinə ehtiyac vardı. Şah Qasim Ənvar kimi, Bəsirinin də Orta Asiyaya gedib qabaqcıl alim və şairlərlə görüşməsi, onlarla ədəbi əlaqələr yaratması, həm də azərbaycançılığın siyasi nüfuzu demək idi. Bu mənada, Bəsirinin ədəbi irsi ilə yanaşı siyasi fəaliyyəti də tədqiqat obyektidir.

Kitabın ikinci hissəsində Bəsirinin türkcə divanı verilir və yazdığı qəzəllərin, mürəbbelərin, qitələrin, müfrədlərin latın qrafikası ilə transletrasiyası verilir. Onu da qeyd edək ki, əlyazmaların həm əski əlifbada, həm də müasir əlifbada nəşri

nəşriyyata təqdim etmişdir. Kitabı oxuyandan sonra xalqımızın zəngin ədəbi-mənəvi sərvətinin bir daha şahidi oluruq və Bəsiri kimi möhtəşəm şairlərimizin xidmətləri qarşısında baş əyirik. Doğrudan da, dünyanın ən sivil xalqlarından olan "Azərbaycan xalqının" necə də zəngin mədəniyyətə malik olduğunu Bəsiri kimi şairlər sübut edir. Onlar tarixdə boyunlarına düşən bütün məsuliyyətin öhdəsindən gəliblər: zəngin ədəbi irs yaradıblar. Bizim nəslin vəzifəsi də həmin zəngin irsdən çıxış edib qabaqcıl vətəndaşlar tərbiyə edib, möhtəşəm mədəniyyətimizi bütün dünyada təbliğ etməkdir. Bu müqəddəs missiyanı həyata keçirən azərbaycanlı zilalılardan biri də Firuz Rifahidir. Onun ağır zəhməti sayəsində görkəmli klassikimiz Bəsiri haqqında elmi üfüqləri daha da genişləndirmişdir. Bu mənada, Firuzun bu kitabınadək Bəsiri haqqında bildiklərimiz və bundan sonra biləcəklərimiz nədir?

Bəsiri haqqında Azərbaycan elmi ictimaiyyət yalnız Şəhi, Lətifi, Həsən Çələbi, Riyazi, Ali, Övliya Çələbi, Əhdi Bağdadi, Şəmsəddin Sami kimi orta əsr təzkirəçilərinin qeydlərindən bəzi məlumatlar əldə etmişdir. 1928-ci ildə İsmayıl Hikmət də ondan bəhs etmiş və həmin fikirlər sonra "Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi" kitabına salınaraq təkrar edilmişdir. Bu bəsit elmi mülahizə indiyədək yazılan kitablarda təkrar edilir. Ə. Səfərli və X. Yusifov yazır: "Uzun müddət Türkiyədə yaşayan Bəsiri, türk şairlərinə güclü təsir göstərmiş, Nəvai və Cami irsini Türkiyəyə gətirib, orada yaymış, .. Sultan Məhəmməd xan fatehdən Sultan Bayəzidə qədər bir çox sultanların sarayına yaxın olmuş, sarayın zövqünü oxşayan şeirlər yazmışdır" (1,353). Professor Yaqub Babayev isə kitabında onun barəsində yazır: "Bəsiri Azərbaycanda doğulub, böyümüş, sonradan Osmanlı məmləkətinə gedərək ömrünün sonuna qədər orada qalmışdır...maraqlı lətifələr müəllifi kimi tanınmış... ərəb, fars və Azərbaycan dillərində şeirlər yazmışdır. Divanı gəlib günümüzə çatsa da, çap olunmamışdır" (3,315). Artıq bu

Bəsiri haqda nə bilirdik, indi nə bildik?
(ön söz əvəzi)

Bakı Dövlət Universitetinin istedadlı məzunlarından biri olan Firuz Rifahinin tərtibatında XVI əsr şairimiz Məhəmməd Bəsirinin(...- 1535) fars və türkcə divanın nəşrə hazırlaması ədəbiyyatşünaslığımız üçün, sözün həqiqi mənasında, böyük nailiyyətdir. Onu da nəzərə alsaq ki, mətnşünaslıq sahəsində Azərbaycan elmi son vaxtlar son dərəcə zəiflədiyi halda İranda yaşayan alimlərimiz tərəfindən belə təşəbbüslərin edilməsi son dərəcə təqdirəlayiqdir. Çünki orta əsrlərdə yaşayan minlərlə şair və yazıçılarımızın əlyazmaları öz tədqiqatçılarını gözləyir. Bu tələbatı nəzərə alan Sovet elmi müvafiq elmi institutlar (Əlyazmalar İnstitutu), şöbələr açmış, müntəzəm olaraq "Mətnşünaslıq" adlı məcəllənin nəşrini həyata keçirmiş, ancaq müstəqillik dövründə bu imkanlar nəinki zəifləmiş, hətta ali məktəblərin filologiya fakültələrində tədris olunan "Mətnşünaslıq" fənni proqramdan çıxarılmışdır. Nəticədə, mətnşünaslıq sahəsində boşluq yaranmışdır. Son illər klassiklərimizin ədəbi irsi ilə əlaqədar həyata keçirilən mətnşünaslıq işlər yalnız Firuz Rifahi kimi qeyrətli, vətənpərvər ziyalılarımız şəxsi təşəbbüsü və şəxsi vəsaiti hesabına meydana gəlmişdir.

Firuz Rifahi bundan əvvəl bir neçə klassikimizin əlyazmalarının tənqidi mətnini hazırlayıb nəşr etdirmişdir. Halbuki, həmin klassiklərimizin ədəbi irsi haqqında ədəbiyyatşünaslığımızda bəsit məlumatlar var idi. Əhmədi Təbrizinin "Şeyx Əbdül-Rəzzaq" dastanı, Mövlana Şəmsin "Yusif və Züleyxa" poeması, Qul Əlinin "Qisseyi-Yusif", Rüstəm Dərvişin Azərbaycan dilinin qrammatikasına dair risaləsi və s. Firuz Rifahinin ağır zəhməti sayəsində həyata keçmişdir.

İndi isə Firuz müəllim Məhəmməd Bəsirinin fars və Azərbaycan dillərində divanını 299 səhifədə çapa hazırlayıb,

Önsöz yazanlar:

Sənan İbrahimov, Bakı Dövlət Universitesinin professori.

Paşa Kərimov,Filologiya Elmləri Dotoru, AMEAnin Məhəmməd Fuzuli adında Əlyazmalar İnstitutun müavini

Kitab- Məhəmməd Bəirinin Farsca-Azərbaycan Türkcəsində olan şeirləri yeni aşkar ediyimiz iran Milli Kitabxanası Əlyazması əsasında hazırlanıbdır.

Divan Of Poems of Mohammad Basiri famous 15th century poet of Azerbaijan Iran , is compiled upon his newly introduced manuscript kept at Iran Nationa Library. Complete poems of the poet has been collrcted prepared by Firuz Refahi Alamdari.

Publisher: Savalan Igidleri
First Published at Tehran 2020
ISBN: 978-622-6739-90-0
Email: firuzrefahi@gmail.com

Məhəmməd Bəsiri

Türkçə–Farsca

DİVANI

İran Milli Kitabxana Əlyazması Əsasında
No. 5-29044

Hazırıayan:
Firuz Refahi Ələmdari

Tehran
2020

Məhəmməd Bəsiri

Türkçə-Farsca

DİVANI

HAZIRLAYAN:
FİRUZ REFAHİ ƏLƏMDARİ